

מצווה בפרשה

שאל דוד בוצ'קו

עורכת: אודיה בראון



כנור לדוד

דוד יהודה בוצ'קו ז"ל

עורך: שאל יונתן וינגורט

כוכב יעקב תשפ"ה

ניתן להשיג את הספר:

ישיבת היכל אליהו

כוכב יעקב 90622, טל' 02-6550500, פקס' 02-9972115

hesder@gmail.com • www.toraisrael.com



כל הזכויות שמורות למחבר - תשפ"ה - 2025

חל איסור גמור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.

מותר לצלם חלקים מן הספר לצורך לימוד אישי בלבד.

עימוד ועיצוב: אדרת מורגנשטרן

מצווה בפרשה

~~~~~

מאת

שאול דוד בוצ'קו

עורכת

אודיה בראון

כוכב יעקב תשפ"ה



## ספר זה מוקדש לזכרו של אליאב אביטבול ז"ל שנפל בקרב גבורה בדרום לבנון במלחמת חרבות ברזל

"בכל דרכיך דעהו - צריך לבקש את הקדוש ברוך הוא בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם... כי כל העולם כולו מתקפל לפניו אז דוקא בפרט זה" (מוסר אביד).

אליאב ידע לחיות ולשלב באופן מופלא את העולם הזה בשלל רבדיו. בין בלימוד התורה ובעיתים הקבועים, בעשייה של החול ובנתינה לכלל ישראל.

בכל דרך שאליאב עסק, אלוקים היה נוכח שם. דבקותו בלימוד התורה ובקביעת עיתים נספגה בשאר עיסוקיו. בלימוד עם ילדיו ואישתו, בנתינה המתמדת, בחינוך נערים וליווי בלתי פוסק, בבניית הבית ועוד.

נפל וספר שניים מקרא אחד תרגום ספוג בדמו נמצא בווסט שלו.



אליאב אביטבול ז"ל עם אשתו טל תבל"א

כ"ו אלול תשמ"ח - כ"ד תשרי תשפ"ה

ת.ג.צ.ב.ה



# תוכן עניינים

## מצווה בפרשה

### ספר בראשית

#### 7..... פרשת בראשית

7..... - פרו ורבו - מצווה או ברכה? -

8..... - הבדלה -

10..... - תורת אמת וצדק -

12..... - אם כל חי -

#### 14..... פרשת נח

14..... - יחסי גומלין בין הנשמה לדיבור -

15..... - דם האדם באדם -

17..... - הקשת -

19..... - שכרות -

#### 21..... פרשת לך לך

21..... - יישוב ארץ ישראל - מצווה קיומית -

23..... - פדיון שבויים -

24..... - גיור -

25..... - אדם ואדמה -

#### 28..... פרשת וירא

28..... - שרשרת -

29..... - מעבר דירה בהלכה -

31..... - עמידה -

#### 33..... פרשת חיי שרה

33..... - הקבורה -

|                |                         |
|----------------|-------------------------|
| 34.....        | - הספד                  |
| 35.....        | - סימן                  |
| 37.....        | - שם ומלכות             |
| <b>39.....</b> | <b>פרשת תולדות</b>      |
| 39.....        | - תפילת צדיק בן רשע     |
| 40.....        | - תחיית המתים           |
| 42.....        | - איסור יציאה מן הארץ   |
| 44.....        | - תלמוד תורה עם דרך ארץ |
| <b>46.....</b> | <b>פרשת ויצא</b>        |
| 46.....        | - תפילת ערבית           |
| 47.....        | - תורה וגמילות חסדים    |
| 50.....        | - מעשר כספים            |
| 51.....        | - אין מערבין שמחה בשמחה |
| <b>53.....</b> | <b>פרשת וישלח</b>       |
| 53.....        | - אין סומכין על הנס     |
| 54.....        | - קבלת גרים             |
| 55.....        | - קדימה                 |
| 56.....        | - חיוב הכתובה           |
| <b>58.....</b> | <b>פרשת וישב</b>        |
| 58.....        | - מלשינות               |
| 60.....        | - אור וחושך             |
| 62.....        | - הממשק                 |
| 63.....        | - הגבול הדק             |
| <b>65.....</b> | <b>פרשת מקץ</b>         |
| 65.....        | - חלומות                |
| 66.....        | - ביטוחים בהלכה         |
| 68.....        | - משפחה מבורכת          |
| 69.....        | - ערבות                 |



**פרשת ויגש.....72**

72..... - פיו וליבו שווים -

73..... - הסב בהלכה -

75..... - הקמת ישיבות ותלמודי תורה -

**פרשת ויחי.....76**

76..... - לפעול להבאת הקץ -

77..... - קבורה בארץ ישראל - דרישה מהצאצאים -

78..... - ליקוט עצמות -

80..... - אבלות -

**ספר שמות**

**פרשת שמות.....85**

85..... - הנהגה בענווה -

86..... - דברי הרב ודברי התלמיד -

88..... - לא תעמוד על דם רעך -

90..... - השם הנעלם -

**פרשת וארא.....93**

93..... - אני ה' -

95..... - נבואת משה -

96..... - כוס חמישית -

98..... - פרשת שילוח עבדים -

**פרשת בא.....100**

100..... - המצווה שלא נמנתה במניין המצוות -

102..... - ישיבה מעורבת בשמחה משפחתית -

103..... - שמחת יום טוב -

104..... - תפילין - מצווה אחת או שתיים? -

**פרשת בשלח.....107**

107..... - ואנוהו -

109..... - מוקצה -

|            |                         |
|------------|-------------------------|
| 111        | - עירוב תבשילין         |
| 113        | - שלושה ממדים בשבת      |
| <b>115</b> | <b>פרשת יתרו</b>        |
| 115        | - אין שטח הפקר          |
| 116        | - מצוות הקידוש          |
| 118        | - כיבוד אב ואם          |
| 119        | - לא תחמוד              |
| <b>122</b> | <b>פרשת משפטים</b>      |
| 122        | - התנדבות               |
| 123        | - אין להרבות בחששות     |
| 125        | - עֶזְב תֵּעָזֵב עִמּוֹ |
| 127        | - ציות והזדהות          |
| <b>129</b> | <b>פרשת תרומה</b>       |
| 129        | - תורה ותפילה           |
| 130        | - תוכו כבדו             |
| 132        | - לפני תמיד             |
| 133        | - תמיד                  |
| <b>136</b> | <b>פרשת תצוה</b>        |
| 136        | - חיבורים               |
| 137        | - ייעוד המנורה          |
| 138        | - כיפה                  |
| 141        | - ואכלו אותם            |
| <b>143</b> | <b>פרשת כי תשא</b>      |
| 143        | - מפקד                  |
| 144        | - הנאה ממלאכת שבת       |
| 147        | - בחריש ובקציר תשבנות   |
| 149        | - שתי מצוות בפסוק אחד   |
| <b>151</b> | <b>פרשת ויקהל</b>       |

- 151 ..... - רחמנא ליבא בעי -
- 152 ..... - מחשבת צדקה -
- 154 ..... - מלאכת הוצאה בשבת -
- 156 ..... פרשת פקודי**
- 156 ..... - בין אמון לחובת דיווח -
- 157 ..... - מעלין בקודש ואין מורידין -

## ספר ויקרא

### **163 ..... פרשת ויקרא**

- 163 ..... - אחד המרבה ואחד הממעיט -
- 164 ..... - מלח -
- 166 ..... - אומרים לא לאדישות -
- 167 ..... - השב תשיב -

### **169 ..... פרשת צו**

- 169 ..... - אין מלאכה בזויה -
- 171 ..... - סעודת הודיה -
- 173 ..... - לקדש את הזמן -
- 174 ..... - לימוד כפול -

### **176 ..... פרשת שמיני**

- 176 ..... - אבלות - שיר הלל לחיים -
- 177 ..... - יין במידה הראויה -
- 179 ..... - כשרות ג'לטין -
- 180 ..... - בדיקה מתולעים -

### **182 ..... פרשת תזריע**

- 182 ..... - לכל זמן -
- 183 ..... - עת לחשות ועת לדבר -

### **185 ..... פרשת מצורע**

- 185 ..... - כוחו של דיבור -
- 186 ..... - הקב"ה חס על ממונם של ישראל -

|            |       |                              |
|------------|-------|------------------------------|
| 188        | ..... | - מקווה וחציצה               |
| <b>190</b> | ..... | <b>פרשת אחרי מות</b>         |
| 190        | ..... | - כספי ציבור                 |
| 191        | ..... | - קדושת ישראל                |
| 193        | ..... | - הקסם שבנגיעה               |
| <b>195</b> | ..... | <b>פרשת קדושים</b>           |
| 195        | ..... | - לא תעמוד על דם רעך         |
| 197        | ..... | - אהבת הרע                   |
| <b>199</b> | ..... | <b>פרשת אמור</b>             |
| 199        | ..... | - מעיין של קדושה             |
| 200        | ..... | - כל יום חשוב                |
| 202        | ..... | - כולו לה' וכולו לכם         |
| <b>204</b> | ..... | <b>פרשת בהר</b>              |
| 204        | ..... | - לא תימכר לצמיתות           |
| 205        | ..... | - וחי                        |
| 206        | ..... | - יגיע כפיך כי תאכל          |
| <b>208</b> | ..... | <b>פרשת בחוקותי</b>          |
| 208        | ..... | - עמל תורה                   |
| 209        | ..... | - מי הוא הרשע?               |
| 211        | ..... | - מעשר בהמה                  |
|            |       | <b>ספר במדבר</b>             |
| <b>217</b> | ..... | <b>פרשת במדבר</b>            |
| 217        | ..... | - צבא                        |
| 218        | ..... | - הבימה באמצע                |
| 220        | ..... | - דגל                        |
| 221        | ..... | - היחס הראוי למבקשים להתגייר |
| <b>223</b> | ..... | <b>פרשת נשא</b>              |
| 223        | ..... | - עלייה להר הבית בהלכה       |

|            |                                |
|------------|--------------------------------|
| 225        | - מצוות הווידוי                |
| 226        | - כיסוי ראש                    |
| 227        | - הנזיר ואנחנו                 |
| <b>229</b> | <b>פרשת בהעלותך</b>            |
| 229        | - שיר                          |
| 230        | - דורשים בהלכות החג            |
| 232        | - תפילת הדרך לנוסע ברכב        |
| 234        | - תפילה                        |
| <b>236</b> | <b>פרשת שלח לך</b>             |
| 236        | - העדה הטובה הזאת              |
| 238        | - חלה - מצווה התלויה בארץ ובעם |
| 239        | - מצווה וקדושה                 |
| 241        | - אמונה ושכל                   |
| <b>243</b> | <b>פרשת קרח</b>                |
| 243        | - מחלוקת                       |
| 245        | - קדושה ונתינה                 |
| 247        | - מעשר ראשון                   |
| 248        | - שיר                          |
| <b>250</b> | <b>פרשת חוקת</b>               |
| 250        | - זאת התורה                    |
| 251        | - השתלת איברים                 |
| 253        | - כבוד המת וכבוד החיים         |
| 254        | - מזוזה                        |
| <b>256</b> | <b>פרשת בלק</b>                |
| 256        | - שדים                         |
| 258        | - זריזות                       |
| 259        | - היזק ראייה                   |
| 260        | - היזהרו בבני עניים            |

**פרשת פינחס ..... 262**

262 ..... - ירושה ~

263 ..... - מינוי רב עיר ~

265 ..... - תפילה ~

266 ..... - הקורבנות במעגל השנה ~

**פרשת מטות ..... 269**

269 ..... - עסקאות וגדרים ~

271 ..... - חשיבות הטעם ~

**פרשת מסעי ..... 273**

273 ..... - לעבוד בארץ ישראל ~

275 ..... - האם חבל עזה הוא חלק מארץ ישראל? ~

277 ..... - אינו יוצא משם ~

**ספר דברים**

**פרשת דברים ..... 283**

283 ..... - לא תכירו פנים במשפט ~

284 ..... - לא תגורו מפני איש ~

286 ..... - דין פרוטה כדין מאה ~

287 ..... - שמירה על זהות עם ישראל ~

**פרשת ואתחנן ..... 289**

289 ..... - שמע ישראל ~

291 ..... - תלמוד תורה כנגד כולם ~

292 ..... - מזוזה - סגולה לשמירה ? ~

294 ..... - לא תִּחְיֶינָם ~

**פרשת עקב ..... 296**

296 ..... - ביטחון והשתדלות ~

297 ..... - ורם לבבך ~

299 ..... - אהבת הגר ואהבת האדם ~

300 ..... - יראה ~

|            |                                |
|------------|--------------------------------|
| <b>302</b> | <b>פרשת ראה</b>                |
| 302        | - כאשר צויתך -                 |
| 304        | - מעשר עני -                   |
| 305        | - היפוך תפקידים -              |
| 307        | - שמחה -                       |
| <b>309</b> | <b>פרשת שופטים</b>             |
| 309        | - המנהיגות בהלכה -             |
| 310        | - האיסור לחזור למצרים -        |
| 312        | - שבט לוי ויציאה למלחמה -      |
| 314        | - בל תשחית -                   |
| <b>316</b> | <b>פרשת כי תצא</b>             |
| 316        | - חתימה על כרטיס אדי -         |
| 318        | - אנוס -                       |
| 319        | - נתינת ריבית -                |
| 321        | - ושימח את אשתו -              |
| <b>324</b> | <b>פרשת כי תבוא</b>            |
| 324        | - ייחוס -                      |
| 325        | - בין הסגת גבול לחופש העיסוק - |
| 327        | - המצווה הנסתרת -              |
| 329        | - כאילו עובד עבודה זרה -       |
| <b>331</b> | <b>פרשת נצבים</b>              |
| 331        | - ערבות הדדית -                |
| 332        | - התשובה - מצווה או מתנה? -    |
| 334        | - קדושה נצחית וגאולה נצחית -   |
| <b>336</b> | <b>פרשת וילך</b>               |
| 336        | - גיל - הגבלה -                |
| 338        | - ויקהל -                      |
| 339        | - ספרייה תורנית -              |

|                  |                      |
|------------------|----------------------|
| <b>341</b> ..... | <b>פרשת האזינו</b>   |
| 341 .....        | - ברכת התורה -       |
| 343 .....        | - ברכות הנהנין -     |
| 344 .....        | - זקניך -            |
| 346 .....        | - קבורה בארץ ישראל - |

|                  |                                    |
|------------------|------------------------------------|
| <b>348</b> ..... | <b>פרשת וזאת הברכה</b>             |
| 348 .....        | - חיוב תלמידי חכמים בתשלום מיסים - |
| 350 .....        | - המילה הראשונה: תורה -            |
| 351 .....        | - שכינה בירושלים לנצח -            |
| 353 .....        | - נבואת משה -                      |

## כנור לדוד

|                  |                     |
|------------------|---------------------|
| <b>357</b> ..... | <b>כנור לדוד</b>    |
| <b>359</b> ..... | <b>מועדי ישראל</b>  |
| 359 .....        | - על המועדים -      |
| <b>361</b> ..... | <b>פתיתי דוד</b>    |
| 361 .....        | - לחג הפסח -        |
| 371 .....        | - לפסח שני -        |
| <b>372</b> ..... | <b>ביכורי דוד</b>   |
| 372 .....        | - לחג השבועות -     |
| <b>381</b> ..... | <b>שופרו של דוד</b> |
| 381 .....        | - לראש השנה -       |
| 397 .....        | - ליום הכיפורים -   |
| <b>401</b> ..... | <b>סוכת דוד</b>     |
| 401 .....        | - לחג הסוכות -      |
| <b>406</b> ..... | <b>חנוכת דוד</b>    |
| 406 .....        | - לימי החנוכה -     |
| 417 .....        | - פורים -           |
| <b>418</b> ..... | <b>איכה</b>         |



418 ..... ~ לתשעה באב ~

423 ..... מפתח מקורות של מצווה בפרשה



# סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

~~~~~


פרשת בראשית

~ פרו ורבו – מצווה או ברכה? ~

חכמנו זיכרונם לברכה לימדונו שהמצווה הראשונה בתורה היא מצוות "פרו ורבו" – המצווה להתחתן ולהקים משפחה:

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשְׁתָּהּ וּרְדוּ בָדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ" (בראשית א, כז-כח).

פסוקים אלו דומים דמיון רב לברכת הדגים והעופות המופיעה כמה פסוקים קודם לכן:

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׂרָצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם וְאֵת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיָּמִים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ" (שם פס' כא-כב).

בשתי הפרשיות נאמר "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים", ובשתיהן תוכן הברכה הוא "פרו ורבו". מאיין למדו חז"ל שאצל האדם ישנה גם מצווה לצד הברכה?

נראה שחז"ל הבחינו בשני הבדלים המלמדים על השוני המהותי בין הפרשיות. אומנם לשון הפסוקים דומה, אך לצד התיאור המשותף "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים" נוספה בברכת האדם פנייה ישירה, המעניקה לברכת הפרייה והרבייה ממד של ציווי – "וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים". עומק הציווי מתברר במילה המופיעה רק בברכת האדם: "וּכְבֹּשְׁתָּהּ".

לכאורה הציווי לכבוש סותר את הברכה, שכן הברכה טמונה בטבע שטבע הקב"ה בברואיו, בכוח שנטע בהם לפרות ולרבות, ואילו תביעת הכיבוש מגלה שהאדם אינו רשאי לאפשר לטבע לשלוט בו - אדרבה, הוא נתבע לשלוט בטבע.

אך למעשה הציווי משלים את הברכה ונוסך בה את משמעותה האמיתית. האדם התברך ביצר המין המדרבן אותו להעמיד צאצאים, אך בשונה משאר בעלי החיים אין הוא משועבד לטבעו. עליו להעניק ליצר הטבוע בו כיוון ומשמעות, לנתב את הברכה הגדולה שנתברך בה לנתיבים הנכונים.

מצוות "פְּרוּ וּרְבוּ" אינה מסתכמת בהגדלת המין האנושי בלבד - תכליתה להביא לעולם בני אדם שנטוע בהם צלם אלוקים, בני אדם שיש בכוחם להכיל את ברכת ה' במלוא טובה בלי להישאב להשתעבדות חסרת רסן לטבעם. מתוך הבנה זו דייקו חכמינו שהמצווה היא להתחתן ולהביא ילדים לעולם.

הינה כי כן, כבר בראשיתה מבהירה התורה שהברכה והמצווה שזורות זו בזו.

כשם שהמצווה לפרות ולרבות מתאימה ליצר הטבוע באדם מרגע יצירתו, כך כל המצוות כולן מותאמות במדויק לטבע שנתברך בו האדם, ותכליתן לנתב את הכוחות הטבעיים לכיוון המתאים למי שנברא בצלם אלוקים.

~~~~~

## ~ הבדלה ~

הרמב"ם סובר שכשם שהקידוש הוא מצווה מן התורה כך גם ההבדלה היא מצווה מן התורה, וכך הוא פוסק בספרו הגדול "משנה תורה":

"מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה" (הלכות שבת כט, א).

ואולם הרבה מן הראשונים חולקים על הרמב"ם וטוענים שאין דין ההבדלה כדין הקידוש. לדבריהם הקידוש הוא מצווה מן התורה, אך את ההבדלה תיקנו חכמים כדי לסיים את איסורי המלאכה שהיו נוהגים בשבת.

שיטת הרמב"ם מובנת: הואיל ויום השבת הוא יום מיוחד ומקודש שיש לרוממו ולהבדילו משאר ימות השבוע, יש היגיון רב בדרישה לתחום אותו הן בכניסתו הן ביציאתו. את השיטה שאינה רואה בהבדלה מצווה מן התורה ננסה להסביר באמצעות רמז מפרשתנו:

בסיומו של כל יום בששת ימי הבריאה נאמר "וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב", אך אמירה זו נעדרת מן היום השני. מדוע לא נאמר "כִּי טוֹב" בסיומו של היום השני?

ביום השני הבדיל ה' בין המים העליונים למים התחתונים, בין הרוחניות לגשמיות. אומנם הבדלה זו חשובה ואף הכרחית, אך קשה לקרוא "טוב" למהות של פירוד ופילוג.

כך גם בנוגע ליום השבת. הקידוש המקדש ומרומם את יום השבת בכניסתו הוא מצווה מן התורה, אולם הפרדה מיום השבת איננה האידיאל. אומנם היא מתבקשת במציאות האנושית, אולם הואיל והיא אינה קשורה למהותה של השבת - ההבדלה איננה מצווה מן התורה.

ברכת ההבדלה במוצאי שבת פורטת כמה תחומים של הבדלה:

❖ "המבדיל בין קודש לחול" - הקודש והחול פועלים כל אחד בתחומו, אך עלינו לזכור שמציאות שלמה היא מציאות שבה הקודש משפיע על החול בלי לבטלו.

❖ "בין אור לחושך" ישנה הפרדה אך שניהם חיוניים לחיי העולם. בשעות האור פועלים ובחושך נחים, ובלי מנוחת הלילה נפגע כושר הפעילות ביום.

❖ ההבדלה "בין ישראל לעמים" מכריזה כי עם ישראל הוא העם הנבחר, סגולה מכל העמים, אך יש לו מטרה וייעוד להביא את כל ברואי עולם להכיר במלכות ה'.

❖ ההבדלה "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" יוצרת שבוע מלא הכלול מימי חול ומשבת קודש. יש ערך רב לימי המעשה וערך עליון ליום השבת - וכולם נצרכים לעבודת ה'.

ההבנה שההבדלה איננה מצווה מן התורה מלמדת עד כמה עלינו להתרחק מפירודים ולפעול לחיבור בין הניגודים.

~~~~~

~ תורת אמת וצדק ~

אחת משבע מצוות בני נח היא מצוות דינים - התובעת להקים בתי משפט. רבי יוחנן ורבי יצחק תמימי דעים באשר למקורה של מצווה זו:

"וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הָגֵן אָכַל תֹּאכְל" (בראשית ב, טז).

ואולם הם חולקים מאיזו מילה בפסוק נלמדת המצווה:

"מנהגי מילי? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא ויצו ה' א-להים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. ויצו - אלו הדינים [...] כי אתא רבי יצחק תני: א-להים זו דינין" (סנהדרין נו, ב).

לדעת רבי יוחנן המצווה נלמדת מהמילה "וַיֵּצֵא", ולדעת רבי יצחק - מהמילה "אֱלֹהִים". הרמ"א מסביר ששורש המחלוקת ביניהם טמון בתכלית הציווי: אם עיקר הצורך בבתי משפט הוא התנהלות המדינה בחוק וסדר, הרי שהמצווה נובעת מעצם הציווי - "וַיֵּצֵא". אך אם התביעה לבני נוח היא שידונו את דיניהם על פי תורת ישראל, הרי שהמצווה נלמדת מהמילה "אֱלֹהִים" - מקור הצדק בעולם. ואלו דבריו הנפלאים:

"ולכן נראה לומר שאין צריך לפרש חלוק שבין רבי יוחנן ורבי יצחק, כי הוא ברור כשמש בצהרים כי רבי יוחנן הלומד דינין מויצו סובר שבן נח אינו מצווה רק לשמור המנהג המדיני ולדון בין איש ובין אחיו ובין גרו משפט ישר, אבל אינו

בדרך דיני ישראל שמסרם לנו משה מסיני, רק הוא חק נימוסי. ולכן לומד דינים מפסוק ויצו [...] ורבי יצחק רוח אחרת עמו, ולומד דינין מא־להים [...] וסובר שדיני בני נח הן אותן דינים שנצטוו ישראל בסיני, ולכן לומד אותן מקרא הנאמר בסיני, והכל אחד. כן נראה לפרש סוגיא זו" (שו"ת הרמ"א, י).

בהמשך דבריו טוען הרמ"א כי ההלכה כרבי יצחק – שגם הגויים חייבים לדון בדיני ישראל, כלומר הם צריכים לשאוב את ערכי הצדק מהדינים שניתנו לישראל בסיני, הובאו בתלמוד ונפסקו בשולחן ערוך.

דברים אלו מחדדים את ההבנה שדיני ישראל הם אוניברסליים. נתבונן בשני דינים חשובים:

א. "אין אדם משים עצמו רשע"¹.

ב. "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי"².

חכמים הבחינו בין הצורך לפצות ניזק לבין הצורך להעניש חוטא. אדם שמודה שהזיק לחברו חייב לפצות אותו, אבל אדם שמודה שעשה עבירה המחייבת עונש אינו נענש על פי הודאתו.

זוהי אבחנה יסודית ביותר המונעת עיוותי דין. לדוגמה, לאחרונה הואשם עמירם בן אוליאל בפשע חמור על סמך הודאתו, אולם הודאתו התקבלה כתוצאה ממסכת עינויים קשים ואכזריים. על פי תורת ישראל אין מענישים אדם שהודה בפשע על פי הודאתו אפילו אם ההודאה לא הוצאה ממנו בעינויים – ומכאן שאין כל טעם לענות את הנחקר, כי העינויים ממילא לא יתרמו דבר למהלך החקירה.

הינה כי כן, כבר לפני ארבעת אלפים שנה העניקה לנו התורה יסודות משפטיים שתפקידם להאיר את ערכי האמת לכל יושבי תבל.

~~~~~

1. סנהדרין ט, ב; יבמות כה, ב.

2. קידושין סה, ב.

## ~ אם כל חי ~

חכמינו זיכרונם לברכה, בעיניהם החודרות פנימה, למדו הלכה ממילה בפסוק שלכאורה אינה מיוחדת כלל:

**"וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אִם כָּל חַי" (בראשית ג, כ).**

בגמרא מובא דיון העוסק באישה שאינה מעוניינת להניק את בנה: האם עליה להניק חרף רצונה, או שהבעל נדרש לשלם למינקת (או בימינו - לקנות מטרנה)? אמר רב הונא, בדק לן רב הונא בר חיננא: היא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק - שומעין לה, צערא דידה הוא; הוא אומר להניק והיא אומרת שלא להניק, מהו? כל היכא דלאו אורחה שומעין לה. היא אורחה והוא לאו אורחיה, מאי? בתר ידיה אזלינן, או בתר דידה אזלינן? ופשיטנא ליה מהא [...] ר' אלעזר אמר מהכא: כי היא היתה אם כל חי, לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה (כתובות סא, א).

פירוש הגמרא:

- ❖ אם האישה רוצה להניק ובעלה אינו מעוניין שהיא תניק (ומעדיף לשכור מינקת) - שומעים לה, שכן אם לא תניק את בנה היא תסבול מכאבים, ואין רשות לבעלה להתערב בהחלטותיה על גופה.
- ❖ אם האיש רוצה שאשתו תניק והיא אינה רוצה, היא פטורה מלהניק אף אם במשפחתה נהגו להניק. מהיכן לומדים זאת? מהפסוק בפרשתנו "כִּי הִוא הָיְתָה אִם כָּל חַי". שמה של האם הראשונה, שהייתה "אם כל חי", מלמד כי האימהות ניתנה לשמחה ולא לצער - "לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה".

הבעל צריך לדאוג לחיי אשתו. המילה "חיים" איננה רק ההיפך של מוות; חיים הם חיות, קיום מתוך שמחה והנאה. האישה לא התחתנה כדי לסבול אלא כדי לחיות ולשמוח, ואם ההנקה היא סבל בעבודה היא פטורה מלהניק. ואף שבזמננו טרם הומצאו תחליפי החלב, וניתור על ההנקה דרש מהבעל מאמץ

משמעותי יותר מלגשת אל הסופר הקרוב, הכריעו חכמינו כי רווחתה של האישה קודמת.

כמה חשובה גמרא זו. היא מלמדת אותנו שגופה של האישה שייך לה, והיא יודעת טוב מכולם מה נכון לה ומה טוב לה.

וכמו בהנקה כך בהחלטות אחרות בחיי בני הזוג - דאגתו של הבעל צריכה להיות נתונה בראש ובראשונה לאושרה של אשתו.

~~~~~

פרשת נח

~ יחסי גומלין בין הנשמה לדיבור ~

נח נקרא להכניס לתיבה נציגות מכל הבהמות, בהן בהמות טהורות שבבוא הזמן תהיינה מותרות לבני ישראל, ובהמות טמאות - שתיאסרנה באכילה לבני ישראל:

"מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה
אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" (בראשית ז, ב).

חכמינו זיכרונם לברכה תמהו על האריכות בלשון הפסוק: מדוע אמרה התורה "ומן הבהמה אשר לא טהורה" במקום לומר בפשטות 'ומן הבהמה הטמאה'? וזוהי תשובת הגמרא:

"דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה" (פסחים ג, א).

אף שהטומאה היא מושג הלכתי שהתורה והחכמים משתמשים בו אין ספור פעמים, בתיאור מעשה ההצלה בחרה התורה שלא להשתמש במילה "טמא". בבחירה זו לימדה אותנו התורה על חשיבותה של נקיות הלשון, ומכאן נובעת התביעה להישמר בלשוננו ולדבר בדרך מכובדת.

נסיים בדברי הרמב"ם על ההתנהגות המצופה מתלמיד חכם, ומהם ילמד כל אדם כיצד ראוי לדבר בין איש לרעהו:

"תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות, ולא יגביה קולו ביותר, אלא דיבורו בנחת עם כל הבריות, וכשידבר בנחת ייזהר שלא יתרחק עד שייראה כדברי גסי הרוח. ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה

הימנו, ודן את כל האדם לכף זכות. מספר בשבח חברו ולא בגנותו כלל, אוהב שלום ורודף שלום, אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק. כיצד? לא ירצה חברו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקרב דעתו וינוח, ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו מפני שהוא בהול עד שיקברו, וכן כל כיוצא באלו" (הלכות דעות ה, ז).

הדיבור הוא ראי של הנשמה המעיד על המתחולל בקרבה. כשאדם מוציא מפיו מילים גסות בשעת כעסו אין זה אלא ביטוי של חוסר קדושה בתוכו, וכן להיפך: ההשתדלות לדבר בלשון נקייה משפיעה על הנפש, על מהות האדם, כי יש יחסי גומלין בין הנשמה לדיבור - המאפיינים רק בעלי נשמה.

~~~~~

## ~ דם האדם באדם ~

"שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ כִּי בְצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם"  
(בראשית ט, ו).

מהו "דם האדם באדם"? נביא שלשה פירושים:

א. רוב המפרשים מסבירים כי "בָּאָדָם" פירושו בפני בני אדם. אם נשפך דמו של אדם בידי אדם אחר, והיו עדים למעשה הרצח, יתחייב הרוצח מיתה בבית המשפט - "דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ". ומדוע? "כִּי בְצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם". האדם איננו תוצר התפתחותי שהתהווה מהקוף אלא ברייה בעלת צלם אלוקים, ברייה השונה מהותית מכל בעל חיים אחר. צלם האלוקים שממנו קורץ תובע מן האדם אמות מידה מוסריות שאינן נתבעות משום יצור אחר עלי אדמות, ועל כן נטילת נפשו של אדם היא פשע בל יסולח. הרוצח, אשר פגע באדם בעל צלם אלוקים, הוא בעל צלם אלוקים בעצמו - הוא אחראי למעשיו וודאי שאינו יכול לטעון שאין בכוחו להתגבר על

יצריו. גם הדיינים הם בעלי צלם אלוקים, ועל כתפיהם מוטלת האחריות לדאוג שהחזק לא יפגע בחלש.

כמה מסוכנת היא אפוא תאוריית האבולוציה, הכופרת בצלם האלוקים שבאדם ורואה בו לא יותר מבעל חיים מתקדם. על פי גישה זו הנרצח כמוהו כחיית השדה שנהרגה, והרוצח בסך הכול פעל מכוח הנתונים שניטעו בו בטבע - ואם כן עתיד העולם נתון בידי החזק, ואין שום צורך בבתי משפט.

ב. בגמרא (סנהדרין נז, ב) מובאת דעה ש"דַם הָאָדָם בְּאָדָם" מתייחס לעובר במעי אימו - דם המצוי בתוך האדם. מכאן שאסור לבצע הפלה מלאכותית אם אין סיבות מיוחדות מאוד המתירות זאת, אף שהעובר איננו עדיין אדם ממש.

אין אנו יודעים מתי בדיוק נכנסת הנשמה האלוקית לגופו של האדם - האם היא ניטעת בו מייד בהתהוותו, האם אחרי ארבעים יום, אולי ברגע הלידה, או שמא מאוחר יותר בהגיעו לגיל מצוות? אך ברור שכל עובר הוא נשמה אלוקית בכוח ולא רק אבר מגוף האם, ואסור לפגוע בו.

ג. רבינו בחיי מבאר שהתורה רומזת כאן על המבייש את חברו - "דַם הָאָדָם" הנשפך "בְּאָדָם", שכן הסומק אוזל מפניו של המתבייש והן מחווירות.

ואף שהמלבין פני חברו אינו נענש במיתה, רמז זה מלמדנו עד כמה צריך להיזהר שלא לפגוע ברגשות הזולת. צלם האלוקים הנטוע באדם איננו מציאות פיזית בלבד אלא גם מציאות רוחנית, ועל כן הפגיעה ברגשותיו של אדם שקולה לשפיכת דמו.

פסוק זה מלמדנו אפוא את גודל הקדושה של האדם שנברא בצלם, שמכוחה לא זו בלבד שאסור ליטול את נשמתו אלא שאף אין לקפח את חייו העתידיים בטרם נולד ואין לפגוע בעולמו הרגשי.

~~~~~

~ הקשת ~

בשולחן ערוך מובא שמי שרואה קשת בשמיים חייב לברך:

"הרואה הקשת אומר: ברוך אתה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זֹכֵר הַבְּרִית נֶאֱמַן בְּבְרִיתוֹ וְקִיִּים בְּמֵאֲמָרוֹ; וְאִסּוּר לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ בִּיּוֹתֵר" (אורח חיים רכט, א).

ברכה זו מזכירה את הברית שכרת הקב"ה עם ברואיו, שלא יביא עוד מבול לעולם:

"וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא יִכָּרֵת כָּל בָּשָׂר עוֹד מִמִּי הַמִּבּוּל וְלֹא יִהְיֶה עוֹד מִבּוּל לְשַׁחַת הָאָרֶץ" (בראשית ט, יא).

לכאורה ברית זו היא ברית חד-כיוונית. הקב"ה מתחייב שלא להחריב את העולם אך אינו דורש דבר מן האדם בתמורה, ולא זו בלבד אלא שהוא מוסיף אות כגיבוי להתחייבותו - את הקשת בענן:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדוֹת עוֹלָם. אֶת קִשְׁתִּי נִתְּתִי בְּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ" (פסוקים יב-יג).

מה משמעות האות? הלוא אם ה' מחליט שלא להשמיד את העולם אין דבר שיעמוד בפני החלטתו!

רש"י מבאר כי לאחר המבול חשש נח לעסוק בפרייה ורבייה. האומנם מוטל עליו להמשיך ולפתח את העולם? תהה נח, הלוא הקב"ה יצר את האדם ונתן לו בחירה חופשית - ובחירה זו הביאה את העולם לרוע מוחלט! מי יוכל להבטיח שדבר זה לא יישנה? אם האדם מסוגל בבחירתו להביא לחורבן, שמא מוטב שלא ירבו בני אדם בעולם?!

במענה לתהיותיו של נח כרת ה' ברית עימו ועם כל הדורות הבאים אחריו, ברית אשר נועדה לחזק את האדם ולהעניק לו את האומץ להמשיך לחיות ולגדול בעולם מתוך בחירה חופשית של מעשיו. כיצד?

בדור המבול שלטו מעשי הרשע בעולם עד שהוגדשה הסאה, ולא נותר אלא לכלות את העולם. לאחר המבול הודיע הקב"ה כי לא יאפשר עוד מצב של שלטון הרשע המחייב את החרבת העולם. הקב"ה התחייב להאיר את העולם באורו ולא לאפשר לחשכה להשתלט.

הבטחה זו מסומלת באות הברית - הקשת - המכילה אור וגשם המעורבבים זה בזה. הקשת באה ללמדנו על שינוי היסטורי גדול: על אף הבחירה שניתנה לאדם ידע הקב"ה להתערב בעולם על פי הצורך. זהו האור המעורב בגשם. בתוך הגשם, בתוככי הגשמיות, יתערב אור התורה שיבקע בעולם אחרי הכנה ארוכה - כדי שהעולם לא יגיע עוד לאבדון.

וזה פירוש הברכה:

זוכר הברית. הקב"ה זוכר את הברית המבטיחה כי לא ישמיד עוד את עולמו.

נאמן בבריתו. הבטחה לאדם כי הוא יכול וראוי להמשיך ולפעול, כי הקב"ה יתערב בעולם וימנע את התגברות הרשעים.

וקיים במאמרו. מאמר ה' יגיע לעולם בדמות התורה הקדושה - ומכוחה יזכה העולם כולו להתקדם ולקבל עליו את מלכות ה'.

הקשת היא ביטוי לשכינת הא-ל המשגיחה על העולם ואופפת אותו באורה, ועל כן "אסור להסתכל בו ביותר" (כדלעיל). כאשר אנו רואים את הקשת אנו מברכים על זכירת הברית ומשפילים בהכנעה את עינינו מפני כבוד השכינה.

~~~~~



## ~ שכרות ~

מה הדבר הראשון שנח עושה כשהוא יוצא מהתיבה? הוא נוטע כרם:

"וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה וַיֵּטֶע כֶּרֶם. וַיֵּשֶׁת מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר וַיִּתְּנָל בְּתוֹךְ אֶהְלָה"  
(בראשית ט, כ-כא).

חכמינו זיכרונם לברכה ביקרו את נח בחריפות על מעשהו זה:

"וַיַּחֲלֵל נֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה וַיֵּטֶע כֶּרֶם - אמר רב חסדא אמר רב עוקבא, ואמרי לה מר עוקבא אמר רבי זכאי, אמר לו הקדוש ברוך הוא לנח: לא היה לך ללמוד מאדם הראשון, שלא גרם לו אלא יין? כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה, דתניא רבי מאיר אומר: אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין" (סנהדרין ע, א).

היין עלול להביא את האדם לתקלות קשות, וכתב הבית יוסף שהמצווה לשתות יין בפורים היא שישתה האדם אך מעט יותר מהרגלו - בלי לאבד צלם אנוש:

"כתוב בארחות חיים (הלכות פורים אות לה) חייב אינו לבסומי בפוריא. לא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט" (בית יוסף אורח חיים תרצה).

לאור זאת יש לשאול: אם בשתיית יין טמונות סכנות כה גדולות, מדוע קבעו חכמים כי אין שמחה אלא בבשר ויין<sup>3</sup>? לכאורה היה נכון לאסור שתיית יין ואכילת בשר, ובמקום זאת אנו מקדשים על היין ומהדרים באכילת בשר בשבתות ובימים טובים, הכיצד?

התשובה היא שהתורה אינה אוסרת ליהנות מן העולם הזה - אלא אוסרת

3. "בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך, ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש" (פסחים קט, א).

להגזים בהנאות. הדרך הטובה ביותר להתחנך להנאה בקדושה היא להשתמש בהנאות כדי להלל את ה'. ההנאה מן המותר באווירה של קדושה הופכת את היצר ליוצר ומעלה לרמות של קדושה את מה שהיה יכול לגרום חלילה לחילול ה'.

אומנם יש לזכור מהו העיקר ומהו הטפל. חטאו של נח טמון בכך שפתח את חייו החדשים בנטיעת גפן והפך את ההנאה לתכלית חייו במקום לאמצעי לעבודת ה', ועל כן נקרא נח בפסוק "אִישׁ הָאֲדָמָה" - איש המזוהה עם האדמה.

ההנאה איננה תכלית העולם אלא אמצעי להתרומם ולהתקדש. אנו מעלים ומרוממים את ההנאה מן המותר לעבודת ה' - ומהללים את ה' יתברך בשתיית יין בקידוש.

~~~~~

פרשת לך לך

~ יישוב ארץ ישראל – מצווה קיומית ~

יהודי מבוגר התהלך ברחובות פריז בדרכו לבית הכנסת, ולפתע הגיח מולו אדם רעול פנים, היכה אותו בפניו בחוזקה וזעק לעברו: 'יהודי מלוכלך, לך מכאן וחזור לבית שלך!'

כששבה אליו רוחו נשא היהודי את ידיו השמימה ואמר: 'אברהם אבינו זכה לשמוע מפי ה' יתברך בכבודו ובעצמו את הציווי לעלות לארץ ישראל, ככתוב "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וְמִמְּלַכְתָּהּ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָה" (בראשית יב, א) - ואני, שלא זכיתי, שומע את האמת מאנטישמי שונא ישראל!'

אכן יש מצווה לעלות לארץ, אולם הרב משה פיינשטיין⁴ זצ"ל טען שאין זו מצווה חיובית אלא מצווה קיומית. מה ההבדל? **מצווה חיובית** היא מצווה שאדם חייב לקיים מיוזמתו, כגון להניח תפילין פעם ביום ולאכול מצה בליל הסדר. לעומת זאת **מצווה קיומית** לא חייבים לקיים, אך כשמקיימים אותה זוכים במצווה. לדוגמה, אין חובה ללמוד תורה במשך כל היום כולו, אך העושה זאת מקיים מצווה. גם האוכל בסוכה בימי חול המועד סוכות מקיים מצווה, אך אם הוא מוותר על ארוחה בחלק מן הימים אין עבירה בידו.

כך לדברי הרב משה פיינשטיין מי שגר בארץ ישראל מקיים מצווה, אבל מי שגר מחוצה לה איננו חוטא. לפיכך אף שחייבים להדר אחר המצוות, אם יש מניעות חשובות אפשר להימנע מקיום מצווה זו.

דברי הרב משה פיינשטיין נסמכים על תפיסת הרמב"ן והרמב"ם, אשר ראו שניהם במצוות יישוב הארץ מצווה של הכלל: עם ישראל בכללותו מחויב

4. אבן העזר א סימן קב.

בכיבוש הארץ וביישובה, אך ברמת הפרט יש מקום לשיקולים שונים לפי הנסיבות. אשר על כן, מי שצריך למשל להשלים את לימודיו בארץ אחרת רשאי לרדת מן הארץ לתקופת הלימודים ולחזור אליה כשיסיימם - ואין הוא עובר על מצוות התורה בכל רגע ורגע מתקופת שהותו שם.

אומנם, אף שמצוות יישוב הארץ מוטלת על הכלל - יש לזכור כי הכלל מורכב ממכלול של יחידים. אם כן, האחריות לקיומה של המצווה מוטלת על כל יחיד ויחיד המרכיב את הכלל, שכן אם יפטרו היחידים את עצמם מלעלות לא תוכל המצווה להתקיים. על סמך הכרה זו נעיין בדברי הרמב"ם:

"אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם [לתבוע ממנו תשלום], ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנגעשה שוה דינר חטין בשני דינרין. במה דברים אמורים? כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר, אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס, יצא לכל מקום שימצא בו ריוח. ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום" (הלכות מלכים ה, ט).

דברי הרמב"ם קשים להבנה. מצד אחד הוא כותב שבשעת קושי כלכלי מותר לאדם לצאת לכל מקום שיוכל להשתכר בו לפרנסתו, אך בד בבד הוא מוסיף שאין זו מידת חסידות - ואף רומז כי העושה כן מתחייב כליה לפני המקום! הא כיצד?

יישוב דברי הרמב"ם טמון בהבנה שאומנם מותר לאדם לצאת בנסיבות מסוימות, שהרי מדובר במצווה קיומית, אך הואיל והמצווה כרוכה בקשר עם האומה, וכל יחיד הוא חלק בלתי נפרד ממנה - היוצא מן הארץ כמוהו כאבר שניתק ממקורו, והריהו מעמיד בסכנה את עצמו ואת הגוף כולו.

על כן נכון לומר שמצוות יישוב הארץ היא מצווה קיומית - דהיינו מצווה שקיומנו תלוי בה.

~~~~~

## ~ פדיון שבויים ~

בימים אלה חיילי צבא ההגנה לישראל מקיימים מצווה גדולה של פדיון שבויים - כאבינו הראשון שיצא למלחמה במסירות נפש להצלת אחיינו לוט:

"וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ  
מֵאוֹת וַיֵּרֶדְף עַד דָּן" (בראשית יד, יד).

כך נהגו גם ישראל במדבר:

"וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרֹד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחֶם  
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבֶּה מִמֶּנּוּ שִׁבְיָ. וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נָדָר לֵה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תַּתֵּן אֶת הָעַם הַזֶּה  
בְּיָדִי וְהַחְרַמְתִּי אֶת עֲרִיָּהֶם. וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֶם אֹתָהֶם  
וְאֶת עֲרִיָּהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה" (במדבר כא, א-ג).

בהלכה נפסק שמצוות פדיון שבויים קודמת לכל מצוות צדקה:

"פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים.  
הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו, יכולים לשנותן לפדיון שבויים. ואפילו  
אם גבו לצורך בנין בית הכנסת, ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך  
הבנין, שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת, מותר למכרם לצורך פדיון שבויים.  
אבל אם בנאוהו כבר, לא ימכרו אותו" (שולחן ערוך יורה דעה רנב, א).

ההלכה מתייחסת בחומרה רבה למי שמעלים עיניו ממצווה זו:

"המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמץ את לבבך (דברים טו, ז), ועל  
לא תקפוץ את ירך (דברים טו, ז), ועל לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז), ועל לא  
ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה, נג). ובטל מצות פתוח תפתח את ירך לו (דברים טו, ח),  
ומצות וחי אחיך עמך (ויקרא כה, לו), ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), והצל  
לקוחים למות (משלי כד, יא), והרבה דברים כאלו. כל רגע שמאחר לפדות השבויים  
היכא דאפשר להקדים, הוי כאילו שופך דמים" (שם, ב-ג).

אך יש להקפיד שפדיון השבויים לא יחזק חלילה את הרשע, ולכן:  
 "אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים  
 מוסרים עצמם עליהם לשבותם" (שם, ד).

אכן בתקופת השולחן ערוך, כשעוד לא היה לנו צבא, נדרשו הפודים לשלם  
 כסף רב לפדיון השבויים, אך במדינתנו אין מדובר בפדיון בכסף אלא ביציאה  
 לקרב לשחרורם - כפי שלמדנו מאברהם אבינו.  
 וה' יברך את כל הצדיקים שמוסרים את נפשם כדי לקיים מצווה זו.

~~~~~

~ גיור ~

אברהם אבינו, המאמין הראשון, היה איש הצדק והשלום, איש גיבור ואמין לב
 אשר יצא למלחמה נגד מעצמות-על כדי לשחרר את אחיינו משבי המלחמה.
 כמה מפתיעה היא אפוא הבשורה הקשה שהתבשר אברהם:

"יָדַעְתִּידַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת
 שָׁנָה" (בראשית טו, יג).

על שום מה ולמה? שאלה זו הטרידה את חכמינו זיכרונם לברכה:
 "אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו
 למצרים מאתים ועשר שנים?" (נדרים לב, א).

כמה וכמה תשובות נתנו חכמינו, אחת מהן היא תשובתו של רבי יוחנן:
 "שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש
 קח לך" (שם).

לאברהם אבינו הייתה שעת כושר מופלאה שבה היה יכול לגייר את כל אנשי
 סדום, שכן לאחר שנלחם במלכי המעצמות הגדולות וגאל מן השבי את לוט

אחינו ואת שאר אנשי העיר עם כל רכושם היו אנשי סדום תלויים בחסדיו. לדברי רבי יוחנן היה על אברהם באותה העת להתנות את שיבת אנשי סדום אל בתיהם בגיורם.

דברי רבי יוחנן מלמדים שהנחת היסוד המקובלת, הטוענת שהיהדות מתנגדת לגיורים, אינה פשוטה כל כך. ואף אם לא נתקבלה דעה זו להלכה, יש ללמוד ממנה לכל הפחות שאין לדחות את המבקשים להתגייר - על אחת כמה וכמה שכאשר מדובר באחינו מזרע ישראל הגרים בארצנו ומשרתים את מדינתנו, עלינו לעשות הכול כדי לקרבם ולסייע להם בתהליך גיורם.

טובי המנהיגים של עמנו היו גרי צדק או צאצאי גרים, ובהם דוד מלכנו נינה של רות המואביה, אונקלוס הגר ורבי עקיבא גדול התנאים, שהיה גם הוא בן גרים.

נאמץ את דברי רבי יוחנן, מגדולי אמוראי ארץ ישראל, ונפתח את זרועותינו ואת לבבנו לכל המתקרב בליבו אל היהדות החפץ להתגייר ולהיכנס תחת כנפי השכינה.

~~~~~

## ~ אדם ואדמה ~

בפרשת לך לך עם ישראל מצטווה במצווה דרמטית: מצוות ברית המילה. אברהם אבינו מתבקש לכרות ברית בבשרו - הוא וכל זרעו אחריו - לאות שה' הוא האלוקים.

מצווה זו נקראת "בְּרִית" - בשונה מרוב רובן של המצוות, שאינן נושאות שם זה. המילה "בְּרִית" מופיעה 13 פעמים בפרשייה, בפסוקים מלאי עוצמה. את

חלקם נביא כאן:

"וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לְבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לָךְ לֹא-לֵהִים וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ. וְנָתַתִּי לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרֶיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֹא-לֵהִים. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֵתָּה וּזְרַעְךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם. זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ הַמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר. וְנִמְלַתֶם אֶת בְּשׁוֹר עֹרְלֹתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם" (בראשית יז, 1-2).

בכל ברית יש שני צדדים, וכל צד נותן את חלקו. בברית המילה ה' מבטיח להיות לנו לא-להים עד עולם ולתת לנו את ארץ ישראל, ואנו נתבעים למלא את חלקנו - למול את בשר עורלתנו.

במה התייחדה מצוות המילה, שזכתה להיות המצווה הראשונה שנצטווה בה העם היהודי דרך אברהם אבי האומה? היותה של מצוות המילה מצווה הכרותה בבשר מעניקה לה שתי תכונות רבות משמעות:

א. ברית הנכרתת בבשר היא ברית שאין שום אפשרות לבטלה, בשונה מהבחירה הנתונה לאדם בכל עת בשאר המצוות - אם לקיימן אם לאו. אב שמל את בנו חותם בבשרו קשר בל-יינתק לאלוקיו, והנימול מקיים מצווה בכל רגע ורגע בחייו, בין אם ער הוא ובין אם ישן. מגיל שמונה ימים ועד יומו האחרון הוא מקיים מצווה זו בלי הפסק כלל.

ב. הברית הטבועה בבשר מעידה כי גם חלקו של אלוקים בברית - הנחלת ארץ ישראל לעמו - מתבטא במציאות הגשמית ביותר, באדמה. הקב"ה מקדש את אדמת ארץ ישראל ומחיל עליה מצוות, ואנו מקדשים את גופנו בברית המילה במקום הכי יצרי - ומכאן שמהות הברית היא הפיכת האדם לקדוש.

כשם שישנן מצוות התלויות בארץ בשל קדושתה, כך היהודי, שהוא בסך הכול בשר ודם, עצמות וגידים, מקבל עליו לקדש את גופו ולהתעלות.



שתי המצוות הללו - ברית המילה ויישוב ארץ ישראל - קשורות זו בזו, כי שתייהן מבטאות את החיבור בין ארציות לקדושה.

שני צדדים בברית, אדם ואדמה. האדם היהודי הקדוש מקיים מצוות בגופו, ואדמת ארץ ישראל הקדושה מכילה את המצוות התלויות בה.

~~~~~

פרשת וירא

~ שרשרת ~

מידת החסד המיוחדת של אברהם אבינו באה לידי ביטוי נפלא בפתיחת פרשתנו - בהכנסת האורחים שהוא מקיים בכל מאודו: הוא יושב בפתח אוהלו בהמתנה לאורחים ונושא את עיניו לחפשם, הוא רץ לקראתם, דואג לרווחתם ומכין בעבורם סעודת מלכים, ובסוף אף הולך עימם ללוותם בדרכם.

אברהם מגויס כל-כולו לקיום המצווה, במסירות ובזריזות הניכרות היטב בפסוקים:

"וַיֹּמֶר אַבְרָהָם הֲאֵלֶּהָ אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מְהֵרָא שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סִלְתָּ לְוָשִׁי וְעָשִׂי עֲגוֹת. וְאֶל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶדֶד וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנֶּעֱר וַיֹּמֶר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֵלֶב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ" (וירא יח, ו-ח).

אין ספק כי הכנסת אורחים היא מצווה יקרה, אך האם זו חובה מן התורה, שיש לקיימה בכל עת וההימנעות ממנה היא בגדר עוון - או שמא חיובה תלוי-מציאות, ויש לקיימה רק אם נקרו אורחים לפנינו?

הרמב"ם סובר שמצוות הכנסת אורחים נובעת ממצוות "ואהבת לרעך כמוך", המחנכת לערבות הדדית ולעזרה לאדם הנמצא במצוקה. מכוחה של מצוות אהבת הרֵע האדם נדרש לבקר חולים ולסייע בהכנסת אורחים למי שאין לו איפה לשהות או היכן לסעוד; בעשותו כן הוא מקיים מצווה גדולה, אך אין הוא מחויב להזמין אורחים מיוזמתו.

לעומת זאת יש ראשונים הרואים במצוות הכנסת אורחים מצווה בפני עצמה - שאיננה כלולה במצוות אהבת הרֵע. זוהי למשל דעתו של בעל הלכות גדולות,

מגאוני בבל אחרי חתימת התלמוד, ולפיה אין להסתפק בקיום המצווה בשעה שבאה לידינו אלא עלינו לחזר אחריה, כשם שאברהם אבינו המתין בפתח ביתו אף שהיה חולה - ותר בעיניו אחר אנשים בשל תשוקתו הרבה להביא אורחים בצל קורתו.

אברהם אבינו למד מצווה זו מה' יתברך, אשר ירד בכבודו ובעצמו לבקרו כשחלה בעקבות קיום מצוות ברית המילה. כשראה אברהם שהקב"ה בכל גודלו מקיים מצוות ביקור חולים ביקש גם הוא ללכת בדרכיו - ויצא לחפש אורחים. ייתכן שהביקור המכונן של ה' יתברך הוא אשר העלה את אברהם אבינו למדרגתו הגבוהה, ומכאן שערכו של חסד שאדם גומל עם חברו איננו מתמצה רק בסיוע המידי; הוא עשוי להשפיע על כל מהות חיו, לקדם אותו ולטעת בו את הרצון לקיים מצוות דומות בעצמו ולגמול חסד עם אחרים בכל ליבו כשיתהפך הגלגל לטובתו.

מצווה אחת מובילה לשרשרת של טוב.

~~~~~

## ~ מעבר דירה בהלכה ~

אדם נשוי שגר בארץ מסוימת ומבקש לעבור עם אשתו לארץ אחרת - אינו יכול לעשות זאת בלי הסכמתה. אומנם בתוך ארץ מגוריהם מותר לו להעבירה עימו מעיר לעיר או מכפר לכפר, אך אין הוא יכול לכפות עליה לעבור מכפר לעיר או מעיר לכפר - כי ייתכן שהיא מעדיפה את חיי הכפר השקטים, או לחלופין את חיי העיר הסואנים. ואפילו אם המעבר מן הכפר לעיר (או להפך) ישפר פלאים את תנאי חייהם, "מנווה רע לנווה יפה", נדרשת הסכמתה המלאה:

"אבל הנושא אשה באחת מהארצות, והוא מאנשי אותה הארץ, אינו יכול להוציאה לארץ אחרת, אבל מוציאה ממדינה למדינה ומכפר לכפר באותם הארצות, ואינו יכול להוציאה ממדינה לכפר ומכפר למדינה.

כשמוציאה ממדינה למדינה ומכפר לכפר באותה הארץ, אינו יכול להוציאה מנוה יפה לנוה הרע ולא מרע ליפה" (שולחן ערוך אבן העזר עה, א-ב).

בתלמוד הירושלמי נלמדה הלכה זו מפסוק מפרשתנו. כשברח לוט מסדום הוא ביקש שלא יהפכו את העיר צוער, וכך נימק את בקשתו:

"הִנֵּה נָא מֵצָא עֲבָדָה חַו בְּעֵינַיָה וַתִּגְדֹּל חֲסִדָּהּ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי וְאַנְכִי לֹא אוֹכֵל לְהַמְלִיט הָהָרָה פֶּן תִּדְבְּקֵנִי הָרָעָה וּמָתִי. הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לְנוֹס שְׁמָה וְהוּא מֵצָעֵר אֶמְלִטָּהּ נָא שְׁמָה הֲלֹא מֵצָעֵר הוּא וַתַּחֲי נַפְשִׁי" (בראשית יט, יט-כ).

ופירשו בירושלמי:

"פֶּן תִּדְבְּקֵנִי הָרָעָה" - אין הבעל מוציא את אשתו בעל כרחו מנוה לנוה, ואפילו מנוה הרעה לנוה היפה, מפני שהנוה היפה בודק, דכתיב פֶּן תִּדְבְּקֵנִי הָרָעָה ומתי" (כתובות פרק יג הלכה י).

לפי פשט הפסוק ביקש לוט שהעיר הקרובה תשמש לו מקלט משום שפחד שלא יספיק לברוח בטרם תפגע בו האש שאחזה בסדום. פירושו של התלמוד הירושלמי שונה: לוט לא רצה להרחיק אל ההר כי פחד שהשינוי בהרגלי החיים יפגע בחייו. אומנם אוויר ההרים צח ובריא יותר מאווירה של סדום ושכנותיה, אך לוט העדיף להימנע מהשינוי ולברוח לעיר שדומה לסדום - ומכאן שמה שנחשב טוב לרוב האנשים איננו בהכרח הדבר המתאים לאדם מסוים. מהעדפתו של לוט למדו חז"ל שאין לדרוש מהאישה שום שינוי בלי הסכמתה, גם אם השינוי נעשה כביכול לטובתה.

ואף שזהו הדין בכל הארצות, יש ארץ אחת היוצאת מן הכלל: ארץ ישראל. אם הבעל מבקש לעלות מחוץ לארץ לארץ ישראל אין אשתו רשאית להתנגד - אף אם העלייה לארץ תפחית את איכות חייהם:

"במה דברים אמורים? מחוץ לארץ לחוץ לארץ, מארץ ישראל לארץ ישראל. אבל מחוץ לארץ לארץ ישראל כופין אותה לעלות אפילו מנוה יפה לנוה הרע" (שולחן ערוך עה, ג).

וכמו שהאישה עולה עם בעלה כך האיש עולה עם אשתו - ואם האישה היא המבקשת לעלות לארץ, על הבעל ללכת אחריה.

הישיבה בארץ ישראל היא מצווה גדולה - וזהו הנווה היפה האמיתי.

~~~~~

~ עמידה ~

שלוש תפילות אנו מתפללים ביום. חכמינו לימדונו שתפילות אלו - האבות תיקנום, ואנו מתפללים מכוח תקנתם. נעיין ונלמד מהו המיוחד בכל תפילה.

"אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר ויעמד פינחס ויפלל; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו; יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי" (ברכות כו, ב).

תפילתו של אברהם אבינו נלמדה מתיאור עמידתו לפני ה':

"וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פָּנָיו ה'" (בראשית יט, כז).

מה טמון בפעולה זו?

הפסוק מתאר שאברהם קם בבוקר במקום שבו התפלל על סדום בערב הקודם. אף שלכאורה תפילתו לא נשמעה - שהרי הוא התפלל על סדום וסדום נהרסה - לא כן הדבר. תפילתו נשמעה בשלמותה, שכן אברהם לא ביקש חלילה להציל את אנשי סדום החטאים והרשעים אלא רק את הצדיקים שבתוכה.

ידועים דברי חז"ל שכשניתנת רשות למשחית להשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע⁵, ועל כך התקומם אברהם אבינו בפנותו לבורא עולם:

"חֲלָלָהּ לָךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צָדִיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כְּצָדִיק כְּרָשָׁע
חֲלָלָהּ לָךְ הַשֵּׁפֶט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט" (! (בראשית יח, כה).

זהו לשון עמידה. אברהם אבינו עמד לפני ה' בשם הצדק, וה' הקשיב לתפילתו והוציא אל לוט מן העיר לפני החרבתה.

תפילתו של יצחק היא התפילה של האדם השופך שיחו לפני ה' על דאגותיו. ייתכן שיצחק התפלל לה' שיצליח את שליחותו של אליעזר ויביא לו אישה צדיקה שיוכל להמשיך עימה את מפעלו של אברהם אביו, וגם בקשה זו נענתה - "וְהָיָה רִבְקָה יִצְחָק" (בראשית כד, מה).

יעקב אבינו התפלל לה' בצאתו לגלות מרה וארוכה, שבה עתידים לסבול גם צדיקים וקדושים. תפילתו היא תפילת תחנונים לה' שגם בשעת הסתר הפנים יהיה נוכח בקרב עמו - ועם ישראל יעבור את הגלות, יחזור לארצו ויבנה את עתידו.

אם כן, לפנינו שלוש תפילות: תפילה בעבור הצדק, תפילה על צרכיו האישיים של האדם ותפילה למען עם ישראל.

ובזמננו, כשאור וחושך משמשים בערבוביה, נתפלל שהקב"ה יעניש את הרשעים ויציל את הצדיקים, ייענה לבעיות האישיות של כל אחד ואחד וירם את קרנו של עם ישראל.

~~~~~

---

5. "כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים" (בבא קמא ס, א).

## פרשת חיי שרה

### ~ הקבורה ~

פרשתנו פותחת במותה של שרה אימנו ובמאמציו של אברהם אבינו לדאוג למקום קבורה מכובד בעבורה.

הקבורה היא אחת ממצוות התורה שבין אדם לחברו, והיא נקראת בפי חכמינו "חסד של אמת" - כי העוסק בכבודו של המת איננו מצפה לקבל ממנו כל שכר.

מצווה זו מעלה תמיהה, שהרי אנו מאמינים בנצחיות הנשמה - ואילו הגוף אינו אלא מעטפת של הנשמה. אם עלתה הנשמה לגנזי מרומים, מה לנו ולגוף?

נציע שלוש דרכים ליישוב התמיהה:

א. הגוף הוא הכלי שנשא את הנשמה הקדושה, והוא הדבר שנשאר מן האדם אשר היה ואיננו עוד. קבורת גופו של הנפטר היא אפוא הדרך לכבד את הנפטר עצמו.

ב. אף שהנשמה נצחית אין לנו, בני אנוש החיים בעולם הזה, שום דרך להתחבר אליה לאחר שעזבה את הגוף ועלתה לשמי מרום. על כן קבעה התורה שיש לקבור את המת באדמה, וכך יוכלו צאצאיו לפקוד את קברו ולהיזכר באדם שהיה. זיכרון זה ישמר בהם מקצת מחיותו בטרם נפטר.

ג. החובה לכבד את הגוף מלמדת שכשם שהנשמה קדושה כך גם הגוף קדוש. הקדוש ברוך הוא ברא את שניהם - את הנשמה ואת הגוף - וממילא גם הגוף הוא בעל ערך. בקיום מצוות קבורת המת אנו מפנימים שגם בחיינו הגשמיים ישנה קדושה.

זהו שורש אמונתנו בתחיית המתים, שבה ישובו ויתחברו הגוף והנשמה - שתי יצירות מופלאות של ה' יתברך שרק באיחודן הן זוכות להיקרא אדם.

~~~~~

~ הספד ~

מצווה מדרבנן להספיד את הנפטר. כבכל מצווה דרבנן כך גם במצוות ההספד, חכמים לא המציאו הלכות אלא דאגו לתת מסגרת הלכתית לערכי התורה.

ביטויה הראשון של מצוות ההספד מופיע בפרשתנו, כשאבינו הראשון מספיד את שרה אשתו:

"וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אֲרָבַע הוּא חֲבֵרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה וּלְבָכָתָהּ" (בראשית כג, ב).

הרמב"ם רואה בקיום מצווה זו מימוש מעשי של מצוות "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח), שהיא מצוות עשה מהתורה, כמבואר בדבריו:

"מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך; כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחרים בתורה ובמצות" (הלכות אבל, יד, א).

ועל פי זה נפסק בשולחן ערוך שחייבים להספיד את המת כראוי:

"מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו" (יורה דעה הלכות אבלות שמד, א).

חכמינו נחלקו על מהותה של מצוות ההספד:

"איבעיא להו: הספידא, יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי"? (סנהדרין מו, ב).

כלומר, האם ההספד הוא לכבודם של בני המשפחה החיים או לכבודו של המת? מסקנת הגמרא היא שההספד נאמר לכבוד המת, וכך נפסק להלכה, ועל כן "מי שציווה שלא יספדוהו - שומעין לו" (הלכות אבלות שמד, י).

ונראה ששתי הדעות נכונות. ודאי שיש בהספד כבוד וחיזוק למשפחת הנפטר, ולא רק למשפחתו אלא לכל הבאים להשתתף בהספד - השומעים על מעשיו הטובים, לומדים מהם ומתוך כך עשויים להוסיף אור וטוב במסלול חייהם. וזה עצמו כבודו של המת, שבזכות ההספד מוסיפה רוחו לחיות בעולם ולפעם בנשאים המפיקים לקח מחייו ופועלו. אם כן כבוד המת וכבוד החיים קשורים זה בזה.

ועם זה, ההלכה הקושרת את ההספד לכבודו של המת נועדה להדגיש כי כבוד המת קודם לכבוד החיים, ועל כן אם ביקש אדם שלא יספידו אותו - יש לכבד את רצונו ולהימנע מלהספידו. החובה לכבד את רצון הנפטר מעידה שאף שגופו אינו חי עוד, נוכחותו עודנה מורגשת בעולם.

לצערנו הרב לוויית רבות מתקיימות בימים אלו בגלל המרצחים הרשעים. חשוב מאוד להספיד את הנרצחים בכבוד הראוי, לשמוע על חייהם ולפעמים גם על גבורתם במיתתם. מתוך כך אפשר לומר על הצדיקים הללו שגם במיתתם הם נקראים חיים, וכשם שנאמר על יעקב אבינו "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (תענית ה, ב) - החותם שהשאירו בעולם ימשיך לתת את פריו לעולמים.

~~~~~

## ~ סימן ~

התורה אוסרת לנחש או לעשות סימנים שיקבעו אם לבצע פעולה מסוימת או להימנע ממנה:

"אין מנחשין כעכו"ם, שנאמר לא תנחשו. כיצד הוא הנחש? כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום,

שאם אלך אין חפציי נעשים [...] וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך  
אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם, וכן כל  
כיוצא בדברים האלו הכל אסור, וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה"  
(רמב"ם הלכות עבודה זרה יא, ד).

הרמב"ם מזכיר את מעשה אליעזר עבד אברהם, שעל פי המסופר בפרשתנו  
יצר לעצמו סימן שלפיו יזהה את הנערה המיועדת ליצחק:

"וְהָיָה הַנֶּעֱרָ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי הָטִי נָא כֹדֶךָ וְאַשְׁתָּה וְאַמְרָה שְׁתֵּה וְגַם גַּמְלִיךָ  
אֲשֶׁקָּה אֶתְּהָ הַכֹּחֶת לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וְכֵּן אֵדַע כִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָיִי"  
(בראשית כד, יד).

ועל כך נאמר בגמרא, שהיא המקור לדברי הרמב"ם, שאליעזר עבד אברהם נהג  
שלא כדין:

"והיה הנערה וגו'. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אליעזר עבד  
אברהם אף על פי ששאל שלא כהוגן השיבוהו כהוגן. והיה הנערה אשר אומר  
אלהי הטי נא כדך - יכול אפילו חגרת אפילו סומא, ונזדמנה לו רבקה" (תענית ד,  
א).

האומנם היה "ניחוש" במעשהו של אליעזר? לכאורה הייתה זו רק תפילה לה'  
שיזמן לו אישה בעלת חסד כיאה ליצחק - ואם ייענה ה' לתפילתו ויזמן לו אישה  
כזו, ידע שהיא הראויה ליצחק מכל הבחינות!

ואף על פי כן קבעה הגמרא כי אליעזר "שאל שלא כהוגן", משום שהחליט  
מראש שהנערה שתענה על ציפיות החסד היא המיועדת ליצחק - בלי שיבדוק  
ויוודא שאכן אלו פני הדברים.

נמצאנו למדים שאסור להסתמך על סימן הסתמכות עיוורת כדי להחליט  
כיצד לפעול, אולם מותר להיעזר בסימן כדי לחזק החלטה קיימת ולסייע  
בבירורה לעומק, ועל כך אמרו בתלמוד "סימנא מילתא היא" (הוריות יב, א).

ואף שאליעזר הסתפק בסימן שקבע בלי תוספת בירור, ענה לו ה' כהוגן -  
בשל טהרת ליבו, ובעיקר בזכות אברהם אבינו משלחו. אליעזר פעל מכוח

שליחותו של אברהם אדונו, ומשום כך נקרא לכל אורך הפרשה "עֶבֶד אַבְרָהָם" או "הַעֲבָד", אך שמו לא נזכר.

זכותו של אברהם אבינו פיזרה את הענן שריחף על תפילתו של אליעזר - וזיכתה אותו בהצלחת שליחותו.

~~~~~

~ שם ומלכות ~

רובן המוחלט של הברכות פותח במילים "ברוך אתה ה' אלוֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם". בשולחן ערוך נפסק ש"כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה"⁶, כלומר רק בהזכרת שם ומלכות יוצאים ידי חובת הברכה. מהי "הזכרת שם ומלכות"? **שם** פירושו הזכרת שם ה', **ומלכות** מתבטאת במילים "אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם".

מקורו של נוסח פתיחת הברכה מצוי בהודאה שהודה אליעזר עבד אברהם לה' אחרי שמצא את רבקה - האישה המיועדת ליצחק:

"וַיִּקְדֵּ הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַה' . וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֲסִדּוֹ וְאַמְתּוֹ מִעַם אֲדֹנִי..." (בראשית כד, כו-כז).

אכן בהודאה של אליעזר מצוי שם ה', אולם היכן היא **המלכות**? התשובה היא שהמלכות מופיעה במילים "אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם".

במהותה של כל ברכה יש שני רבדים: הרובד הבסיסי הוא ההודאה לאֱלֹהֵי שֶׁבְרָא אֶת הָעוֹלָם ונתן לנו ליהנות מכל הטוב שברא, הרובד הנוסף טמון בהבנה שהאֱלֹהִים שברא את העולם הוא גם האֱלֹהִים המשגיח על עולמו בכל רגע. זהו עניינה של המלכות, המתבטא במילותיו של אליעזר עבד אברהם: "בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנִי

6. אורח חיים ריד, א.

אַבְרָהָם" - הקב"ה איננו אֵל מרוחק אלא מלך קרוב המשגיח על ברואיו, האֵל המלך הדואג לאדוני אברהם.

בתיקון תפילת העמידה שאבו חכמינו זיכרונם לברכה את השראתם מאליעזר ופתחו את הברכה הראשונה - ברכת אבות - בלשונו. בברכה זו, אם כל הברכות של תפילת העמידה, הברכה המחייבת כוונה כדי לצאת ידי חובה - המילה **מלך** איננה מוזכרת במפורש אלא גלומה בברכתו של אליעזר עבד אברהם: "ברוך אתה ה'... אֵלֹהֵי אברהם, אֵלֹהֵי יצחק ואֵלֹהֵי יעקב".

ברכת אליעזר מבהירה כי מלכות ה' מופיעה ומתגלה בעולם דרך צאצאי האבות הקדושים - עם ישראל אשר זוכה להשגחה מיוחדת בעולם.

בהמשך הפרשה הביא רש"י את דברי רבותינו המשבחים מאוד את אליעזר - שהתורה השוקלת כל מילה פירטה באריכות את דבריו:

"אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים".⁷

אולי נוכל לדרוש את דרשת חז"ל ולבאר עוד כי יופיה של שיחת עבדי אבות מתגלה מכוח תורתן של בנים. כה יפה הייתה שיחתו-תפילתו⁸ של אליעזר עד כי זכתה להיקבע לדורי דורות בתפילות עם ישראל.

תורת הבנים מגלה את יופיה של שיחת עבדי אבות - את יופיה של ברכת ההודיה שבירך אליעזר עבד אברהם.

~~~~~

7. בראשית כד, מב, ד"ה "ואבוא היום".

8. שיחה היא אחד הכינויים לתפילה. כך למשל ביאר רש"י את הפסוק "וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹן בְּשָׂדֶה" (בראשית כד, סג): "לשון - לשון תפלה, כמו 'ישפוך שיחו' (תהלים קב, א)".

## פרשת תולדות

### ~ תפילת צדיק בן רשע ~

יצחק ורבקה מתפללים שניהם לה' שייתן להם היריון:

"וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לַה' לְנֶכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עָקְרָה הָוּא" (בראשית כה, כא),

אך הקב"ה נעתר רק לתחינת יצחק, שנאמר:

"וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתֵּהָר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ" (שם).

מדוע רק "לו" – ולא "לה" או "להם"? רש"י מפרש: "שאינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע".

אפשר לפרש שתפילתו של צדיק בן צדיק גדולה יותר כי מצטרפות אליה זכויותיו של אביו, מה שאין כן בצדיק בן רשע. ועם זאת אמירה זו תמוהה, שכן לכאורה זכותו של צדיק בן רשע גדולה יותר – כי הוא בחר לחיות חיי צדקות על אף שגדל בבית של אב רשע!

על כן נראה שכוונת המדרש היא שהיענות הקב"ה לתפילת יצחק לא הייתה מצד בקשת ההורים העקרים המתאווים לפרי בטן אלא מצד הרצון להמשיך את מסורת אברהם בעולם, ולכן במקרה ייחודי זה התפילה שפעלה את פעולתה הייתה תפילתו של יצחק – צדיק בן צדיק.

ואכן בהלכה המתייחסת לבחירת חזן מובא בפוסקים שיש להעדיף צדיק בן רשע, כי זכותו של בעל תשובה היא זכות עצומה. וכך מובא בט"ז, אחד הפרשנים המרכזיים על השולחן ערוך:

"בטור כתוב בשם הרא"ש שאין מעלות השליח ציבור תלוי ביחוס משפחה,

דאם הוא מן משפחה בזויה וצדיק טוב לקרב מזרע רחוקים, שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב" (ט"ז אורח חיים נג, ס"ק ג).

אומנם רבי שלמה לוריא (המהרש"ל) ביקש לצמצם את הדין למצב שבו אין אדם מיוחס ראוי:

"וכתב רש"ל מכל מקום אם שניהם שוים בודאי מיוחס קודם לשאינו מיוחס, כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע" -

אולם הט"ז עצמו חולק עליו, ולדעתו גם אם שניהם שווים צריך לבקש שהצדיק בן הרשע יעלה ויהיה שליח הציבור:

"ולעניות דעתי מדכתב הרא"ש טוב לקרב מזרע רחוקים שמע מינה שיש כאן עוד אחר מזרע שאינם רחוקים, דלשון 'טוב לקרב' משמע שיש ברירה, ואפילו הכי טוב לקרב זה שהוא אינו מיוחס כדי לקרבו לאותו זרע לשכינה, דרחמנא ליבא בעי ותהיה תפלתו נשמעת יותר מצדיק בן צדיק, וזה נלמד מפסוק לרחוק ולקרוב כנ"ל".

מכאן שחשוב לכבד כל אחד ואחד במצוות ולא לשמור אותן למיוחסים בלבד. כולם שווים לפני ה'.

~~~~~

~ תחיית המתים ~

הרמב"ם⁹ מונה שלושה עשר עיקרים המבטאים את יסודות האמונה היהודית. העיקר השלושה עשר הוא האמונה בתחיית המתים:

"וְשֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד לְהַחְיֹת אֶת הַמֵּתִים"¹⁰.

9. בהקדמה לפירושו על פרק "חלק" במסכת סנהדרין.

10. מתוך תמצית שלושה עשר העיקרים המופיעה בסידורים לאחר תפילת שחרית ("אני מאמין") - נוסח עדות המזרח.

תחיית המתים קשורה באמונה הבסיסית שהאדם איננו רק גוף - אלא גוף ונשמה המופיעים יחדיו, ומי שחושב שהאדם מורכב מחומר בלבד כופר ממילא בתחיית המתים.

בפרשתנו מסופר על עשו, שהיה להוט לגמוע מנזיד העדשים שבישל יעקב. לשמע התנאי שהציב יעקב - מכירת בכורתו של עשו תמורת נזיד העדשים - ענה עשו:

"הֲנֵה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִּי בְכֹרָה" (בראשית פרק כה, לב).

חז"ל ראו בדברי עשו כפירה בתחיית המתים:

"וכפר בתחיית המתים, דכתיב הנה אנכי הולך למות" (בבא בתרא טז, ב).

עשו ביזה את הבכורה, הנושאת אחריות רוחנית להמשך מורשתו של יצחק. הוא לא האמין שיש המשכיות כלשהי אחרי המוות. לשיטתו האדם עשוי מגוף בלבד, ובהגיע המוות הולך הגוף אל הקבר והקץ מקיץ על האדם. באין נשמה - המוות הוא הסוף המוחלט, ואם כן כדאי לו לאדם לנצל עד תום את חייו החומריים וליהנות מכל רגע ורגע.

איננו יודעים כלל כיצד תיראה המציאות בתחיית המתים, ולכאורה קשה להאמין בדבר הרחוק מבינתנו, אולם הרמב"ם באיגרת תחיית המתים התווה לנו שני עקרונות חשובים:

א. האמונה בתחיית המתים שזורה באמונה בבריאת העולם.

יסוד האמונה מושתת על ההבנה שהעולם איננו קדמון אלא נברא על ידי הבורא - ומי שברא יש מאין יכול בוודאי גם להחיות מתים. מכאן שאמונתנו בתחיית המתים נובעת מאליה מאמונתנו באל-בורא יש מאין.

ב. אין זהות בין המושגים "תחיית המתים" ו"חיי העולם הבא". העולם הבא הוא עולם השכר השלם, עולם הנשמות, ואילו תחיית המתים היא שלב מוקדם יותר - שבו הנשמה שבה אל הגוף.

וכאן יש לשאול - לשם מה נדרשת תחיית הגוף לפני העולם הבא, עולם הנצח?

אין זאת אלא שהבריאה היא חיבור בין גוף לנשמה. האדם מתמודד בחייו עם צורכי הגוף ועם צורכי הנשמה, שאינם עולים תמיד בקנה אחד. לעיתים הוא מרגיש קרוע בין השניים, אולם ייעודה של הבריאה וייעודנו אנו, בני האדם, טבועים בחיבור ביניהם. חזרת האדם לעולם המעשה בתחיית המתים מאפשרת לו להשלים את משימת החיבור בין גופו לנשמתו ולהגיע שלם ומוכן לחיי העולם הבא.

אמונה בתחיית המתים היא אפוא הכרה בא־ל הבורא יש מאין ובתפקידנו עלי אדמות לשלב בין גוף לנשמה.

~~~~~

## ~ איסור יציאה מן הארץ ~

יצחק אבינו נולד בארץ ישראל וחי בה כל חייו, עד יומו האחרון. הוא פיתח את הארץ, זרע בה גידולים וחפר בה בארות. במילים אחרות, הוא דאג להתפתחותה הכלכלית של ארץ ישראל. גם בימיו, כבימי אברהם אביו, היה רעב בארץ, ויצחק חשב ללכת בדרכי אביו ולרדת למצרים עד יעבור זעם.

ואולם הקב"ה אסר זאת עליו מפורשות:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' וַיֹּאמֶר אֶל תִּירָד מִצְרַיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלַיָּה" (בראשית כו, ב).

אנו למדים כי במצוות יישוב הארץ ישנם שני מרכיבים: המצווה להתיישב בארץ ישראל ולפתח אותה – והאיסור לצאת מן הארץ.

הרמב"ם פסק על פי הגמרא כי "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, ויחזור לארץ" (הלכות מלכים ה, ט). היציאה ללימוד תורה ולנשיאת אישה היא יציאה לצורך



מצווה, והיציאה "להציל מן העכו"ם" מטרתה לגבות חוב כספי – להשיב מידינו של גוי כסף השייך ליהודי, כלומר זוהי יציאה לטובת המדינה ויושביה.

מה משמעותו של האיסור לצאת מן הארץ, המוטל על היהודים החיים בה – ומה הוא מוסיף על מצוות הישיבה בארץ החלה על כל יהודי באשר הוא?

נסביר איסור זה בשתי דרכים, האחת מתמקדת בארץ, השנייה מתמקדת באדם:

א. מצד הארץ: יהודי המתגורר בחוץ לארץ וטרם זכה לעלות לארץ – אפשר להבין שכוח ההרגל הוא אשר משאירו בנֶכר, שהרי כל כך קשה לשנות דרך חיים! ואולם יהודי שכבר חי בארץ ומבקש לצאת ממנה הריהו כמכריז שהארץ איננה טובה חלילה. זוהי מאיסה בארץ חמדה.

ב. מצד האדם: מי שלא זכה לטעום את טעם קדושתה של הארץ מתבקש לעשות מאמץ להתקרב ולהתיישב בארץ שבה שוכנת השכינה, אך מי שזוכה לשכון תדיר בארץ השכינה – היציאה מן הארץ כמוה כוויתור על רמת הקדושה שכבר הגיע אליה מכוחה של הארץ.

ומה דינו של טיול בחוץ לארץ?

לפי פשט הגמרא והשולחן ערוך אסור לצאת מן הארץ אף לצורך טיול. אומנם ישנם פוסקים הטוענים שהאיסור בגמרא מתייחס ליציאה לפרק זמן משמעותי – ואילו היום כשקל ופשוט לעבור מארץ לארץ והנסיעות מוגדרות לזמן מוגבל אפשר להקל. על שיטות אלו סומכים בוודאי היוצאים לחופשות בחוץ לארץ, ועם זאת רצוי לשלב בכל חופשה מעשים שיעניקו לה ערך של מצווה, כגון לימוד תולדות ישראל במקומות שחיו בהם יהודים, או חיבור לקהילות יהודיות ודיבור עם חבריהן על טוב הארץ.

טובה הארץ מאוד מאוד!

~~~~~

~ תלמוד תורה עם דרך ארץ ~

בשולחן ערוך נפסק שיש לעבוד כדי להתפרנס:

"אחר כך [אחרי תפילת שחרית ולימוד תורה] ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירונו על דעת קונו; ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו, וישא ויתן באמונה" (אורח חיים קנו, א).

חשיבות העבודה מופיעה בפרשתנו בכמה צמתים:

❖ התורה מעידה שיצחק אבינו זרע באדמת ארץ ישראל והקדוש ברוך הוא בירך את פועלו:

"וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד. וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבָדָה רַבָּה וַיִּקְנְאוּ אוֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים" (בראשית כו, יב-יד).

❖ כשרצה יצחק לברך את עשו בנו הגדול הוא ביקש ממנו שיצא אל השדה לצוד:

"וַעֲתָה שָׂא נָא כְלִיךָ תְּלִיךָ וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הֲשֹׁדָה וְצוּדָה לִי צֵיד. וַעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים כְּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבֵּאתָ לִי וְאָכְלָה בְּעָבוּר תְּבָרְכָה נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוֹת" (שם כז, ג-ד).

שני דברים ביקש יצחק מבנו: (א) "וְצֵא הֲשֹׁדָה" - לצוד רק במקומות שהם הפקר מובהק, כדי להתרחק מכל חשש של חוסר יושר בפעולתו. (ב) לעבוד ולעמול כדי להביא את האוכל - "וְצוּדָה לִי צֵיד".

עשו נענה חלקית לבקשת אביו. הוא היה מוכן לעבוד כדי להרוויח את כספו, אך לא דווקא בדרך הישר, כפי שמעיד הפסוק: "וַיֵּלֶךְ עֲשָׂו הֲשֹׁדָה לְצוּד צֵיד לְהִבְיֹא" (שם פסוק ה) - "מהו להביא? אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל" (רש"י שם).

אומנם קיים עשו את מצוות "ילך לעסקיו", אך הוא ויתר על עשיית ערכי התורה עיקר ולא קיים את התנאי "וישא ויתן באמונה" - ומשום כך נטרד מהבכורה.

ומנגד ניצב יעקב אבינו. יעקב היה צדיק גדול אשר קיים בצדקותו את החובה לעשות את התורה עיקר: "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהֲלִים" (שם כה, כז). חובה זו היא בוודאי התנאי הראשון להקמת מלכות ישראל, אך אין בה די. יעקב אבינו נדרש גם לעבוד כפי שעשה יצחק אביו, ולפיכך הוא נשלח ללבן:

"קוּם לֵךְ פְּדֵנָה אֲרָם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבָּנוֹת לְבֶן
אָחִי אִמְךָ. וְאֶל שְׂדֵי יִבְרָה אֹתָהּ וַיִּפְרָה וַיִּרְבֶּה וְהָיִיתָ לְקָהֵל עַמִּים. וַיָּתֵן לְךָ
אֶת בְּרֶכֶת אֲבֹרָהֶם לְךָ וּלְזָרְעָה אֹתָהּ לְרִשְׁתָּהּ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיף אֲשֶׁר נָתַן
אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם" (בראשית כח, ב-ד).

שם, בבית לבן, יעבוד יעקב אבינו לפרנסתו ויזכה להקים את בית ישראל.
"יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" (אבות ב, ב) - לימוד תורה המעורב בחיי
המעשה, זה עם זה, זהו האידיאל היהודי.

~~~~~

## פרשת ויצא

### ~ תפילת ערבית ~

חכמינו זיכרונם לברכה לימדונו שאברהם אבינו תיקן תפילת שחרית, יצחק אבינו תיקן תפילת מנחה ויעקב אבינו תיקן תפילת ערבית. תפילתו של יעקב נלמדת מהפסוק השני בפרשתנו:

"וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשֹּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מִרְאשֵׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא" (בראשית כח, יא).

מדוע השתמשה התורה בפועל המיוחד "וַיִּפְגַּע", ולא כתבה בפשטות שיעקב בא למקום או הגיע למקום? תשובת חכמים היא שפגיעה פירושה תפילה, ומשמע מהפסוק שבשקיעת החמה, בתחילת הלילה, התפלל יעקב אבינו לה' יתברך.

תפילת שחרית ותפילת מנחה הן תפילות חובה, אך לגבי תפילת ערבית נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע אם חובה היא או רשות. ננסה להתחקות אחר שורש מחלוקתם:

אברהם אבינו זכה לקיים את דבר ה', עלה לארץ ובישר לעולם על שחר חדש, על עולם מתוקן יותר. אברהם נעשה שגריר של ה' בעולם, ותפילת שחרית שתיקן מבטאת את שותפותו עם ה' יתברך.

יצחק אבינו השתרש בארץ ישראל, זרע ושגשג, התפתח והתעצם עד שהפלישתים פחדו ממנו. תפילת המנחה שתיקן מביעה הודאה לה' יתברך שזיכה אותו להצליח ולגדול.

יעקב אבינו ברח מאחיו וגלה מביתו למקום של נוכלים. תפילתו, תפילת ערבית, היא תחינה לה' יתברך שלא יעזוב אותו בצרתו.

לדעת רבן גמליאל תפילתו של יעקב היא התפילה האמיתית ביותר, שכן הפנייה אל ה' בזמנים חשוכים נובעת מלב נשבר ונדכה – וודאי שזוהי תפילת חובה. רבי יהושע סובר לעומתו שדווקא התפילה הבוקעת מהלב מתוך שמחה היא תפילת החובה, שהרי חייבים להודות לה' על חסדיו, לזכור ולהזכיר מי הוא הנותן לנו כוח לעשות חיל, אך אי אפשר לצוות על אדם להתפלל בשעה שהוא חש מאוים מכל קול עלה נידף. תפילת ערבית היא תפילתו של האדם המאמין שגם בעת צרה הוא איננו לבד – והואיל והיא צריכה לשקף את ההרגשה הפנימית הרי היא תפילת רשות.

וכך נפסק להלכה:

"ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה, ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה" (רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים א, ו).

תפילה בעת צרה אינה יכולה לנבוע אלא מחיבור עמוק לריבונו של עולם, ומתוך חיבור זה קיבלו אותה ישראל עליהם כתפילת חובה. קבלה זו כמוה כהצהרה של עם ישראל על אמונתו הגדולה בה' יתברך – שגם בגלות שומר על נצחיות ישראל.

~~~~~

~ תורה וגמילות חסדים ~

בישיבת בית מתתיהו ארגנו בחורים צדיקים חתונה ושבע ברכות לחייל שלא הייתה לו משפחה. כמו כן הם עזרו וסייעו בקשירת ציציות על טליתות קטן – המבוקשות היום מאוד בקרב החיילים.

הדבר לא מצא חן בעיני משגיח הישיבה, שהתנגד נחרצות ל"ביטול תורה זה",

וכך סוכמה דעתו באתר "בחדרי חדרים":

"כפי שצוין, בהמשך הדברים התייחס המשגיח ליוזמות הבאות מצידם של בחורים שרואים צורך להיות שותפים למאמץ המלחמתי, כשהוא חוזר ומדגיש כי המלחמה האמיתית מתנהלת בבית המדרש, וכל סיוע והשתתפות במיזמים אחרים, גם אם לא מדובר בתופעות פסולות מצד עצמם, מכל מקום אין זה מחובתו של בן ישיבה, ואדרבא, יש בזה מן הזלזול בהכרת חשיבות תפקידם ומעלתם של העוסקים בתורה ומקיימי העולם".

ובלשונו של הרב:

"אנחנו לא שותפים למאמץ המלחמתי שלהם, הם שותפים למאמץ המלחמתי שלנו. כך בן תורה צריך לחשוב. אנחנו צריכים להיות שותפים למאמץ המלחמתי ולקשור להם ציציות?! לעשות להם שבע ברכות?! הם שותפים למאמץ המלחמתי שלנו, אנחנו 'הגיזרה אמת' והם 'החריצות שקר', כך בן תורה צריך לחשוב".

זאת ועוד. בשיחה שהעביר בישיבתו, תקף ראש ישיבת כנסת ישראל את בחורי הישיבות שהתנדבו להכין ציציות לחיילים, והוסיף: "זה מעשה שטן".

ואולם בניגוד לדברי הרב, התורה מלמדת שה' הוא הנותן לנו כוח לעשות חיל. פירוש של דבר שאנו חייבים לפעול בעצמנו - ולהתפלל לעזרתו של ה' יתברך בפועלנו. אסור לסמוך רק על כוחנו, ובה בעת אסור לחשוב שייקרו לנו ניסים בלי כל פעילות מצידנו. על כן אנו מכירים טובה לבני עמנו שמוסרים את נפשם ממש למען ביטחוננו.

נוסף על כך ההשקפה שעבודת ה' מתקיימת רק בלימוד ולא בקיום מצוות נראית לי הפוכה מהשקפת היהדות. כבר בפרשתנו אנו פוגשים את יעקב אבינו המתחנן לה' ביציאתו לחרן שישמור עליו בדרך ויהיה בעזרו - ומתחייב לקיים שני דברים בחזרתו:

"וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֹׂר אֲעֲשֶׂרְנוּ לָךְ" (בראשית כח, כב).

כלומר יעקב מתחייב להקים בית של עבודת ה' שיש בו תפילות ולימוד תורה - ולקיים מצוות של עזרה הדדית. גם תורה וגם חסד.

ואכן, חכמינו מבקרים בחריפות את מי שעוסק רק בתורה ואינו עוסק בגמילות חסדים:

"רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. **הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת**" (אבות ג, ט).

ביקורת זו מופיעה בחריפות רבה אף יותר בדבריו של רבי אלעזר בן עזריה:

"הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר (ירמיה יז) והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (שם) והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי" (אבות ג, יז).

על כן טוב עשו תלמידי הישיבה, ובעזרת ה' יתברכו בכל הברכות - הן בגשמיות הן ברוחניות.



~ מעשר כספים ~

"וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֶשֶׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ" (בראשית כח, כב).

בפסוק זה יעקב אבינו מתחייב שאם הקב"ה יסייע לו לשוב בשלום על אף רדיפותיו של עשו ועורמתו של לבן הוא יפריש מעשר מרכושו לצדקה.

מצוות הצדקה מופיעה בפרשת ראה ומצווה עלינו לדאוג לכל צורכי העניים. חיוב זה מוטל כמובן על הציבור, כי אין באפשרותו של היחיד לדאוג לצורכי כל העניים אשר בסביבתו, ועל כן יש חיוב נוסף שחל על כל אדם לתת ממעותיו לצדקה. שיעור הצדקה שעליו לתת הוא עשירית מהונו - כפי שמשמע מפסוק זה.

יעקב אבינו הורה לנו את דרך נתינת הצדקה וגם לימד אותנו את משמעות מצוות הצדקה. אומנם שורש המצווה נעוץ בחובת אהבת הרע - חובתו של האדם לדאוג לזולתו - אך כאן אנו לומדים שהחיוב איננו קשור בהכרח לנצרך, ואם איננו מכירים אדם שנזקק לעזרתנו עלינו לחפש אותו. עלינו להכיר בעובדה שאין אנו הבעלים של ממוננו; הוא מופקד אצלנו למשמרת, והאדון דורש עשירית. מה שאנו נותנים לעניים איננו כספנו-אנו כי אם כספו של ה' יתברך, כפי שלימדנו יעקב אבינו באומרו "עֶשֶׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ".

חובה זו חלה על מי שיש באפשרותו להפריש עשירית מכספו. אדם שאין הפרוטה מצויה בידו יכול להסתפק בסכום קטן יותר, ומי שברכתו גדולה ייתן עד חמישית מנכסיו - כפי שדרשו חכמינו במסכת כתובות (ג, א) מהכפילות "עֶשֶׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ".

עוד לימדנו רבותינו (שם מט, ב) שמי שזוכה באישה ובילדים מקיים מצוות צדקה בכל עת בעצם הדאגה לילדיו, כי הבאת ילדים לעולם והדאגה לרווחתם היא רמה גבוהה של מצוות צדקה.

ואשרי מי שיכול גם לדאוג למשפחתו וגם להפריש לעניים בעין יפה.

נלך כולנו בדרכו של יעקב אבינו ונזכור תמיד שמה שאנו מרוויחים נמצא אצלנו בפיקדון כדי שנעשה בו שימוש נאות.

~~~~~

## ~ אין מערבין שמחה בשמחה ~

בתום שבע שנות עבודה אצל לבן מגיע סוף סוף יום חתונתם של יעקב ורחל, אך לאחר ליל הכלולות יעקב מגלה כי רומה - וכי במקום רחל ניתנה לו לאה. הוא דורש להתחתן גם עם רחל, ולבן עונה לו:

"מֵלֵא שִׁבְעַת זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת בְּעֶבְדָּהּ אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שִׁבְעַת שָׁנִים אַחֲרָיו" (בראשית כט, כז).

חכה שבעה ימים, ימי שמחתה של לאה, ואז תוכל להתחתן גם עם רחל ולשמוח עימה. מכאן למדו חכמים את הכלל שנפסק להלכה: "אין מערבים שמחה בשמחה" (אבן העזר סב, ב).

הביטוי המוכר ביותר של הלכה זו הוא האיסור לשאת אישה ביום טוב ובחול המועד:

"אין נושאים נשים במועד" (שולחן ערוך אורח חיים תקמו, א).

אומנם לא כל שמחה נוספת אסורה במועד, ואם התקיימה החתונה לפני הרגל מותר לחגוג שבע ברכות ביום טוב או בחול המועד - כי עיקר השמחה היא בנישואין עצמם.

הלכה זו קוראת לכולנו להפנים את חשיבותה של כל עשייה ואת ערכה המיוחד של כל שמחה. עירוב שמחה בשמחה עשוי לטשטש את הייחודיות של כל פרט ולהקשות עלינו להעריך כל דבר על פי ערכו.

מסר זה בא לידי ביטוי גם בהלכה ש"אין עושים מצוות חבילות חבילות" (סוטה ח, א) - כי לכל מצווה יש ערך משלה. וכשם שיש לקיים כל מצווה בזמנה ולהתייחס אליה במלוא חשיבותה, כך ראוי להתייחס לכל אדם כאל יחיד ומיוחד. מתוך ראייה זו נוהגים, למשל, לחגוג לכל ילד במשפחה חגיגת יום הולדת בתאריך הולדתו, וכן על זו הדרך.

על אף האמור, בנסיבות מסוימות ישנו ערך גדול דווקא לערוב שמחה בשמחה:

בדרך המלך, אם שני זוגות החליטו להתחתן באותה העת ראוי לחגוג עם כל זוג בפני עצמו את שמחתו המיוחדת - כשם שיעקב המתין שבעה ימים בין נשיאת לאה לנשיאת רחל. ואולם אם אחד הזוגות חסר אמצעים והאחר אמיד, מותר ואף מצווה לכוון יחד את שתי השמחות כדי לחסוך לזוג העני הוצאות שאין ביכולתו להוציא. וכך כתב הרמ"א בשולחן ערוך:

"ואין לעשות חופת ב' אחיות ביחד. ויש אומרים דאף בשתי נכריות יש ליזהר שלא לעשותן כאחת, משום איבה, שמא יכבדו אחת יותר מחבירתה. ואין נזהרין מזה, ואדרבא יש מכוונים לעשות חופות עניות עם חופות עשירות, משום מצוה" (אבן העזר סב, ב).

לסיכום, ההלכה מאירה כלל חשוב לחיים: לכל דבר במציאות יש ערך משלו. יש להעניק לכל אדם ולכל מאורע את מקומם הראוי להם.

~~~~~

פרשת וישלח

~ אין סומכין על הנס ~

יעקב אבינו יוצא מבית לבן לשוב אל ארצו ואל מולדתו, ומגלה שעשו אחיו הולך לקראתו וארבע מאות איש עימו. יעקב מתכונן למפגש עם אחיו בשלוש דרכים: בדרך דיפלומטית, בתפילה ובהכנות למלחמה¹¹. יעקב איננו סומך על הבטחת ה' שיצילנו מכל רע וגם לא על צדקותו שתפעל במקומו ותזכה אותו בנס. אדרבה, הוא מתפלל ואומר:

"קִטְנֹתִי מְכַל הַחֲסָדִים וּמְכַל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עֲבָדְךָ" (בראשית לב, י).

מיעקב אבינו למדו חכמינו זיכרונם לברכה שאין לסמוך על הנס:

"אמר רבי ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס - שמא אין עושים לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. אמר רבי חנין מאי קראה [=מניין לומדים זאת]? קטנתי מכל החסדים ומכל האמת" (שבת לב, א).

חכמינו הורו כי חלה חובה על כל אחד ואחד להיזהר ולהישמר - ולא לסכן את עצמו לחינם מתוך הנחה שה' יצילהו. לאור זאת מקובל בקרב אנשי חוץ לארץ שאם יהודי חש שהיחס בשכונת מגוריו הולך ונעשה עוין בחלוף הזמן - מוטב שיעבור להתגורר באזור אחר.

חובה זו פשוטה וברורה כאשר מדובר ביחיד, אולם בארץ ישראל יש לבחון את מהותה במבט כללי יותר - ומעשה שהיה כך היה: לפני שנים רבות ביקשו ממני לפנות לאבי הרב משה זצ"ל ולבקש ממנו שיורה לבתו לעבור דירה - מאחר שהיישוב שבו היא גרה נמצא באזור מסוכן ביטחונית. שמע אבי את הבקשה

¹¹. "התקין עצמו לשלשה דברים: לדורון לתפלה ולמלחמה. לדורון - ותעבור המנחה על פניו, לתפלה - אל-הי אבי אברהם, למלחמה - והיה המחנה הנשאר לפליטה" (רש"י בראשית לב, ט).

וענה בשאלה: "ואם היא תעזוב, מי יישאר לגור ביישוב?"

אכן גם זאת למדנו מיעקב אבינו, שעל אף הסכנות שארבו לו בדרכו לא ויתר על תוכניתו לשוב לארץ מולדתו. הוא בחן את דרכי ההתמודדות השונות ועשה הכול כדי להגיע אל הארץ.

ארץ ישראל ניתנה לעם ישראל מאת ה' - ועם ישראל מצווה ליישב אותה ולהפריח את אדמתה גם אם הדבר כרוך בסיכונים מסוימים. מהי אפוא משמעות ההוראה שאין לסמוך על הנס? ודאי שאין הכוונה שצריך לנוס מפני כל התמודדות ולהתבצר בדל"ת אמות מבוצרות, אלא שיש לבחון את הסכנות ואת המכשולים ולהתמודד עימם בכל הדרכים האנושיות העומדות לרשותנו.

אין לברוח מהתמודדות, ואין לשבת בחיבוק ידיים ולסמוך על ישועת ה'. עלינו לפעול עם א-ל, לחזק את ההגנה על ביטחוננו ולהתפלל לסייעתא דשמיא שתחול על מעשה ידינו.

~~~~~

## ~ קבלת גרים ~

בתי דין רבים בעולם נוטים לדחות מועמדים לגיור וגורמים להם להתייאש ממאמציהם. ואולם חז"ל לימדונו שאין זו הדרך הנכונה. אדרבה, הדחייה מביאה צער לישראל ואפילו חורבן.

בפרשתנו מובא הפסוק:

"וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילְגֵּשׁ לְאַלְיָז בֶּן עֲשׂוֹ וְתֵלֵד לְאַלְיָז אֶת עַמְלֵק אֱלֹהֵ בְנֵי עֵדָה אִשְׁתֵּי עֲשׂוֹ" (בראשית לו, יב).

חכמינו תהו מה ביקשה התורה ללמדנו בפסוק זה, וזה פירושם:

"תמנע בת מלכים הואי [...] בעיא לאיגיורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאלפז בן עשו. אמרה: מוטב תהא שפחה לאומה זו, ולא תהא גבירה לאומה אחרת. נפק מינה עמלק, דצערניהו לישראל. מאי טעמא - דלא איבעי להו לרחקה" (סנהדרין צט, ב).

תרגום: תמנע הייתה בת מלכים. היא רצתה להתגייר, באה אצל אברהם, יצחק ויעקב ולא קיבלוה. הלכה ונהייתה פילגש לאלפז בנו של עשו. אמרה: מוטב שאהיה שפחה במשפחה של אומה זו (ישראל) ולא אהיה גבירה באומה אחרת. יצא ממנה עמלק. ומדוע? כי לא היו צריכים להרחיקה.

לדברי חכמינו חטא הרחקתה של תמנע הוא שהביא על ישראל את צרת עמלק, וכדי לתקן חטא זה יצאו ישראל לגלות - שבה הצטרפו אליהם גרים מאומות העולם:

"ואמר רבי אלעזר: לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר וזרעתיה לי בארץ. כלום אדם זורע סאה - אלא להכניס כמה כורין" (פסחים פז, ב).

מכאן שעלינו לקרב לעמנו את מי שדופק על דלתותינו.

~~~~~

~ קדימה ~

בעקבות פציעת יעקב במאבקו עם מלאכו של עשו אסרה התורה לאכול את גיד הנשה:

"עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כֶּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה" (בראשית לב, לב).

בעל החינוך רואה במצווה זו מסר של תקווה. לדבריו המצווה נועדה לטעת בנו את האמונה שכל הקשיים שנכוננו לנו לאורך ההיסטוריה לא ישברו אותנו לעולם, ומכל החבלות נצא מחוזקים ונמשיך הלאה: "שתהיה רמז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות [...] שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר" (ספר החינוך מצווה ג).

נוסיף שהתורה מעידה כי יעקב נותר צולע על ירכו אחרי שנלחם במלאך ויכול לו. אומנם הוא ניצל מן המפגש עם עשו, אך יציבותו נפגעה.

גם אנו הבנים חשים לא פעם חסרי יציבות ומלאי ספקות מכל המתרחש סביבנו. אכן חיינו עתירי התמודדויות, ואך טבעי הוא שנדאג קצת לעיתים, אך עלינו להתחזק וללמוד מיעקב אבינו שלא להתייאש.

אנו נתבעים להמשיך ולהתקדם על אף הנפילות והפגיעות, כיעקב אבינו שהמשיך בדרכו חרף פציעתו וצליעתו. משום כך איננו אוכלים את גיד הנשה, המזכיר את הנפילה ואת הספק.

מצווה זו דורשת מאיתנו להתחזק מכל נפילה, וקוראת לנו בקול גדול: קדימה!

~~~~~

## ~ חיוב הכתובה ~

כששכם בן חמור מבקש להתחתן עם דינה בת יעקב לאחר שחילל את כבודה, הוא מציין שהוא מוכן להרבות "מהר":

"הָרְבוּ עָלַי מְאֹד מְהֵרָה וּמִתָּן וְאַתָּנָה כְּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וְתֵנוּ לִי אֶת הַנֶּעֱרָ לְאִשָּׁה" (בראשית לד, לב).

מה הוא המוהר? רש"י מסביר שזו הכתובה, סכום כסף שהבעל מתחייב בעת החתונה לתת לאשתו במקרה של פירוד.

טעמו של דין זה הוא למנוע מהבעל לגרש את אשתו בלי מחשבה במקרה של כעס או מריבה. הידיעה שפֶּרְדָּה מאשתו תעלה לו ממון רב תגרום לו להרהר לפני שיפעל - ובינתיים ישכך כעסו וישוב השלום לשרור בין בני הזוג. וכך מובא בגמרא:

”רבנן סברי: טעמא מאי תקינו רבנן כתובה? כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה” (כתובות לט, ב).

תוקפה של תקנה זו חזק מאוד, ואף עולה בחשיבותו של הסכמים ממוניים אחרים. למשל, מן התורה הבעל חייב במזונות אשתו, אולם אפשר לפטור אותו מחיוב זה בהסכמה של האישה, כגון אם האישה עובדת ומרוויחה שכר נאה ומעדיפה לדאוג לבד לצרכיה ולשמור לעצמה את אשר היא מרוויחה.

הסכמה הדדית זו תקפה כשמדובר במזונות - אך אין לה שום קיום כשמדובר בכתובה. אם הסכימו הצדדים ביניהם בעת החתונה לפטור את הבעל מחיוב הכתובה הסכמתם בטלה ומבוטלת, שכן היא מערערת את היסוד של תקנת חכמים להגן על האישה שלא תהיה תלויה בבעלה - שברצותו יקרבה וברצותו ירחיקה.

תקנה זו של חכמים מצטרפת לתקנות נוספות התובעות להשוות במציאות החיים את זכויות האישה לזכויותיו של האיש. לדוגמה, הבעל אינו יכול לגרש את אשתו בעל כורחה, ואם האישה מואסת בבעלה מחייבים אותו לגרשה.

כבר לפני אלפי שנים העניקו התורה והחכמים רשת ביטחון שתגן על האישה מפני עריצות אפשרית של בעלה.

~~~~~

פרשת וישב

~ מלשינות ~

הלשנה נחשבת לעבירה חמורה ביותר בכל חברה. גם בהלכה היהודית האיסור לדבר לשון הרע וללכת רכיל הוא איסור חמור, אך בד בבד ישנה חובה לדווח על אדם המזיק לזולתו - כדי למנוע פגיעה בחלשים. וכך נאמר בתורה:

"לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה' (ויקרא יט, טז).

מה הקשר בין שתי ההוראות בפסוק? הרמב"ם פירש שאסור לדבר לשון הרע ואסור לקבלו משום שהוא עלול להביא חלילה לשפיכות דמים¹². אולם יש פירוש נוסף, המובא בחזקוני (ויקרא שם):

"לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל, אבל אם שמעת עצה על חברך להרגו לא תעמוד על דמו, אלא הודע לו העצה".

החזקוני מבהיר כי כשם שציוותה התורה להימנע מרכילות, כך ציוותה לספר לשון הרע למען הצלת הזולת, והוסיף וכתב הפתחי תשובה:

"וראיתי להזכיר פה על דבר אשר כל ספרי המוסר הרעישו העולם, על עון לשון הרע. ואנכי מרעיש העולם להיפוך, עון גדול מזה, וגם הוא מצוי יותר. והוא מניעת עצמו מלדבר במקום הנצרך, להציל העשוק מיד עושקו..." (אורח חיים סימן קנו).

נראה אפוא שישנה הלשנה האסורה בתכלית האיסור, וישנה הלשנה מותרת ואף הכרחית. כיצד נבחין בין השתיים? נבחן זאת מתוך התבוננות בסיפור יוסף

12. "המרגל בחבירו עובר בלא תעשה, שנאמר 'לא תלך רכיל בעמך'. ואף על פי שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו 'ולא תעמוד על דם רעך'. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי" (רמב"ם הלכות דעות ז, א).

ואחיו.

יוסף הלשין על אחיו וסיפר לאביו על מעשיהם הרעים, ככתוב:

"וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת דְּבָרָם רָעָה אֶל אָבִיהֶם" (בראשית לז, ב).

התורה אינה נוקטת עמדה מפורשת ביחס לדבריו של יוסף, אם נכון פעל אם לאו, אך הביקורת הנרמזת כלפיו בהמשך עשויה ללמד גם על ראשית דבריו. כשיוסף מספר לאחיו על החלומות אשר חלם הם מגיבים בדברים קשים:

"וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחִיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מָשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ"? וְהַתּוֹרָה מַעֲדָה: "וַיֹּסֶפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹּתָיו וְעַל דְּבָרָיו" (שם פסוק ח).

התוכחה נשנית ביתר שאת בגערת יעקב ביוסף, בספרו לו על חלומו השני:

"וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הֲבֹא נְבוֹא אֲנִי וְאֶמֶךְ וְאֶחָיֶךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֶרְצָה"? (שם פסוק י).

איננו חושדים חלילה ביוסף ששיקר בדבריו על אחיו, ולכן לכאורה טוב עשה כשסיפר לאביו על מעשיהם - הרי כך יוכל האב לטפל בבניו, למנוע מהם להוסיף לחטוא ולעזור להם לשוב למוטב.

ואולם סיפור החלומות מעיד שכבר מלכתחילה לא היו מניעיו של יוסף טהורים לגמרי. לא הרצון לשקם את אחיו עמד לנגד עיניו, אלא הרצון להראות לאביו שהוא שונה מהם - ושהוא היחיד שפועל בהתאם לערכי המשפחה.

מכאן נלמד שגם דיבור טוב במהותו עשוי להביא לצרות ולקלקול אם המניע לקיומו איננו כשר למהדרין. תוכחה היא מצווה גדולה, הצלת עשוק מיד עושקו היא חובה גמורה - אך הלשנה הנובעת מרצון לקידום עצמי אינה אלא עבירה.

~~~~~

## ~ אור וחושך ~

גנבת איש מישראל ומכירתו לאחר היא עבירה חמורה, שנאמר "וְגֵנֵב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוֹמָת" (שמות כא, טז).

בפרשתנו אנו נחרדים לגלות כי מעשה נורא זה נעשה בידי אחי יוסף:

"וַיַּעֲבְרוּ אַנְשֵׁי מִדִּינִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לַיִּשְׁמַעֲאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרָיִם" (בראשית לו, כח).

בראי ההיסטוריה הובילה מכירת יוסף את בני ישראל לגלות ארוכה ומרה במצרים. לדעת האברבנאל גלות מצרים הייתה עונש על חטא מכירת האח, ואילו המהר"ל חולק עליו וטוען שגלות מצרים תוכננה כבר קודם, כפי שנאמר בברית בין הבתרים:

"וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, יג).

המהר"ל ממעט את גודל חטאם של האחים, אך על פי יסודות אמונתנו האדם הוא בעל בחירה חופשית, כפי שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה:

"רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע, וכיון שכן הוא פן ישלח ידו" (הלכות תשובה ה, א).

אף שהקב"ה הודיע לאברהם שצאצאיו יגלו, הוא לא גזר מה יביא אותם לגלות - ונדאי שאין להעלות על הדעת שה' הוא האחראי למכירת יוסף. מכירת יוסף היא אות לקושי הגדול שיש לאחים לחיות יחד. קושי זה בא לידי ביטוי לא אחת ולא שתיים בחיי העולם: קין הרג את הבל, אברהם נפרד מלוט, ישמעאל

רצה להרוג את יצחק, עשו רצה להרוג את יעקב - ובני יעקב ביקשו להרוג את יוסף אחיהם:

"וַעֲתָה לָכֹוּ וְנַהַרְגֶהוּ וְנִשְׁלָכֶהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאִמָּרְנוּ חֵיהָ רָעָה אֲכָלָתָהוּ  
וְנִרְאָה מָה יִהְיֶה חֲלִמָתִיו" (בראשית לו, כ).

יהודה מציל את יוסף ממוות על ידי מכירתו:

"וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחָיו מָה בָּצַע כִּי נִהַרְגָה אֶת אָחִינוּ וְכָסִינוּ אֶת דָּמּוֹ. לָכֹוּ  
וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמָעֵאלִים וַיְדַנּוּ אֶל תְּהִי בּוֹ כִּי אָחִינוּ בְּשָׁרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אָחָיו"  
(בראשית לו, כו-כז).

לאחי יוסף היה קושי עצום לקבל את האח השונה, ועוד רגע והרגוהו, אך יהודה מצא את הדרך להצילו: הוא הפך מעשה איום של מכירת איש למצווה - כי הוא מנע באמצעותה את הריגת יוסף בידי אחיו. הכול יחסי: נורא למכור אח אבל נורא עוד יותר להורגו. ואף שיוסף ניצל ממוות נותר מעשה המכירה חטא גדול וקשה, ונדרשה גלות ארוכה במצרים כדי ללמד את עם ישראל מהי אחווה. במצב של עבדות והשפלה בני ישראל חייבים לתמוך איש ברעהו, כי בלי אחווה אי אפשר לשרוד.

בשנים הראשונות של מדינתנו הצעירה נחטפו ילדים מהוריהם, כביכול למען מטרה נעלה, וכתם כבד הוטל על תהליך תקומתנו. אור וחושך שימשו בערבוביה, והבאת אחינו-בשרנו מרחוק לוותה בזלזול בהם ובהתנשאות כלפיהם.

גם בדורנו יש עדיין קושי לקבל בני אנוסים שמתקרבים, ולפעמים המדינה נועלת את דלתותיה בפני נידחי ישראל.

יהי רצון שנשכיל לתקן את המעוות הן של דור יוסף, הן של דור תקומת המדינה והן של דורנו.

~~~~~

~ הממשק ~

בפרשת בראשית למדנו על המצווה להקים משפחה ולהביא ילדים לעולם, "פרו ורבו" בלשון התורה¹³.

בפרשתנו אנו פוגשים בשני אחים, ער ואונן בני יהודה, ששניהם נענשו בשל ניסיונם לבטל מצווה זו.

אצל אונן הדברים כתובים במפורש:

"וַיַּדַע אֹנָן כִּי לֹא לוֹ יְהִיָּה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם בָּא אֶל אִשְׁתּוֹ אֶחָיו וְשָׁחַת אֶרְצָה לְבִלְתִּי נָתֵן זֶרַע לְאֶחָיו" (בראשית לח, ט).

אונן היה אחיו הצעיר של ער, בעלה של תמר. משמת ער נתבע אונן לייבם את תמר ולהקים זרע לאחיו. אונן התחתן אפוא עם תמר לא מתוך בחירה אלא כי כך חויב לעשות, אך הוא לא היה מעוניין להוליד לה ילדים שיישאו את זכרו של אחיו. לפיכך "שָׁחַת אֶרְצָה" את זרעו כדי שתמר לא תהרה. חכמינו זיכרונם לברכה ביארו כי גם ער, בעלה הראשון של תמר, מת בגלל אותו העוון – גם הוא שיחת את זרעו כדי שתמר לא תתעבר, שמא ימעט ההיריון את יופיה¹⁴.

התורה מלמדת אותנו שכשאדם ממאן להביא חיים הקב"ה כאילו אומר לו: אם אינך מעוניין בהמשכת החיים – אף אני חוזר בי מהחיים שנתתי לך.

חומרת החטא של ער ואונן נובעת מרצונם שלא ללדת כלל ילדים, אולם בני זוג החפצים בצאצאים אך אינם מסוגלים ללדת הרבה ילדים רשאים להיעזר באמצעים למניעת היריון ואינם עוברים בכך על האיסור. מצוות פרייה ורבייה מן התורה מתקיימת בלידת בן ובת, ומדרבנן המצווה היא להביא עוד ילדים איש כפי יכולתו¹⁵.

13. בראשית א, כח.

14. יבמות לד, ב.

15. אבן העזר א, ח.

היכולת אינה מוגדרת בכללים ברורים. זהו משהו אישי השייך לעולמו הפרטי של הזוג, ואל לו לזר להתערב בשיקוליהם. אין דבר אישי יותר מהבאת ילדים לעולם, אף שהגדלת המשפחה היא הדבר המשפיע ביותר על המשכיות האומה - כי האומה בנויה ממכלול כל המשפחות.

עתידו של עם ישראל תלוי ברצונה של כל משפחה לפעול להמשכיותה ובד בבד לדאוג לעתיד האומה.

מצווה זו מגלמת במהותה את הממשק בין הפרט ובין הכלל - ומבטאת את האחריות העמוקה של כל אדם כלפי עצמו וכלפי הכלל כולו.

~~~~~

## ~ הגבול הדק ~

תמר התאלמנה משני בניו של יהודה. יהודה לא מיהר לתת לה את בנו השלישי, והורה לה להתמין באלמנותה עד שיגדל. כשהבינה תמר כי לשווא היא ממתינה היא התחפשה ופיתתה את יהודה להיות עימה - ומקשר זה נוצר היריון.

יהודה לא זיהה את האישה שהיה עימה ולא ידע שזו תמר כלתו, וכשגילה שתמר זנתה והרתה לזנוגים פסק מייד:

"הוציאוה וְתִשְׂרֹף" (בראשית לח, כד).

תמר לא חשפה את קלונן ברבים אף שחייה היו בסכנה. היא רמזה לו בחשאי שממנו היא הרה, בידיעה שאם לא יודה באחריותו - ימומש פסק הדין והיא

תישרף. על הנהגה הרואית זו מובא בגמרא:

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. מנלן? מתמר" (בבא מציעא נט, א).

דברי רבי יוחנן עלולים להיות מסוכנים לעיתים, האומנם עדיף תמיד לשתוק ולא לספר על עוולות כדי לא לבייש את עושה העוולה? לא כך משמע בגמרא במסכת שבת:

"מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא" (שבת מ, א).

אפילו אדם שאינו עובר אלא על איסור דרבנן - מותר לקרוא לו עברייין, ואין לחשוש לשמו הטוב.

במה שונה מעשה יהודה ותמר משאר עבירות? כיצד נדע מתי צריך לשתוק ומתי מותר להכריז על החוטא שהוא עברייין?

במעשה יהודה ותמר יש להבחין בשני פרטים חשובים:

א. לתמר הייתה אחריות מסוימת על נפילת יהודה, כי היא פיתתה אותו.

ב. נפילתו של יהודה הייתה נפילה חד פעמית.

בתנאים אלו הייתה גבורתה של תמר - שבחרה לא להלבין את פני יהודה ברבים - טובה וראויה, אולם במקרה של אדם המסכן את הציבור בהתנהגותו ודאי שיש חובה לפרסם את מעשיו הרעים כדי להציל קורבנות עתידיים.

הגבול בין החובה להגן ובין האיסור לבייש הוא גבול דק, ונראה שבמציאות שלנו הוא מיטשטש לא אחת. לפעמים דנים במשפט שדה אדם שעשוי להיות חף מפשע, ולפעמים יש קשר של השתקה שמונע אפשרות של עשיית צדק והגנה על הקורבנות.

תורתנו הקדושה שרטטה את קו הגבול, ועלינו לאמץ את הדרכתה ולא לטשטש את הגבולות.

~~~~~

פרשת מקץ

~ חלומות ~

ההלכה מעניקה משקל לא מבוטל לחלומות, ומציעה למי שמוטרד מחלומו ללכת לחברים שאוהבים אותו - שיהפכו את החלום לטובה. וכך מבואר בשולחן ערוך:

"הרואה חלום ונפשו עגומה עליו, ייטיבנו באפי תלתא דרחמי ליה [פירוש בפני שלושה שאוהבים אותו], ולימא באפייהו: חלמא טבא חזאי, ולימרו אינהו: טבא הוא וטבא ליהוי וכו' [ויגיד בפניהם: חלום טוב ראיתי, והם אומרים לו: טוב הוא וטוב יהיה]. יפה תענית לבטל חלום רע, כאש לנעורת. הגה: ודוקא בו ביום, ואפילו בשבת" (אורח חיים רכ, א-ב).

אומנם במקום אחר השולחן ערוך מסייג:

"יש אומרים שאין להתענות תענית חלום בשבת אלא על חלום שראהו תלת זימני [שלוש פעמים]. ויש אומרים שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע" (אורח חיים רפה, ה).

יש כמה דרכים להבין מהו חלום. ייתכן שהחלום הוא תוצאה של הרהורים ומחשבות שהיו לאדם ביום, ייתכן שזה ביטוי של רצון פנימי הטמון בו, ייתכן שיש כאן סוג של נבואה¹⁶, או לחלופין - ייתכן שאין כל משמעות לחלום¹⁷.

אם אדם מודאג בעקבות חלום שחלם, כנראה שהוא חש שנשלחה אליו בשורה רעה בחלומו. ההלכה אינה מזלזלת בתחושה זו אלא אדרבה, היא מלמדת איך אפשר להפוך את פשר החלום מרע לטוב. ההלכה פונה כביכול לבעל החלום ואומרת לו: דע שאינך לבדך בעולם, יש לך חברים שאוהבים אותך ורוצים בטובתך. בזכות אהבתם ותפילתם של חברים יהפוך המשבר למבשר טוב, ואם גם

16. "חלום - אחד משישים לנבואה" (ברכות נז, ב).

17. "כשם שאי אפשר לבר בלא תבן, כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים" (ברכות נה, א).

תצום ותחזור בתשובה - ודאי שכבר לא תהיה כל סיבה לדאגה.

פרשתנו מספרת על חלום שחלם פרעה מלך מצרים, ראש האומות כולן. מה פשר חלומו?

פרעה המלך הגדול חלם שיש מחזוריות בעולם - החזקים השולטים בעולם ומאיימים על כולם נעלמים לבסוף כלא היו. ואף שיוסף היטיב את חלום פרעה והציל את מצרים לתקופת מה, בסופו של דבר התברר שאכן היה ממש בחלום, ומצרים חדלה מלהיות מעצמת על, כאילו לא הייתה כזו לעולם.

לסיום נזכיר את דברי הגמרא ש"כל הלן שבעה ימים ללא חלום נקרא רע" (ברכות נה, ב). הגמרא מלמדת שכל אדם צריך שיהיה לו חלום, כלומר שיהיו לו רצונות, שאיפות וחזון. האדם נתבע לפעול בעולם, לנוע ולהתקדם מהמקום שבו הוא נמצא ולהוסיף עוד מצוות על מצוותיו, עוד חזון על חזונו.

~~~~~

## ~ ביטוחים בהלכה ~

יש הנוקטים בגישת "ברוך ה' יום יום"<sup>18</sup>, כתלמידי החכמים המקדישים את רוב זמנם ללימוד התורה ולהוראתה ודואגים רק לצורכי הפרנסה הבסיסיים בהווה. וכך כתב הרמב"ם בהתייחסו למי שרוצה ליטול לעצמו כתר תורה:

"דברי תורה נמשלו כמים, שנאמר הוי כל צמא לכו למים. לומר לך מה מים אינם מתכנסין במקום מדרון אלא נזחלין מעליו ומתקבצים במקום אשבורן, כך "דברי תורה אינם נמצאים בגסי הרוח, ולא בלב כל גבה לב, אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מליבו, ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל, ושאר יומו ולילו עוסק בתורה" (הלכות תלמוד תורה ג, ט).

18. כשיטת הלל הזקן, ביצה טז, א.



הנהגה זו היא אומנם ההנהגה המתאימה לצדיקים יחידי סגולה, אך אנו, האנשים הרגילים, נדרשים לפעול גם למען המחר. זאת לימדנו יוסף הצדיק בעצתו לפרעה בפרשתנו:

"וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכְלֵי הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאִתָּהָ אֱלֹהֵי וַיַּצְבְּרוּ בָּר תַּחַת יַד פַּרְעֹה אֹכְלֵי בָעֲרִים וְשִׁמְרוּ. וְהָיָה הָאֹכֵל לְפָקֶדוֹן לְאָרֶץ לְשִׁבְעַ שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא תִפְּרֹת הָאָרֶץ בְּרָעָב" (בראשית מא, לה-לו).

משום כך נכון ואף ראוי לדאוג לביטוחים ולקרנות, וכתבו הפוסקים שכאשר אדם מבטח את עצמו בביטוח חיים או בכל ביטוח אחר אין בכך שום חסרון אמונה<sup>19</sup>. אדרבה, זהו רצונו של ה' יתברך שהעולם יתנהל על פי חוקי הטבע, ואין לסמוך על הנס.

אין אנו נתבעים להחיל על עצמנו את הדרישות המכוונות לחסידים ולצדיקים הגדולים החיים במציאות על טבעית, אולם נוכל ללמוד מהן דבר מה לחיינו: לא להגזים! יש לדאוג לפרנסה, אך לזכור שאין היא חזות הכול, שכן אדם המשקיע את כל כוחותיו בדאגה לפרנסתו אינו מותיר לעצמו כל פנאי לא ללימוד תורה ולא לבילוי עם משפחתו.

נלמד לבטוח ביטחון מלא בה' כצדיקי העולם, ובד בבד נקיים את חובתנו ההלכתית הבסיסית - חובת ההשתדלות.

לסיכום: מותר ואפילו מצווה לדאוג לעתיד, אך בלי הגזמה.

~~~~~

¹⁹. אגרות משה אורח חיים חלק ב, קיא.

~ משפחה מבורכת ~

מצווה גדולה להקים משפחה בישראל:

"חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל" (שולחן ערוך אבן העזר א, א).

מן התורה יוצאים ידי חובה בלידת בן אחד ובת אחת:

"כיון שיש לאדם זכר ונקבה, קיים מצות פריה ורביה" (שם א, ה).

אולם חכמינו זיכרונם לברכה שיבחו מאוד את מי שממשיך ללדת ילדים גם לאחר שקיים את חובתו הבסיסית, ואף קבעו מצוות שְׁבֵת²⁰ – המחייבת להוסיף ולהרבות את יישוב העולם, איש איש לפי כוחו:

"אף על פי שקיים פריה ורביה, אסור לו לעמוד בלא אשה, וצריך שישא אשה בת בנים [המסוגלת ללדת] אם יש ספק בידו" (שם א, ח).

ההלכה מבהירה כי חובה זו קיימת "אם יש סיפק בידו", כלומר המצווה להרחיב את המשפחה כפופה ליכולתם הכלכלית והאישית של בני הזוג. מאין למדו זאת חכמינו?

בפרשתנו מסופר שיוסף עלה לגדולה והיה למושל בכל ארץ מצרים. הוא נשא לאישה את בתו של פוטיפרע ונולדים להם שני בנים. התורה מעידה שהבנים נולדו לפני שהתחילה תקופת הרעב במצרים:

"וַיֹּסֶף יָלֵד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יִלְדָה לוֹ אִסְנַת בֵּת פּוֹטִי פְרַע כֹּהֵן אֹן" (בראשית מא, ג).

בגמרא מבואר מה משמעותו של פרט זה שהדגישה התורה, הנראה לכאורה

20. על סמך דברי הנביא "לא תהו בראי לְשֵׁבֶת יִצְרָה" (ישעיהו מה, יח): "והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תוהו בראה לשבת יצרה" (גיטין מא, ב).

שולי:

"אמר ריש לקיש אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב" (תענית יא, א).

על פי ריש לקיש ישנן תקופות שבהן יש איסור להגדיל את המשפחה. אומנם הלכתית אין מדובר באיסור גורף כלל, אולם הוא מבהיר את לשון השולחן ערוך כי יש להתחשב במצב הכלכלי בדרך להקמת משפחה ברוכה בישראל - "אם יש סיפק בידו".

כיצד מוגדר "סיפק בידו"? אין על כך תשובה חד משמעית. היכולת תלויה במידת הביטחון של כל אדם ובהגדרת הצרכים וסדרי העדיפויות, השונה ממשפחה למשפחה. שום גורם חיצוני לא יוכל לקבוע לזולתו "אם יש סיפק בידו" אם לאו - ההחלטה באחריותם של בני הזוג המכירים טוב מכל אדם אחר את עצמם ואת יכולותיהם.

משפחה ברוכת ילדים היא אפוא פרי של בחירה וברכה.

~~~~~

## ~ ערבות ~

ישנו כלל בהלכה הקובע שאמירה אינה יוצרת התחייבות, ולכן הסכמה בין מוכר לקונה על מכירה וקנייה של מוצר מסוים אינה מחייבת, וכל אחד מהצדדים רשאי לחזור בו מהסכמתו. כמו כן הסכמה של פועלים לעבוד אצל מעסיק מסוים - או הסכמה של המעסיק להעסיקם - אינה מחייבת עד שייעשה קניין או שייחתם חוזה רשמי על ידי שני הצדדים. הלכה זו נועדה להגן על אנשים פזיזים שעשויים להתחייב בלי שיקול דעת מספיק, וכן למנוע החלטות חפוזות מכוחם של לחצים שונים.

ואולם ישנה התחייבות היוצאת מן הכלל: ערבות.

ערבות היא הסכם שבו אדם שלישי (הערב) מתחייב לשלם במקרה שהחייב לא יעמוד בהתחייבויותיו. לדוגמה, ראובן מפציר בשמעון להלוות כסף ללוי ומתחייב בעל פה שאם לוי לא יפרע את ההלוואה בזמן המוסכם - הוא ישלם במקומו. אם שמעון הלווה על סמך הבטחה זו את הכסף ללוי, ראובן יחויב לשלם על אף שלא עשה קניין אלא רק התחייב בעל פה.

דין זה נלמד בפרשתנו מדברי יהודה המפציר באביו לאפשר לבנימין להתלוות אל האחים מצרימה כדי להביא מזון למשפחה:

"וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל יִשְׂרָאֵל אָבִיו שְׁלַחָה הִנֵּעַר אֹתִי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָּה וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אַתָּה גַּם טַפָּנוּ. אֲנֹכִי אֶעֱרְבֶנּוּ מִיָּדִי תִבְקָשְׁנוּ אִם לֹא הִבִּיאֲתִיו אֵלַיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לָךְ כָּל הַיָּמִים" (בראשית מג, ח-ט).

וכך דורשת הגמרא פסוק זה:

"אמר רב הונא, מניין לערב שמשמעבד [מתוקף דיבורו], דכתיב אנכי אערבנו מידי תבקשנו" (בבא בתרא קעג, ב).

יהודה נעשה ערב לבנימין, ומכוח ערבות זו התחייב להיות עבד במקומו.

על פי לימוד זה נפסק כי אם אדם מציע את ערבותו אחרי ההלוואה אין הערבות תופסת בלי קניין, כי ההלוואה לא ניתנה בזכותו. אבל אם התחייב מראש - ובזכות ערבותו יצאה ההלוואה לפועל - אין הוא יכול לחזור בו, כמפורש בשולחן ערוך (חושן משפט קכט, א-ב):

"המלוה את חבירו ואחר שהלוהו אמר לו אחר: אני ערב, או שתבע את הלוה בדין ואמר לו אחר: הנח ואני ערב, או שהיה חונק את חבירו בשוק ליתן לו ואמר לו: הנח ואני ערב - אין הערב חייב כלום ואפילו אמר בפני בית דין: אני ערב [...]"

אמר להם בשעת מתן מעות: הלוהו ואני ערב - נשתעבד הערב ואינו צריך קניין".

מאחר שיעקב אבינו התרצה לבקשתו של יהודה והסכים שבנימין ילך על סמך הבטחתו, יהודה אינו יכול להתכחש להתחייבותו בשום אופן - גם במחיר חירותו.

מכאן שמדינה ששולחת אנשים לגור במקומות מסוימים נעשית ערבה להם על כל המשתמע מכך. הואיל ואנשים אלו עברו לגור ביישוביהם על סמך התחייבות המדינה - היא חייבת לעזור להם בעת צרה ולעשות מאמצים אדירים כדי שיוכלו לחזור למקומות יישוביהם, שבהם השקיעו את חייהם.

~~~~~

פרשת ויגש

~ פיו וליבו שווים ~

יוסף מתגלה לאחיו במצרים, והאחים אינם מסוגלים לומר דבר מרוב בהלה. הוא מדבר עימם באהבה, מנסה להרגיעם ולנחמם ומחזק את דבריו:

"וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת וְעֵינֵי אָחִי בְנִימִין כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֵלֵיכֶם" (בראשית מה, יב).

דברי יוסף תמוהים למדי, הלוא דיבור הוא דבר שנשמע, ולא דבר שרואים בעיניים! מדוע בחר יוסף לגייס את העיניים הרואות במקום את האוזניים השומעות?

אכן את הקול המדבר שומעים בחוש השמיעה, אך חוש הראייה עמוק יותר. הראייה חודרת פנימה. אחי יוסף שומעים את קולו של יוסף, אך יוסף מבקש להביא אותם לוודאות מלאה שהדברים שהוא אומר הם הדברים שהוא חושב. חכמינו זיכרונם לברכה ראו במשפט זה אות לכנותו ואמיתותו של יוסף:

"והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין. אמר רבי אלעזר, אמר להם: כשם שאין בלבי על בנימין אחי שלא היה במכירתו כך אין בלבי עליכם. כי פי המדבר אליכם - כפי כן לבי" (מגילה טז, ב).

פיו וליבו של יוסף היו שווים, וממנו למדו רבותינו כי אסור לאדם לנהוג בצביעות:

"אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כבדו, והענין שבלב הוא הדבר שבפה" (רמב"ם הלכות דעות ב, ו).

הלכה זו סותרת לכאורה את דעת בית הלל:

"כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה" (כתובות טז, ב-יז, א).

לדעת בית הלל מותר להחמיא לכלה גם כשהדברים אינם מדויקים, ויש לשבח את יופיה אפילו אם יש בה מומים ופגמים. כיצד מתיישרים הדברים יחדיו?

אפשר לתרץ שמניעת פגיעה באדם גוברת על איסור הצביעות, אולם במהות נראה שאין באמת סתירה. מי שמביט בזולתו בעין אוהבת יגלה בו תמיד את נקודות האור - ויראה בכל כלה את יופיה האמיתי. גם הורים טובים רואים את התכונות הטובות של ילדיהם ומתעלמים מעט מחסרונותיהם. הם אינם מסלפים את המציאות, הם פשוט מתבוננים בילדיהם במבט מלא אהבה. זהו המבט הנכון והראוי.

~~~~~

## ~ הסב בהלכה ~

כשהתכוון יעקב אבינו לרדת למצרים הוא הקריב קורבנות לא־להי אביו יצחק:

"וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיַּזְבֵּחַ זִבְחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק" (בראשית מו, א).

חכמינו זיכרונם לברכה תמהו במדרש מדוע לא הזכיר יעקב את סבו אברהם, וזו אחת מתשובותיהם:

"רבי יוחנן אומר שאדם חייב בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו, לפיכך לא־להי אביו יצחק" (פסיקתא זוטרותא [לקח טוב] בראשית מו, א).

מכאן שאף שנאמר בתורה "כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ" (שמות כ, יא), ישנה חובה לכבד גם את הסבים והסבתות, אלא שחובה זו פחותה מחובת הכבוד שאדם

חייב להעניק להוריו. הלכה זו נפסקה בשולחן ערוך:

"חייב אדם לכבד חמיו. הגה: יש אומרים דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מד). ואינו נראה לי, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו" (יורה דעה רמ, כד).

חובת הנכד לכבד את סבו איננה חד צדדית, וגם הסבא נושא באחריות על נכדו, כפי שנאמר בפרשת ואתחנן:

"רַק הַשְּׁמֹר לָהּ וְשֹׁמֵר נַפְשָׁהּ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיהָ וְפֶן יִסְוֶה מִלִּבָּהּ כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיהָ וְלִבְנֵי בְּנֶיהָ" (דברים ד, ט).

על סמך ציווי זה פסק הרמב"ם להלכה:

"כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך" (הלכות תלמוד תורה א, ב).

הלכות אלו הנושאות התחייבויות הדדיות בין סבים לנכדיהם מעידות על חשיבות הקשר בין הדורות. הסב הוא השורש והנכד הוא הפרי, ואין לנתק ביניהם - ויכולתו של הסב להעביר לדורות הבאים מסורת בת שלושת אלפים וחמש מאות שנה שזורה בכבוד שהנכד רוכש לסבו.

נוסיף שירידת יעקב למצרים הייתה עלולה לפגוע בכבודו של יצחק, שלא יצא מן הארץ. ולכן, בהקרבנות הקורבנות לפני צאתו הצהיר יעקב שהוא נאמן לארץ ישראל כמו יצחק אביו - והתפלל שירידתו למצרים תהיה ירידה לצורך עלייה.

~~~~~


~ הקמת ישיבות ותלמודי תורה ~

דרמה הרת גורל מתרחשת בפרשתנו: יעקב אבינו עוזב את ארץ ישראל עם כל משפחתו ויורד למצרים. כיצד יצליחו לשרוד בנכר עד בוא הגאולה, עד עת היציאה ממצרים והחזרה לארץ האבות?!

יעקב אבינו נותן לנו את המתכון:

"וְאֵת יְהוּדָה שְׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גִּשְׁן"
(בראשית מו, כח).

רש"י מבאר שיהודה נשלח למצרים לפני כולם כדי להכין למשפחה מבעוד מועד מקום ללימוד תורה, מקום הוראה. יעקב אבינו הבין שהדרך היחידה שלא להיטמע בין הגויים היא הקמת בתי כנסת ובתי מדרשות. וכך פסק הרמב"ם להלכה - שכל מקום שיש בו עשרה יהודים מחויב בהקמת בית כנסת שישיש בו הן לתפילות הן ללימוד תורה:

"כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה, ומקום זה נקרא בית הכנסת. וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים" (הלכות תפילה יא, א).

ישנם צרכים המשותפים לכל עמי העולם, כגון הצורך בכלכלה ובביטחון, אך לעם ישראל יש צורך בסיסי גם בלימוד תורה ומוסר. בתי הספר של העם היהודי אינם מסתפקים בלימוד מדעים ושפות; בבתי הספר של העם היהודי לומדים את דבר ה', את הדרך לשפר את המעשים ולהתעלות - ומתוך כך לחיות חיים מלאי משמעות.

תודה לך, יעקב אבינו, שהענקת לנו את הסוד לנצחיותו של עם ישראל.

~~~~~

## פרשת ויחי

### ~ לפעול להבאת הקץ ~

יעקב אבינו מכנס את בניו ומבקש לגלות להם מתי תבוא הגאולה:

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֶאֱסָפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם  
בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים" (בראשית מט, א).

ואולם, בפסוקים הבאים יעקב אבינו מוכיח את בניו ומברך אותם, אך אין בדבריו שום רמז על הגאולה העתידית, ואפילו לא על קיצה של גלות מצרים.

לדברי חכמינו זיכרונם לברכה הקב"ה מנע מיעקב לממש את מבוקשו:

"שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו" (רש"י בראשית מז, כח).

ופסקו חכמינו שאסור לחשב את הקץ:

"אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים: כיון שהגיע את הקץ ולא בא – שוב אינו בא" (סנהדרין צז, ב).

בגילוי הקץ טמונה סכנה גדולה שעלולה לשתק את האדם, שכן הוא עלול לחשוב בטעות שהתהליכים ההיסטוריים קבועים וידועים ואינם תלויים בו – ולהפסיק לפעול במציאות. חלילה לנו מלחשוב כך, תיפח רוחן של מחשבי קיצין!<sup>21</sup>

פעילותו של האדם היא המנוע להתקדמות הגאולה, ולכן מוטל על כל יהודי לפעול למען החזרה לארצו, ללחום ולשמור על קיומו בתוכה ולהתאמץ כדי לשמור על זהותו – ועל התורה שהיא נשמת אפו.

21. כך בלשון הרמב"ם על משנה סנהדרין י, א, היסוד השנים עשר.

גילוי הקץ נסתם ונעלם מעיני רוחו של יעקב אבינו כי הבנים שעמדו לפניו לא תכננו כלל לחזור לארץ, וכל עוד לא מתעורר הרצון להיגאל - אין גאולה.

בדורות האחרונים התעורר עם ישראל ופעל כדי לגאול את עצמו, ומתוך כך זכינו לגאולה. כמובן שאין אנו יכולים לפעול לבד להשלמת גאולתנו, והקב"ה פועל עימנו, עוזר ומסייע - אך אין הוא עובד במקומנו. איננו חיילי שחמט דוממים - הקב"ה יצר אותנו מלאי כוחות להובלת המציאות והפקיד בידינו את מפתח הגאולה.

נמשיך לפעול הן רוחנית הן חומרית לקידום הגאולה.

~~~~~

~ קבורה בארץ ישראל - דרישה מהעצאים ~

פרשת ויחי מספרת על מותם של יעקב אבינו ושל יוסף הצדיק בארץ נַכְר. לשניהם אותה הבקשה: להיקבר בארץ. יעקב אבינו מבקש שקבורתו בארץ תתבצע מייד, ואילו יוסף מבקש שיעלו את עצמותיו לארץ כשהדבר יתאפשר - כשיצאו בני ישראל ממצרים.

אומנם המצווה היא לחיות בארץ ישראל ולא להביא לשם את המתים, אך מובא בהלכה שיש חשיבות גם לקבורה בארץ ישראל. וכך כותב הרמב"ם:

"אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין [...] אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא, וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה [...]. ובפורענות הוא אומר על אדמה טמאה תמות. ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו, ואף על פי כן גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם. צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק" (הלכות מלכים ה, יא).

הרמב"ם מדגיש כי העיקר והשורש של המצווה הוא לחיות בארץ ישראל. החי בארץ אפילו בתקופה שרוב עם ישראל מצוי בגלות הוא בן עולם הבא, כי בעצם נוכחותו בארץ ישראל - הארץ שהבטיח הקב"ה לאבותינו - הוא זוכה להיעשות

שותף להוכחת אמיתתה של התורה. ואף שהחיים בארץ ישראל הם העיקר, פרשתנו מלמדת שגם לקבורה בארץ יש משמעות רבה. הקבורה בארץ מכפרת על עוונותיו של אדם, ואולי במיוחד על עוון החיים בחוץ לארץ - חיים שיש בהם מעין כפירה בהבטחת ה'.

בקשתו האחרונה של יעקב אבינו, להיקבר בארץ, מבטאת זעקה והודאה שמקומו הבלעדי של כל יהודי הוא ארץ ישראל, ושעובדת היותו-הוא במצרים לא הייתה אלא גזרת עליון. וכשיוסף הצדיק השולט על כל ארץ מצרים מתחנן לאחיו שלא ישכחו אותו בבוא הגאולה, הרי הוא כמודה ומכריז שארץ מצרים איננה ארצו. בבקשתו להיקבר בארץ הוא מפיח בכולם את האמונה שהגאולה בוא תבוא.

קבורת יעקב אבינו בארץ ישראל מונעת מבניו להיטמע במצרים, ובקשתו של יוסף מחזקת את רוחם שלא יתייאשו מהגאולה; אביהם איננו איתם במצרים אלא ממתין להם שם, בארץ ישראל, ובנו החשוב מחכה ומייחל לשוב גם הוא לארצו.

המבקש להיקבר בארץ ישראל דורש למעשה מצאצאיו לתקן בעבורו את אשר נמנע ממנו לעשות בחייו - לחיות בארץ ישראל.

~~~~~

## ~ ליקוט עצמות ~

יעקב אבינו מברך את כל בניו, ולאחר מכן נפטר לבית עולמו. קבורתו מתבצעת בשני שלבים. בשלב הראשון חונטים את גופתו, וכל המצרים מתאבלים עליו:

"וַיֵּצֵא יוֹסֵף אֶת עֲבָדָיו אֶת הַרְפָּאִים לְחַנֹּט אֶת אָבִיו וַיַּחְנְטוּ הַרְפָּאִים אֶת יִשְׂרָאֵל. וַיִּמָּלְאוּ לוֹ אֲרָבָעִים יוֹם כִּי כֵן יִמָּלְאוּ יְמֵי הַחֲנָטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם" (בראשית נ, ב-ג).

בשלב השני מובא יעקב אבינו לקבורת עולמים במערת המכפלה:

"וַיֵּשְׂאוּ אֹתוֹ בָּנָיו אֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעְרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֶּלֶה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֹת קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחֲתִי עַל פְּנֵי מִמְרָא" (בראשית נ, יג).

בעבר הייתה נהוגה בארץ ישראל קבורה דו-שלבית: ראשית היו קוברים את הנפטר באדמה - באמירה מפורשת שקבורה זו זמנית בלבד - ואחרי שנה, כשהתעכל הבשר, היו מלקטים את העצמות, מכניסים אותן לגלוסקמה (סוג של תיבה) ומביאים אותה לקבורת עולמים. הקבורה הקבועה הייתה בדרך כלל במערת קבורה שבה נטמנו הגלוסקמאות של בני משפחה אחת זה לצד זה.

בשולחן ערוך נפסק כי מותר לקבור את המת בדרך זו:

"מקום שנוהגין לקבור במהמורות (פירוש בשוחות עמוקות, מן "במהמורות בל יקומו"<sup>22</sup>) בלא ארון עד שיתעכל הבשר, ואחר כך מלקטין העצמות וקוברין אותן בארון, מותר" (יורה דעה שסג, ד).

אימוץ שיטה זו של קבורה הייתה יכולה לפטור את מצוקת הקבורה הקשה במדינת ישראל, שכן קבורה בדרך זו תופסת הרבה פחות שטח. בשיטת הקבורה המקובלת היום אפשר לקבור בדונם אחד 330 מתים, ואילו שיטת הקבורה הקדומה תאפשר לקבור כ-5000 מתים בדונם אחד.

עיון במשנה במסכת מועד קטן מגלה שקבורה כזו - לא זו בלבד שהייתה מותרת, אלא שהייתה המנהג הנפוץ בעבר:

"עוד אמר רבי מאיר מלקט אדם עצמות אביו ואמו [בחול המועד] מפני ששמחה היא לו. רבי יוסי אומר אֵבֶל הוא לו" (מועד קטן א, ה).

המשנה אינה דנה בעצם ליקוט העצמות - שכן זו הייתה דרך הקבורה הרווחת - אלא רק באפשרות לעשות זאת בחול המועד, שהוא זמן של שמחה. לדעת רבי מאיר הבאת ההורים לקברי אבותיהם משמחת את הבן, ולכן מותר

22. תהילים קל, יא.

לעשות כן בחול המועד, ואילו לדעת רבי יוסי ההתעסקות בקבורה מעוררת מחדש את האבל, ועל כן יש לדחותה לאחר המועד – והלכה כמותו.

כמובן שקבורה בדרך זו אינה פוגעת כהוא זה באמונתנו בתחיית המתים. הקב"ה איננו זקוק לשטח גדול כדי להחיות את המתים, וכבר הסביר הרמב"ם שהאמונה בתחיית המתים היא האמונה ביכולתו של הקב"ה לברוא יש מאין. ייתכן אפוא שיום יבוא וישובו בארץ ישראל למנהג הקדמון של קבורה דו-שלבית.

ונסיים בדברי הגמרא המלמדת שיעקב אבינו עודנו חי בקרבנו – כי צאצאיו ממשיכים את פועלו בעולם:

"הכי אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. אמר ליה: וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטייא וקברו קברייא? אמר ליה: מקרא אני דורש, שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים. מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים – אף הוא בחיים" (תענית ה, ב).

~~~~~

~ אבלות ~

החובה להתאבל שבעה ימים על קרוב משפחה שמת נלמדת מהנהגת יוסף בפטירת יעקב אבינו:

"וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֹן הָאֶטֶד אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֶבֶל שִׁבְעַת יָמִים" (בראשית נ, י).

וכך דורשת הגמרא: "מניין לאבל מן התורה שבעה? ויעש לאביו אבל שבעה

שבעת ימים" (ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה ה)²³.

מהו עניינה של האבלות? יש אומרים שהיא לכבוד הנפטר ויש אומרים שהיא לטובתם של האבלים.

לכבוד הנפטר:

- ❖ האבלות משמרת את זיכרוננו של המנוח, שלא יישכח בפרידתו מן העולם.
- ❖ הכבוד שחולקים למנוח אחרי מותו מסמל את ההערכה והכבוד שחשו כלפיו אוהביו גם בחייו.
- ❖ הבאים לנחם את האבלים מספרים על מעשיו הטובים של המנוח - ומגלים להם פנים חדשות שלא הכירו באישיותו המבורכת.
- ❖ ימי האבלות מדגישים את האמונה במורשתו של המנוח ואת ההתחייבות להמשיך את דרכו. המשיך דרכו מנציח את חיותו, ואין כבוד גדול מזה.

לטובת האבלים:

- ❖ המנחמים תומכים באבלים, מסייעים להם ומחזקים את רוחם. הם לא לבד, החברים מלווים אותם בשעותיהם הקשות.
 - ❖ סיפור מעשיו הטובים של המנוח מוסיף כבוד גם למשפחתו הקרובה.
 - ❖ ימי האבלות מאפשרים לאבלים להתעמק בזכויותיו של המנוח ולקבל עליהם להמשיך בדרכיו הטובות.
 - ❖ ימי האבלות מעניקים לאבלים פרק זמן חשוב לפרוק את כאבם ולעבד את תחושותיהם -תהליך חשוב שיקל עליהם את החזרה לשגרת חייהם.
- חובת האבלות היא אפוא מתנה הלכתית המאפשרת להפוך מאורע קשה למציאות מכוונת.

~~~~~

23. הלכה למעשה נחלקו הפוסקים אם אבלות היא מן התורה או מדרבנן. אולם אף אם המצווה דרבנן, תקנתם שואבת מהנהגת יוסף כלפי אביו.





# ספר שמות

~~~~~


פרשת שמות

~ הנהגה בענווה ~

בפרשתנו מסופר על פטירת בני יעקב:

"וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא" (שמות א, ו).

הגמרא מדייקת שיוסף הוזכר ראשון כי הוא מת לפני אחיו. מדוע?

"ואמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם: מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות. ספר תורה לקרות ואינו קורא – דכתיב כי הוא חייך וארך ימיו. כוס של ברכה לברך ואינו מברך – דכתיב ואברכה מברכך. והמנהיג עצמו ברבנות – דאמר רבי חמא בר חנינא: מפני מה מת יוסף קודם לאחיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות" (ברכות נה, א).

"המנהיג עצמו ברבנות" הוא המטיל אימה על הציבור שהוא מופקד עליו, אולם לכאורה זו חובתו של כל מנהיג! חכמינו זיכרונם לברכה למדו מהפסוק "שׁוּם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו) – "שתהא אימתו עליך" (סנהדרין יט, ב), ובמשנה נאמר ש"אלמלא מוראה של מלכות איש את אחיו חיים בלעו" (פרקי אבות ג, ב). מדוע אפוא קבעו חכמינו כי הנהגת הרבנות מקצרת ימיו ושנותיו של אדם?

המאירי מציע שתי תשובות:

"מי שמזמינים לו ספר תורה לקרות ואינו קורא מתוך גאווה שבו, או שנותנין לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך, וכן בדרך כלל כל המנהיג עצמו ברבנות – אי אפשר להתקיים בכך, לפיכך ראוי לו לאדם להשפיל עצמו נגד השם ונגד עמו.

ומכל מקום מלך או נשיא שבדור ראוי לו להטיל אימתו על הבריות שלא יקלו בו ובהנהגתו, והכל לשם שמים" (מאירי ברכות נה, א).

לפי התשובה הראשונה יש להבחין בין מלך או בעל תפקיד ממלכתי אחר הדורש צייתנות לבין אנשים שממליכים את עצמם ומתנהגים בשורה בלי כל הצדקה.

לפי התשובה השנייה הכול תלוי במציאת שביל הזהב. כל מנהיג חייב להנהיג ובד בבד להישאר עניו ולכוון את מעשיו לשם שמיים. בטיבו של עולם בעל השורה מצוי בסכנת מעידה תמידית, שמא יקשה עליו למצוא את האיזון הנכון בין שתי התכונות החשובות כל כך.

יוסף הצדיק היה בוודאי עניו מאוד, אולם על פי המפרשים הוא התנשא מעט על אחיו אחרי פטירתו של אביו - ולצדיק במדרגתו גם סטייה קלה מגבולות השורה הנדרשות מעצם התפקיד נושאת משמעות הרת גורל.

המנהיג צריך תמיד לזכור שהוא משרת הציבור - וזו תכלית פועלו.

~~~~~

## ~ דברי הרב ודברי התלמיד ~

כשאדם מקבל הוראות הנוגדות את צו מצפוננו אסור לו לציית להן, כפי שנאמר בגמרא: "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין?<sup>24</sup>!". כשדברי "התלמיד", בעל השורה, אינם עולים בקנה אחד עם ציווי התורה או עם ערכי המוסר הבסיסיים - ודאי שיש לשמוע לדבר ה', שהוא "הרב" של כל אנשי תבל.

הראשונות שנהגו על פי מצפונן היו שפחה ופועה, המיילדות העבריות, שלא

---

24. קידושין מב, ב.

צייתו להוראותיו של פרעה מלך מצרים:

"וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִלְדֹּת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָת שְׁפָרָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה. וַיֹּאמֶר בְּיַלְדָּכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהִמָּתֶן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחָיָה. וְתִירְאֵן הַמִּלְדֹּת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיךְ מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְתַחֲיֶיךָ אֶת הַיְלָדִים" (שמות א, טו-יז).

בגמרא מובא שאף שהמשמעת היא עמוד התווך להצלחתו של צבא ושהמורד במלך חייב מיתה, אין למלא פקודות הדורשות לעבור על דברי תורה. וכך פסק הרמב"ם:

"המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצות, אפילו במצוה קלה, הרי זה פטור, דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמין, ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה שאין שומעין לו" (הלכות מלכים ג, ט).

ומסופר בגמרא:

"אמר ליה [שלמה ליואב]: מאי טעמא קטלתי לעמשא [מדוע הרגת את עמשא]? אמר ליה [יואב]: עמשא מורד במלכות הוה, דכתיב 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְעַמְשָׁא הַזֶּעַק לִי אֶת אִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְגו' וַיִּלֶךְ עַמְשָׁא לְהַזְעִיק אֶת יְהוּדָה וַיּוֹחַר [=ויאחר] וְגו'". אמר ליה: עמשא אכין ורקין דרש [עמשא איננו מורד במלכות, כי הוא דרש את המילה "רק" בפסוק, כפי שיוסבר בהמשך]. אשכחינהו דפתיח להו במסכתא [כשבא עמשא לגייס את אנשי יהודה הוא מצא אותם לומדים תורה], אמר: כתיב 'כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת', יכול אפילו לדברי תורה? תלמוד לומר [בסוף הפסוק] 'רַק חֶזֶק וְאִמְץ' [והמילה "רק" מצמצמת את חובת הציות – שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו] (סנהדרין מט, א).

עמשא קיבל ציווי מדוד המלך להביא חיילים בתוך שלושה ימים כדי לרדוף אחרי שבע בן בכרי אשר מרד במלכות דוד, אך הוא לא מילא את ההוראה כלשונה. מדוע? כי כשהגיע לקרוא לחיילים הם היו באמצע לימוד תורה, והוא לא רצה להפריע להם בלימודם. יואב החליט להרוג את עמשא, כי העובר על מצוות המלך חייב מיתה, אך שלמה הוכיח אותו וטען שעמשא איננו בחזקת מורד

במלכות, כי הוא שמע לצו מצפוננו שאין להפריע למי שלומד תורה - ומשום כך לא מילא את הוראת המלך.

הקשה על כך ה"קרון אורה"<sup>25</sup>: הלוא היציאה למלחמה להציל את ישראל מיד אויביו מחייבת כל אדם, אפילו "חתן מחדרו וכלה מחופתה"<sup>26</sup>, וכל שכן תלמידי חכמים! כיצד אפוא התרשל עמשא בהבאת הלומדים? ותירץ הקרון אורה שאותה מלחמה לא הייתה מלחמת מצווה אלא מלחמה אזרחית לדיכוי מרד שבע בן בכרי:

"וצריך לומר דעיקר מרד שבע בן בכרי היה בכבוד מלכות. וזה לאו בכלל מלחמת מצוה הוא".

גם היום תפקידם של חיילי צבא ההגנה לישראל הוא להגן על אזרחי ישראל מפני האויבים מבחוץ, ובעבור זה חובה עליהם להתבטל מלימודם ולשרת בצבא, אולם אין זה מתפקידם לדאוג לשיטור בתוך המדינה.

נלמד מהתנהגותן של שפרה ופועה להקשיב תמיד לצו מצפוננו - המשקף כראי את רצוננו של ה' שהושתל בליבו של כל אדם.

דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים? דברי הרב.

~~~~~

~ לא תעמוד על דם רעך ~

בפרשתנו אנו מתוודעים למשה רבנו ולחוש הצדק הטבוע בו. בשלוש הזדמנויות שונות סיכן משה את חייו כדי להציל אדם מיד רודפו:

תחילה הציל משה איש יהודי מידיו של שוטר מצרי שהתעמר בו:

"וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֲחִיו... וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי" (שמות ב, יא-יב);

25. פירוש על התלמוד הבבלי מאת הרב יצחק מינקובסקי מקרלין.

26. משנה סוטה ח, ז.

לאחר מכן חילץ יהודי ממכותיו של יהודי אחר:

"וְהָיָה שְׁנֵי אַנְשִׁים עִבְרִים נָצִים וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לָמָּה תִּכָּה רָעָה" (שם, יג);

ובהזדמנות השלישית הושיע את בנות יתרו הרועות מן הרועים שהתנכלו להן:

"וַיָּבֹאוּ הָרָעִים וַיִּגְרְשׁוּם וַיָּקֶם מֹשֶׁה וַיּוֹשְׁעֵן וַיִּשְׁקוּ אֶת צֹאֲנֵם" (שם, יז).

שלוש הצלות לפנינו - הצלת יהודי מגוי, הצלת יהודי מיהודי והצלת לא יהודיות מגויים.

התנהלותו של משה מעוגנת בחיוב המופיע בפרשת קדושים: "לֹא תַעֲמֹד עַל דָּם רָעָה" (ויקרא יט, טז), וכך נפסק להלכה בשולחן ערוך:

"הרואה את חברו טובע בים, או לסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל, ולא הציל; או ששמע עובדי כוכבים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אוזן חברו והודיעו; או שידע בעובד כוכבים או באנס שהוא בא על חברו, ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך" (חושן משפט תכו, א).

נחלקו המפרשים עד היכן מגעת חובת ההצלה²⁷. האם חייב אדם להציל את חברו גם במחיר של סיכון חיו-הוא, או שמא חובת ההצלה חלה רק כשאפשר להציל בלי להיכנס לכלל סכנה?

מהתנהלותו של משה רבנו, שסיכן את חייו שלוש פעמים, אנו למדים שוודאי שההתנהלות הראויה כוללת את הצורך במאמצי הצלה גם במחיר של סיכון עצמי.

ואולם נראה שאין מחלוקת אמיתית בדעות, אלא הפרדה בין אידיאל לבין דרישה מציאותית. דרכו של משה רבנו היא ודאי הדרך האידיאלית, אך לא כל

27. עיינו בסמ"ע ס"ק ב, שמביא מחלוקת זו. והארכתי בזה בספרי "בעקבות המחבר" חלק ב סימן מה.

אדם מסוגל לילך בה. האומץ הנדרש כדי לקום ולהתערב במריבה של אחרים תוך סכנת חיים ממשית איננו נחלתם של כלל האנשים, והתורה אינה מחייבת את האדם לבצע דברים שאינם ביכולתו. על כן הותירה ההלכה מרחב פעולה בין הרצוי למצוי, וכל אדם יפעל במרחב זה כפי כוחו ויכולתו.

בטווח שבין הרצוי למצוי - משה רבנו מתווה לנו את הדרך הרצויה.

~~~~~

## ~ השם הנעלם ~

הקדוש ברוך הוא מתגלה למשה רבנו ואומר לו שהוא האֵל המקיים את ההבטחות שניתנו לאבות העולם - אברהם, יצחק ויעקב:

"וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם  
אֱלֹהֵי אֲבֹרָהם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה  
זִכְרִי לְדֹר דֹּר" (שמות ג, טו).

לאורך כל הדורות כולם אנו נהנים מאותה הבטחה שהובטחה לאבות העולם. בזכותה יצאו אבותינו ממצרים ובזכותה אנו נמצאים היום בארצנו - כי קיום ההבטחות שניתנו לאבות הקדושים הוא האות שה' הוא אדון העולם.

חכמינו זיכרונם לברכה ראו בפסוק זה רמז לשם יְהוָה, שאנו מבטאים אֲדֹנָי:

"רבי אבינא רמי: כתיב זה שמי, וכתיב זה זכרי. אמר הקדוש ברוך הוא: לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"י, ונקרא באל"ף דל"ת" (קידושין עא, א).

בכל הקשור בעצמותו של ה' אין לנו תפיסה כלל, וגם במשמעות שמו, כלומר בדרכי הופעתו בעולם, הבנתנו מצומצמת מאוד. ואכן, "זֶה שְׁמִי לְעֹלָם" נכתב בכתיב חסר - ללמדנו ששם הוי"ה הוא שם נעלם. אין אנו מבינים אותו ואיננו



קוראים אותו ככתבו - אלא מכנים אותו בשם אדנות, העוזר לנו להפנים שהוא האדון ולו אנו כפופים.

וכך פסק הרמב"ם להלכה:

"ואומר [בברכת כהנים] את השם ככתבו, והוא השם הנהגה מיו"ד ה"א וא"ו ה"א, וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום. ובמדינה [מחוץ למקדש] אומרים אותו בכינויו, והוא באל"ף דל"ת, שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד" (הלכות נשיאת כפים יד, י).

גדולי החסידות חשפו לפנינו טפח קטן ממשמעותו של השם המפורש. לדבריהם ישנם שני גילויים של ה' בעולם - האחד הוא י"ה, הנסתר לגמרי מעיני אדם, והאחר הוא ו"ה, המגלה מעט מדרישותיו של ה' מבני אנוש.

גילוי י"ה הוא הגילוי הראשוני של ה' בעולם: היו"ד כמוה כנקודה קטנה שאין לאדם אפשרות להשיגה, וממנה ממשיכה הופעת ה' בעולם הזה אשר ברא. האות ה"א מסמלת את העולם הזה - שיש בו פתח למטה למי שאינו מקשיב לקולו של ה', ופתח קטן למעלה שדרכו מתעלה מי שמקבל את אדנותו.

מציאות זו, המורכבת מעולם רוחני עליון ומהעולם הזה של הבריאה, צריכה להשפיע בשישה גילויים (כערכה של האות וי"ו). שישה גילויים אלו הם גילוי אחד במהותם, אך בהשגתנו האנושית הם מבטאים שש דרישות מן האדם בהנהגתו בעולם:

א. **חסד** - עשיית טוב לזולת.

ב. **גבורה** - עשיית משפט.

ג. **תפארת** - דרישה לחיות על פי ערכי האמת ולהתרחק משקר.

ד. **נצח** - קיום התורה הנצחית.

ה. **הוד** - הפנמה והצהרה שהארץ כולה מלאה בכבודו של ה'.

ו. **יסוד** - התגברות האדם על יצריו הרעים.

כאשר חיים על פי דרישות אלו מתגלה האות ה"א השנייה - המבטאת את קבלת עול מלכות ה' בעולם הזה ואת עבודתו על ידי ברואיו. תפקידו של האדם

לדאוג שהערכים העליונים הגלומים באותיות י־ה יתגלו באותיות ו־ה - שהן התרגום המעשי של הערכים העליונים.

בגילויים הללו ישנה קדושה עצומה שאיננו מסוגלים לבטא כלל וכלל, ועל כן אנו קוראים בשם א־ד־נ־י, כאומרים: אתה הוא ה' אדוננו, בך אנו תלויים - ונשתדל בכל מאודנו לחיות על פי רצונך.

~~~~~

פרשת וארא

~ אני ה' ~

פרשתנו פותחת בהצהרה:

"וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'" (שמות ו, ב).

רש"י מבאר מה טמון בהצהרה זו:

"ויאמר אליו אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות - אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אמור אצל עונש, כגון וחללת את שם אלהיך אני ה' (ויקרא יט, יב), וכשהוא אמור אצל קיום מצות, כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' (ויקרא כב, לא) - נאמן ליתן שכר".

הרמב"ם ראה באמונה זו יסוד חשוב, אחד משלושה עשר עיקרי הדת:

"אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו" (העיקר האחד עשר)²⁸.

ואולם, מנגד ניצבים דברי המשנה בפרקי אבות (א, ג):

"אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם".

כיצד מסתדרים דברי הרמב"ם עם דברי המשנה? האין הם סותרים את הדרישה לעבוד את ה' שלא על מנת לקבל פרס?

28. לפי הנוסח המתומצת המופיע בסידורים לאחר תפילת שחרית. הנוסח המלא של הרמב"ם מופיע בהקדמתו לפירוש המשנה במסכת סנהדרין, פרק חלק.

אכן לכאורה האמונה בשכר ועונש סותרת את דבריו של אנטיגנוס איש סוכו, אך הואיל והשכר והעונש אינם מיידיים, הם אינם פוגמים בבחירה של האדם לעבוד את ה' לשם שמיים – ולא מתוך פחד מעונש או ציפייה לשכר.

ואף שהתגמול איננו מתקבל בסמוך למעשה – עצם קיומם של שכר ועונש הוא יסוד חשוב ביותר מיסודות הדת, המבדיל בין האדם המאמין לאדם שאינו מאמין. חשוב להפנים שהעולם איננו הפקר, ואף שנראה כלפי חוץ שהרשעים מצליחים – הצלחתם זמנית בלבד. לולא האמונה בשכר ועונש היה העולם מלא עוולות, עולם שבו הרשע יכול תמיד להרע לצדיק.

דברי ימי עמנו מעידים על שורשיה העמוקים של אמונה זו: ה' הבטיח לאבותינו את ארץ ישראל, והם האמינו באמונה תמימה בו ובהבטחותיו. אומנם איש מאבותינו לא זכה לראות בקיומן של ההבטחות, ואדרבה, זרעם נשתעבד במצרים, אך לבסוף הם קיבלו שכר על אמונתם ועל דבקותם בה', ובזכותם נענשו המצרים קשות על שהרעו לישראל – ובני ישראל יצאו ממצרים ביד רמה.

הינה כי כן, האמונה בשכר ועונש אינה סותרת כלל את דברי אנטיגנוס, ודווקא מתוך הידיעה שיש שכר ועונש בעולם עלינו להתעלות ולקיים את המצוות לשם ה', שלא על מנת לקבל פרס. האמונה בשכר ועונש מזכירה לאדם את היותו עובד ה' – ולא אדון העולם.

על כן בפתיחת הפעולות לגאולת ישראל ממצרים ה' מודיע למשה: אני ה' – נאמן ליפרע ונאמן ליתן שכר.

~~~~~

## ~ נבואת משה ~

האמונה בנבואת משה רבנו נטועה בשורשי האמונה היהודית, כפי שלמדנו הרמב"ם:

"אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁנְּבוֹאָת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם הִיְתָה אֱמֶתִית, וְשֶׁהוּא הָיָה אֶב לַנְּבִיאִים, לְקוֹדְמִים לִפְנֵינוּ וְלַבָּאִים אַחֲרֵינוּ" (שלושה עשר העיקרים, העיקר השביעי)<sup>29</sup>.

בתחילת פרשתנו אנו נחשפים לנבואה המיוחדת של משה רבנו:

"וַיִּדְבֹּר אֶל־לֵהִים אֵל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וְאֵרָא אֵל אַבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשְׁמִי ה' לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם" (שמות ו, ב-ג).

התגלות ה' לאבות הייתה במדרגת "אֵל שַׁדַּי", ואילו משה רבנו זכה להתגלות בשם ה', שם הוי"ה.

מדרגת אֵל שַׁדַּי מתבטאת בתפיסת האֵל שברא את העולם וטבע בו כללים בסיסיים שעל האדם לכבד, ובאמונה כי האֵל משגיח על הנעשה בעולם, ובהנהגתו נותן שכר לצדיקים ומעניש את הרשעים. האבות הקדושים זכו לליווי של ה' בחייהם, לשמירה מאויביהם ולהבטחות גדולות מאת ה' על הקמת עם ישראל וירושת ארץ ישראל. גדולת מדרגתם של האבות ניכרת באמונתם התמימה, שאף שלא זכו לראות בעיניהם את קיום ההבטחות לא פקפקו ולו לרגע קט באמיתותן.

נבואת משה רבנו פותחת שלב חדש בהיסטוריה, שעל גביו יכולות ההבטחות להתקדם לקראת מימושן. משה רבנו זכה להתוודעות עמוקה של הקב"ה - בשם ה'. הוא זכה להיות בקשר ישיר עם הקב"ה וללמוד ממנו את כל התורה כולה, שהיא מהות רצונו של ה', הרצון הכללי העוטף את כל המציאות על כל פרטיה ודקדוקיה. רק נבואתו הישירה של משה רבנו, ב"גילוי פנים" של ה' כביכול, הייתה מסוגלת לקבל את התורה הקדושה ולהצמיד את עם ישראל אל עבר ייעודו.

<sup>29</sup>. ראו הערה 28.

נבואת משה רבנו ניתנה לו בזכות אבות האומה, ועל כן פותחת ההתגלות למשה בשם ה' באזכור ההתגלות לאבות בא-ל ש-די.

בזכות אבותינו קיבל משה רבנו את התורה והנחילה לעם ישראל - צאצאי האבות לדורי דורות.

~~~~~

~ כוס חמישית ~

בליל הסדר אנו שותים ארבע כוסות של יין לזכר יציאתנו מעבדות לחירות. חכמינו זיכרונם לברכה קישרו את דין ארבע הכוסות לארבע לשונות הגאולה המופיעות בתחילת פרשתנו:

לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי
אֶתְכֶם מֵעַבְדֵּתָם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזִרְזוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים. וְלִקְחֹתִי
אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא
אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלֹת מִצְרַיִם (שמות ו, 1-2).

ארבע הלשונות מבטאות ארבעה שלבים בגאולת ישראל: **ההוצאה** מתחת סבילות מצרים מציינת את תום השעבוד הפיזי וההתאכזרות של שוטרי פרעה לבני ישראל, **ההצלה** שמה קץ למעמד של ישראל כעבדים לפרעה, **הגאולה** היא עצם היציאה ממצרים, **והלקיחה** שלקח ה' את ישראל לו לעם הרי היא מתן תורה.

ואולם אחרי צמד פסוקים זה מופיע פסוק נוסף, ובו לשון נוספת של גאולה:

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִוְרֶשָׁה אֲנִי ה' (פסוק ח).

לאור זאת היה ראוי לכאורה לשתות גם כוס חמישית - כנגד הבאתו של עם ישראל לארץ ישראל!

ואכן בדברי הרמב"ם על דיני ליל הסדר מופיעה גם הכוס החמישית:

"ואחר כך [אחרי ברכת המזון] מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל. [...] ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות" (הלכות חמץ ומצה ח, י).

גם בדברי השולחן ערוך הובאה האפשרות לשתות כוס חמישית:

"אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין אלא מים. [...] ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות יכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול" (אורח חיים תפא, א).

ואולם הן על פי הרמב"ם הן על פי השולחן ערוך שתיית כוס זו איננה חובה כשתיית ארבע הכוסות הראשונות, ויש להבין מדוע.

נראה כי בחג הפסח אנו חוגגים את השינוי ההיסטורי הגדול שהתרחש בימי צאתנו ממצרים ונשאר לעולמים: יציאת מצרים הפכה אותנו מעבדים לבני חורין, ולעולם לא נשוב עוד לעבדות מצרים - ומעמד הר סיני הפך אותנו לעמו של ה' והעניק לנו את התורה שלא תתבטל לעולמי עד.

לעומת זאת ארץ ישראל הייתה שייכת לנו עוד מימי האבות, אולם הישיבה בה לא הייתה רצופה ונקטעה לתקופות ארוכות במהלך ההיסטוריה. אך טבעי הוא שבעודו שרוי בחשכת הגלות היה קשה לעם ישראל לשתות כוס נוספת של יין, לזכר "יְהִיבֹאֲתִי".

ואולי בתקופתנו, תקופת הגאולה והחזרה לארצנו, יש מקום לחדש את מנהג הכוס החמישית.



~ פרשת שילוח עבדים ~

עשר מכות ניחתו על המצרים בשל רוע לבבם וסירובם לשחרר את בני ישראל, שבע מתוכן מנויות בפרשתנו. סוף סוף יכלו העבדים המסכנים לצפות לשינוי במצבם ולחלום על היום שבו יהיו חופשיים לנפשם. בקריאה שטחית של הפרשה נראה שישראל לא נצטוו בשלב זה במצוות, אך לדברי חז"ל כבר בציווי הראשון שנצטוו ישראל, עוד בהיותם משועבדים, טמונה מצווה:

"וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים" (שמות ו, יג).

משה מצווה את פרעה בדבר ה' לשחרר את ישראל, אך מהו הציווי שהוא מצווה את בני ישראל? מפרשים רבים ראו בפסוק זה בקשה מבני ישראל להתכונן לגאולתם, אולם חכמינו זיכרונם לברכה ראו בו הוראה ברורה לבני ישראל שאחרי שישתחררו ממצרים לא ישעבדו עבדים בעצמם לעולם:

"ואתא כהיא דאמר רבי שמואל בר רב יצחק: וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל, על מה ציום? על פרשת שילוח עבדים. ואתא כהיא דאמר רבי הילא: לא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים, הדא הוא דכתיב מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי וגו'" (ירושלמי ראש השנה פ"ג ה"ה).

בדרכו של עולם ישנה סכנה שהעבד של אתמול יתנהג כפי שהתנהגו איתו כשהפוך בעצמו לאדון, ועל כן כשציווה ה' את משה ואהרן לגאול את ישראל הוא הודיע להם: אומנם הגיע העת לשחרר את ישראל, אך השחרור מותנה בקבלה שיקבלו עליהם ישראל - שלא לעשות לאחרים מה שעשו להם ולא לנצל איש את אחיו.

כאלף שנה מאוחר יותר התרה הנביא ירמיהו בישראל שהם יצאו לגלות בגלל שהם משעבדים את אחיהם:

"ויהי דבר ה' אל ירמיהו מאת ה' לאמר. כה אמר ה' אלהי ישראל אֲנֹכִי פָרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר. מִקֵּץ

שִׁבַּע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעֶבְרִי אֲשֶׁר יִמְכַּר לָהּ וְעִבְדָּהּ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ
 חֶפְשִׁי מֵעִמָּהּ וְלֹא שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת אָזְנָם. [...] וְתֵשְׁבוּ וְתַחֲלֹלוּ אֶת
 שְׁמִי וְתֵשְׁבוּ אִישׁ אֶת עֲבָדוֹ וְאִישׁ אֶת שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר שִׁלַּחְתֶּם חֶפְשִׁים לְנַפְשָׁם
 וְתִכְבְּשׁוּ אֹתָם לְהִיּוֹת לָכֶם לְעִבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת. לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֲתֶם לֹא שָׁמַעְתֶּם
 אֵלַי לְקֹרֵא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְרוֹר נָא ה' אֵל הַחֵרֵב
 אֶל הַדֶּבֶר וְאֶל הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזִעָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ" (ירמיהו לד, יב-יז).

ברוך ה' בימינו, כשגאולת ישראל נותנת את אותותיה בכול, אין עבדות
 בישראל, אך אנו מצווים לזכור שפעם היינו עבדים במצרים. עלינו להקפיד שלא
 להתנשא איש על רעהו - ולבנות חברה שדואגת לכולם, חזקים כחלשים. כך
 נזכה בעזרת ה' לגאולה שלמה.

"צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשָׁבִיָּהּ בַּצִּדְקָה"³⁰.

~~~~~

---

<sup>30</sup>. ישעיהו א, כז.

## פרשת בא

### ~ המצווה שלא נמנתה במניין המצוות ~

פעם העברתי הרצאה, ובמהלכה השתמשתי בתאריך לועזי - הן בחודש הן בשנה - כדי לציין אירוע מסוים. אחד המאזינים נחרד ותקף את דבריי בחריפות: איזו בושה שרב יהודי מארץ ישראל משתמש בתאריכים לועזיים! עבריים אנו - ועלינו להשתמש בתאריכים עבריים!

לכאורה צדק המתרעם, שהרי נאמר בפרשתנו:

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה" (שמות יב, ב).

לפי פשוטו של מקרא החודש שבו יצאנו ממצרים הוא החודש הראשון לחודשי השנה, וממנו ואילך יש לקרוא לחודשים על פי מספרם. וכך פירש הרמב"ן את הפסוק:

"וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים, שימנו אותו ישראל חדש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים עשר חדש, כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול, כי בכל עת שנזכיר החדשים יהיה הנס נזכר. ועל כן אין לחדשים שם בתורה, אלא יאמר 'בחדש השלישי' (להלן יט, א), ואומר 'ויהי בשנה השנית בחדש השני נעלה הענן' (במדבר י, יא), 'ובחדש השביעי באחד לחודש' וגו' (שם כט, א), וכן כלם".

אכן בתורה נקראים החודשים לפי מספרם ביחס לחודש הראשון, אולם אנו מכנים אותם בשמות - ניסן, אייר, סיוון וכו'. הא כיצד? משום שבהלכה אין כל מצוות עשה למנות את החודשים במספרים. הרמב"ן עצמו מסביר מדוע אנו

קוראים לחודשים בשמות הנהוגים אצלנו, שהם למעשה שמות פרסיים:

"וכבר הזכירו רבותינו זה הענין, ואמרו שמות חדשים עלו עמנו מבבל (ירושלמי ר"ה א, ב; ב"ר מח, ט), כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו, והסבה בזה, כי מתחלה היה מניינם זכר ליציאת מצרים, אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב 'ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון' (ירמיה טז, יד-טו), חזרנו לקרא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו השם יתברך. כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים, ולא ימצא [אלא] רק בספרי נביאי בבל".

דברים מדהימים כותב הרמב"ן. נס העלייה בתקופת עזרא ונחמיה היה גדול מנס יציאת מצרים - אף שהכול קרה בדרך טבעית!

אכן חזרתם של ישראל לארצם אחרי גלות ארוכה בפרס, שנמשכה 70 שנה, אינה אלא נס גדול, מפלאי ה' יתברך, והיא גם קרובה יותר מיציאת מצרים שהתרחשה לפני זמן כה רב.

והואיל וחזרת היהודים בתקופת בית שני היא נס גדול יותר מיציאת מצרים, על אחת כמה וכמה שחזרת היהודים מכל קצווי תבל לארצנו היא נס עוצמתי ומופלא - העולה על כולנה.

ואולי זהו התירוץ לשימוש שאנו עושים בתאריך הלועזי...

~~~~~

~ ישיבה מעורבת בשמחה משפחתית ~

בשמחות משפחתיות עולה לא אחת ויכוח על צורת הישיבה הנדרשת: האם צריך להפריד בין הבנים לבנות ובין הגברים לנשים, או שראוי לאפשר למשפחות השונות לשבת יחד?

במשנה במסכת סוכה (ה, ב) נאמר שבשמחת בית השואבה עשו בבית המקדש "תיקון גדול": הגברים רקדו למטה, והנשים צפו בהם מלמעלה - כדי שלא יתערבו הגברים והנשים זה בזה³¹. האם תיקון זה הוא חובה הנדרשת בכל מקום שבו מתכנסים אנשים ונשים יחדיו, או שאינו אלא התנהגות רצויה במקומות של קדושה, כבית המקדש ובית הכנסת, או באירועים שדורשים רצינות יתרה, כהתכנסות לתפילה ולשיעורי תורה? זו השאלה ההלכתית הניצבת לפתחנו.

לדעת הרב משה פיינשטיין חובת ההפרדה איננה מוחלטת, כפי שניתן ללמוד מפרשתנו:

"דָּבְרוּ אֶל כָּל עַדַּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בָּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבֵית אָבִת שָׂה לְבֵיתוֹ. וְאִם יִמְעַט הַבֵּית מִהְיוֹת מִשָּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֵב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסֵּת נָפֶשֶׁת אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִּכְסּוּ עַל הַשָּׂה" (שמות יב, ג-ה).

התורה מצווה שמשפחות שונות יתכנסו יחד לאכילת קורבן הפסח, ובגמרא מתואר שלפעמים ישבו יחד כעשר משפחות. על כך כתב הרב משה פיינשטיין:

"ובמקום קיבוץ לדברי הרשות ואף בחתונות מסופקני אם יש האיסור זה [הקיים בבית המקדש ובבתי כנסת] באופן שליכא חשש יחוד³². **ויותר נוטה שליכא לאיסור זה**, דהא אשכחן באכילת הפסח שהיו אוכלין האנשים והנשים בבית אחד. והיו שם כמה משפחות, שאין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה כדאיתא בפסחים (סד, ב) (אגרות משה אורח חיים א, לט).

31. כמבואר בגמרא בדף נא, ב.

32. איסור ייחוד אוסר על גבר ואישה שאינם נשואים להיות יחד בחדר אחד. האיסור אינו קיים כשיש הרבה גברים והרבה נשים.

פסיקה זו מלמדת שאין חובה להרחיב לכלל תחומי החיים את מה שנדרש במקומות קדושים או באירועים של קדושה. יש מקומות ויש מקומות, יש זמנים ויש זמנים.

על החברה מוטלת האחריות לחיות בדרך המכבדת את כללי ההלכה, בלי לדרוש בכל מקום ובכל מצב הפרדות שאינן מתאימות לחיי האדם. ההרחקות הנדרשות בבית המקדש ובבתי הכנסת מלמדות על חשיבותה של התנהגות נאותה בכל מקום ובכל זמן גם בהעדר אמצעים מיוחדים. דרישות אלו מקרינות מאורן על כלל המציאות - ובד בבד משאירות אוויר לנשימה בלי לחנוק את שגרת החיים.

~~~~~

## ~ שמחת יום טוב ~

"וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מִלָּאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אָדָם אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם" (שמות יב, טז).

בפסוק מופיעות שלוש הוראות הנוגעות לימים טובים:

א. ימים אלו הם "מקראי קודש".

ב. אין לעשות בהם מלאכה.

ג. מותר לעשות בהם מלאכות הנחוצות להכנת אוכל.

מהוראת הפסוק "מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם" היינו מצפים שחכמינו זיכרונם לברכה ילמדונו כי יש לעסוק בימים אלו בדברים שבקדושה ולהקדישם ללימוד תורה ולתפילות, אולם רש"י מלמדנו על פי דבריהם: "קרא אותו קודש לאכילה, שתייה וכסות". כלומר, קדושתו של היום מתבטאת בהיותו שונה מימות החול, ובמה? בשדרוג איכות האוכל והשתייה ובלבישת בגדים יפים ומכובדים.

מה טמון בהוראה מוזרה זו?

הבית יוסף מסביר שהחגים נועדו להזכיר לנו את יציאת מצרים. כשהיינו עבדים לא אכלנו לשובע, לא שתינו לרוויה והיינו מלובשים בבגדים מטולאים - וכשאנו אוכלים ושותים ומתלבשים יפה אנו נזכרים בחסדו של ה' שהיטיב עימנו את כל הטובות האלה.

מהותם של הימים הטובים תובעת מאיתנו לנוח מעמל יומנו, להתענג עם משפחתנו בארוחות טעימות ולזכור שיצאנו מעבדות לחירות. כביכול אומר לנו הקב"ה: זכרו שהוצאתי אתכם ממצרים כדי שתפסיקו לנהוג כמכונות לייצור תפוקה. אנשים חופשיים הינכם - נצלו את זמנכם החופשי לרווחתכם!

חובה זו של שמחת יום טוב מדגישה שה' הוציא אותנו ממצרים לטוב לנו, ואנו נודה לו על מתנה זו ונעבוד אותו ביתר שאת וביתר עוז.

~~~~~

~ תפילין - מצווה אחת או שתיים? ~

מצוות תפילין מופיעה לראשונה בפרשתנו:

"וְהָיָה לָךְ לְאֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בִיד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ ה' מִמִּצְרַיִם" (שמות יג, ט).

"לְאֹת עַל יָדְךָ" אלו תפילין של יד, "וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ" - אלו תפילין של ראש.

האם תפילין של יד ותפילין של ראש הן שתי מצוות או מצווה אחת?

הספרדים ועדות המזרח מברכים על התפילין ברכה אחת בלבד - "להניח תפילין", וברכה זו חלה הן על תפילין של יד הן על תפילין של ראש. האשכנזים מברכים שתי ברכות - "להניח תפילין" על תפילין של יד ו"על מצוות תפילין" על תפילין של ראש, אולם גם הם מודים ששתי המצוות אחת הן, ואף שברכת

"להניח תפילין" נאמרת לכתחילה על תפילין של יד היא חלה גם על תפילין של ראש. במה מתבטא הדבר? אם דיבר מניח התפילין בין הנחה של יד להנחה של ראש הוא צריך לחזור ולברך ברכת "להניח תפילין", כי היא חלה על שתי ההנחות.

לעומת זאת הרמב"ם רואה בשני סוגי התפילין שתי מצוות:

"תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצוות, זו לעצמה וזו לעצמה. וכיצד מברכין? על של ראש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין, ועל של יד מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין" (הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה ד, ד).

למעשה, מצוות התפילין שוזרת יחדיו שתי מצוות המחברות רעיונות שונים:

תפילין של יד מסמלות את תורת המעשה. הן מזכירות לנו יום כי ה' הוציאנו ממצרים, ותובעות מאיתנו להתחזק בקיום מצוותיו. תפילין של ראש מונחות כנגד המוח - כלי הזיכרון, ההבנה, ההפנמה. תפילין אלו מחוברות ללימוד התורה והבנתה, "למען תהיה תורת ה' בפיך".

השילוב בין שתי התפילין מעיד כי איננו רובוטים המבצעים את תורת המעשה בלי הבנה ובלי מחשבה - ואיננו מלאכים העסוקים רק בנשמת המצוות. אנשי בשר ורוח אנו, המחברים מחשבה ומעשה. אנו מניחים את התפילין על היד הפועלת ועל המוח החושב, ואיננו מסיחים את דעתנו בין אלו לאלו.

המצווה מופיעה פעם נוספת בפרשה:

"וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֶזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם"
(שם יג, טז).

בין הפסוקים ישנם הבדלים קלים:

א. "יִדְכָּה" במקום "יִדְךָ". חכמינו דרשו במסכת מנחות (לז, א) שתוספת האות ה"א רומזת ליד הכהה (החלשה). מכאן שיש להניח את התפילין על יד שמאל, שהיא החלשה אצל רוב בני האדם³³.

ב. "וּלְטוֹטְפֹתַי בֵּין עֵינַיִךְ" במקום "וּלְזָכְרוֹן בֵּין עֵינַיִךְ". התפילין עשויות מארבעה "בתים" - המכילים ארבע פרשיות. חכמינו דרשו זאת מהמילה "טוֹטְפֹתַי", המורכבת משתי מילים שפירושן **שתיים** בשפות שונות: "טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים" (מנחות לד, ב).

התפילין מבטאות אפוא שני צדדים בעבודת ה'. תפילין של יד מסמלות את התורה הצנועה, את הקשר האינטימי בין האדם לקונו. זוהי תורה של "וְהִצַּנֵּעַ לְכַתְּ עִם אֶל־הָיָה" (מיכה ו, ח) ושל ביטחון בה' שיהיה בעזרנו חרף כל חולשותינו.

תפילין של ראש הן כנגד ארבע רוחות השמיים, בבחינת "חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנָה בְּרַחְבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ" (משלי א, כ). התפילין נישאות מעל הראש, נראות לעיני כול ומפרסמות את דבר ה' ואת תורתו בארבע קצוות תבל, בידיעה שזהו המסר הנכון ביותר לכל התרבויות ובכל השפות.

התורה מכילה את שני הממדים, והתפילין מחברות את שניהם. ה' הוציא אותנו ממצרים כי אנו עמו, בניו אהוביו, אך היציאה הייתה לאור יום, ביד חזקה ובזרוע נטויה, כדי שכל עמי העולם יראו וייראו.

תורת המעשה היא תורה צנועה, תורת האמונה צריכה להשפיע מאורה לכל עבר - ורק מי שחי על פי התורה ומשוכנע באמיתותה יוכל לפרוץ החוצה ולפרסם את גודלה ותפארתה.

~~~~~

33. אדם שמאלי מניח על היד החלשה שלו - יד ימין.



## פרשת בשלח

### ~ ואנוהו ~

אחרי הנס הגדול של קריעת ים סוף שרו משה ובני ישראל שירה לה', וכך אמרו  
בפתח שירתם:

"עֲזֵי וְזַמֶּרְתָּ יְהוָה לִי לִישׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֲנוּהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאַרְמָמְנוּהוּ"  
(שמות טו, ב).

הפועל "וְאֲנוּהוּ" נגזר מן המילה נוי, המבטאת יופי וכן. מהי אפוא משמעותו  
כאן? וכי יש בכוחו של בשר ודם לייפות את ה' יתברך?  
חכמינו זיכרונם לברכה במסכת שבת (קלג, ב) העניקו לביטוי זה שני פירושים,  
נבחן אותן אחד לאחד.

הפירוש הראשון עוסק בהידור מצווה:

"זה אֱלֹהֵי וְאֲנוּהוּ - התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה  
ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה,  
בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאין".

החובה להתנאות לפניו במצוות באה לידי ביטוי הלכתי בדרישה להוסיף עד  
שליש ממחיר המצווה הבסיסי כדי לקיימה בהידור:

"אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת,  
ואחר כך מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש בדמי הראשון [...] כדי  
להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד  
הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש" (שולחן ערוך תרנו, א).

אומנם בשעת הדחק מותר לקיים מצווה בשיעורה המצומצם, אך מי שיכול להדר חייב להתאמץ ולהוסיף - ולא להסתפק ביציאה ידי חובת המצווה במחיר הנמוך ביותר.

הפירוש השני בגמרא מתייחס להנהגות שבין אדם לחברו:

"אבא שאול אומר ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום".

גם פירוש זה נפסק להלכה - התובעת מן האדם להתנהג עם חברו בדרך של סלחנות:

"כך למדו בפירוש מצוה זו: מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לא-ל בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד, צדיק וישר, תמים, גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו" (רמב"ם הלכות דעות א, ו).

שתי הדרשות ההלכתיות הנלמדות מפסוק זה משלימות זו את זו, ושתיהן נובעות משורש אחד הנטוע ברצון הפנימי לעשות טוב. השאיפה להיטיב וההשתדלות לפעול מעבר לנדרש - הן במצוות שבין אדם למקום הן במצוות שבין אדם לחברו - מעידות כאלף עדים על אהבתנו לה' ולתורתו.

לצד פירושים אלו ישנו פירוש נוסף, התולה את הפועל "וְאֶנְהוּ" במילה נווה (בית) - ורומז על החובה לבנות את בית המקדש. יהי רצון שמתוך ההידור במצוות כלפי חברינו וכלפי ריבוננו של עולם נזכה למלא חובתנו זו במהרה בימינו.

~~~~~

~ מוקצה ~

מקובל שאיסור מוקצה הוא איסור דרבנן, אך כמו כל האיסורים דרבנן מקורו בגילוי רצון התורה. המקור שממנו נובעים דיני המוקצה מופיע בפרשתנו, פרשת בשלח:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מְמַטִּיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטּוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנֻסְנוּ הֵילֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא. וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יֵבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם" (שמות טז, ד-ה).

כשירד המן במדבר לקטו בני ישראל בכל יום ויום מנת מן שהספיקה בדיוק לארוחות אותו היום. ביום שישי ירדה מנה כפולה של מן, לצורכי יום שישי ויום השבת, ובני ישראל נצטוו לייחד בערב שבת את המצרכים הנצרכים לשבת: **"וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יֵבִיאוּ"**. מכאן למדו חכמינו את עיקרו של דין המוקצה, ולפיו כל דבר שאינו כלי המשמש את האדם בביתו, כגון עצים ואבנים, ושלא יועד מראש לשבת, אסור בטלטול. ייעודם של הכלים אינו משתנה בשבת, ולכן אין לטלטל כלים מכלי הבית שמלאכתם הרגילה היא מלאכה האסורה בשבת - כי הם אינם מיועדים לשימוש בשבת.

דין זה של מוקצה, אף שתוקפו מדרבנן, הוא אשר מעניק לשבת את צביונה. בזכות איסור זה אנו נהנים בשבת מן הקיים ואיננו עסוקים בייצור, ואפילו לא ביצירה פעוטה כשינוי ייעודו של חפץ.

הרמב"ם מאיר את איסור המוקצה מזווית נוספת:

"אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה? אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפנה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי

הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה "למען ינוח" (הלכות שבת כד, יב).

לדעת הרמב"ם איסור המוקצה הוא מתנה חשובה המאפשרת לנו שלא לבטל, גם בלי עשיית מלאכה, את המנוחה בשבת. המנוחה בשבת מבהירה שהאדם איננו מכוונת ייצור - וכי אין הוא נדרש לרוץ כל הזמן מעבודה לפעילות ומפעילות לעשייה בלי שיקדיש רגע לעצמו.

מעבר לאיסורי המוקצה בשבת, ישנה מצווה מיוחדת להתכונן מראש לשבת ולהכין לכבודה ביום שישי את כל הדרוש, שנאמר "וְהִכֵּינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיאוּ". ומה קורה אם יום שישי איננו יום חולין אלא יום טוב?

יום טוב מותר במלאכת אוכל נפש, כלומר מלאכות שנועדו להכנת אוכל. ואולם, אם חל יום טוב ביום שישי אסרו חכמים לבשל בו לשבת שאחריו, אלא אם כן מניחים מערב החג "עירוב תבשילין". "עירוב תבשילין" הוא תבשיל שמכינים לשבת כבר בערב יום טוב, וכך כל ההכנות מיום טוב לשבת מצטרפות להכנות שהתחילו בערב יום טוב. הוראת חכמים להתחיל במקרה זה את הבישולים לשבת כבר ביום חמישי מעצימה את חשיבות ההכנה ליום המקודש.

עוד לימדונו חכמינו שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה, ו"אפילו עירובי תבשילין"³⁴. לימוד זה ממחיש עד כמה חשובה ההכנה לכבודה של השבת. בשבת איננו דואגים לפרנסתנו, היא היום המוקדש לה'. אנו מראים את גודל אהבתנו כלפיה במאמצים שאנו משקיעים בהכנות לקראתה, המתחילות בעת הצורך כבר ביום חמישי. חשיבות ההכנות לשבת מובאת בשולחן ערוך:

"ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ורבי זירא היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת" (אורח חיים רנ, א).

34. יומא כח, ב.

מהוראת התורה "וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ" למדנו אפוא שהכול צריך להיות מוכן מראש לשבת, וחידדנו שלושה דברים מרכזיים:

- ❖ אין לשנות דבר בשבת, אפילו ייעודו של חפץ.
- ❖ אין לטלטל חפצים שאינם לצורך השבת, כדי שלא לפגוע במנוחת השבת.
- ❖ ההכנות לשבת חשובות ביותר, והן ממחישות את גודלה ומתיקותה של השבת בעינינו.

~~~~

## ~ עירוב תבשילין ~

מלאכת אוכל נפש הותרה ביום טוב, ולכן מותר לבשל בו לצורך המועד. אך מה קורה כשיום טוב חל ביום שישי? האם מותר לבשל בו בעבור השבת שאחריו? חכמים קבעו שאסור לבשל מיום טוב לשבת - אלא אם כן עשו "עירוב תבשילין", המתיר את הבישול.

מהו עירוב תבשילין?

עירוב תבשילין הוא תבשיל שמכינים לשבת כבר בערב יום טוב. בהכנת תבשיל זה מתחילים למעשה את ההכנות לשבת לפני כניסת יום טוב, ואז מותר ביום טוב להוסיף ולבשל כל מה שצריך לשבת - וכשם שמותר לבשל ביום טוב ליום טוב עצמו מותר לבשל בו לצורך השבת.

שלושה טעמים ניתנו בגמרא (ביצה טו, ב) לדין זה:

א. דעת רבא - משום כבוד השבת. חכמים חששו שמא מתוך עומס ההכנות ליום טוב יבואו לזלזל בהכנות לשבת, ולכן תיקנו שיש להכין מראש מנה יפה גם לשבת, וכך לא יישכח כבוד השבת.

ב. דעת רב אשי - משום כבוד יום טוב. אילו היה מותר לבשל מיום טוב לשבת בלי עירוב היינו עלולים לחשוב שיום טוב אינו קדוש כל כך ומותר

לבשל בו גם לצורך ימות החול. על כן הורו חכמים שאפילו לצורך שבת אסור לבשל בלי עירוב - וכך לא תישכח קדושת יום טוב.

ג. הטעם השלישי נלמד מפסוק בפרשתנו, המתייחס למנת המן הכפולה שירדה ביום שישי:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שְׁבֶתוֹן שִׁבְתָּ קֹדֶשׁ לָהּ מָחָר אֵת אֲשֶׁר תֹּאפֹּא אִפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֵת כָּל הָעֵדֶף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר" (שמות טז, כג).

וכך נאמר בגמרא (שם):

"ותנא מייתי לה מהכא: את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו - מכאן אמר רבי אליעזר: אין אופין אלא על האפו, ואין מבשלין אלא על המבושל. מכאן סמכו חכמים לערובי תבשילין מן התורה."

התנא תמה מדוע לא נאמר בפשטות 'היום בשלו ואפו', ומבאר כי הכפילות בפסוק מעידה על אפייה ובישול שנועשו מבעוד יום, וזוהי הוראת הפסוק: על גבי מה שאפיתם כבר ביום חמישי, ערב יום טוב, תוסיפו אפייה ביום טוב עצמו לכבוד שבת, ועל אשר בישלתם ביום חמישי תוסיפו בישול ביום טוב לצורך שבת.

דרשה זו תמוהה, שכן אין כל רמז בפסוק שמדובר על יום טוב שחל בערב שבת. לכאורה הפסוק עוסק ביום שישי רגיל, וקובע שצריך לאפות ולבשל ביום שישי לצורך השבת - כי בשבת אסור לאפות ולבשל.

ונראה שתנא זה האזין לקולו הפנימי של הפסוק, וממנו שאב את דרשתו. הפסוק דורש מבני ישראל לאפות ולבשל ביום שישי לצורך אותו היום, ואת העודף להניח לשבת: "את אשר תאפו אפו... ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבוקר". כלומר אפו ובשלו ביום שישי הן לאותו היום הן לשבת - ומה שתאכלו בשבת יהיה חלק מן האוכל שהוכן ביום שישי, שהוא יום חול. פירוש הדבר הוא שההכנה ביום חול לכבוד שבת מקדשת את יום החולין, שכבר איננו נבדל משבת. יום שישי שואב מעט קדושה מתוך ההכנות שהוא מכין לשבת.

כיצד אפוא נקדש את ימי החול כשיום טוב חל ביום שישי? הלוא אם נכין את האוכל לשבת רק ביום טוב לא יזכו ימי השבוע להתחבר לקדושת השבת! על כן אין מנוס מלהתחיל לבשל כבר ביום חמישי לצורך שבת.

לסיכום, טעמנו שלושה טעמים להנחת עירוב תבשילין בערב החג: לכבוד השבת, לכבוד יום טוב ולכבוד יום החולין - שגם בו יש קדושה.

בזכות מצוות עירוב תבשילין מוקרן אורה של קדושת השבת על ימי החול הקודמים לה.

~~~~~

~ שלושה ממדים בשבת ~

"תחום שבת" הוא המרחב שבו מותר לאדם להתהלך בשבת. מרחב זה תחום במעין גדר דמיונית המרוחקת 2000 אמה (כקילומטר) לכל כיוון מעיר המגורים שבה שווה האדם בשבת, ולימדונו חכמינו זיכרונם לברכה כי אסור לצאת בשבת מחוץ לתחום.

האיסור לצאת מחוץ לתחום נלמד מפרשתנו:

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא גִּתֵּן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יּוֹמִים שִׁבּוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמֶּקְמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שמות טז, כט).

בהבנה הפשוטה של הפסוק משה רבנו אומר לבני ישראל שהם אינם צריכים לשוטט בחוץ ביום השבת כדי ללקוט מן, כי המנה הכפולה שירדה ביום שישי תספיק להם לכל השבת.

ואולם מסר זה מובן לכאורה כבר מתחילת הפסוק, שכן מעצם האמירה "וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא גִּתֵּן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יּוֹמִים" ברור שאין צורך לצאת ללקוט בשבת מנה נוספת. מה אפוא מוסיפה התורה בציווי "שִׁבּוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמֶּקְמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי"?

חכמינו האירו את הרעיון הטמון בעומק הפסוק, ולפיו מהות השבת היא "שְׁבוּ אִישׁ תַּחֲתָיו". במה מתבטאת מהות זו?

❖ האדם עמל לפרנסתו בכל ימות השבוע. עליו לצאת מתחומו בימי המעשה, לפעול ולהתקדם, אך בשבת ההתקדמות מתרחשת בפנימיותו, בתוך תוכו. "שְׁבוּ אִישׁ תַּחֲתָיו".

❖ במהלך השבוע נפגש האדם עם אנשים רבים, מפתח קשרים עם דמויות מגוונות, אך השבת מוקדשת למקומו - לביתו ולמשפחתו. כל השבוע אנו נעים ונודים, בשבת אנו ביתיים. "אֵל יֵצֵא אִישׁ מִמֶּקְמוֹ".

❖ ועם זאת, לצד ההתמקדות בפנימיות ובמשפחה אמרו חז"ל כי כל העיר כולה נחשבת ארבע אמותיו של אדם, וממנה מותר לו ללכת 2000 אמה לכל כיוון. מכאן שיום השבת הוא גם יום קהילתי, יום חברתי - יום שיש בו פנאי לבקר את השכנים, להתקהל בבתי כנסת ולשמוח בקידוש משותף אחרי התפילה.

איסור היציאה מחוץ לתחום מלמד אפוא על שלושה ממדים המתקדשים ומתרוממים בשבת: ממד האדם עם עצמו, ממד האדם עם משפחתו וממד האדם עם קהילתו.

~~~~~



## פרשת יתרו

### ~ אין שטח הפקר ~

"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ  
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמות כ, ב).

פסוק זה כולל שתי מצוות - מצוות עשה ומצוות לא תעשה - כפי שכתב הרמב"ם בפרק הפותח את הלכות יסודי התורה:

"יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו" (הלכה א).

"המצוי הזה הוא אֱלֹהֵי העולם אדון כל הארץ, והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית, בכח שאין לו הפסק, שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסובב בלא מסבב, והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף" (הלכה ה).

"וידעית דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אֱלֹהֶיךָ, וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו" (הלכה ו).

דברי הרמב"ם מלמדים שאין שטח הפקר, אין אפשרות שלא להאמין בשום דבר. גם אדם המכנה את עצמו אתאיסט ואינו מאמין שהאֱלֹהִים ברוך הוא ברא את העולם - מאמין ממילא שיש כוחות עצמאיים בעולם שאינם כפופים לה'.

מי שמביט על המציאות במבט שטחי עלול לחשוב בטעות שהטבע והאדם הם המובילים את המציאות. הסכנה הטמונה במחשבה זו גדולה עד מאוד, כי בעולם שבו הטבע שולט ואיש אינו נתבע לתת דין וחשבון על מעשיו - האדם הופך למסוכן אף מחיית טרף.

כדי למנוע טעות זו נאמר בפסוק "אֲנֹכִי ה' אֶל־לִהְיֶה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", ללמדנו ש"אֲנֹכִי" - הא־ל שברא את העולם - הוא מנהיג העולם המתערב במציאות ודואג לברואיו, והוא אשר שחרר עם של עבדים חסרי כול והוציאם מעבדות לחירות.

שתי המצוות הללו הן יסוד אמונתנו. אנו מאמינים שמאחורי המסך המפריד ביננו לבין הא־ל, מסך המאפשר לנו להיות אנשים חופשיים ובעלי בחירה, יש בורא ויוצר, פועל ומשפיע, אשר הוציא את ישראל ממצרים ואשר פועל לכל אורך ההיסטוריה ומציל עשוק מיד עושקו בדרכיו הנסתרות.

הבנה זו ראוי שתביא אותנו לפעול עם א־ל, לגלות את רצונו במציאות וללחום למען עולם טוב יותר.

~~~~~

~ מצוות הקידוש ~

עשרת הדיברות כוללים למעשה אחת עשרה מצוות, שכן הדיבור על שבת מורכב משתי מצוות - המצווה לקדש את היום והאיסור לעשות בו מלאכה:

"זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֶל־לִהְיֶה לָּא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (שמות כ, ח-י).

איסור המלאכה הוא המבדיל את יום השבת מימים אחרים, ואין הוא תלוי כלל ברצון האדם. ברגע ששקעה השמש כל המלאכות אסורות. לשם מה נחוצה אפוא מצוות הקידוש אם השבת מתקדשת מעצמה!?

אף שקדושת השבת חלה מעצמה אין לה משמעות ממשית בלי שותפותו של האדם. המצווה "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" - המורה לומר את הקידוש בפה -

מבהירה שהקדושה הטמונה ביום זה זקוקה לעשייה של האדם כדי להוציאה מן הכוח אל הפועל. בלעדיך, אומר ה' לאדם, אין קדושה במציאות.

נחלקו הראשונים אם רק הקידוש הוא מצווה מן התורה או גם ההבדלה. הרמב"ם סובר שההבדלה היא מצווה מן התורה כמו הקידוש, ומטרת שתי המצוות להבדיל את יום השבת מהימים הקודמים לו ומהימים הבאים אחריו (ספר המצוות, מצוות עשה קנה). השבת היא כמו הר המתרום מעל למישור וניתק משאר הנוף. היא יום אחר, מציאות אחרת, ומי שנכנס לשבת נכנס לעולם של התעלות המובדל לגמרי משאר הימים. הרחת הבשמים במוצאי שבת נועדה, על פי הרמב"ם, לנחם אותנו על ההתנתקות מן השבת ועל הירידה המחודשת אל ימות החול.

שאר הראשונים רואים בהבדלה מצווה דרבנן, ולשיטתם היא נועדה להזכיר שאיסור המלאכה תם ומותר לשוב לפעילות ימי המעשה. לפי תפיסה זו קדושת השבת אינה נעלמת כליל אלא ממשיכה את השפעתה על ימי החולין ומלווה את המציאות המעשית באורה ובניחוחה. השבת איננה מגודרת בגדר, ורושם מריחות קדושתה זולג אל ימות השבוע ונותן בהם את אותותיו. הרחת הבשמים נועדה אפוא להמשיך את ניחוח השבת לימי המעשה ולבשם אותם, ובסוף השבוע, כשהרושם שנותר כמעט נמוג, מקדשים שוב את השבת ומטעינים בריחותיה את השבוע החדש - עד לשבת הבאה.

~~~~~

## ~ כיבוד אב ואם ~

בפרשתנו מופיעה המצווה לכבד את ההורים:

"כִּבֹּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכוּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ  
נָתַן לָךְ" (שמות כ, יב).

בשולחן ערוך נפסק להלכה שמצוות כיבוד הורים מתקיימת בממונם של ההורים. לדוגמה, הבן חייב לצאת לקניות בעבור הוריו, אך הוא יכול לשלם על הקנייה בכסף של הוריו:

"איזהו כבוד, מאכילו ומשקהו, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ויתנו לו בסבר פנים יפות, שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות, נענש עליו. זה שמאכילו ומשקהו, משל אב ואם [...]" (יורה דעה רמ, ד-ה).

לאור הלכה זו היה אפשר לחשוב שמצוות כיבוד הורים חשובה פחות ממצוות אחרות, שכן מצוות רבות בתורה תובעות מן האדם השקעה כספית, כגון רכישת תפילין, בניית סוכה וקניית ארבעת המינים. זוהי כמובן מחשבת טעות, שכן פסיקה זו אינה מלמדת על חשיבות המצווה - כי אם על מהותה:

מצוות כיבוד הורים איננה נובעת ממצוות צדקה. היא אינה מתמקדת בסיוע כספי של הילדים להוריהם אלא בעצם הנוכחות לצידם, האהבה שהם מעניקים להם והכבוד שהם רוחשים להם. ההורים זקוקים לנו - לא לכספנו, ולכן כל עוד הדבר אפשרי אנו נדרשים לבוא ולעזור להם בעצמנו ולא לשכור אדם זר שיסייע להם. עם זאת, אם ההורים חסרי אמצעים חובה על הבן לעזור להם גם בכסף: "ואם אין לאב, ויש לבן, כופין אותו וזן אביו כפי מה שהוא יכול" (שם).

השהות עם ההורים כה חשובה, עד כי חובה לקיימה גם במחיר של פגיעה בפרנסה:

"אבל חייב לכבדו בגופו, אף על פי שמתוך כך בטל ממלאכתו ויצטרך לחזור על הפתחים" (שם).

רבותינו בעלי התוספות הלכו צעד נוסף (שאומנם לא נפסק בשולחן ערוך) ודרשו על פי התלמוד הירושלמי שבמקרה הצורך מוטל על הבן אפילו לקבץ נדבות כדי לזון את הוריו:

"בירושלמי דורש 'מהונך' כמו 'מחונך', משמע שהקפיד הקדוש ברוך הוא על כיבוד אב ואם יותר מכבודו. שבכבודו הוא אומר 'כבד את ה' מהונך' - דהיינו מחונך, דמשמע ממה שחונך, כלומר אם יש לו ממון - חייב, ואם לאו - פטור, ובכיבוד אב ואם נאמר 'כבד את אביך ואת אמך', דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו. והיכא דלית ליה - חייב לחזור על הפתחים לזון את אביו ואת אמו" (תוספות קידושין לא, א, ד"ה "כבד את ה' מהונך").

אם כן, כיבוד ההורים מתבטא בעיקר בסיוע של הילדים להוריהם בגופם, ואם ההורים עניים נדרשת גם מסירות גדולה כדי לדאוג לרווחתם ולנוחיותם.

העובדה שהמצווה מתבטאת בעיקר בנוכחות ובהענקת אהבה וכבוד מלמדת אותנו על כלל היחסים בין בני אנוש. כל אדם זקוק לחום ולאהבה.

~~~~~

~ לא תחמוד ~

הדיבר האחרון בעשרת הדיברות הוא מצוות "לא תחמוד":

"לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא תַחְמֹד אִשֶּׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרוֹ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ" (שמות כ, יד).

מה כלול באיסור זה? האם עוברים עליו רק בעשיית מעשה, או שזהו איסור התלוי כולו בלב? ואם זו מצווה התלויה בלב - האומנם אפשר לצוות על המחשבה ועל הרצון?

אכן נחלקו הראשונים מהם גדר האיסור:

לפי רבותינו בעלי התוספות אסור לאדם ללחוץ על חברו שייתן לו דבר מה השייך לו ולהפציר בו עד שייענה לבקשתו. אומנם המפציר לא עבר על איסור גזל, שהרי לא לקח שום דבר בלי רשות, אך הוא עבר על "לא תחמד" - כי הצליח לקבל את מבוקשו בלי תשלום באמצעות מניפולציות והפצרות.

לדעת רש"י גם אם הצליח המפציר לשכנע את חברו **למכור** לו את החפץ ושילם לו את מלוא תמורתו - גם אז עבר על "לא תחמד". האיסור הוא בעצם ההפצרה.

הרמב"ם והשולחן ערוך צעדו צעד נוסף. הואיל ובעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן מופיע פועל נוסף המרחיב את איסור החמדה - "וְלֹא תִתְאַוֶּה"³⁵ - למדו הרמב"ם והשולחן ערוך שהאיסור חל כבר בשלב **התכנון** לקבל או לקנות דבר שהבעלים אינו מעוניין למכור:

"כל החומד עבדו או אמתו או ביתו או כליו של חברו או כל דבר שאפשר שיקנהו ממנו, והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, הרי זה עובר בלא תחמוד (שמות כ, יד). כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בזה, כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר, עבר בלא תעשה של לא תתאוה (דברים ה, יח), ואין תאוה אלא בלב בלבד" (חושן משפט שנט, י).

לכל הדעות אין האדם עובר עבירה רק במחשבה החולפת בראשו. התורה לא ניתנה למלאכי השרת. האיסור מתחיל מהתכנון למצוא דרכים לקבל את מבוקשנו מהזולת חרף סירובו.

התורה הבינה שהמחשבה היא היסוד והשורש של כל העבירות. בגלל החמדה אדם מעיד עדות שקר, ובהשפעתה הוא גוזל, נואף ורוצח. ולכן אף שהחמדה היא לכאורה עבירה קטנה, היא אכן אֵם כל חטאת.

מותר לאדם להפציר בחברו לעשות דברים שלא מעורבת בהם חמדה, כגון שילמד עימו או שיעבוד אצלו - כפי שהפציר לבן ביעקב עד שנעתר לעבוד עימו שש שנים נוספות - אך כמובן שכל בקשה חייבת לנבוע מתוך כיבוד רצונו של

35. "וְלֹא תִתְאַוֶּה אֶשֶׁת רֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ..." (דברים ה, יז).

הזולת. לפיכך אפשר לבקש פעם אחת ואפילו פעם שנייה, להסביר את הבקשה, אך לדעת את הגבול ולא ללחוץ מעבר למידה. אם החבר מסרב יש לקבל את החלטתו ולכבדה.

במצווה זו התורה מלמדת אותנו שיש בכוחנו לנווט את מחשבות ליבנו ולא להיות משועבדים להן. קיום המצווה דורש כבוד לזולת - בקבלת רצונו, ענווה - בהבנה שלא הכול תלוי בכוח השכנוע שלנו, ואמונה בה' - בשמחה שאנו שמחים בחלקנו הטוב שניתן לנו.

~~~~~

## פרשת משפטים

### ~ התנדבות ~

פרשת משפטים עמוסה במצוות, רובן קשורות לעשיית צדק ביחסים שבין אדם לחברו. בין המצוות נידונים דיני שומרים, ובהם דינו של שומר חנם:

"כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגִנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצָא הַגִּנֵּב יִשְׁלַם שְׁנָיִם. אִם לֹא יִמָּצָא הַגִּנֵּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שִׁלַּח יָדוֹ בְּמִלְאֶכֶת רֵעֵהוּ" (שמות כב, ו-ז).

אדם עשה טובה לחברו ושמר לו על חפץ מחפציו, אך למרבה הצער נגנב החפץ, והגנב לא נמצא. מהו הדין במקרה זה?

התורה מבהירה: "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שִׁלַּח יָדוֹ בְּמִלְאֶכֶת רֵעֵהוּ". השומר, המכונה "בַּעַל הַבַּיִת", נדרש להישבע שלא גנב את החפץ בעצמו - ולימדונו חכמים שעליו להוסיף שגם לא התרשל בשמירת החפץ, שכן אם פשע בשמירתו עליו לפצות את המפקיד בדמי שוויו.

ואנו עומדים ותמהים, זו טובה וזו שכרה? הלוא הוא שמר על החפץ בהתנדבות, מתוך רצון להקל על חברו ובלי ציפייה לתמורה. מדוע התורה מתייחסת אליו בקשיחות כה רבה? מדוע אין מאמינים להצהרתו שהחפץ נגנב - ומחייבים אותו בשבועה? ואף אם לא התאמץ מספיק בשמירת החפץ - ודאי שלא התכוון להזיק, האומנם יש לחייבו בתשלום?

לימוד גדול מלמדת אותנו התורה: התנדבות איננה הפקרות! כל אדם שמקבל עליו תפקיד, גם אם בהתנדבות מלאה, חייב להתייחס אליו ברצינות ובאחריות. אם התנדבת לשמור על חפץ משמע שהמפקיד סמך עליך שתשמור עליו כיאות, ואם לא עמדת בציפיות והחפץ נעלם תחת חסותך לא תוכל להסתפק



בהתנצלות על האובדן. יהא עליך להוכיח שאכן שמרת כראוי ושחלילה לא חמדת את החפץ לעצמך.

אכן זו ההלכה, אולם מצד המפקיד ודאי שיש מקום לנהוג לפנים משורת הדין, ואם נראה שהשומר הוא אדם ישר ראוי להאמין לו ולא לדרוש ממנו שבועה או תשלום.

ההלכה נדרשת כדי להבהיר את מהותה של התנדבות ואת תפקידו של המתנדב. לא בכדי כינתה התורה את השומר "בַּעַל הַבֵּית". המתנדב לעזור ולסייע כמוהו כבעל הבית, אדם חשוב ומכובד שסומכים עליו. זהו תואר מחייב, ומחירו בצידו.

~~~~~

~ אין להרבות בחששות ~

התורה דורשת מעימנו שלא להיגרר אחרי הרוב כאשר הוא מבקש להרע, ובשעת מריבה לא לנקוט בעמדת הרוב אם היא מנוגדת למוסר:

"לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעָה וְלֹא תִעָנֶה עַל רֹב לְנֹטֵת אַחֲרֵי רַבִּים לְהָטֹת" (שמות כג, ב).

חכמינו זיכרונם לברכה דרשו שהפסוק עוסק בסנהדרין היושבים לדון, ולדבריהם הוא בא ללמד שלפעמים צריכים להכריע את הדין ברוב פשוט ולפעמים ברוב גדול יותר: כאשר דנים בחיוב אדם במיתה אין להכריע לחובתו ברוב של דיין אחד בלבד אלא ברוב של שניים, שנאמר "לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעָה", אולם כדי לזפותו די ברוב של דיין אחד, שנאמר "אַחֲרֵי רַבִּים לְהָטֹת"³⁶.

³⁶. "לא תהיה אחרי רבים לרעות – שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות? לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה: הטייתך לטובה על פי אחד, הטייתך לרעה על פי שנים" (סנהדרין ב, א).

חכמינו הרחיבו את דין ההליכה אחרי הרוב למכלול גדול של הלכות:
 "מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא? מנלן? דכתיב: אחרי רבים
 להטות" (חולין יא, א).

נביא שתי דוגמאות:

❖ אם מוצאים מאכל שמקורו איננו ברור במקום שבו רוב המאכלים כשרים,
 מותר לאוכלו בלי לחשוש שמא איננו כשר.

❖ חלב בהמה טרפה אסור בשתייה, אך בשעה שחולבים את הבהמות אי
 אפשר לדעת אם יש בהן מום שמטריף את החלב. לפיכך נפסק להלכה
 שאף שברור שאחוז ניכר של הבהמות טרפות, הואיל ורובן כשרות מותר
 לשתות את החלב ללא כל חשש.

מה ההיגיון שהנחה את חכמינו?

מטבע הבריא דעותיהם של אנשים שונות זו מזו³⁷, וכשדייני הסנהדרין או
 שופטי בית משפט דנים בסוגיה מסוימת צפוי שדעותיהם תהיינה חלוקות. כיצד
 אפוא יוכרע הדין? תורתנו הקדושה הורתה שיש להכריע את הדין לפי דעת רוב
 הדיינים היושבים בהרכב.

מכאן הבינו חכמים שהשאיפה לביטחון של מאה אחוזים אינה מאפשרת
 לאדם לפעול במציאות האנושית, וכשם שפסקה התורה שיש ללכת אחרי רוב
 הדיינים כך עלינו לנהוג בחיים.

יש שחוששים בכל פעולה בחייהם - שמא המציאות איננה בדיוק כפי שהיא
 נראית והם עלולים חלילה לחטוא בבלי דעת. התורה מרגיעה: גלוי וידוע לפני
 ריבונו של עולם שאתם רק בני אדם, ואין ציפייה מכם לפעול מתוך ודאות מלאה.

מהלכה זו אנו לומדים שרוח התורה אינה נוחה מחששות שאינם מבוססים
 בענייני הלכה. אדרבה, כשם שנפסק להלכה שיש לפסוק על פי הרוב, כך בחיים
 יש להתנהל על פי ההיגיון הבריא ולא להרבות בחששות.

37. "כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה" (ירושלמי ברכות ט, א).

~~~~~

## ~ עֶזְבַּ תַּעֲזֹב עָמוּ ~

פרשתנו מונה דינים רבים בין אדם לחברו, ובהם החובה לעזור בפריקת המשא מעל גבה של בהמה הרובצת תחת הנטל:

"כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאֶה רֶבֶץ תַּחַת מְשָׁאוֹ וְחִדַּלְתָּ מֵעֶזְבֹּ לֹא עֶזְבַּ תַּעֲזֹב עָמוּ"  
(שמות כג, ה).

חכמינו העלו שתי תמיהות הנובעות מביטויים המשתמעים לשני פנים:

א. "וְחִדַּלְתָּ מֵעֶזְבֹּ לֹא". לכאורה התורה מצווה את האדם להימנע מלעזור לבעל החמור, שכן לחדול פירושו להפסיק, להימנע. ואולם לפי ההקשר ברור שכוונתה הפוכה - שלא יעלה על הדעת לעשות כן.

ב. "עֶזְבַּ תַּעֲזֹב עָמוּ". לעזוב מתפרש בדרך כלל בשתי דרכים: ללכת למקום אחר או להרפות אחיזה. שני הפירושים מורים לכאורה להימנע מעזרה, אולם על פי ההקשר התורה מצווה כאן לסייע לבעל החמור. ואכן רש"י מביא ראיות ששורש עז"ב משמש בתנ"ך גם במשמעות של עזרה.

מדוע בחרה התורה לצוות את מצוותה בביטויים דו משמעיים?

חכמינו למדו מכאן שיש מקרים שבהם מותר להימנע מלעזור, כגון "זקן ואינו לפי כבודו". וכך מפרש רש"י בשם חז"ל: "כי תראה וחדלת - פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר. הא כיצד? זקן ואינו לפי כבודו - וחדלת...". גם הרמב"ם הביא זאת להלכה, אולם ציין שההימנעות מלעזור, גם כשהיא מותרת, איננה מידת חסידות:

"אם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק, הואיל ואינה לפי כבודו פטור. זה הכלל: כל שאילו הייתה שלו היה טוען ופורק הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, ואם היה חסיד ועושה לפנים משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול וראה

בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או קנים וכיוצא בהן פורק וטוען עמו" (רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש יג, ג-ד).

ומאחר שהעזרה היא דרך המלך הבהיר רש"י כי ההיתר לחדול מלעזור נאמר בתמיהה: "וְחִדְלָתָּ מֵעֲזֹב לוֹ?!" - אומנם אם עזרה זו אינה לכבודך אינך מחויב בה, אך הדרך הנכונה היא "עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ".

ומדוע כינתה התורה את העזרה בלשון עזיבה?

הרש"ר הירש מסביר שעזרה טובה היא זו המאפשרת לנעזר להסתדר אחריה לבדו, ולכן גם לאחר הגשת הסיוע הנדרש יש לוודא שהבהמה מסתדרת לבדה ואיננה כורעת שוב. "עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" - עזור לנזקק עד שתוכל בשקט לעוזבו. נוסף שיש כאן דרישה רמוזה למידה של צניעות בהגשת העזרה - לעזור ולעזוב, כדי שהנעזר לא יצטרך להודות.

ויש גם ממד שלישי, העולה מפשט הכתוב:

המצווה פותחת בתיאור "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאֵךְ". מה מתרחש בלב הרואה את שונאו נתון בצרה? הנטייה הראשונית היא לעוזבו לנפשו ולחדול מכל מחשבה לעזור לו. לנטייה זו מכוונת התורה: "וְחִדְלָתָּ מֵעֲזֹב לוֹ?!" ייתכן שעברה בראשך מחשבה להיות אדיש, שכן זהו החמור של שונאך, אולם דע שאינך רשאי להתעלם. אל תלך אחרי מחשבתך הראשונה, אלא קום ועזור!

האדם מחויב להתאמץ - ולהפוך את עֲזֹב לַעֲזֹר ואת וְחִדְלָתָּ לַעֲמוֹ.

~~~~~

~ ציות והזדהות ~

פרשת משפטים היא מקור עשיר לדיני המשפט העברי, שכן היא עוסקת רובה ככולה בהלכות ובדינים הנוגעים ליחסים שבין אדם לחברו. בסופה של הפרשה מופיעות כמה מצוות שבין אדם למקום, ובהן המצווה הבאה:

"וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְהִסְרְתִי מִחֶלְךָ מִקְרָבְךָ" (שמות כג, כה).

על פי הרמב"ם פסוק זה מורה על החובה להתפלל:

"מצוות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר 'וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם'. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר 'ולעבדו בכל לבבכם', אמרו חכמים: אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה" (הלכות תפילה וברכת כהנים א, א).

הרמב"ן חולק על הרמב"ם בהבנת הפסוק וסובר שהתפילה איננה מצווה מן התורה כי אם מצווה דרבנן. לדעת הרמב"ן התורה אינה מחייבת את האדם להתפלל, שהרי מהי ערכה של תפילה אם אין היא נובעת מתוככי הלב אלא מחיוב ודרישה?

"אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל, אבל הוא ממדות חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו...." (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ה).

ראינו אפוא כי לדברי הרמב"ם התפילה היא חובה, ואילו על פי הרמב"ן היא מתנה מאת ה'. עם זאת גם הרמב"ן מודה שחכמינו זיכרונם לברכה התקינו חובת תפילה.

למעשה דעותיהם של הרמב"ם והרמב"ן קרובות זו לזו. הרמב"ם, הרואה בתפילה מצווה מן התורה, מציין כי אין כל חיוב הקשור לנוסח התפילות, למניין ולזמניהן - כי ודאי גם הוא מסכים שהתפילה היא מצווה שבלב, ועל כן היא אינה

סובלת גדרים מחייבים; הרמב"ן, הסובר שאין חיוב כלל מן התורה, מסכים שעל האדם לפנות לבורא עולם מדי יום ביומו כפי שחייבו חכמים.

אכן יש בתפילה שני ממדים משלימים: "עבודה - שבלב". **עבודת התפילה** מזכירה לנו כי אנו עבדיו של מלך מלכי המלכים אדון כול, ואנו מקיימים את חובתנו להתפלל בין אם היא מהתורה ובין אם היא מדרבנן; ואולם מלכנו הקדוש איננו מעוניין בשליטה כוחנית, הוא חפץ בטובת האדם והאנושות, ועל כן המרכיב החשוב ביותר בתפילה הוא **הלב**.

התפילה מחברת בין תחושת התלות, החשובה כל כך להתוויית גבולות האדם, ובין רחשי הלב הבוקעים מעומק הגשמה. הקדוש ברוך מתאוה לליבם הטוב של ברואיו, כדברי חכמינו זיכרונם לברכה "רחמנא ליבא בעי"³⁸.

ואולי לא לחינם נקבעה חובה זו בפרשת משפטים המלאה בגדרים מחייבים, כי התפילה, כמו המשפט, היא שילוב של ציות ושל הזדהות.

~~~~~

---

38. זוהר רעיא מהימנא ג, כי תצא רפא. בגמרא מופיע הביטוי בלשון "הקב"ה ליבא בעי" (סנהדרין קו, ב).

## פרשת תרומה

### ~ תורה ותפילה ~

פרשתנו עוסקת בהוראות לבניית המשכן וכליו, שתכליתן "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכָם" (שמות כה, ח). מפסוק זה למדו רבותינו מצווה לדורות – לבנות בית מקדש. וכך פסק הרמב"ם:

"מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה, שנאמר ועשו לי מקדש..." (הלכות בית הבחירה א, א).

התורה מעידה שבזכות מצוות "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" יתקיים "וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכָם", כי זו הדרך שהתווה לנו ה' יתברך כדי שנוזכה להשראת שכינתו בתוכנו. המצווה לבנות את בית המקדש קשורה קשר בל יינתק לנשמתו של כל יהודי, שכן בית המקדש איננו מבנה סתמי המשמש להקרבת קורבנות אלא בית שמשרה את נוכחות ה' בכל המציאות.

נעמוד על נקודה מעניינת. לפי הרמב"ם מצוות בניין המקדש כוללת בתוכה את בניית כל הכלים השייכים לבית המקדש, ובהם הארון, השולחן, המנורה והמזבחות, ואילו לפי הרמב"ן עשיית הארון היא מצווה בפני עצמה:

"ולכן אצלי עשיית הארון והכפורת לשום שם העדות תמנה מצוה בפני עצמה" (השגות הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה לג).

מהו שורש השגתו של הרמב"ן?

על כל הכלים נצטווה משה רבנו בלשון "וַעֲשִׂיתָ"<sup>39</sup>, ואילו בציווי על הארון, משכן התורה, נאמר "וַעֲשׂוּ אֹרֶן" – בדומה ללשון "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ". ההקבלה בין הארון למקדש מעידה כי התורה היא לב ליבו של בית המקדש, והיא שקולה כנגד

---

39. "וַעֲשִׂיתָ כִּפֹּרֶת..." (פסוק יז); "וַעֲשִׂיתָ שֻׁלְחָן..." (כג); "וַעֲשִׂיתָ מִנְרֶת זָהָב טָהוֹר" (לא), וכן הלאה.

כל עבודת המקדש. הארון הניצב בקודש הקודשים הוא המעניק משמעות לעבודת הקורבנות ומבדיל אותה מעבודת אלילים.

את עבודת ה' שנעשתה במקדש אנו מקיימים היום בעבודת התפילה. התפילה והתורה שזורות זו בזו, ובלי התורה וההליכה בדרכה אין משמעות לתפילה. על כן אומר הרמב"ן כי הארון איננו כלי הבלוע בתוך שאר כלי המקדש אלא מצווה בפני עצמה.

רעיון זה מעוגן בדברי שלמה המלך: "מִסִּיר אֶזְנוֹ מִשְׁמַעַ תּוֹרָה גַּם תִּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה" (משלי כח, ט).

~~~~~

~ תוכו כברו ~

בני ישראל מצטווים בפרשתנו על בניית המשכן ויצירת כלי הקודש שישכנו בתוכו. הכלי החשוב ביותר הוא ארון העדות - הנושא בתוכו את לוחות הברית שעליהם חרותים עשרת הדיברות. את הארון יש לבנות מעץ - ולצפות אותו בזהב מבפנים ומבחוץ:

"וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבֵּית וּמִחוּץ תִּצְפְּנוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זָר זָהָב סָבִיב" (שמות כה, יא).

חכמינו זיכרונם לברכה למדו מכאן הנהגה חשובה מאוד:

"מבית ומחוץ תצפנו - אמר רבא: כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם" (יומא עב, ב).

וכך פסק הרמב"ם בהלכת דעות:

"אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו, והענין שבלב הוא הדבר שבפה" (הלכות דעת ב, ו).

אבי מורי הרב משה בוצ'קו, בהקדמה למאמרו "בגדרי השלמות"⁴⁰, תיאר כך את השלמות:

"מה היא השלמות האמיתית? שלא יהיה דיבורו סותר את מחשבתו, שלא תהיינה פעולותיו סותרות את פנימיותו ורוחו, אלא יהיה שלם בכל כוונותיו. האדם, הוא ונפשו, רוחו וכוונותיו, מעשיו ופעולותיו יתאגדו לאחד בלתי נפרד - זוהי השלמות האמיתית. אדם שהגיע לידי מדרגה כזו - שמעשיו אינם מצוות אנשים מלומדה או פעולה אשר נעשית בהכרח וכאלו כפאו שד, ודיבוריו מהווים ביטוי אמיתי לרגשותיו וכוונותיו, הוא הוא האדם השלם".

כמובן שככל המידות גם למידה זו ישנם גבולות, כפי שמלמדת הגמרא בכתובות:

"תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו להן בית שמאי לבית הלל: הרי שהיתה חיגרת או סומא, אומרים לה כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה מדבר שקר תרחק! אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריהם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות" (כתובות טז, ב-יז, א).

בית הלל מסוגלים לשבח את הכלה בלב שלם בלי לחוש שום סתירה, אף אם אינה נאה בהגדרה אובייקטיבית, כי אהבת הבריות הפועמת בקרבם מביאה אותם להזדהות מלאה עם החתן - שבעיניו כלתו היא כליל השלמות.

~~~~~

---

40. המאמר מופיע בסוף הספר הגיוני משה על הש"ס ב, עמוד תלז.

## ~ לפני תמיד ~

מצוות עשה להניח בכל שבת על שולחן הפנים בהיכל - ליד המזבח ומול המנורה - שנים עשר לחמים:

**"וַנִּתֵּן עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תְּמִיד" (שמות כה, ל).**

מצוות לחם הפנים מיוחדת מכל שאר המצוות בתכונת ה"תמיד" שבה. נרות המנורה, הנקראים "נר תמיד" (שמות כז, כ), הודלקו בכל ערב וכבו בבוקר, קורבן התמיד הוקרב פעמיים ביום, וכך גם קטורת התמיד, אך רק מצוות לחם הפנים התקיימה ברצף תמידי בלי כל הפסקה: הלחמים סודרו על השולחן בשבת בבוקר ונשארו עליו עד לשבת הבאה. בשבת בבוקר באו הכוהנים לאכול את לחם הקודש, ובה בעת שהורדו הלחמים לאכילתם הונחו על השולחן שנים עשר הלחמים החדשים - כך שלא היה רגע אחד שבו נותר השולחן בלי לחם מעליו.

לחם הפנים איננו מוקרב על המזבח, אך קדושתו רבה מאוד. הנחתו במקום הקדוש ביום שבת קודש וייעודו לאכילת הכוהנים מעידים על החשיבות הרבה שמעניק ה' יתברך לעבודתם ולפרנסתם של בני האדם. מצוות התורה מלמדת שעבודת האדם לפרנסתו היא חובתו הבסיסית, ושעבודה זו מלאה בקדושה.

שנים עשר הלחמים הכלולים יחדיו במצווה אחת - כנגד שנים עשר השבטים - מדגישים את הזיקה בין הפרט לכלל. עבודת האדם היא כר פורה של יצירה התורמת לכלל כולו, ומכאן שבכל עבודה יש גם מצווה של סיוע לחברה, לצד החיוב הבסיסי של האדם לדאוג לעצמו ולבני משפחתו.

**לפני תמיד.** דאגה אנושית זו לפרנסה נובעת ישירות מחפץ ה' בטובתם של ברואיו. בטובו יצר ה' עולם מלא שיכול להזין את כל בריותיו אשר ברא.

דאגת האל לבריותיו היא דאגה תמידית, ואין לה הפסק כלל. הלחם המונח במקום הקודש מחדד את ההכרה שהברכה שביצירה המשותפת מגיעה ישירות מה'. חוסר הבנת המצווה הגלומה בעבודה מנתקת את הקשר בין האדם

לאלוקיו. "אמונה זה סדר זרעים" (שבת לא, א), כך אמרו חכמינו, כי האדם הזורע מאמין באלוקים שירדו גשמים ויצמיחו את הזרעים.

לחם הפנים מלמד אותנו אפוא על גודל ערכה וחשיבותה של העבודה בכמה מישורים:

❖ פרנסת האדם ובני ביתו.

❖ שותפות עם אֵל לרווחת הציבור.

❖ חיזוק האמונה בה' יתברך הדואג לכל ברואיו.

~~~~~

~ תמיד ~

מהם גדרי מצוות תלמוד תורה? ישנן שתי אפשרויות:

א. זו מצווה תמידית - ולכן מלכתחילה ראוי ללמוד בכל רגע פנוי, אך ישנם זמנים שבהם האדם פטור מן הלימוד מסיבות אנושיות, כגון הצורך לאכול, לישון ולהתפרנס.

ב. המצווה היא לקבוע עיתים ללימוד תורה בכל יום, ומותר לאדם להתעסק לכתחילה בדברים נוספים אף שאינם חיוניים, כמו מוזיקה, ספורט ועוד.

שאלה זו העסיקה רבות את בעלי המחשבה. לדעת בעל נפש החיים על האדם להשקיע את כל מרצו בלימוד תורה, וכך הוא מפרש גם את דברי רבי ישמעאל בגמרא - "הנהג בהן [בדברי התורה] מנהג דרך ארץ" (ברכות לה, ב):

"ואספת דגנג הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל, רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה כו' תורה מה תהא עליה? [...] אבל הענין, כי ודאי שאין דעת רבי ישמעאל שיהא הרשות נתונה לאדם לפרוש חס וחלילה אף זמן מועט מעסק התורה ולעסוק בפרנסה, ויהיה בטל אותו העת מעסק התורה לגמרי חס וחלילה. אמנם רמזו רבי ישמעאל בלשונו הקדושה הנהג בהן מנהג דרך ארץ,

רוצה לומר עמהן עם הדברי תורה. היינו שגם באותו העת ושעה מועטת שאתה עוסק בפרנסה כדי הצורך וההכרח לחיות נפש, על כל פנים ברעיוני מחשבתך תהא מהרהר רק בדברי תורה" (נפש החיים א, ח).

על פי נפש החיים דברי רבי ישמעאל המעודדים לכאורה שילוב בין התורה לחיי המעשה מתפרשים בצורה מצומצמת מאוד, המתירה להתפרנס רק לצורכי הקיום המינימליים ותובעת להרהר בדברי תורה גם בשעת העבודה.

ואולם חכמינו למדו בגמרא שאין זו דרישת התורה מכלל בני האדם. ומהיכן למדו זאת? מלחם הפנים המופיע בפרשתנו:

"וַנִּתֵּן עַל הַשִּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנֵי תְּמִיד" (שמות כה, ל).

לחם הפנים היה מורכב משנים עשר לחמים שהיו מונחים על השולחן משבת לשבת. בכל שבת היו נוטלים את הלחמים מהשבוע הקודם ומניחים לחמים חדשים. רבי יוסי מתמודד עם השאלה כיצד מתקיימת המצווה שהלחם יהיה מונח לפני ה' "תמיד" אף שלכאורה בשעת החלפת הלחמים עשויה להיות הפסקה ברצף:

"תניא, רבי יוסי אומר: אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית - אין בכך כלום, אלא מה אני מקיים לפני תמיד? שלא ילין שלחן בלא לחם. אמר רבי אמי: מדבריו של ר' יוסי נלמוד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיק" (מנחות צט, ב).

רבי אמי לומד מדברי רבי יוסי שגם בלימוד תורה, הדורש התמדה, אין חובה להשקיע כל זמן פנוי ללימוד תורה בלי הפסק כלל, אלא החובה היא ללמוד תורה במשך כל החיים. אם כן, משמעות הציווי "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק וְהָיָה בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה" (יהושע א, ח) היא שהאדם נדרש ללמוד תורה בכל יום מימי חייו, שלא יהיו ימים הפנויים לגמרי מתורה.

החייבו לתורה צריך להישמר מדי יום ביומו, אך ההחלטה כמה ללמוד בכל יום נתונה לכל אדם בפני עצמו. האדם נדרש להבין ולחוש מהו שיעור הלימוד

שיוסיף לו טובה ואיזון בחיים ומהי הכמות שתהיה מעבר לכוחות קליטתו ותביא אותו חלילה למאיסה בלימוד. על כך אמרו חכמים:

"תנא דבי ר' ישמעאל: דברי תורה לא יהו עליך חובה, ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן" (מנחות צט, ב).

התוספות על אתר מביא תחילה את פירושו של רש"י ומוסיף פירוש נוסף:

"לא יהו עליך חובה - כאדם שיש לו חוב ואומר מתי אפרענו ואפטור. כך לא יאמר אשנה פרק אחד ואפטור, שאי אתה רשאי לפטור את עצמך מהן, כך פירש בקונטרס. עוד יש לפרש לא יהו עליך חובה - שלא תעסוק אלא בהן, ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן שלא תעסוק בהן כלל, אלא יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ".

הנהגת נפש החיים היא הנהגה ליחידי סגולה. ההנהגה הנכונה לרובנו דורשת להקדיש בכל יום זמן משמעותי ללימוד תורה, כל אחד לפי כוחו, אך אינה מחייבת ללמוד בכל רגע פנוי.

כך נזכה לאהוב את התורה - המתאימה לצורכי בני האדם.



פרשת תצוה

~ חיבורים ~

אחת ממצוות המשכן היא הדלקת הנרות במנורה בכל ערב וערב. מי מחויב במצווה זו?

"וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ פְּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. בָּאֵהָל מוֹעֵד מְחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כז, כ-כא).

הכוהנים הם המדליקים את הנרות - "יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו" - אך הם אינם פועלים לבד. בני ישראל מצווים להביא להם את השמן שמכוחו יוכלו להדליק את הנר, שנאמר "וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ". ואולם תפקידם של בני ישראל לא תם בכך, ואחרי הדלקת הנר על ידי הכהן חוזרת האחריות אליהם: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

מה פשר חלוקת התפקידים הזו?

שלמה המלך החכם מכל אדם לימדנו "כִּי יֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר" (משלי ו, כג), והסבירו חכמינו זיכרונם לברכה שהמצווה משולה לנר - כלי המאור המכיל את השמן והפתילה - והתורה משולה לאור עצמו. כשם שהאור חייב את הנר ובלעדיו לא יוכל להידלק ולהאיר, כך התורה חייבת להיות מחוברת למצוות המעשיות של כל יהודי, ואין שום משמעות ללימוד תורה אינטלקטואלי בלעדיהן.

עולם המצוות ועולם התורה הם שני עולמות המשלימים זה את זה. הרצון לקיים את המצוות מצוי באחריותם של ישראל, ועל גביו באים המנהיגים

הרוחניים ומסבירים את המשמעות של כל מצווה ומצווה, בבחינת "כִּי שִׁפְּתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דֹעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ" (מלאכי ב, ז). התורה שזוכים ללמוד מפיהם היא אור יקרות החודר לליבו של כל יהודי, וכך הופכים בני ישראל כולם לבני תורה אמיתיים. בזכות העלאת הרמה הרוחנית של העם נעשות התורה והמצוות קניין נצחי של כל ישראל - "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

המצוות והתורה מחוברות זו לזו בזכות הקשר העמוק בין ישראל לכוהן.

~~~~~

## ~ ייעוד המנורה ~

פרשתנו פותחת במצוות הדלקת הנרות במשכן:

"וְאֵתָהּ תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מַעֲרִב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כז, כ-כא).

לכאורה מצוות ההדלקה היא מצוותם של הכוהנים. הם היחידים הרשאים להיכנס להיכל - שבו נמצאים גם השולחן ומזבח הזהב - והם המצווים להדליק את המנורה: "יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו". ועם זאת התורה מדגישה שהמצווה חלה על כל ישראל: בתחילת הפרשייה נאמר "וְאֵתָהּ תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", ובסופה - "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". מהו תפקידם של בני ישראל במצווה זו?

חלקם של ישראל במצווה נראה זעיר למדי: "וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לַמָּאֹר", הם בסך הכול צריכים להביא פח שמן לכוהן. לכאורה זהו תפקיד טכני בלבד, אולם משמעותו רבה וחשובה: בציווי להביא את השמן התורה מבקשת מעם ישראל להיות כלי המוכן לקבל את האור הקורן מהמנורה.

המנורה לא נועדה להאיר את המשכן פנימה אלא להפיץ את אורה החוצה, כמו לפיד המתנוסס בראש עמוד גבוה ומאיר למרחק. אור המנורה מחבר בין קודש הקודשים לעם הנמצא מחוצה לו. התורה נמצאת בקודש הקודשים, מקום שבו רב הנסתר על הנגלה ושרק הכוהן הגדול רשאי להיכנס אליו ביום הכיפורים. התורה עמוקה מני-ים, מעלותיה גבוהות וטמירות, ואין אדם המסוגל לתפוס אותה בשלמותה. היא מונחת בארון הקודש, לפני ולפנים, אך המנורה ניצבת בחוץ - "מחוץ לפרכת אשר על העדן". תפקיד המנורה להביא את התורה אל העם ולהאיר לו את צפונותיה באור הנדלק מכוחם. כדי שישאל יוכלו ליהנות מהאור הם צריכים להיות חדורי רצון לקבל את אור התורה. את רצונם זה הם מביעים בהבאת השמן להדלקת הנרות, ובלי השתתפותם לא תוכל המנורה לדלוך ולהפיץ את אורה.

מי שפותח את לבבו לקבל את אור התורה ברמה המתאימה לו הופך בעצמו מכלי לנר, ממקבל למשפיע - וזוכה להאיר לדורי דורות ולהשפיע על צאצאיו, צאצאי צאצאיו והסובבים אותם עד עולם. "לדורתם מאת בני ישראל".

~~~~~

~ כיפה ~

החובה לנהוג בענווה והחובה לחבוש כיפה מופיעות זו לצד זו בשולחן ערוך:

"אסור לילך בקומה זקופה, ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש" (אורח חיים ב, ו).

ואולם ישנו הבדל בין הביטוי "אסור לילך בקומה זקופה" לבין הביטוי הפחות חריף "לא ילך בגילוי הראש": הראשון הוא איסור, והשני הוא מנהג שקיבלו עליהם ישראל - והריהו מידת חסידות.

המקור לכיסוי הראש נמצא בפרשתנו, פרשת תצוה, בתיאור הבגדים שהכהנים מחויבים ללבוש. הן הכוהן הגדול הן כוהן הדיוט חייבים לכסות את ראשם, וכיסוי הראש הוא חלק בלתי נפרד מבגדי הכהונה.

כיסוי הראש של הכוהן הגדול נקרא מצנפת:

"וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּדֶם וּמְעִיל וְכִתְנֶת תְּשַׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְגָּט
וְעֲשׂוּ בְגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֵנוּ לִי" (שמות כח, ד);

וכיסוי הראש של כוהן הדיוט נקרא מגבעת:

"וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כִּתְנֶת וְעִשִׂיתָ לָהֶם אֲבִנִּיטִים, וּמִגְבְּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם
לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת" (שמות כח, מ).

שני הבגדים הללו, המצנפת והמגבעת, מבטאים שני ערכים חשובים הגלומים במצווה לכסות את הראש.

כיסוי ראשו של הכוהן הגדול בא ללמד ענווה, והוא משמש תזכורת לכוהן הגדול, המורם מעם, שהוא אינו יכול ושכבודו נובע מתפקידו לשרת את העם. וכך נאמר בגמרא:

"מצנפת מכפרת על גסי הרוח, מניין? אמר רבי חנינא: יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה" (זבחים פח, ב).

לעומת זאת המגבעת, כיסוי הראש של הכוהן ההדיוט, מעניקה כבוד והדר לכוהן, כפי שראינו בפסוק:

"וּמִגְבְּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת" (שם).

כלומר המגבעת מעידה שהאדם החובש אותה הוא כוהן, בן לשבט המכובד ביותר בישראל. זהו סמל המייחד את הכוהן, כשם שחיילים, שוטרים וכבאים לובשים מדים מיוחדים המייחדים אותם ואת תפקידם.

שני ממדים אלו נמצאים בכיפה, ומבהירים היטב את משמעות חבישתה:

מצד אחד הכיפה מבהירה לנו שאין אנו אדוני העולם אלא האֵל מצוי מעלינו תמיד, ומצד שני היא מזכירה לנו תדיר שאנו שייכים לעם סגולה, עם ישראל. חבישת הכיפה מבטאת אפוא שתי תביעות השזורות זו בזו – ענווה מצד האדם הפרטי וגאווה מצד ההשתייכות לכלל ישראל.

ואולם בניגוד לכוהנים, שאינם רשאים לעשות את עבודתם בלי להיות לבושים בכל בגדיהם, אצל האדם הפשוט כיסוי הראש איננו חובה גמורה אלא מידת חסידות, כפי שלמדנו לעיל מלשון ההלכה. לאור זאת בנסיבות מסוימות יהא האדם פטור מחבישת הכיפה, כגון בפעילויות ספורט שונות, בעבודות מסוימות או במצבים הדורשים זאת בחוץ לארץ.

ואף על פי כן ישנם זמנים שבהם כיסוי הראש הוא חובה גמורה לכל אדם. כאשר אדם מתפלל או מברך הריהו ככוהן גדול המשרת בעבודתו, וחובה עליו לכסות את ראשו, כמובא בשולחן ערוך:

"יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, ויש אומרים שיש למחות שלא ליכנס בבית הכנסת בגלוי הראש" (אורח חיים צא, ג).

אומנם ישנן מציאויות מיוחדות מאוד, כגון יהודי הנמצא בין גויים ומסיבות שונות אינו רוצה לחשוף את יהדותו, שבהן אפשר לסמוך על לשון ה"יש אומרים" בשולחן ערוך - הרומזת כי יש דעות שסוברות אחרת - ולברך בלי לכסות את הראש. מסקנה זו נסמכת גם על דברי הרמב"ם המפרטים שמונה דברים שאדם צריך להיזהר בהם בעת התפילה אך יכול להימנע מהם בשעת הדחק:

"שמונה דברים צריך המתפלל להיזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן: עמידה, ונוכח המקדש, ותיקון הגוף, ותיקון המلبושים, ותיקון המקום, והשוויית הקול, והכריעה, והשתחויה" (הלכות תפילה ה, א).

ב"תיקון המلبושים" כלולה החובה לכסות את הראש, כפי שמבאר הרמב"ם בהמשך דבריו:

"תיקון המلبושים כיצד? מתקן מלבושיו תחלה ומציין עצמו ומהדר, שנאמר השתחוה לה' בהדרת קדש, ולא יעמוד בתפילה באפונדתו ולא בראש מגולה" (שם הלכה ה).

הכיפה המונחת על ראשנו מרוממת אותנו ומדמה אותנו לכוהנים - הן בענווה הנדרשת מעימנו הן בביטוי הזהות הלאומית שלנו השייכת לעם ישראל.

~~~~~

## ~ ואכלו אותם ~

משה רבנו מצטווה לחנוך את אהרן ובניו הכוהנים במשך שבעה ימים - להכין אותם לעבודת הקורבנות ולהכשיר את המשכן לייעודו ולהשכנת השכינה בתוכו. שבעה ימי הכשרה אלו נקראים "שבעת ימי המילואים". בימים אלו מקבלים אהרן ובניו גם את המצווה לאכול מבשר הקורבנות:

"וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הֵם" (שמות כט, לג).

בגמרא (פסחים נט, ב) נאמר שאכילת הכוהנים את בשר הקורבנות מכפרת על חטאיו של בעל הקורבן, והרמב"ם - הרציונליסט - אף פסק כך להלכה:

"אכילת החטאת והאשם מצות עשה שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם, הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, והוא הדין לשאר הקדשים שאוכלין אותן הכהנים, שאכילתן מצוה" (הלכות מעשה הקרבנות י, א).

אכילת הבשר, המכפרת על הבעלים, היא אפוא חלק בלתי נפרד מהקרבת הקורבן - ועל כן היא נעשית בבגדי הכהונה המיוחדים לעבודת ה', כפי שפירש בעל "התורה תמימה":

"ונפקא מינה בזה לענין שמותרים הכהנים לאכול הבשר כשהם בבגדי כהונה, כיון דהאכילה היא לצורך העבודה, אחרי דבלא זה אין הבעלים מתכפרין" (תורה תמימה שמות כט, לג, הערה כג).

ואולם יש לתמוה, האומנם כפרת הבעלים תלויה באכילת הכוהן? וכי תשובת האדם תלויה במעשה של זולתו? המשך דברי התורה תמימה מבהירים שאין הדבר כן. אומנם החוטא נדרש לתת לכוהן להקריב את הקורבן ולאכול את בשרו,

אך גם אם בפועל לא אכל הכוהן נתכפר הבעלים:

"ואמנם אם נטמא הבשר או נעשה נותר או יצא חוץ למקומו קודם שנאכל מתכפרים בעלים בלא אכילתו" (שם).

מכאן שעיקר הכפרה נובעת מרצונו של בעל הקורבן לדאוג לרווחת הכוהנים. אם כן, תהליך החזרה בתשובה, המזכה את החוטא בכפרה שלמה, מורכב משלושה שלבים:

א. מחשבת הלב - החלטה פנימית שלא להמשיך בהתנהגויות הפוגעות בתורה שניתנה לנו על ידי ה'. מחשבה זו היא תנאי לתשובה, ובלעדיה אי אפשר להתקדם לשלבים הבאים, שלבי התיקון.

ב. הקרבת קורבן לה' - בהבאת הקורבן האדם נוקט צעדים מעשיים כדי להתקרב לה' ולמנוע נפילות חוזרות.

ג. דאגה לכוהנים - נתינת בשר הקורבן לכוהן משלימה את תהליך התיקון, כי אכילת בשר הקורבנות מאפשרת לכוהנים להתמסר לעבודת ה' ולעבודת הכפרה על עם ישראל.

שלושת השלבים כוללים אפוא שלושה מעגלים, מן הפנים אל החוץ: תשובת האדם אל עצמו, תשובתו אל אלוקים והענקה משלו לזולת - ואז התיקון שלם.

~~~~~

פרשת כי תשא

~ מפקד ~

"כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנּוּ אִישׁ כְּפָר נַפְשׁוֹ לַה' בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם" (שמות ל, יב).

פסוק זה הפותח את פרשתנו מנחה אותנו שלא לספור את בני ישראל ישירות אלא בדרך עקיפה. כדי לדעת את מספרם של בני ישראל היו אוספים מחצית השקל מכל אחד ואחד ומונים את המטבעות. רש"י מבאר את סיבת הדבר:

"שהמנין שולט בו עין הרע והדָּבָר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד".

ונראה שספירת אנשים נועדה בדרך כלל להראות את עוצמת העם והמנהיג, ועל כן שולטת בה עין רעה. חסרון צניעות זה הוא חטא שעלול להוביל לתוצאות קשות, כפי שקרה כשספר דוד המלך את העם וספירתו הביאה למגפת דבר שקטלה שבעים אלף איש. מסר כואב נשלח לעם: חשבתם שאתם רבים ועוצמתיים? אין הדבר כן, אתם שבריריים ביותר.

אולם האיסור למנות את ישראל איננו מצטמצם רק למפקד צבאי או לצורכי המנהיג אלא גם לצרכים אחרים. לדוגמה, בבית המקדש היו עורכים הגרלות מדי יום ביומו כדי לבחור את הכוהנים שיבצעו את עבודות המקדש. הכוהנים היו עומדים במעגל ומושיטים אצבע, עורך ההגרלה היה נוקב במספר מסוים וסופר את אצבעות הכוהנים עד שהגיע למספר שנקבע - והכוהן שאליו הגיע היה זוכה בעבודה. הרמב"ם מלמדנו שהספירה נעשתה באמצעות האצבעות משום שגם במקרה כזה אסור לספור את האנשים ישירות:

"ולמה מונה המניין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו, ולא היה מונה על האנשים עצמן? לפי שאסור למנות ישראל אלא על ידי דָּבָר אחר" (הלכות תמידין ומוספין ד, ד).

הואיל והמניין בהגדלה זו לא נועד להראות שום עוצמה אלא רק לבחור את הכוהן המיועד למשימה מסוימת, נראה שיש מניע נוסף לאיסור המנייה: החובה להתייחס לכל אדם כאל אישיות בעלת נשמה ולא כאל מספר. האדם איננו מספר, ולכן כשיש צורך בספירה יש לעשות זאת בעקיפין או על ידי אמצעי כלשהו, אך אין לספור את האדם עצמו. ואולי זו גם העין הרעה שמזכיר רש"י בפירושו - העין שאינה רואה את האדם אלא רק את המספר.

שני הפירושים הללו משלימים זה את זה, שכן כשמעלים על נס את העוצמה של הכלל יש סכנה שהפרט ייהפך למספר.

לסיכום, מותר לערוך מפקד לצרכים שונים, אך אין לספור את האנשים ישירות כאילו הם מספרים ותו לא, אלא על ידי אמצעי. בן אדם הוא בעל אישיות ייחודית גם כאשר הוא פועל בתוך הכלל ולמען הכלל.

~~~~~

## ~ הנאה ממלאכת שבת ~

יום השבת הוא היום הקדוש ביותר לעם היהודי, ולו כמה רבדים:

- ❖ השבת מבטאת את האמונה בא-ל בורא עולם, ולכן מי שמחלל את השבת (בידיעה ובכוונה תחילה) נמשל לעובד עבודה זרה.
- ❖ השבת היא אות ברית בין הקב"ה לבני ישראל. בשמירת השבת עם ישראל מצהיר שהוא עמו של הא-ל.
- ❖ היהודי שומר השבת מעיד כי ה' לא רק ברא את העולם אלא גם משגיח עליו. ברובד זה השבת היא זכר ליציאת מצרים.
- ❖ השבת היא יום מנוחה לאדם. היא מבהירה כי האדם אינו משועבד למעסיקו - וזוהי משמעות נוספת לזכירת היציאה משעבוד מצרים.

❖ השבת היא יום רוחני שבו האדם מתפלל ולומד, מתעלה ומתקרב לה', ככתוב "וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱ-לֹהֶיךָ" (שמות כ, י).

❖ השבת היא יום של עונג. מתוך אהבתו לעמו ציוונו הקב"ה להתענג ביום זה - "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֲנָג" (ישעיהו נח, יג).

כה גדולה וקדושה היא השבת, אך לצערנו ישנם יהודים שטרם זכו להכיר את גדולתה ולהתמסר לשמירתה. מהו אפוא דינה של מלאכה שנעשתה בידי יהודי בשבת?

לדוגמה, עוגה שנאפתה בשבת - האם תהא מותרת באכילה לאחר השבת? ומה דינו של חלב שנחלב בשבת - האם מותר לשתות ממנו לאחר השבת? והאם מותר לצפות בימי השבוע בחדשות שצולמו בשבת? לכאורה היינו מצפים, לאור גדולתה של השבת, שכל מלאכה שנעשתה בה תהא אסורה לעולם!

ואולם חכמינו זיכרונם לברכה למדו מפרשתנו כי אין הדבר כן. בפרשה נאמר:

"וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקָּרֵב עֲמִיהָ" (שמות לא, יד).

ודרשו בגמרא (כתובות לד, א): "קֹדֶשׁ הִיא - היא קודש ואין מעשיה קודש", כלומר מדין תורה מותר לכולם ליהנות ממלאכה שנעשתה בשבת על ידי יהודי - בין לעושה המלאכה ובין לאחרים.

עם זאת, כדי למנוע זלזול בקדושת השבת צמצמו חכמינו את ההיתר, כפי שמובא בשולחן ערוך:

"המבשל בשבת או שעשה אחת משאר מלאכות במזיד - אסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובשוגג - אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד" (אורח חיים שיח, א).

יש שרצו להחמיר ולהרחיב את האיסור, ולשם כך חידשו שני דברים:

א. שמחללי שבת נחשבים מזידים.

ב. שכל מי שהמלאכה נעשתה בעבורו כמוהו כעושה המלאכה - וגם לו אסור ליהנות ממנה לעולמים.

למעשה הרחבה זו חוטאת לאמת. חלילה לנו מלראות במחללי השבת של היום מזידים, משני טעמים:

א. על פי ההגדרות ההלכתיות "מזיד" הוא מי שמכיר את ריבונו ומתכוון למרוד בו, והגדרה זו אינה תואמת את מחללי השבת בדורותינו.

ב. בגמרא מבואר שה"אומר מותר - אנוס הוא" (מכות ט, א), כלומר שבדינים שבין אדם למקום מי שאינו רואה במעשיו כל פסול נחשב אנוס, ורוב רובם של היהודים שאינם שומרים מצוות חשים כי דרכם נכונה.

מכאן שיהודים שאינם שומרים שבת בימינו נחשבים שוגגים - ואפילו אנוסים.

נוסף על כך ודאי שאין להשוות בין עושה המלאכה לכל אדם אחר, ואפילו אם חילל אדם את השבת במזיד - ההנאה ממלאכתו אסורה לו בלבד, ואין לאסור אותה על מי שבשבילו היא נעשתה. עיקרון זה נלמד מדברי השולחן ערוך בדין ביטול איסור לכתחילה, כפי שנבאר:

דבר אסור במאכל שהתערבב במאכל מותר, כגון נתח זעיר של בשר חזיר שנפל לתוך תבשיל, אוסר את התבשיל כולו. ואולם אם כמותו של התבשיל גדולה פי 60 ומעלה מחתיכת האיסור - האיסור המועט בטל בתבשיל הרב ("בטל בשישים"), והתבשיל כולו מותר באכילה. עם זאת התורה אסרה לבטל את האיסור לכתחילה, כלומר אסור להכניס בכוונה כמות זעירה של טרפה לתבשיל.

ומהו הדין אם עבר אדם על האיסור והכניס למרק חתיכה זעירה של בשר חזיר, בכמות הבטלה בשישים? האם מותר לאכול מן התבשיל? השולחן ערוך פוסק שבמקרה כזה התבשיל אסור באכילה לעולמים למי שבישלו ולמי שהתבשיל הוכן בעבורו, אך אנשים אחרים יכולים לאכול ממנו, וזה לשונו:

"אין מבטלין איסור לכתחילה [...] עבר וביטלו, או שריבה עליו, אם בשוגג מותר, ואם במזיד אסור למבטל עצמו אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו [...] ולשאר כל אדם מותר" (יורה דעה צט, ה).



בדין זה המחבר כותב מפורשות שהאיסור תקף הן "למבטל עצמו" הן "למי שנתבטל בשבילו", ומשמע שאם היה רוצה לאסור מלאכת שבת על מי שהמלאכה נעשתה בשבילו - היה כותב זאת מפורשות גם שם.

ומה ההבדל בין חילול שבת לביטול איסור? הלוא שבת חמורה מאיסורי כשרות?! שתי תשובות לדבר:

א. בדיני כשרות האיסור הוא בגוף המאכל - ומאכל שאיננו כשר אסור תמיד, ואילו איסורי שבת מוטלים על האדם - אך המלאכות עצמן האסורות בשבת מותרות ביום חול.

ב. חכמינו ידעו בעומק חוכמתם שיבואו ימים שבהם, לדאבון הלב, חלק גדול מן העם יתרחק מן השבת - ואם יאסר תוצר של מלאכה שנעשתה בשבת עלול עם ישראל להפוך חלילה לשני עמים.

לסיכום, מותר למעשה ליהנות לאחר השבת מתוצריה של מלאכה שנעשתה בשבת באיסור על ידי אדם שלא זכה בינתיים להכיר את כל מעלותיה של השבת.

~~~~~

~ בחריש ובקציר תשבות ~

בשנת השמיטה אנו מצווים להשבית את כל עבודותינו בשדה:

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֵרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת" (שמות לד, כא).

הפסוק פותח בשבת ומסיים בשנת השמיטה. השביתה ממלאכה בשבת היא שביתה מוחלטת, הן ממלאכות הבית הן מהעבודה בחוץ - "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת". השביתה בשנת השמיטה מתמקדת בעבודות השדה ומחייבת שביתה מכלל המלאכות החקלאיות, מהחרישה ועד הקצירה - "בְּחֵרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת".

התורה כללה בפסוק אחד את השבת ואת שנת השמיטה בשל קווי הדמיון ביניהן. שתי המצוות הללו חולקות מטרה משותפת, כפי שכתב בעל החינוך:

"משרשי המצוה. לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו עניין חידוש העולם, כי "ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" (שמות כ, יא), וביום השביעי, שלא ברא דבר, הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פינותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמננו יום יום ושנה שנה על דבר זה, למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא תפרד לעולם העניין מבין עינינו תמיד, והוא כעניין שאנו מונין ימי השבוע בששת ימי עבודה והשביעי יום מנוחה" (ספר החינוך מצווה פד).

הצד השווה בשבת ובשמיטה הוא הכוח הטמון בהן להשריש בליבנו את האמונה בא-ל בורא עולם, ומתוך כך את האמונה בא-ל המשגיח על כל ברואיו. ההימנעות ממלאכה בשבת והשביטה מעבודת השדה במשך שנה תמימה מעידות על אמונתנו שהקב"ה ידאג לכל מחסורנו אם נשמע בקולו ונקיים את מצוותיו וחוקותיו. עוצמת האמונה שתובעת שנת השמיטה עולה על זו הנדרשת בשבת, שכן שביתה של יום אחד - אפילו מכל המלאכות שבעולם - היא מתנה, יום מנוחה, אולם שביתה של שנה שלמה ממלאכות הפרנסה והקיום דורשת אמונה אדירה.

מצוות השמיטה מן התורה מתקיימת כאשר עם ישראל כולו נמצא בארץ ישראל - והשכינה מתגלה במלוא עוזה. הואיל וטרם זכינו שיהיו כל ישראל על אדמתם, השמיטה בזמן הזה נוהגת מדברי חכמים וכוללת הקלות שונות שאינן מתאפשרות כשתוקף המצווה מן התורה. המצווה היא סימן לנוכחות ה', וכל צעד שמקדם אותנו לקיומה המלא מחזק את גילוי שכינתו בעולם.

אנו שזכינו לגילויי אהבת ה' בחזרתנו לארצנו נפעל ככל יכולתנו לקיים את המצווה בהתאם לאפשרויות העומדות לפנינו - ומאמצינו אלו יעצימו את גילוי שכינתו במציאות חיינו.

~~~~~

## ~ שתי מצוות בפסוק אחד ~

שתי מצוות שונות בתכלית מופיעות יחד בפסוק אחד:

**"רֵאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אָמוֹ"**  
(שמות לד, כו).

המצווה הראשונה מורה לחקלאי להביא לכוהן בבית המקדש את הפירות הראשונים שצמחו בשדהו משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. דין פירות אלו כדין תרומה, והם אסורים באכילה ובהנאה לבעליהם.

המצווה השנייה אוסרת לבשל יחד בשר וחלב, לאוכלם יחד וליהנות מכל תערובת שלהם. ה"גְּדֵי" במצווה זו מייצג את כלל הבהמות.

מצוות הביכורים מתקיימת בחוץ, בהבאת הפירות לבית המקדש. איסור בישול בשר בחלב ממוקד בתוככי הבית, במטבח המשמש להכנת האוכל. מדוע נכרכו יחדיו שתי מצוות כה שונות?

עיון בדברי הרשב"ם על איסור בשר בחלב שופך אור על הקשר בין המצוות.

האיסור לבשל בשר בחלב מוצג בתורה בדרך תמוהה: **"לֹא תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אָמוֹ"**. הרשב"ם מבאר<sup>41</sup> כי התורה מחנכת אותנו לפעול ברגישות, שכן הגדי שנולד, כשאר ולדות הבהמה, מתקיים ביניקת חלב אימו - והריגתו באמצעות הדבר המעניק לו חיים מבטא חוסר רגישות זועק.

אף שלכאורה אין לבהמות רגשות, ואף שמותר לאכול בשר בעלי חיים לצורכי האדם, אסור לעשות זאת בדרך שמכבה כל ניצוץ של רגשות אנושיים. הידיעה שלא הכול מותר מעמיקה בנו את רגשות החמלה ומסייעת לנו להתעלות בחיינו מעבר לצרכינו הבסיסיים.

מצוות הביכורים תובעת גם היא מן האדם להתעלות. כמו האדם הפשוט, המתעלה בהחלת רגשות החמלה על החי תוך עידון תאוותיו ורצונותיו, ואינו

---

41. על הפסוק המקביל בפרשת משפטים (שמות כג, יט).

נהנה מתערובת המפגינה אטימות רגשית כלפי בעלי החיים, גם החקלאי המביא את פירותיו לכוהן בבית המקדש מוותר על המעולה שבפירותיו למען מטרה עילאית - ומוכיח שעל אף היותו איש אדמה הוא מסוגל להתעלות ואיננו מקובע בארצותו.

המשותף לשתי המצוות הוא אפוא ששתיהן מגביהות את האדם למעלה מהארציות הטבעית, וששתיהן מעידות שהוא איננו משועבד לתאוותיו או למשלח ידו.

מצוות אלו מרוממות את עם ישראל מאנשי אדמה לאנשי קודש.

~~~~~

פרשת ויקהל

~ רחמנא ליבא בעי ~

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר.
קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה' כָּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיֵּאֶה אֶת תְּרוּמַת ה' זָהָב וְכֶסֶף
וְנַחֲשֶׁת" (שמות לה, ד-ה).

שני הפסוקים הללו נושאים לכאורה מסרים סותרים:

"זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'" הוא ביטוי של חובה, ואילו "כָּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיֵּאֶה" הוא ביטוי של התנדבות.

התורה מלמדת אותנו כלל גדול במצוות הנתינה. כל אדם צריך לתת, אך נתינה מתוך כפייה היא נתינה חסרת ערך. וכך כתב הרמב"ם:

"כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע, אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה, אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאוונן עמו על צרתו, שנאמר אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון, ומדבר לו דברי תחנונים ונחומים, שנאמר ולב אלמנה ארנין" (הלכות מתנות עניים י, ד).

אנו למדים שהציווי איננו על ה**נתינה** - אלא על ה**נתינה מכל הלב**, מתוך רצון כן ואמיתי.

עיקרון זה איננו מצטמצם למצוות הנתינה לבדה, הוא נכון לכל מצוות התורה. אין להפריד בין הפעולה לבין הרצון והרגש המעוררים אותה. בתוך הקיום של המצוות המעשיות הקב"ה מבקש לחוש את ליבנו הפועם.

"רחמנא ליבא בעי" (זהר פרשת תרומה).

~~~~~

## ~ מחשבת צדקה ~

בפרשה מסופר באריכות על תרומתם של בני ישראל, שהייתה כה רבה עד שהיה צורך לעצור בעדם:

"וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מְרִבִּים הָעָם לְהֵבִיא מִדִּי הָעֲבֹדָה לַמֶּלֶאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ. וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתִרְוַמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלֹא הָעָם מִהֵבִיא. וְהַמֶּלֶאכָה הִיְתָה דִּים לְכָל הַמֶּלֶאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר (שמות לו, ה-ז).

התורה משתמשת בביטוי מיוחד לתיאור נדיבותם של ישראל:

"וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנָזָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל כְּלֵי זָהָב וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הָיָה תְּנוּפֶת זָהָב לָהּ" (שמות לה, כב).

מהו פשר הביטוי "נדיב לב"? חכמינו הבהירו שמדובר באדם המתחייב בליבו לתרום להקדש:

"מוצא שפתיך תשמור ועשית - אין לי אלא שהוציא בשפתי, גמר בלבו מנין? תלמוד לומר 'כל נדיב לב'" (שבועות כו, ב).

ואולם לא כל המתחייב בליבו חייב לקיים את מחשבתו: אדם שנודר לעשות מעשה מסוים או להימנע ממעשה כלשהו אינו מתחייב אלא אם ביטא את נדרו בשפתי - כפי שמפורש בפסוק:

"אִישׁ כִּי יֵדֵר נֶדֶר לָהּ אוֹ הִשְׁבַּע שְׁבַעָה לְאַסֹּר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כָּכָל הֵיכָא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (במדבר ל, ג).

למעשה ישנן שלוש מדרגות:

❖ התחייבות של אדם לתרום להקדש או להקריב קורבן - מחייבת במחשבת הלב.

❖ התחייבות של אדם בינו לבין עצמו - כגון הנודר להימנע מממתקים או להקדיש בכל יום זמן מסוים ללימוד תורה - מחייבת רק אם ביטא האדם את הנדר בשפתיו.

❖ התחייבות של אדם כלפי חברו - אינה מחייבת אפילו באמירה, עד שייעשה קניין.

לאור זאת יש לשאול: מה דינו של אדם שגמר אומר בליבו לתת מתנה לעני? האם החלטתו מחייבת רק בקניין, האם היא בגדר נדר המחייב רק באמירה, או שמא צדקה לעני כמוה כהתחייבות להקדש - שדי במחשבה כדי להחילה? בשאלה זו נחלקו רבי יוסף קארו מחבר השולחן ערוך, והרמ"א - המייצג את מנהגי אשכנז. וכך נפסק בשולחן ערוך:

"אמר ליתן לחבירו מתנה, אם הוא עני הוי כנודר לצדקה, ואסור לחזור בו" (יורה דעה רנח, יב).

כלומר לדברי המחבר ההתחייבות חלה באמירה, אך אין צורך בקניין כבהתחייבות לאדם שאיננו עני.

הרמ"א חולק על המחבר, ולדעתו בענייני צדקה אין צורך אפילו באמירה, ועצם המחשבה מחייבת:

"אם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה, ויש אומרים דאם לא הוציא בפיו אינו כלום (הרא"ש כלל י"ג) - והעיקר כסברא הראשונה" (יורה דעה רנג, ה).

המחבר רואה בהחלטה לתת צדקה התחייבות בין אדם לעצמו - שאינה דורשת קניין כפי שנדרש ביחסי קנייניים בין אדם לחברו - כי הצדקה היא מצווה גדולה הנותנת משמעות לחיי האדם.

הרמ"א רואה בצדקה מדרגה נוספת: אהבת ה' לעניים ודאגתו להם מציבה אותם בדרגה השקולה להקדש, ועל כן הצדקה לעני כמות כתרומה להקדש - המחייבת בעצם המחשבה.

~~~~~

~ מלאכת הוצאה בשבת ~

משה רבנו קורא לעם להרים תרומה למלאכת המשכן. העם נענה בהתלהבות ותורם בנדיבות רבה, עד שמשה מבקש להפסיק את הבאת התרומות:

"וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתִרְוֹמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלָא הָעָם מִהָבִיא" (שמות לו, ו).

חכמינו זיכרונם לברכה דרשו שפסוק זה נאמר בשבת, ולמדו ממנו שהוצאת חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים היא אחת מהמלאכות שאסרה התורה לעשות בשבת:

"הוצאה גופה היכא כתיבא? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא 'וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה'. משה היכן הוה יתיב - במחנה לוי, ומחנה לוי רשות הרבים הוא, וקאמר להו לישראל: לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד דידכו לרשות הרבים" (שבת צו, ב).

[תרגום חופשי: היכן נצטוונו על מלאכת הוצאה? א"ר יוחנן: מהפסוק "וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה..." משה היכן היה יושב - במחנה לווייה שהוא רשות הרבים, וכך אמר לבני ישראל: אל תוציאו ותביאו מרשות היחיד שלכם לרשות הרבים].

אפשר להסביר שדרשה זו נובעת מהקושי הלוגי בפסוק: משה מבקש שלא יעשו עוד מלאכה, כלומר שיחדלו מפעולות ההתנדבות שעשו עד לאותו הרגע. היינו מצפים שיהיה כתוב בהמשך הפסוק שהעם הפסיק ממלאכתו, אך במקום זאת נכתב **"וַיִּכְלָא הָעָם מִהָבִיא"**. מכאן שההבאה עצמה היא המלאכה המדוברת.

ברובד פנימי יותר נוכל ללמוד מהפסוק על מהותה של מלאכת ההוצאה. רבותינו בעלי התוספות כינו את ההוצאה מרשות לרשות "מלאכה גרועה"⁴², משום שבשונה משאר כל המלאכות אין בה כל פעולת יצירה. מדוע אפוא היא נמנית בכלל המלאכות האסורות בשבת?

התבוננות במשכן שנבנה מתרומות בני ישראל מגלה את התשובה. במלאכת בניית המשכן עברו חפציהם של בני ישראל מרשותם הפרטית לרשות הרבים - והיו לנחלת הכלל. משמעותו וייעודו של כלי או חפץ מושפעים מן המקום שבו הוא נמצא, ויכולים להיות שונים בתכלית אם הוא נמצא ברשות הפרט או ברשות הכלל. לדוגמה, שרשרת זהב שנועדה לייפות את האישה שענדה אותה הפכה לחלק מהמשכן השייך לכלל ישראל.

שינוי ייעוד הוא דבר מהותי, ועל כן הוצאה מרשות לרשות נחשבת אחת מל"ט אבות המלאכה האסורות בשבת.

~~~~~

---

42. שבת ב, א, ד"ה "פשט בעל הבית את ידו".

## פרשת פקודי

### ~ בין אמון לחובת דיווח ~

ההלכה דורשת מגבאי צדקה לנקוט משנה זהירות בהתנהלותם, שמא יחשדו בהם שהם משלשלים כספי ציבור לכיסם. משום כך עליהם לגבות את הצדקה בזוגות, ואסור להם לפרוש זה מזה במהלך המגבית. וכך מבואר בשולחן ערוך:

"גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק, אלא כדי שיראו זה את זה כגון שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגובים" (יורה דעה הלכות צדקה רנז, א).

ואולם הציבור נדרש לתת בהם אמון ולא להיות עסוק בחשד תמידי:

"אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברים, שנאמר: 'ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים' (מלכים ב יב, טז). הגה: ומכל מקום כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל טוב להם ליתן חשבון. וכל זה בגבאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר או שנתמנה באלמות וחזקה, צריך ליתן חשבון. והוא הדין בכל ממונים על הצבור. וכשרוצים הצבור יכולין לסלק הגבאי ולמנות אחר, ואין כאן משום חשד. והוא הדין שאר ממונים" (שם סעיף ב).

על חובת הדיווח למדו חכמינו ממשה רבנו בפרשתנו, פרשת פקודי:

"אֱלֹהֵי פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכֹּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה עֲבַדְתָּ הָאֱלֹהִים בְּיָד אֵיתָנָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן" (שמות לח, כא).

משה רבנו מפרט במדויק את כל תרומות הזהב, הכסף והנחושת שנתרמו למשכן ושימשו ליצירתו וליצירת כל כליו. בביאורו על השולחן ערוך כתב הגר"א

כי זהו המקור לחשיבות הדיווח:

"ומכל מקום כדי כו'. כמו שכתוב במדרש רבה ובתנחומא ריש פרשת פקודי: דבר אחר, איש אמונות זה משה שנעשה גזבר על מלאכת המשכן כו'. אף על פי שהיה משה גזבר לעצמו הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם, שנאמר אלה פקודי המשכן. אשר פקד משה אין כתיב כאן, אלא אשר פקד על פי משה - על ידי משה ביד איתמר" (שם סעיף קטן א).

המדרש מדגיש שמשה רבנו לא ספר בעצמו את כל נדבות המשכן אלא מינה אדם אחר שיספור במקומו, כדי למנוע כל חשש לחוסר יושר.

האמון חיוני עד מאוד להצלחת כל תפקיד ציבורי. אדם העובד למען הכלל אינו יכול לפעול באווירה של חשדנות, כאשר מרחף מעליו מלכתחילה ענן של חשד לחוסר ישרות. ועם זאת בעל התפקיד נדרש לתת דין וחשבון על פעולותיו, ואם מתברר שהוא מועל בתפקידו אפשר ואף צריך להחליפו. דרישת הדיווח חיונית כדי להזכיר לעוסקים בצורכי הציבור את חשיבות שליחותם - ולטעת בהם ערנות מתמדת להפרדה מוחלטת בין הקופה הציבורית לכיסם הפרטי.

יש לשאוף תמיד ליצירת אווירה חיובית - ולמצוא את האיזון הנכון בין חובת הדיווח והפיקוח לבין מתן אמון, שבלעדיו אי אפשר לפעול.

~~~~~

~ מעלין בקודש ואין מורידין ~

ישנן כמה הלכות הנובעות מהכלל "מעלין בקודש ואין מורידין", לדוגמה:

- ❖ בהדלקת נרות החנוכה ההלכה כבית הלל: ביום הראשון של חנוכה מדליקים נר אחד, ובכל יום מעלים בקודש ומוסיפים נר נוסף.
- ❖ קדושת התפילין גדולה מקדושת הטלית כי שמו של ה' מופיע בהן - ולכן בבוקר מתעטפים קודם בטלית ורק אחריה מניחים את התפילין.

מקורו של כלל זה בדרשת חכמים על פסוקים בפרשתנו:

"וַיִּקֶם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת אֲדֹנָיו וַיִּשֶׂם אֶת קִרְיָיו וַיִּתֵּן אֶת בְּרִיחָיו
וַיִּקֶם אֶת עֲמֻדָיו. וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת מִכְסֵּה הָאֹהֶל עָלָיו
מִלְמַעְלָה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שמות מ, יח-יט).

וכך דרשו חכמים:

"ויקם משה - תניא, רבי אומר, ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את
קרישיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו, מכאן דמעלין בקודש ואין מורידין"⁴³
(מובא בתורה תמימה).

בהקמת המשכן התחיל משה רבנו באדנים, שהם הבסיס, ומהם המשיך כלפי
מעלה עד שהגיע למכסה. ואף שזוהי דרך הבנייה ההגיונית - שהרי קצת קשה
להתחיל לבנות מבנה מן הגג - למדו חכמינו מבניין זה לימוד חשוב על בניין
האישיות: ראשית, תמיד יש לשאוף למעלה, ויתרה מזו, יש להתקדם ולעלות
לאט ובהדרגה, פסיעה אחר פסיעה, קומה על גבי קומה - כמו מבנה שבונים.

יש לציין כי הגרסה בגמרא שלנו שונה במקצת מהגרסה המובאת בתורה
תמימה. לפי הגמרא שלנו הפסוק מלמד רק שאין מורידין⁴⁴, ונראה שיש כאן רמז
לכל התפתחות בחיים, בעיקר כשמדובר בהתפתחות אישית ורוחנית: אי אפשר
להגיע בבת אחת לשיא, וכל ניסיון לדלג על שלבים עלול להביא לנפילה.

מאמר חז"ל מלמדנו אפוא שכאשר מעלים בקודש שלב אחרי שלב - זוכים
ל"אין מורידין".

~~~~~

43. מנחות צט א.

44. והדרשה שמעלין בקודש נלמדת מפסוק אחר.





ספר ויקרא

~~~~~


פרשת ויקרא

~ אחד המרבה ואחד הממעיט ~

בשולחן ערוך מובא כלל חשוב:

"טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה" (אורח חיים א, ד).

ועם זאת באותו הפרק מפורטות פרשיות רבות שטוב לאומרן לפני התפילה:

"טוב לומר פרשת העקדה (בראשית כב, א-יט) ופרשת המן ועשרת הדברות ופרשת עולה (ויקרא א, א-ז) ומנחה (ויקרא ב, א-יג) ושלמים (ויקרא ג, א-יז) וחטאת (ויקרא ד, א) ואשם (סעיף ה).

אכן, לא לכולם מתאים להאריך בתפילה, ועל כן הקדים המחבר שכל אחד יאמר כפי יכולתו - ובלבד שישתדל להתכוון בתפילתו. עיקר החשיבות אינה בכמות התחנונים אלא בדרך אמירתם - בשמחה ובהבנת הדברים, ולא כמכונת מילים. כלל זה נלמד מפרשתנו, כפי שמובא בסוף מסכת מנחות:

"נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח, ובעולת עוף אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" (מנחות ק, א).

עולת הבהמה יקרה מאוד, עולת העוף זולה יותר, ומנחה שווה כמה שקלים - ועל כולם אומרת התורה שהם "אִשֶּׁה רִיחַ נִיחֹחַ", קורבן המתקבל באהבה אצל ה'. מכאן למדו חכמים שחשיבות הקורבן אינה נעוצה בערכו הכלכלי אלא בכוונת הלב של המקריב, איש איש לפי יכולתו.

מסר חשוב לימדונו פה חז"ל: עבודת ה' אינה נמדדת בכמותה, אלא בכוונה ובאהבה המלוות את קיום המצוות.

~~~~~

## ~ מלח ~

כשאוכלים לחם נוהגים לטבול אותו במלח, כמבואר בשולחן ערוך:

"לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן (פירש רש"י כל דבר הנאכל עם הפת) ללפת בו פרוסת הבציעה, ואם היא נקייה או שהיא מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו או נתכוין לאכול פת חריבה, אינו צריך להמתין. הגה: ומכל מקום מצוה להניח על כל שלחן מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר: 'על כל קרבנך תקריב מלח', והוא מגין מן הפורעניות" (אורח חיים קסז, ה).

שתי סיבות נמנו לטבילת הפת במלח:

❖ כדי שהלחם יהיה טעים - ונברך עליו בשמחה.

❖ כדי לדמות את שולחנו למזבח, כשם שאנו מצווים למלוח את הקורבנות:

"וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלֹחַ וְלֹא תִשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֶל־לִהְיֶה מֵעַל מִנְחָתְךָ עַל כָּל קָרְבְּנֶךָ תִּקְרִיב מֶלַח" (ויקרא ב, יג).

המפרשים ביארו את המצווה בכמה דרכים, נמנה שלוש מהן:

א. **המלחת הקורבן מסמלת את קיום המצוות בהידור.** המלח משביח את המאכלים, וכשם שאנו שמחים לאכול מאכל טעים ומשובח כך אנו שמחים להקריב על המזבח קורבן טוב ומשובח. אף שכמובן הקב"ה איננו זקוק לא לקורבן ולא למלח, אנו מראים לו את אהבתנו בהקריבנו את הטוב ביותר על פי טעמנו.

**ב. המלח הוא סמל לנצחיות לעומת הארעי והחולף,** שכן הוא משמר את המאכלים לבל יתקלקלו. עבודת ה' שלנו צריכה להיות יציבה ואיתנה, ולכן כתוב בפסוק "מֶלֶח בְּרִית אֶל־הָיָה" - אות לברית הנצחית בינו לבין ה' יתברך.

**ג. המלח מייצג את יראת ה'.** בשל מליחותו הרבה אי אפשר לאכול את המלח בפני עצמו אלא כשהוא מעורב באוכל. מעט מלח מטיב את המאכל, אולם כמות מוגזמת שלו הופכת אותו לבלתי אכיל. כך יראת ה' דורשת איזון. היא חיונית ביותר לעבודת ה', שכן בלעדיה איש הישר בעיניו יעשה והעולם יגיע חלילה לאבדון, אולם היא חייבת להופיע במידה הראויה. אסור שהיראה תיהפך לפחד משתק שאינו מאפשר לאדם לפעול בעולם.

שלושת הממדים הללו רמוזים בפסוק:

"וְכָל קָרְבָּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלֶח תִּמְלֹחַ" - כדי שהמנחה שאנו מקריבים תשתבח בטעמה.

"וְלֹא תִשָּׁבֵית מֶלֶח בְּרִית אֶל־הָיָה מֵעַל מִנְחָתְךָ" - כי הקשר שלנו עם ה' הוא קשר נצחי.

"עַל כָּל קִרְבָּנְךָ תִּקְרִיב מֶלֶח" - עלינו ללוות את אהבת ה' המפעמת בקרבנו ודורשת את קרבתו במידה ראויה של יראה.

עבדו את ה' בשמחה!



## ~ אומרים לא לאדישות ~

בפרשתנו אנו לומדים על חובתו של עד להעיד:

"וּנְפֹשׁ כִּי תִחַטָּא וְשִׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עֵד אוֹ רֹאֶה אוֹ יָדַע אִם לֹא יִגִּיד וְנִשְׁאַ עֲוֹנוֹ" (ויקרא ה, א).

וכך פסק הרמב"ם:

"העד מצווה להעיד בבית דין בכל עדות שיודע, בין בעדות שיחייב בה את חבריו בין בעדות שיזכהו בו, והוא שיתבענו להעיד בדיני ממונות, שנאמר 'והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו'" (הלכות עדות א, א).

בעל החינוך מרחיב ומוסיף שישנן עדויות שהעד חייב לבוא ולהעיד אף אם לא נתבקש לעשות זאת:

"ואולם חילוק יש בין דיני ממונות לדיני נפשות ושאר איסורין שבתורה, שבדיני ממונות אין אדם חייב להעיד עליהם מעצמו אלא אם כן יתבענו בעל הדבר או בית דין, ובדיני נפשות ובעדות שאר איסורין שבתורה כגון שראה אחד שעבר על איסור, וכן בעדות נפשות כגון שראה מי שהרג חברו, או בעדות מכות שהכה האחד את חברו, בכל זה חייב אדם לבוא מעצמו ולהגיד העדות לפני הבית דין כדי לבער הרע ולהפריש בני אדם מאיסור" (ספר החינוך מצוה קכב).

בדיני ממונות הנפגע רשאי להחליט אם הוא מעוניין לתבוע את חברו, שכן ישנם אנשים שמעדיפים למחול על ממונם ולא להיכנס להליכים משפטיים. ואולם במקרים של פגיעה בגוף או בנפש או בפשעים שהקורבן אינו יודע את מי לתבוע, טובת הכלל מחייבת שמי שיש בידיו פרטים יבוא ויעיד - כדי להילחם בעוולות ובעושיהן. בעל החינוך מדייק כי העד אינו מציל רק את העשוק מיד עושקו אלא גם את הפושע עצמו, שכן מניעת אדם מלעשות רע היא חסד גדול מאוד כלפיו. בסיום דבריו מסביר בעל ספר החינוך את חומרת העבירה של מי

שכובש את עדותו:

"והעובר עליה ולא העיד בדיני ממונות כשתבעוהו לעדות בעל דבר או בית דין, או בדיני נפשות ומכות ובאיסורין של תורה מעצמו, ביטל עשה וענשו גדול מאד, כי בכח העדות יתקיימו הישובים, על כן נכתב בו 'אם לא יגיד ונשא עונו'".

התורה מדריכה אותנו שלא להיות אדישים למה שקורה סביבנו. ואף שההליכה לבית דין כרוכה באי נעימות גדולה, באיבוד זמן ובפגיעה בשלוות הנפש חייב האדם לבוא לעזרת זולתו כדי שהחברה כולה תהיה חברה מתוקנת.

במצוות העדות אנו נתבעים אפוא להיות אכפתיים כלפי סביבתנו - לומר לא לאדישות!

~~~~~

~ השב תשיב ~

גזל ועושק הן מצוות לא תעשה. גזל הוא לקיחה בכוח של דבר השייך לאדם אחר, ועושק הוא עיכוב של תשלום חוב, כגון שכר שכיר או החזרת הלוואה. מי שגזל או עשק חייב להחזיר את אשר לקח:

"נֶפֶשׁ כִּי תִחַטָּא וּמַעֲלָה מַעַל בָּהּ וְכַחַשׁ בְּעֵמִיתוֹ בִּפְקֻדוֹן אוּ בְתִשּׁוּמַת יָד אוּ בְגִזְל אוּ עֲשָׂק אֶת עֵמִיתוֹ. אוּ מִצָּא אֲבֹדָה וְכַחַשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר עַל אַחַת מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם לְחַטָּא בְּהִנָּה. וְהָיָה כִּי יִחַטָּא וְאָשָׁם וְהָשִׁיב אֶת הַגִּזְלָה אֲשֶׁר גָּזַל אוּ אֶת הָעֲשָׂק אֲשֶׁר עָשָׂק אוּ אֶת הַפְּקֻדוֹן אֲשֶׁר הִפְקֵד אֹתוֹ אוּ אֶת הָאֲבֹדָה אֲשֶׁר מָצָא" (ויקרא ה, כא-כג).

החכמים והפוסקים הורו שהחזרת הגזלה היא מצוות עשה, והשאלה עולה מאליה: מדוע צריך לצוות על כך? הלוא אם אסור לגזול או לעשוק ודאי שאסור לחוטא לשמור את הגזלה לעצמו!

במצווה זו ישנם שני ממדים, האחד מקל והאחד מחמיר, כפי שביטא במילים קצרות בעל החינוך:

"ועובר עליה וגזל ולא השיב ביטל עשה זה, מלבד הלאו שעבר בשעת גזילה. ואוי לו למי שבידו לתקן המעוות ואינו מתקנו טרם מותו" (ספר החינוך מצוה קל).

הממד המקל: אף שנעברה עבירה, אפשר לתקן את המעוות על ידי קיום מצוות ההחזרה. כשם שתשובה מכפרת בעבירות שבין אדם למקום, כך השבת הגזלה מאפשרת למזער את הנזק שנעשה לזולת.

הצד המחמיר: בכל רגע שהאדם אינו משיב את הממון הגזול הוא מוסיף על עצמו עוון. לא זו בלבד שעבר על הלאו "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל" (ויקרא יט, יג), בכל יום שהממון מצוי בידו הוא עובר גם על מצוות עשה - "וְהָשִׁיב אֶת הַגִּזְלָה אֲשֶׁר גָּזַל אוֹ אֶת הָעֶשֶׂק אֲשֶׁר עָשָׂק".

כמובן שעבירות של גזל כמעט שאינן קיימות כלל אצל רוב רובנו, אולם איסור העושק, הכולל אי תשלום שכר שכיר בעיתו או עיכוב בהחזרת הלוואה, דורש חיזוק.

אנו מצווים מדי יום ביומו להחזיר כל ממון שאינו אמור להיות ברשותנו, וחבל על כל יום של איחור המבטל מצוות עשה זו. חובה עלינו לשלם את כל התחייבויותינו בזמן.

~~~~~

## פרשת צו

### ~ אין מלאכה בזויה ~

פרשתנו מונה מצוות רבות הקשורות להפעלת מערכת הקורבנות בבית המקדש, ובהן מצוות תרומת הדשן:

"וּלְבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנָסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדָּשֵׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצְל הַמִּזְבֵּחַ. וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשֵׁן אֶל מִחוּץ לַמִּחָנֶה אֶל מְקוֹם טָהוֹר" (ויקרא ו, ג-ד).

ניקוי המזבח מהאברים המאוכלים על גביו נעשה בשני שלבים:

א. הוצאת הדשן מהמזבח בכל בוקר והנחתו בערימה על גבי המזבח במקום הנקרא "תפוח".

ב. ריקון התפוח מפעם לפעם מהאפר שהצטבר בו, והוצאתו למקום המיועד לכך מחוץ לירושלים.

השלב הראשון הוא מצוות עשה, כפי שכתב הרמב"ם:

"הרמת הדשן מעל המזבח בכל יום מצות עשה, שנאמר והרים את הדשן, והיא עבודה מעבודות כהונה. ובגדי כהונה שתורם בהן הדשן יהיו פחותין מן הבגדים שמשמש בהם בשאר עבודות, שנאמר 'ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והרים את הדשן' - אינו אומר אחרים שיהיו בגדי חול אלא שיהיו פחותין מן הראשונים, לפי שאינו דרך ארץ שימזוג כוס לרבו בבגדים שבישל בהם קדרה לרבו" (הלכות תמידין ומוספין ב, י).

השלב הראשון שומר על כבודו ועל ניקיונו של המזבח. "הוצאת הזבל" איננה בושה אלא צורך חיוני להמשך עבודת הקורבנות, ולא זו בלבד שיש בה צורך גדול - מלאכה זו היא מצוות עשה, קיום רצון הבורא.

השלב השני, פינוי האשפה למקום המיועד לה מחוץ לירושלים, איננו מצוות עשה - ואף על פי כן לא נמנעו הכהנים מלבצעו:

"כל מי שירצה מן הכהנים ממלא מן הדשן שהורידו למטה ומוציא חוץ לעיר לשפך הדשן, ואין להוצאת הדשן לחוץ פיוס אלא כל הרוצה, ומעולם לא נתעצל כהן מלהוציא את הדשן" (רמב"ם שם ב, יד).

מצוות תרומת הדשן מעידה כי אפילו ניקיון פשוט יכול להיכנס לגדר של מצוות עשה - בדיוק כמו הנחת תפילין ואכילת מצה. עוד מלמדת אותנו מצווה זו על חשיבות ההקפדה על הניקיון.

התנדבות הכהנים בשמחה לביצוע השלב השני, אף שאיננו מצוות עשה, מלמדת שכל פעולה המסייעת לציבור היא מצווה גדולה ביותר, אף אם אינה זוכה לכותרת "מצוות עשה", כי היא מעידה על אכפתיות כלפי הזולת. התורה מלמדת אותנו לכבד את כל המלאכות ואת כל בעלי המלאכה - את איש הניקיון, את מנהל העסק, את החנווני ואת יזם ההייטק.

גם גדולי חכמינו לא נרתעו משום פעולה. בגמרא מסופר על גדולי האמוראים שהיו טורחים בעצמם לכבוד השבת בלי לבקש עזרה מעובדיהם:

"כי הא דרב ספרא מחרין רישא [כגון רב ספרא שהיה חורך ראש של בהמה להסיר שערותיה], רבא מלח שיבוטא [רבא היה מולח את הדג]" (קידושין מא, א).

ונסיים בדברי חכמינו, המלמדים שטוב לו לאדם שיעבוד לפרנסתו ולא יזדקק לבריות, שכן כל עבודה מכבדת את בעליה:

"פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא: כהנא אנא, וגברא רבא אנא, וסניא בי מילתא ואינו לכבודי [פשוט עורות של נבלות בשוק וקח שכר, ואל תאמר: כוהן אני, ואדם גדול אני, ומאוס עלי הדבר ואינו לכבודי]" (פסחים קיג, א).

מצוות תרומת הדשן מלמדת אפוא שכל המלאכות חשובות הן - ואין מלאכה בזויה!



~~~~~

~ סעודת הודיה ~

נוהגים לערוך סעודת הודיה בעקבות הצלה ממחלה או מאירוע מסוכן. חובת ההודאה מובאת בגמרא:

"אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא" (ברכות נד, ב).

דברי הגמרא נפסקו להלכה בשולחן ערוך:

"ארבעה צריכים להודות - יורדי הים כשעלו ממנה, והולכי מדברות כשיגיעו לשוב, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, וסימנך: "וכל החיים יודוך סלה" - חבוש, יסורים, ים, מדבר" (אורח חיים ריט, א).

ההלכה מזכירה רק את חובת ההודאה, מהו אפוא מקור המנהג ללוות את ההודיה בסעודה?

פרשתנו מלמדת שאדם שנעשה לו נס מקריב קורבן תודה:

"אם על תודה יקריבנו (את קורבן הבהמה) וְהִקְרִיב עַל זֶבַח הַתּוֹדָה חֲלוֹת מִצּוֹת בָּלוֹלֹת בְּשֶׁמֶן וְרִקְיֵי מִצּוֹת מְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן וְסֹלֶת מִרְפָּכָה חֲלֹת בָּלוֹלֹת בְּשֶׁמֶן. עַל חֲלֹת לֶחֶם חֲמֵץ יִקְרִיב קֶרֶבְנוּ עַל זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמִיו" (ויקרא ז, יב-יג).

אדם המקריב שלמי תודה צריך להביא, נוסף על קורבן הבהמה, ארבעים לחמים מסוגים שונים ובטעמים שונים, שהם יותר מ-30 קילו של לחם. את בשר

הקורבן עם כל הלחמים יש לצרוך עד תום ביום ההקרבה ובלילה הסמוך:

"וּבֶשֶׁר זֶבַח תֹּדֶת שְׁלָמִיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֹאכֵל לֹא יִנְיַח מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר" (שם פסוק טו).

האומנם יש אדם המסוגל לאכול כמות כה גדולה בזמן כה קצר? ודאי שלא! ועל כן עליו להזמין ידידים ומכרים לאכול עימו - וזוהי הסעודה שאנו מכנים "סעודת הודיה".

מדוע אין התורה מסתפקת בתודה אישית של האדם לבוראו? אפשר להציע כמה הסברים:

א. אחרי שזכה לנס ראוי לו לאדם להתבונן ולהבין שה' היטיב עימו כדי שייטיב לזולתו.

ב. הזמנת אנשים רבים גורמת לפרסום הנס.

ג. אדם שהיה בסכנה וניצל ממנה עלול לחשוב בטעות שמעתה ואילך עליו להתנזר ממנועמי החיים ולהקדיש את חייו כביכול כקורבן לה'. לא ולא, זועקת התורה, אין זו הדרך! המשך ליהנות מן החיים, אך עשה זאת בקדושה: אכול מבשר השלמים ושתף אנשים נוספים בכל השפע שנתן לך ה' יתברך.

הדרך שהתורה מציעה לביטוי ההודיה לה' נושאת אפוא מסר מעודד לבעל הנס: ה' הציל אותך כדי שתוכל לשמוח וליהנות, לשמח אחרים ולפרסם את חסדי ה' - ולזכור בכל עת מי הוא נותן השפע.

בימינו, בהעדר בית מקדש, אנו זוכים להמשיך ולהביע את תודתנו לה' בסעודת הודיה - שמקורה בקורבן התודה.

~~~~~

## ~ לקדש את הזמן ~

אדם המקריב קורבן חייב לאכול את בשר הקורבן בעודו טרי, ביום ההקרבה או ביום שאחריה. אם לא נאכל הקורבן בפרק זמן זה הוא נחשב "נותר" ואסור באכילה. להלכה זו מצטרף ממד נוסף הקשור למחשבה של המקריב בשעת ההקרבה:

"וְאִם הָאָכַל יֹאכַל מִבֶּשֶׂר זֶבַח שְׁלָמִיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יִרְצָה הַמִּקְרִיב אֹתוֹ, לֹא יִחָשֵׁב לוֹ, פֶּגוּל יִהְיֶה וְהִנֵּפֶשׁ הָאֲכָלָת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָה תִּשָּׂא" (ויקרא ז, יח).

מן המילים "המקריב אתו" למדו חכמים שכשרות הקורבן נקבעת כבר בעת ההקרבה. אם בעת הקרבת הקורבן התכוון המקריב לאוכלו אחרי זמנו - הקורבן נעשה "פגול", כלומר מאוס ומתועב, ונאסר באכילה אפילו בתוך הזמן המיועד לו.

התורה מעבירה כאן מסר חשוב מאוד על הדרך הרצויה בקיום המצוות: עבודת ה' באה לידי ביטוי בעיקר במעשים הנעשים באמצעות גופנו, אך אנו נתבעים לצקת לגוף המצווה את הנשמה שניטעה בנו - וכך יעלה ערך המצווה לעין ערוך.

המחשבה לאכול את הקורבן מחוץ לזמן שקבע ה' מגלה כי המקריב חש כאילו הוא האדון על הזמנים - ולא היא. איננו שולטים בזמנים אלא פועלים במסגרת הזמן שברא ה' בעולמנו. תפקידנו למלא את הזמן במצוות, במעשים טובים ובמחשבות נכונות.

הזמן שייך לה', ועלינו לצקת לתוכו קדושה וטהרה.

~~~~~

~ לימוד כפול ~

התורה מצווה אותנו שלא לאכול חלב:

"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל חֶלֶב שֹׁר וְכֶשֶׂב וְעִז לֹא תֹאכְלוּ" (ויקרא ז, כג).

טעמים רבים נאמרו על מהותה של המצווה, נביא כאן שניים מהם:

ספר החינוך תולה את טעם המצווה בשמירה על בריאות האדם. אומנם יש הנוטים לזלזל בטעם זה, אך מה רבה חשיבותו של המסר המובע בו! וזהו לשונו:

"[...] כי מהיות הגוף כלי לנפש ובו תפעל כושר פעולותיה [...] מפני זה צריך האדם להשתדל על כל פנים במהות גופו להעמידו על יושרו ובוריו וכוחו. וידוע הדבר ומפורסם בין בני אדם כי לפי המאכלים יתפעל הגוף בבריאות או בחולי, כי בשר הגוף היה ונפסד בכל יום ויום, ולפי המזונות הטובים יתהווה בהפך. ועל כן היה מחסדי האל הגדולים עלינו, אנחנו עמו אשר בחר, והרחיק ממנו כל מאכל מזיק אל הגוף ומוליד בו ליחות רעות. [...] וידוע כי החלב דבק ומוליד ליחות רעות" (ספר החינוך מצווה קמז).

אין ספק שיש כאן הנחיה חשובה לדאוג לבריאות, גם באמצעות אכילת אוכל בריא. אין זו רק עצה טובה – זו מצווה מן התורה!

פירוש אחר נלמד מפסוק בהמשך הפרשייה, המגלה את עונשו החמור של האוכל חלב:

"כִּי כָל אֹכֵל חֶלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיב מִמֶּנָּה אִשָּׁה לַה' וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמִּי" (שם פסוק כה).

לפי הפסוק האיסור איננו נובע מפגם בחלב אלא להפך – מהיותו של החלב החלק המשובח ביותר. התורה מלמדת אותנו כי החלק המשובח בבהמה אינו מיועד לנו כי אם לעבודת ה', שכן שולחנו דומה למזבח שבו מקריבים את הטוב ביותר לה'. מכאן אנו למדים שלא רק בענייני אכילה אלא בנוגע לכל המצוות

כולן יש להתאמץ ולהדר להשקיע את המיטב. רעיון זה מובא בדברי הרמב"ם בדרך מרגשת עד מאוד:

"שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האֱלֹהִים הטוב שיהיה מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו, וכן הוא אומר כל חלב לה' וגו'" (הלכות איסורי מזבח ז, יא).

מצווה חשובה זו מלמדת אותנו אפוא לימוד כפול: לאכול אוכל בריא ולייחד את הטוב ביותר למצוות ה'.



פרשת שמיני

~ אבלות – שיר הלל לחיים ~

ביום חנוכת המשכן אירע אסון: שני בני אהרן מתו. שמחה וצער התערבבו זה בזה.

אהרן אביהם של הנפטרים ואלעזר ואיתמר אחיהם הצטוו שלא להתאבל, בשל התפקיד הציבורי החשוב שמילאו ביום הגדול:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְלֵאֵלְעָזָר וְלֵאִיתָמָר בְּנָיו רְאִשִּׁיכֶם אֶל תִּפְרְעוּ וּבְגָדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמָּתוּ וְעַל כָּל הָעֵדָה יִקְצֹף וְאַחֲיֵכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה'" (ויקרא י, ו).

מכאן למדו חכמים שאדם שקרובו נפטר צריך לקיים דיני אבלות. הרמב"ם מסכם את עיקר דיני האבלות, שחלקם מופיעים בפרשתנו:

"אלו דברים שהאבל אסור בהן ביום ראשון מן התורה ובשאר ימים מדבריהם: אסור לספר, ולכבס, ולרחוץ, ולסוך, ולשמש מטתו, ולנעול את הסנדל, ולעשות מלאכה, ולקרות בדברי תורה, ולזקוף את המטה [מתקיים היום בישיבה על כיסא נמוך], ולפרוע את ראשו [כלומר לגלות את ראשו], ולשאול שלום, הכל אחד עשר דבר" (הלכות אבל ה, א).

אנו למדים שאבלות היא מצווה מן התורה – אך זוהי מצווה שנדחית מפני השמחה של הכלל.

האבלות על הנפטר ממחישה כי הסתלקותו של אדם מן העולם היא אסון. אומנם אנו מאמינים בחיי נצח, אך חיי המעשה הם דווקא חיי העולם הזה, חיים המורכבים מאתגרים והתמודדויות לצד התעלות ורוממות רוח. העולם הזה הוא המקום שבו אנו פועלים, יוצרים ובונים, ועל כן יש צער גדול כאשר אדם מסתלק

מן העולם ופעולתו נקטעת. אולם על אף הכאב והצער אין להגזים באבלות - ועל כן ביום החג הלאומי לא קיימו הכוהנים דיני אבלות אלא המשיכו לשרת את העם. רעיון זה מתבטא בהלכה הקובעת שאף שיש מצווה להתאבל על המת אסור להתאבל יותר מדי, אלא לפי מה שקבעו חכמים⁴⁵.

בין שלל הסיבות לאיסור ההפרזה באבלות נציע שתיים:

א. הפרזה באבלות מבטאת כפירה באמונה בנצחיות הנשמה;

ב. אבלות מוגזמת קוטעת את פעילותם של האבלים - השוקעים באבלם במקום לקום ולהמשיך לפעול בעולם.

דיני האבלות מביעים אפוא שיר הלל לחיים: הלל לחייו של הנפטר, למעשים הטובים שעשה ולאור שהוסיף בעולם, והלל לחייהם של האבלים שאינם שוקעים באבלם אלא קמים וממשיכים בפועלם עלי אדמות.

אף שגופו של הנפטר אבד מן העולם, פועלו נמשך מכוחם של בני משפחתו המתחזקים וממשיכים לצעוד בעוז קדימה.

~~~~~

## ~ יין במידה הראויה ~

גלוי וידוע שהיין ביהדות זוכה ליחס מיוחד. איננו נזירים, ומותר לנו לשתות יין, ולא זו בלבד אלא שנתקנה על היין ברכה מיוחדת. במצוות מסוימות מקדימה ברכת היין את ברכת המצווה - כגון בקידוש ובהבדלה, בחתונה או בברית מילה. בזאת אנו מעידים כי אנו שמחים שמחה גדולה במצוות ה', וכי הנאתנו ושמחתנו בעולם הזה קשורות קשר הדוק לחיי התורה שאנו חיים.

ועם זאת, על אף חשיבותו של היין נאסרו הכוהנים בשתייתו לפני עבודתם:

---

45. ראו רמב"ם הלכות אבל יג, יא.

"יִין וְשָׂכָר אֶל תִּשְׁתְּ אֶתָּה וּבְנֶיךָ אֶתְּךָ בְּבִאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תִמְתּוּ חֻקֵּי עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם. [...] וְלִהְיוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֲלֵיהֶם בְּיַד מֹשֶׁה" (ויקרא י, ט-יא).

ולא רק על הכוהנים משפיע היין. חכמינו זיכרונם לברכה למדו מהמילה "וְלִהְיוֹת" שאסור לפסוק הלכה אחרי שתיית יין, וכך פסק הרמב"ם בפתח הלכות ביאת מקדש:

"כל כהן הכשר לעבודה אם שתה יין אסור לו להכנס מן המזבח ולפנים, ואם נכנס ועבד עבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים, שנאמר ולא תמותו" (הלכה א).  
וכשם שאסור לכהן להכנס למקדש מפני השכרות כך אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להורות כשהוא שתוי" (הלכה ג).

האיסור חל משתיית רביעית יין, שהיא כ-86 מ"ל. התורה מבהירה ששתיית היין צריכה להיות מוגבלת: יש עניין ליהנות מטובו של ה' יתברך - אך בדרך מדודה שאינה מעבירה אותנו על דעת קוננו.

בפורים נוהגים רבים מישראל לשתות יין עד כדי איבוד שיקול הדעת - בשל הבנה שגויה של מהות המצווה. הבית יוסף מבהיר שאומנם ראוי שישתה האדם מעט יותר מהרגלו, אך אסור בשום אופן להגזים בשתייה!

ואלה דבריו:

"כתוב בארחות חיים (הלכות פורים אות לח) 'חייב אינו לבסומי בפוריא', לא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור, ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט" (בית יוסף אורח חיים תרצה, א).

מותר, ולפעמים אפילו מצווה, לשתות יין המשמח את לב האדם ומביאו להודות לבורא על טובו - אך בלי הגזמה.

~~~~~


~ כשרות ג'לטין ~

בין הפוסקים קיים ויכוח אם החומר **ג'לטין**, המופיע בהרבה מאכלים תעשייתיים, כשר או לא.

הג'לטין הוא חלבון קרישי המופק בין השאר מעצמות ומעורות של בעלי חיים, בעיקר של בקר, חזירים ודגים. הג'לטין משמש חומר מייצב בתעשיית המזון.

היות שהג'לטין אינו מופק בדרך כלל מבעלי חיים כשרים או כאלו שנשחטו כדין – רבים הם הטוענים שמאכלים שמעורב בהם ג'לטין אסורים במאכל.

עם זאת ישנם פוסקים המקילים בדין זה, בהסתמך על פסוק בפרשתנו:

"אֵךְ אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעַלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפְּרָסָה אֵת הַגִּמְלָה כִּי מַעַלָּה גֵרָה הוּא וּפְרָסָה אֵינֶנּוּ מִפְּרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם... מִבֶּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ טָמְאִים הֵם לָכֶם" (ויקרא יא, ד-ח).

הגמרא דורשת מהמילה **"מִבֶּשָׂרָם"** שדווקא הבשר הוא שנאסר, אך **"לא בעור,** ולא בעצמות, ולא בגידין, ולא בקרנים, ולא בטלפים" (חולין עז, ב).

וכך פסק השולחן ערוך:

"חתיכת נבלה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירת היתר, עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור" (יורה דעה צט, א).

הסבר: אם נפלה כמות מעטה של דבר האסור במאכל ("איסור") לתוך מאכל מותר ("היתר"), וכמות ההיתר גדולה פי שישים מכמות האיסור, המאכל כולו מותר. השולחן ערוך פוסק שאם התערבבה חתיכת נבלה, המכילה בשר ועצמות, במאכל מותר – עצמות הנבלה נחשבות חלק מן ההיתר בחישוב היחס בין האיסור להיתר. מכאן שלדעת השולחן ערוך העצמות אינן אסורות אפילו מדרבנן.

האוסרים אכילת ג'לטין טוענים שאם הופכים את העצמות למאכל הן נחשבות לבשר, ולכן הן אסורות. המקילים טוענים כנגדם שהעצמות לא הותרו משום שהן אינן ראויות למאכל – אלא משום שהתורה אסרה רק בשר, ועצם אינה יכולה להפוך לבשר. אשר על כן, הכשרת העצמות למאכל באמצעות תהליך כימי אינו הופך אותן לאיסור.

אכן זוהי מחלוקת גדולה בין הפוסקים, ובוודאי שלמקילים יש על מי לסמוך – כגון על הרב עובדיה יוסף, שפסק להיתר⁴⁶.

כמה יפה לראות ששאלת כשרותם של תהליכים חדישים בתעשיית המזון כבר רמוזה בתורה ובתלמוד!

~~~~~

## ~ בדיקה מתולעים ~

בפרשתנו אנו לומדים על האיסור לאכול בעלי חיים זעירים, המכונים שרצים:

"וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יא, מא).

לפעמים קשה לראות את השרצים בשל קטנותם, ועל כן הורו חכמים לבדוק פירות, ירקות וקטניות שיש בהם חשש לקיומם של תולעים ושאר שרצים:

"כל מיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחוברים, לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת" (שולחן ערוך יורה דעה, הלכות בהמה וחיה טהורה פד, ח).

אחרי הבדיקה מותר לאכול, ואין לחשוש שמא נותרו שרצים זעירים שנעלמו מן העין בבדיקה.

אומנם יש מחמירים, מן הטעם ש"ברייה" אינה בטלה ברוב. הסבר: בתערובת שהתערבבו בה דבר מותר ודבר אסור, אם החלק המותר גדול פי שישים מהחלק

46. יביע אומר חלק ח סימן יא.

האסור - התערובת מותרת לאכילה. אולם "ברייה", שהיא דבר שלם המופיע במצב שבו נברא, אינה בטלה אפילו בכמות גדולה מאוד, כמבואר בשולחן ערוך:

"בריה, דהיינו כגון נמלה או עוף טמא וגיד הנשה ואבר מן החי וביצה שיש בה אפרוח וכיוצא בהם, אפילו באלף לא בטל" (הלכות תערובות ק, א).

הלכה למעשה אין לחשוש לחומרה זו מכמה טעמים, שכל אחד מהם בפני עצמו די בו כדי להתיר:

א. דין זה של חכמים, שברייה אינה בטלה, חל כאשר יודעים שאכן ישנה ברייה בתערובת. ואולם אחרי שניקו ובדקו את המאכל ולא ראו בו כל ברייה, החשש לקיום נסתר של שרץ כלשהו מקורו בספק - והואיל ובספק דרבנן יש להקל, אין אומרים שברייה אינה בטלה במצב של ספק.

ב. הדין שברייה אינה בטלה תקף רק בדבר שהיה אסור מתחילת ברייתו, כפי שפירש רש"י בפירושו על פסוקנו: "הַשֵּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ - להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים, שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל, אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו". מאחר שייתכן שהשרץ שנותר במאכל לא שרץ על הארץ בתחילה - ועל כן לא היה אסור מתחילת ברייתו - הוא בטל בשישים ככל שאר האיסורים.

ג. יש אומרים שדבר מאוס אינו אוסר בדיעבד, כמבואר בשולחן ערוך: "כל דבר שטעמו פגום, אינו אוסר תערובתו" (הלכות תערובות קג, א).

ד. אין דין ברייה חל אלא על דבר שכשחותכים אותו ניכר שהוא חלק משלם, כמו חצי נמלה, אך בשרצים הזעירים, מפאת קטנותם, אי אפשר להבדיל בין השלם לחלקיו.

ה. דבר שטעמו אינו מורגש כלל, ומי שאוכל ממנו אינו מודע כלל לקיומו - אין בו איסור.

לאור כל הטעמים הללו אין לחשוש חששות מיותרים. יש להקפיד לבדוק היטב את המאכלים, ואז מותר לאוכלם בלא כל חשש.

~~~~~

פרשת תזריע

~ לכל זמן ~

לידת בן או בת מטמאת את האישה היולדת:

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוָתָהּ תִּטָּמָא. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בָּשָׂר עֲרֻלָּתוֹ. וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע וְאֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יְמֵי טְהָרָהּ. וְאִם נִקְבָּה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כַּנִּדָּתָהּ וּשְׁלֹשֶׁת יוֹם וּשְׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דָּמֵי טְהָרָה" (ויקרא יב, א-ה).

לכאורה דין זה תמוה ביותר: מה הקשר בין טומאה להבאת חיים לעולם? כיצד ייתכן שהדבר הטהור ביותר, שהוא גם הציווי הראשון שנצטוונו בתורה, יוליד טומאה?

כדי להבין זאת נקדים שהטומאה אינה משפיעה כלל על חיי החולין של הטמא. הוא רשאי להמשיך בכל עיסוקיו כרגיל, אך נאסר עליו לעלות לבית המקדש או לאכול בשר קורבנות. החלת הטומאה מעבירה מסר לאדם שהחיים אינם כוללים רק אורות רוחניים. יש קודש וחול, זמן לפעול וזמן להתעלות בקודש - ויש זמנים שהאדם נדרש בהם להיות עם עצמו ועם משפחתו.

בטומאת היולדת ישנם שלושה שלבים:

א. שבעה ימים אחרי לידת בן וארבעה עשר יום אחרי לידת בת - בתקופה זו היולדת נחשבת טמאה. היא אסורה על בעלה ואסור לה להיכנס למקדש.

ב. לאחר תקופה זו, במשך 33 ימים לאחר לידת הבן או 66 ימים לאחר לידת הבת, היולדת מותרת לבעלה אפילו אם היא רואה דם, אך עדיין אסורה בכניסה למקדש. ימים אלו נקראים "ימי טהרה".

ג. בתום ימי הטהרה היולדת טובלת ומביאה קורבן. מעתה היא טהורה ויכולה להיכנס למקדש.

נראה שבשלב הראשון התורה מייעצת לאימא הצעירה להיות "מאה אחוז אימא", להשקיע את כל כוחותיה ביילוד הרך הזקוק לה נואשות בכל רגע ורגע. גם הבעל נדרש לכבד את פרק הזמן הזה שבו אשתו מוקדשת כל כולה ליוצא חלציה.

בשלב השני התורה מנחה את היולדת ואת בעלה למצוא מחדש את נתיב האהבה אחרי תקופת ההפרדה. זוהי תקופה של קרבה גדולה בין בני הזוג, תקופה שבה הם שומרים על קרבתם ואינם נאסרים זה על זה. זהו זמן משפחתי, הזמן של הזוג המסתגל יחדיו למשפחה שגדלה, ורק אחרי 40 יום או 80 יום מגיעה העת למימוש השאיפות לקדושה והחיבור למקדש.

התורה מזכירה לנו כי יש זמן לכול, כל דבר בעיתו ובזמנו. עלינו להעניק זמן לעצמנו, זמן למשפחתנו - ומתוך זמנים אלו לצמוח אל ממדי הכמיהה לקדושה.

~~~~~

## ~ עת לחשות ועת לדבר ~

שלמה המלך החכם מכל אדם לימד אותנו כי "עַת לַחֲשׂוֹת וְעַת לְדַבֵּר" (קהלת ג, ז). הסכנות הטמונות בדיבור באות לידי ביטוי בפרשתנו, הדנה בדינו של המצורע.

המצורע הוא אדם שחלה במחלת הצרעת, המופיעה לדברי חז"ל כעונש על דברי לשון הרע. לשון הרע הוא חטא כה חמור, עד שהשוו אותו חכמינו לרצח: "במערבא אמרי: לשון תליתאי קטיל תליתאי, הורג למספרו ולמקבלו ולאומרים עליו" (ערכין טו, ב).

פירוש: בארץ ישראל היו אומרים שלשון הרע הורג שלושה בני אדם: המספר לשון הרע, המקבל לשון הרע והאדם שעליו דיברו.

מובן שלשון הרע פוגע באדם שריכלו עליו, שהרי שמו הטוב של אדם הוא חלק ממהותו, ולכן פגיעה בשמו הטוב כמוה כפגיעה בחייו. אך כיצד פוגע הדבר באומר הדברים ובמקבלם? רש"י מפרש שמאחר שלשון הרע מייצר מריבה - כל השותפים בסכנה.

המהר"ל מבאר שהשותפים בלשון הרע - המספר והמקבל - פוגעים בעומק נשמתם, שכן הדיבור הוא ראי הנשמה, והוא המייחד את האדם מכל שאר הברואים. כשאדם מקריב את החלק הקדוש ביותר של זהותו ומשתמש בו לפגיעה באחר - הוא מקריב על מזבח הדיבור את טהרת נשמתו.

עם זאת, מפרשי השולחן ערוך העירו שאסור שאיסור לשון הרע יביא אותנו לאדישות, ואם נודע לאדם על אדם אחר המתכנן לפגוע בזולתו חובה עליו לפעול להצלתו. וכך מבואר בפתחי תשובה על אורח חיים, סימן קנו:

"וראיתי להזכיר פה על דבר אשר כל ספרי המוסר הרעישו העולם, על עוון לשון הרע. ואנכי מרעיש העולם להיפוך, עוון גדול מזה, וגם הוא מצוי יותר, והוא מניעת עצמו מלדבר במקום הנצרך - להציל העשוק מיד עושקו".

הוא אשר אמר שלמה המלך בחוכמתו - "עֵת לְחַשׂוֹת וְעֵת לְדַבֵּר". כל דבר בעיתו.

~~~~~

פרשת מצורע

~ כוחו של דיבור ~

אדם שמצטרע נטמא, וכשהוא נרפא מצרעתו הוא עובר טקס מורכב כדי לחזור לטהרתו. במהלך הטקס הכוהן לוקח שתי ציפורים: את הציפור האחת הוא שוחט, ואת השנייה טובל בדם הציפור השחווטה ומשלחה לחופשי:

"וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לְמִטְהָר שְׁתֵּי צִפּוֹרִים חַיֹּת טְהוֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וְשָׁנִי תוֹלַעַת וְאַזָּב. וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל כְּלִי חָרָשׁ עַל מִים חַיִּים. אֶת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה יָקַח אֹתָהּ וְאֶת עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת שָׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת הָאַזָּב וְטָבַל אוֹתָם וְאֶת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה בְּדָם הַצִּפּוֹר הַשְּׁחֻטָּה עַל הַמִּים הַחַיִּים. וְהִזָּה עַל הַמִּטְהָר מִן הַצִּרְעָת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטָהָרוּ וְשִׁלַּח אֶת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה" (ויקרא יד, ד-ז).

על פי ההלכה אם הציפור החיה חוזרת שולחים אותה שוב ושוב, עד שלא תשוב:

"שִׁלַּח וְחִזְרָה חֹזֵר וּמִשְׁלַּח אִפִּילוּ מֵאָה פְּעָמִים" (תוספתא נגעים פ"ח).

הציפורים מזכירות את הפטפוט שגרם לאדם לחטוא בחטא לשון הרע. האם אחרי שהזדכך וחזר בתשובה עליו לגזור על עצמו שתיקה - כדי שלא ייפול חלילה שוב אל החטא? לא ולא, מבהירה התורה. אומנם הדיבור עלול להיות רע ומסוכן, אך יש בו גם צד טוב ומבורך עד מאוד. מסר זה מובע בתהליך הטהרה: הציפור האחת נשחטת כדי להביע את הסכנה הטמונה בפטפוט, אך אין זה סוף פסוק. ציפור שנייה, חיה ותוססת, נטבלת בדם השחווטה ונשלחת לחיי החופש - "עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה".

יש דיבור ויש דיבור, והאדם נתבע להבדיל בין השניים ולאמץ לעצמו את הדיבור הטוב. אל מול הדיבור ההרסני ישנו דיבור הבונה עולמות: בכוחו של הדיבור לעודד חולים ונדכאים, לנחם אבלים, ללמוד וללמד תורה ולברך לא-ל עליון. אין כל דרישה להתנתק מן העולם כדי שלא להיכשל אלא אדרבה, יש להתמודד עם הכישלונות וללמוד מהם להבחין בין טוב לרע ובין הטמא לטהור. הכול ביד האדם, בפיו ובלבבו.

התורה מלמדת אותנו שאסור לתת לכישלונות ולטעויות לכבות את תסיסת החיים. עלינו לתקן את דרכינו, להתמודד עם מורכבות החיים ולהמשיך הלאה - על פני השדה.

~~~~~

## ~ הקב"ה חס על ממונם של ישראל ~

ישנן מצוות שקיומן כרוך בהוצאה כספית. כשם שעלינו להשקיע ממון לקיום מצוות מן התורה, כגון מצוות צדקה וקניית מצות, ולקיום מצוות דרבנן כגון הוצאות לכבוד שבת ולעונג שבת - כך עלינו לוותר על ממון כדי להימנע מלעבור על איסור דרבנן. על כך נאמר בקריאת שמע "וְאַהֲבָתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה), ודרשו חכמים: "ובכל מאודך - בכל ממונך" (משנה ברכות ט, ה).

עם זאת נפסק בשולחן ערוך כי במקום הפסד יש לוותר על חומרות בהלכה, וכן התירו חכמים במקרים מסוימים לעבור על איסור דרבנן בשינוי כדי למנוע הפסד. לדוגמה:

"צנור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו, ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, ממעכן ברגלו בצנעה, דכיון דמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, במקום פסידא לא גזרו רבנן" (אורח חיים שלו, ט).



מהיכן למדו חכמינו שאפשר להקל במקרים כאלו? מפסוק בפרשתנו. בין שלל הנושאים בפרשה הקשורים למחלת הצרעת דנה התורה בצרעת הבית: אם התגלה נגע בבית יש לקרוא לכוהן - ואם אכן מתברר שמדובר בנגע הצרעת כל מה שנמצא בבית נטמא. ואולם התורה ציוותה לפנות מהבית את כל תכולתו לפני בואו של הכוהן - כדי שלא תיטמא:

"וּבֹא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כָּנָגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת. וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפָנּוּ אֶת הַבַּיִת בְּטָרִם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת וְאַחֵר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת הַבַּיִת" (ויקרא יד, לה-לו).

וכך מסבירה המשנה דין זה:

"אָמַר רַבִּי מֵאִיר, וְכִי מָה מִטְמָא לוֹ? אִם תֹּאמַר כָּלִי עֲצִיו וּבִגְדָיו וּמִתְכוּתָיו, מִטְבִּילֵן וְהֵן טְהוּרִים. עַל מָה חֲסָה הַתּוֹרָה? עַל כָּלִי חֲרָסוֹ וְעַל פִּכּוֹ וְעַל טַפְיוֹ<sup>47</sup>. אִם כֵּן חֲסָה הַתּוֹרָה עַל מְמוֹנוֹ הַבְּזוּי, קֵל וְחֶמֶר עַל מְמוֹנוֹ הַחֲבִיב. אִם כֵּן עַל מְמוֹנוֹ, קֵל וְחֶמֶר עַל נַפְשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו. אִם כֵּן עַל שֶׁל רָשָׁע, קֵל וְחֶמֶר עַל שֶׁל צַדִּיק" (נגעים, יב, ה).

הרי שרצון התורה למנוע הפסד כספי, והוא שעמד ביסוד תקנתם של חכמינו להקל במקרים שונים כשיש חשש להפסד.

ואם כך בממון של עצמנו - על אחת כמה וכמה שעלינו לדאוג שלא לגרום הפסד ממון לשום יהודי.

~~~~~

47. "וְהָיָה כָּלִי חֲרָס קָטָן מְאֹד שֶׁאֵין הַמִּשְׁקָה יוֹצֵא הֵימָנוּ אֶלָּא טִיף טִיף" (רע"ב שם).

~ מקווה וחציצה ~

פרשתנו עוסקת בדיני טומאה וטהרה. המצורע, הנידה, בעל הקרי, הזב והזבה צריכים לטבול במקווה כדי להיטהר. רוב הלכות הטבילה נרמזות בפסוק אחד:

"וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַּת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׁרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב"
(ויקרא טו, טז).

וכך דרשו חכמינו את הפסוק:

"וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׁרוֹ - שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים. בַּמַּיִם - במי מקווה. כָּל בְּשָׁרוֹ - מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן? אמה על אמה ברום שלוש אמות. ושיערו חכמים מי מקווה ארבעים סאה" (עירובין ד, ב).

הפסוק קובע כי אדם שנטמא צריך לטבול את כל גופו במי מקווה בלי שום חציצה בינו לבין המים, ורק לאחר מכן יוכל להיכנס למקדש - והוא הדין לגבי טהרתם של שאר הטמאים שנמנו בפרשתנו.

הטומאה מבטאת את מגבלות האדם, שרוחו אינה יכולה לשלוט לחלוטין על תופעות גופו - ובשל כך הוא חי במחזוריות של טומאה וטהרה. האדם נדרש להבין שאיננו מושלם, אך בד בבד לנסות להתחבר אל הקודש. הטבילה במים מבטאת את שאיפתנו לקודש על אף מגבלותינו, וכבר אמרו חכמינו "אין מים אלא תורה"⁴⁸.

בטבילת כל גופו במים בלי חציצה נעשה האדם כביכול עטוף כל כולו בקודש. עם זאת יש לדעת כי הלכות החציצה אינן כה חמורות, כפי שלימדונו חכמים:

"אמר רבי יצחק: דבר תורה, רובו ומקפיד עליו - חוצץ, ושאינו מקפיד עליו - אינו חוצץ. וגזרו על מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. וליגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד [...] - היא גופה גזירה, ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה?" (שם).

48. בבא קמא פב, א.

הגמרא מלמדת שהלכות חציצה אנושיות מאוד. מן התורה רק אם רוב הגוף מכוסה בדבר שאין אדם רוצה בו, כגון לכלוך הדבוק לגופו שבני האדם מקפידים שלא יהיה על הגוף - רק אז הטבילה איננה טבילה והאדם נותר טמא כשהיה. ואולם אם הלכלוך ממוקד רק בחלק מהגוף אין הוא חוצץ מן התורה, ואם החציצה אינה מפריעה לטובל - טבילתו כשרה גם לדעת חכמים.

מכאן שאדם יכול להתעלות ולהיטהר גם אם איננו מושלם. הקדושה איננה מנת חלקם של צדיקים גמורים בלבד שאין שום חציצה בינם לבין התורה, אלא גם מי שיש בו לכלוך מסוים יכול להתחבר לה' ולתורתו. התורה ניתנה לכולם.

בימינו דיני הטבילה משמעותיים בעיקר לנשים הטובלות, וחשוב שכל אישה תדע שחציצה קטנה שהיא אינה מקפידה עליה אינה פוסלת את הטבילה.

לכולנו יש מקום אצל ה' ותורתו - גם אם איננו מושלמים.



פרשת אחרי מות

~ כספי ציבור ~

הפרשה דנה בעבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים, יום סליחה וכפרה לישראל. הכוהן הגדול, המייצג את העם, מקריב קורבנות משני סוגים. תחילה הוא מקריב פר ואיל - לכפר על עוונות עצמו, ואחרי כן הוא מקריב שני שעירים ואיל - לכפר על חטאות בני ישראל:

"בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה... ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה" (ויקרא טז, ג-ה).

התורה מדגישה שלוש פעמים לאורך הפרק שהקורבן שהכוהן מקריב צריך להיות שלו:

"והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו" (פסוק ו);
 "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר לו" (פסוק יא).

חכמינו זיכרונם לברכה למדו מהדגשה זו שהכוהן צריך לקנות את פר החטאת מכספו האישי:

"אשר לו - משלו הוא מביא ולא משל ציבור. יכול לא יביא משל ציבור, שאין הציבור מתכפרין בו, אבל יביא משל אחיו הכהנים - שהרי אחיו הכהנים מתכפרים בו? תלמוד לומר **אשר לו**. יכול לא יביא, ואם הביא כשר? תלמוד לומר **שוב אשר לו**. שנה הכתוב עליו לעכב" (יומא נא, ב).

שלוש ההדגשות מחדדות שלוש נקודות שעל הכוהן להיזהר בהן:

א. שלא ייקח את קורבנו מהציבור.

ב. שלא ייקח את קורבנו מאחיו הכוהנים.

ג. אם לקח משל אחרים - קורבנו פסול.

לכאורה אך טבעי הוא שיקנה הכוהן את הפר מכספי הציבור, שכן הוא נציג העם, ואת קורבנו הוא נדרש להקריב מתוקף תפקידו. מדוע שישלם זאת מכיסו? התורה מבהירה שאף שהכוהן משרת את הציבור קורבנו נועד לכפר על עוונותיו- הוא, ואין כפרה באמצעות מאמץ של אדם אחר.

הפרשייה מלמדת עד היכן מגעת החובה להיזהר משימוש אישי ברכוש הציבור. יש ליצור חיץ בין כספי הציבור להוצאות הפרטיות - ולא לערבב ביניהם מכול וכול.

~~~~~

## ~ קדושת ישראל ~

בזכות מה יצאנו ממצרים? חכמינו לימדונו במדרש שעם ישראל יצא ממצרים בזכות הישארותו נבדל ומופרד מן הגויים:

"דבר אחר, ויהי שם לגוי - מלמד שהיו ישראל מצוינים שם, שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונים מן המצריים. מסומנין היו וידועין שהם גוי לבדם חלוק מן המצריים" (מדרש לקח טוב דברים כו, ה).

בני ישראל התייחדו במאכלם - שאכלו אוכל כשר, ובלשונם - שדיברו עברית, אך במה התייחד מלבושם?

על פי הגמרא, כאשר הגויים מנסים לכפות על ישראל לנהוג בדרך שונה ממנהגם - ואפילו לשנות פרט בלבושם - בנסיבות מסוימות יש למסור את הנפש על מנהג ישראל:

"כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור [...] מאי מצוה קלה? אמר רבא

בר יצחק אמר רב: **אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא** (סנהדרין עד, א-ב).

וביאר רש"י:

"ערקתא דמסאנא - שרוך הנעל, שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים, אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל, והאי פרהסיא מדבר בישראל".

יש שלמדו מכאן שאסור להתלבש כלל כמו שהגויים מתלבשים, ומקור לימודם מפסוק בפרשתנו:

**"כַּמְעָשָׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבֹּתָם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמְעָשָׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֵּיהֶם לֹא תֵלְכוּ"** (ויקרא יח, ג).

לפי דעה זו אם הגויים נוהגים ללבוש חליפה ועניבה - על היהודים להתלבש בסגנון פשוט יותר, ואם הגויים לובשים ג'ינס וחולצת טריקו יש למצוא להם חלופה. כך או כך, יש להתלבש בדרך המאפיינת את הקהילה היהודית.

אולם יש שטענו שאין זו כוונת ההלכה, ומה שנאסר הוא רק בגד הקשור למנהגים של עובדי עבודה זרה או בגד המשדר חוסר צניעות, כפי שדייק רש"י בדבריו - "כגון שיש צד יהדות בדבר". ואכן נראה מפשט הכתוב שהציווי "וּבְחֻקֵּיהֶם לֹא תֵלְכוּ" מסכם את האיסור המופיע בתחילת הפסוק - לעשות כמעשיהם האיומים של המצרים והכנענים. וכך נפסק בשולחן ערוך:

"אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים (ולא מדמין להם) (טור בשם הרמב"ם), ולא ילבש מלבוש המיוחד להם, ולא יגדל ציצת ראשו כמו ציצת ראשם, ולא יגלח מהצדדין ויניח השער באמצע [...]". הגה: אלא יהא מובדל מהם במלבושיו ובשאר מעשיו (שם). וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשום פריצות, כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים, והוא מלבוש שרים וכדומה לזה ממלבושי הפריצות, או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים מאבותיהם, אבל דבר שנהגו לתועלת, כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא מומחה יש לו מלבוש מיוחד

שניכר בו שהוא רופא אומן, מותר ללבושו. וכן שעושין משום כבוד או טעם אחר, מותר (יורה דעה קעח, א).

הבגד הוא כלי ביטוי של האדם הלוּבש אותו, ועל כן יש להימנע מלבוש המבטא ערכים הנוגדים את היהדות. ראוי שלבושנו יבטא את ערכי היהדות, כגון צניעות, פשטות ורצינות - בהתאמה למקום שבו נמצאים ולחברה שבה פועלים. כל מעשה שאנו עושים וכל בגד שאנו לובשים מביא לגילוי של אור קדושת ישראל.

~~~~~

~ הקסם שבנגיעה ~

בפרשתנו מפורטים איסורי עריות, ובהם האיסור החל על אדם לשכב עם אשתו כשהיא נידה:

"וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַּת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרוּתָהּ" (ויקרא יח, יט).

התורה לא הסתפקה בלשון האיסור 'לא תגלה ערותה' אלא הוסיפה במפורש **"לֹא תִקְרַב"** - ומכאן למדו חכמינו שלא רק יחסי אישות נאסרו אלא כל קרבה גופנית, כגון חיבוק ונישוק ואפילו נגיעה של חיבה:

"איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה, הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא יח, יט), יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים? תלמוד לומר לא תקרב" (אבות דרבי נתן פרק ב).

הרמב"ם רואה בנגיעה של חיבה איסור תורה, ואילו הרמב"ן רואה בה איסור דרבנן.

לפי הרמב"ן מדובר בגדר שנועדה למנוע את האדם מלהגיע לאיסור תורה. קרבה יתרה בין גבר ואישה האסורים זה על זה עלולה לגרום להם להיסחף ליחסים אסורים על פי התורה, ועל כן אסרו חכמים כל קרבה.

לעומת זאת דעת הרמב"ם, הרואה בנגיעה איסור תורה, מעלה על נס את הערך הגדול של הקרבה הגופנית. יש קסם בנגיעה.

אף שהחיבוק אסור עם כל אחת מהעריות, הוא נכתב בפירוש בנוגע לאישה הנידה - שההרחקה ממנה זמנית בלבד. בהדגשה זו התורה מאירה את חשיבותה של הנגיעה הנובעת מאהבה.

איסור הקרבה הוא אפוא השער לקסם שבנגיעה, לרוך המיוחד שלה ולאהבה האמיתית הטמונה בה.

~~~~~



## פרשת קדושים

### ~ לא תעמוד על דם רעך ~

בפרשתנו מופיע המקור לחובה המוטלת על כל אדם המסוגל לכך לעזור ולסייע בהצלת ישראל:

"לֹא תִלָּךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי ה'" (ויקרא יט, טז).

וכך אומרת הגמרא:

"מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך" (סנהדרין עג, א).

ואם חייבה התורה באופן כה ברור להציל אדם אחד המצוי בסכנה, על אחת כמה וכמה שכשהכלל עומד בסכנה - כל מי שיכול לעזור חייב לעשות זאת. מכאן נובע החיוב החל על אזרחי ישראל להתגייס לצבא, שהרי מדינת ישראל נמצאת בסכנה תמידית, ורבים הם המבקשים לכלותה.

יש הטוענים שחובת "לא תעמוד על דם רעך" חלה רק על מי שנמצא בזירת אסון העומד להתרחש לנגד עיניו, אך אם הסכנה איננה קרובה אליו הוא פטור מחובת ההצלה. ואולם טעות היא בידם, וזאת נוכל ללמוד מדברי הרמב"ם על מצוות פדיון שבויים:

"פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים, ועומד בסכנת נפשות, והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך, ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים" (הלכות מתנות עניים, ח, י).

הרמב"ם מבהיר שמי שאינו משתתף במאמצים להצלת השבוי עובר על מצוות רבות, ובהן "לא תעמוד על דם רעך" - אף שהשבוי איננו נמצא לידו ולנגד עיניו. מכאן שמי שמסרב להשתתף בהגנת העם עובר על איסור חמור זה.

גם במדרש מודגשת חומרת האיסור להימנע מלעזור ולסייע למי שזקוק לעזרה. על פי המדרש לכל מצווה מעשרת הדיברות יש מקבילה בפרשת קדושים - לדוגמה, המקבילה בפרשתנו למצוות "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ" (שמות כ, יב) היא "אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ג). ומהי המקבילה למצוות "לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ"? על פי המדרש זוהי מצוות "לא תרצח" (שמות כ, יג):

"ומפני מה נאמרה פרשת קדושים בהקהל? [...] רבי לוי אמר מפני שעשרת הדיברות כלולין בתוכה [...] "כבד את אביך ואת אמך" - וכתוב כאן: "איש אמו ואביו תיראו". "לא תרצח" - וכתוב כאן: "לא תעמוד על דם רעך" (מדרש רבה ויקרא כד, ה).

מכאן שמי שאינו משתתף בהצלת ישראל אף שביכולתו לעשות זאת נושא באחראיות למותם של רבים.

על כן נישא ברכה לכל הצעירים המתגייסים לצבא ההגנה לישראל ולכל משרתי המילואים - הם ונשותיהם וכל בני משפחותיהם. כמה גדולה היא זכותכם בקיום מצווה חשובה זו, שעל מקיימיה אמרו רבותינו "וכל המקיים נפש אחת מעלים עליו כאילו קיים עולם מלא" (משנה סנהדרין ד, ה).

~~~~~

~ אהבת ה' ~

בפרשתנו מופיעה מצוות אהבת הרע, המצווה שאמר עליה רבי עקיבא "זה כלל גדול בתורה"⁴⁹:

"לֹא תִקֶּם וְלֹא תִטּוֹר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה'" (ויקרא יט, יח).

מה כלול במצווה זו? ישנן שתי גישות בראשונים.

גישה אחת מצמצמת מאוד את המצווה, ורואה בה בעיקר ציווי שלא להרע לאחרים ולא לעשות לזולתנו מה שאיננו רוצים שיעשו לנו:

"לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש, כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו, שנאמר (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך. ואמרו זכרונם לברכה (שבת לא, א) דעלך סני לחברך לא תעביד. ואמרו בספרא (קדושים ד, יב) אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כלומר שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, שהאוהב חבירו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו ולא יונהו בממון ולא בדברים ולא יסיג גבולו ולא יזיק לו בשום צד. וכן כמה מצוות אחרות תלויות בזה, ידוע הדבר לכל בן דעת" (ספר החינוך מצווה רמג).

הרמב"ם מרחיב את המצווה הרבה מעבר להימנעות מלהרע – ורואה בה חיוב להיטיב לזולת:

"מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, **כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות**" (הלכות אבל א, א).

החיוב שמציג הרמב"ם תובע לכאורה מדרגה עצומה וכמעט בלתי אנושית,

49. ספרא קדושים ד, יב.

ולמעשה המציאות האנושית ממוקמת בנקודות שונות על גבי הציר שבין דברי בעל החינוך לדברי הרמב"ם - בהתאם לדרגתו של כל אחד ואחד.

מעניין לראות כי חכמינו זיכרונם לברכה התייחסו למצווה זו הן ביחס לאנשים הקרובים ביותר זה לזה, איש ואשתו, הן ביחס לרחוקים ביותר. במסכת קידושין מובאת חובת האיש להכיר היטב את האישה המיועדת לו לפני שיישאנה, שמא בשל חוסר התאמה ביניהם לא יעלה הזיווג יפה ויגרם צער לאישה:

"דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, ורחמנא אמר: ואהבת לרעך כמוך" (קידושין מא, א).

ומנגד, דין "וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" חל אף ביחס לגרועים שבחברה, ואם התחייב אדם במיתת בית דין יש למעט ככל האפשר את כאבו בעת ביצוע פסק הדין:

"אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון, אמר קרא: ואהבת לרעך כמוך, ברור לו מיתה יפה" (כתובות לז, ב).

ונראה שכלפי האנשים הרחוקים מתקיימת המצווה בהימנעות מלהרע, כדברי בעל החינוך, וככל שגדלה הקרבה כך יש להחמיר ולהוסיף טוב כדברי הרמב"ם - עד לפסגת הקרבה שבין איש לאשתו, המצווים להשתדל לקיים את המצווה כפשוטה: "וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" - כמוך ממש.

~~~~~

## פרשת אמור

### ~ מעיין של קדושה ~

בפרשתנו אנו לומדים על איסור אכילת תרומה למי שאינו כוהן:

"וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשֵׁב כֹּהֵן וְשֹׂכֵר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ" (ויקרא כב, י).

חכמינו פירושו כי המילה "קֹדֶשׁ" בפסוק מיוחסת לתרומה, שכמו בשר קורבנות גם היא מותרת באכילה רק לכוהן בשעה שהוא טהור. אורח שאיננו כוהן המוזמן לסעוד על שולחנו של הכוהן אינו רשאי לאכול מן התרומה – בניגוד למעשרות הניתנים ללוי, שאינם נאסרים באכילה למי שאיננו לוי.

מה ההבדל בין תרומה למעשר?

המפתח להבנת קדושתה המיוחדת של התרומה טמון בשיעור ההפרשה המחויב מן התורה: המעשר שהחקלאי נדרש לתת ללוי הוא עשירית מן התוצרת החקלאית, אולם כדי לצאת ידי חובת תרומה מן התורה די בחיטה אחת בודדה<sup>50</sup>.

ההבדל בין השיעורים נובע מהמהות השונה של המעשר והתרומה:

המעשר הוא מעין תשלום ללוי תמורת עבודתו במקדש, כפי שמובא בפרשת קורח:

"וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֶלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֱל מוֹעֵד" (במדבר יח, כא).

הואיל והמעשר הוא בבחינת תשלום שכרו של הלוי – ראוי שיהיה בשיעור מכובד, ומותר ללוי להשתמש בו כפי הבנתו.

לעומת זאת, התרומה לא נועדה לזון ולפרנס את הכוהן, אלא היא משפיעה

---

50. אף שזהו השיעור מן התורה, מדברי חכמים יש להפריש בערך אחד מחמישים.

ישירות על החקלאי ומוסיפה בו-עצמו קדושה. היא נקראת "קִדְשׁ", שכן היא מבטאת את הקדושה שבפרי האדמה - וכל עוד לא הפריש החקלאי תרומה, היבול כולו אסור באכילה. הוא איננו שלו כי אם של ה', וטמונה בו קדושה. כשאדם מישראל מפריש תרומה הוא יונק את הקדושה שבתבואה, וכל פירותיו הופכים לחלק מדבר קדוש.

עבודת האדמה, הנראית כעבודה הארצית ביותר מכל עבודות האדם, היא אפוא מקור הקדושה של עם הקודש - ודי בחיטה אחת כדי להאיר את הנקודה הפנימית, את הקדושה שאינה מבטאת עוצמה כלכלית כי אם את כוחו של הגרעין הנשתל באדמה, שממנו מתהווה וצומח כל העושר.

המעשרות הם מצווה בין אדם לחברו שנועדה לסייע כלכלית ללוויים. התרומה היא מצווה בין אדם לעצמו, ההופכת את עובד האדמה למעיין נובע של קדושה.

~~~~~

~ כל יום חשוב ~

התורה מצווה אותנו לספור ספירת העומר:

"וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה עַד מַחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' (ויקרא כג, טו-טז).

בכל ערב, ממחרת היום הראשון של פסח ועד ערב שבועות, אנו מברכים בשם ומלכות "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ספירת העומר" ומונים את היום שהגענו אליו. פירושים רבים נאמרו על מצווה זו. אחד הפירושים החשובים הוא שספירת העומר מסמלת את המעבר מקורבן השעורים המוקרב ביום השני של הפסח לקורבן החיטים המוקרב בשבועות - כראי לתהליך ההתעלות שעבר עם

ישראל. השעורים משמשות בדרך כלל מאכל בהמה, ואילו החיטים הן מאכל אדם. ביציאת מצרים היה עם ישראל במדרגה נמוכה, כבהמות שחייהן מרוכזים במענה לצורכי הקיום הבסיסיים, ובמתן תורה התעלה העם למדרגת אדם, שנושמה עליונה מפעמת בקרבו ומדריכה את חייו.

בהלכה מובא שאדם ששכח לספור יום אחד אינו יכול עוד לספור בברכה. הלכה זו מעידה על חשיבותו הרבה של כל יום ויום. שלא כמו בלוחות השנה שבהם כל יום שעובר נתלש ואיננו - התורה מדגישה כי כל יום פועל בנפש האדם. לכל יום בחיים יש ערך מוסף משלו. נוסף על כך ההלכה ממחישה את החיבור שאינו ניתן לניתוק בין פסח לשבועות. ננסה להאיר ולחדד נקודות אלו:

❖ פסח הוא יום השחרור הפיזי של עם ישראל מעול המצרים, אך משמעותו רבה לאין ערוך - שכן רק בן חורין יכול להחליט לקבל עליו עול תורה מרצון. השחרור הפיזי שהושג בפסח הוא השלב הראשון בתהליך, שלב בסיסי שצריך לזכור ולשמר - וממנו יש לצעוד קדימה בדרך אל היעד. ואולם חשוב לזכור כי גם אחרי שמקבלים את התורה יש להמשיך לחשוב, להחליט החלטות, לקבל אחריות ולהתקדם. כל יום שסופרים מוסיף עוד נדבך באישיותנו - בלי למחוק את כל הנדבכים שעל גביהם הוא נבנה. כל יום בחיינו מוסיף על קודמו.

❖ פסח הוא היום שבו ניתנו מצוות רבות לישראל, ושבועות הוא יום קבלת התורה. הספירה מלמדת על הקשר העמוק בין עולם המצוות לעולם הלימוד, אשר אי אפשר לאחד בלי משנהו. התורה מעניקה משמעות למעשים, שכן בלי מעשים לא תוכל התורה לרדת מעולם התיאוריה לעולם המציאות. עצירה של יום אחד היא ניתוק בין הדבקים, ועל כן השוכח לספור יום אחד מפריד כביכול בין עולם המצוות לעולם התורה.

שלוש תובנות למדנו אפוא ממצוות ספירת העומר: א. הספירה מבטאת את המעבר של עם ישראל מעם חומרי לעם רוחני; ב. כל יום חשוב, כל מעשה משמעותי; ג. יש לחבר את עולם הלימוד לעולם המעשה.

~~~~~

## ~ כולו לה' וכולו לכם ~

חכמי ישראל נחלקו איך ראוי לחגוג את החגים:

"רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקהו - חציו לה' וחציו לכם. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו. כתוב אחד אומר 'עצרת לה' אֶל־היָד' (דברים טז, יח), וכתוב אחד אומר 'עצרת תהיה לכם' (במדבר טז, לה), הא כיצד? רבי אליעזר סבר: או כולו לה' או כולו לכם, ורבי יהושע סבר: חלקהו - חציו לה' וחציו לכם" (פסחים סח, ב).

לפי רבי אליעזר יש שתי הנהגות אפשריות ביום טוב:

❖ **כולו לה'** - להרבות בתפילות ובלימוד תורה, ואת הסעודות לסעוד כבימי החול;

❖ **כולו לכם** - ללמוד כרגיל ולהתפלל תפילות קצרות כבשאר ימות השבוע, ואת רוב הזמן להקדיש לאכילה ושתייה, בעונג המזכיר לנו שיצאנו מעבדות לחירות - שהרי במצרים לא יכולנו ליהנות ועתה אנו בני חורין.

רבי יהושע חולק על רבי אליעזר וטוען שצריך לחלק את היום: את חלקו להקדיש לה' בתפילה ובלימוד תורה מעבר לנהוג בימות השבוע, ובחלקו השני להתענג יותר מבימות החול.

מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע נסובה על כל החגים, פרט לחג אחד היוצא מן הכלל - חג השבועות. בחג השבועות ברור לכול שהאפשרות של **כולו לה'** אינה קיימת, וגם רבי אליעזר מודה שצריך לחלקו כדברי רבי יהושע - חציו לה' וחציו לכם:

"אמר רבי אלעזר: הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא? יום שניתנה בו תורה הוא" (פסחים סח, ב).

טעמו של רבי אלעזר מפתיע: דווקא בחג מתן תורה, היום שבו התקדשנו בקבלת התורה - דווקא בו אין לוותר בשום אופן על העונג!?



אכן, פרשתנו מלמדת שחג מתן תורה מחייב שמחה מיוחדת, המתבטאת בקורבנותיו החורגים מקורבנות שאר המועדים: נוסף על קורבנות העולה והחטאת המוקרבים בכל חג, בחג השבועות מקריבים גם קורבן שלמים, ועימו קורבן מנחה העשוי חמץ - בניגוד לשאר הקורבנות שאסור לערב בהם חמץ:

”מִמּוֹשְׁבֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתִּים שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֶלֶת תִּהְיֶינָה חֶמֶץ תֹּאֲפִינָה בְּכוֹרִים לָהּ. וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כִּבְשִׁים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפָר בֶּן בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לָהּ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לָהּ. וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לַחֲטָאת וּשְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים” (ויקרא כג, יז-יט).

קורבנות העולה מסמלים את קבלת העול, החטאת מסמלת כניעה, ואילו השלמים - שקדושתם פחותה מקדושת העולה והחטאת - מסמלים את הקרבה בין ה' לאדם, את השמחה הגדולה להיות יהודי. גם החמץ המוקרב בשבועות מבטא את השפע - לעומת המצה המובאת בשאר החגים ומזכירה את ההסתפקות במועט. קורבנות החג ממחישים שהיום שניתנה בו תורה הוא לפני הכול יום שמחה, כי התורה מאפשרת לנו לחיות באיזון בין הצרכים הרוחניים והצרכים האנושיים - איזון המביא לנחת ולשמחה.

רבי אליעזר סובר שאנשים שהקדושה קשה להם יכולים להימנע גם בחגים מעודף של תורה, ואנשים שמחפשים משמעות וקדושה יקדישו את החגים ללימוד ולתפילה. אולם חשוב לדעת שהאידיאל הוא כדברי רבי יהושע - חציו לה' וחציו לכם, ומשום כך גם רבי אליעזר מודה שביום שניתנה בו תורה חייבים לאזן בין השניים.

כאשר מבינים שזהו רצון התורה מגלים שאין כל סתירה בין החצי המוקדש לה' לחצי המוקדש לאדם. תורת ה' ממלאת את האדם שמחה, ומי שחי את חייו בשמחה על פי ערכי התורה מבטא בעת ובעונה אחת חיים של "כולו לה' וכולו לכם".

~~~~~

פרשת בהר

~ לא תימכר לצמיתות ~

התורה מצווה אותנו בפרשתנו שלא למכור את הארץ:

"וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכַר לְצִמְתּוֹת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי"
(ויקרא כה, כג).

כמה פסוקים קודם לכן אנו למדים על שנת היובל המתקדשת אחת לחמישים שנה, שבה חוזרות כל האדמות שנמכרו במהלך השנים לבעליהן המקוריים: "בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשָׁבוּ אִישׁ אֶל אֶחָזְתּוֹ" (כה, יג). הלכה זו מונעת את הסכנה שהקרקעות, שהן יסוד העושר, תהיינה מרוכזות בידי קומץ של עשירים.

אם כן, מה נכלל באיסור מכירת הארץ?

לדברי הרמב"ם אסור למכור נחלה בארץ ישראל ממכר עולם ולוותר על חזרתה ביובל. כל אדמה נמכרת אך ורק עד שנת היובל:

"ארץ ישראל המתחלקת לשבטים אינה נמכרת לצמיתות, שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות, ואם מכר לצמיתות שניהם עוברין בלא תעשה, ואין מעשיהן מועילין אלא תחזור השדה לבעליה ביובל" (הלכות שמיטה ויובל יא, א).

על פי הרמב"ן הפסוק מלמד כי אסור למכור שטח בארץ ישראל מכירה חלוטה למי שאינו יהודי:

"ומצאתי בירושלמי שרבי מאיר סבר אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר [...] ופרשו שם טעמא דרבי מאיר: 'והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה' [...] אחוזה אתם קונין מהם והם אינן קונין מכם. ואמרו אמר רבי אלעזר ברבי יוסי קומי רבי יוסי ודא מסייעא לרבי מאיר [פסוק זה מסייע לרבי

מאיר]: 'והארץ לא תמכר לצמיתות' - לחלוטין" (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, לא תעשה רכז).

שני הפירושים משלימים זה את זה, ושניהם מקורם בסוף הפסוק - "כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עַמִּי".

פירושו של הרמב"ם מתייחס לזמן שכל שבטי ישראל יושבים על אדמתם, איש איש בנחלתו; הפסוק מדגיש כי אף שלכל אחד מעם ישראל יש נחלה שקיבל מה' והיא באחריותו הבלעדית - אין הוא יכול לעשות בו כרצונה בניגוד לצו ה'.

פירוש הרמב"ן מתייחס לתקופות שבהן הארץ איננה מחולקת לשבטים וחזקתה נתונה לעם כולו - ומלמד כי שום יחיד אינו רשאי להעביר לנוכרי את אשר נתן ה' לעמו.

הן הרמב"ם הן הרמב"ן מזכירים לנו כי הארץ איננה **שלנו** - היא **מופקדת בידינו**.

ואולי מעבר למצווה יש בפסוק גם הבטחה: הארץ לעולם לא תימכר לצמיתות! יהא אשר יהא, שוב תשוב הארץ לתושביה - לבְּנֵיהָ אֲהוּבָהּ.

~~~~~

## ~ וְחִי ~

"וְכִי יָמוּךְ אֶחָיֶךָ וּמָטָה יָדוֹ עָמְךָ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ" (ויקרא כה, לה).

שלוש מילים מתארות את הזולת: אח, גר ותושב. האח הוא יהודי מלידה, הגר נעשה יהודי לאחר שהתגייר, והתושב הוא אדם זר שגר בארצנו ומכבד את חוקי החברה הבסיסיים - בקיום שבע מצוות בני נח. התורה מצווה להחזיק את האח ולסייע לו בזמנים קשים, כאשר הוא בסכנת נפילה. מצבם של הגר והתושב -

שאין להם קרקע משלהם ואין להם אחיזה בארץ - מועד תמיד לקשיים, ולכן יש לבחון תמיד כיצד לסייע להם.

מה מלמדות שתי המילים האחרונות, "וְחִי עִמָּךְ"? על פי ההבנה הפשוטה אנו מצווים לדאוג שכולם - אחינו, הגר והתושב - יחיו עימנו ובתוכנו, שלא נקים גדרות של הפרדה בינינו ולא נפלה לרעה שום פלח אוכלוסייה. ואולם חכמינו זיכרונם לברכה ראו כאן מצווה נוספת: לדאוג לחיי הזולת גם במחיר של פגיעה בהלכה. אין הבדל בדין זה בין יהודי מלידה ובין גר שנתגייר או תושב בארצנו, על כולם חל הכלל שפיקוח נפש דוחה שבת:

"מצוה זו שנצטוונו להחיות גר תושב להציל לו מרעתו שאם היה נטבע בנהר או נפל עליו הגל שבכל כחנו נטרח בהצלתו, ואם היה חולה נתעסק ברפואתו, וכל שכן מאחינו ישראל או גר צדק שאנו מחויבים לו בכל אלה והוא בהם פקוח נפש שדוחה שבת. והוא אמרו יתעלה וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין טז).

למדנו אפוא כי חילול שבת לצורך הצלת חיי אדם אינו רק היתר - זו מצוות עשה של תורתנו הקדושה, שכל כולה תורת חיים.

וחי עימך.

~~~~~

~ יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכַל ~

תורתנו אוסרת להלוות כסף בריבית:

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ. אֶל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיִרְאֶת מֵאַלְהֶיךָ וְחִי אִתְּךָ עִמָּךְ. אֶת כֶּסֶףךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבִמְרִבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָךְ. אֲנִי ה' אֱלֹהֶיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים" (ויקרא כה-לה-לח).

על פי הטעם המפורש בפסוק האיסור לקחת ריבית נספח למצוות הצדקה, ומטרתו לעזור לעני - כי אם יצטרך העני להוסיף ריבית על סכום ההלוואה ילך מצבו ויחמיר.

ואולם, הפסוקים רומזים לממד נוסף בטעמו של איסור זה:

הריבית נקראת גם "מִרְבִּית" - "וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָה" - שכן ההלוואה בריבית גורמת לפרנסה להתרבות כאילו מעצמה. נוסף על כך האיסור לגבות ריבית מקושר לכניסתנו לארץ ישראל - "לִתֵּת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן". מה פשר הדברים?

המלווה כסף בריבית מבטח את ממונו מכל סכנת הפסד, שכן דרך העולם שהמלווה סכום משמעותי מקבל משכון או משעבד תמורתו נכס מן הלווה - וכספו הולך וצובר רווחים בלי שום מאמץ מצידו. התורה רומזת כאן כי לא ראוי להרוויח כסף בלי לייצר דבר, ועל אחת כמה וכמה שיהודי החי בארצו נדרש להרוויח את כספו מפרי עבודתו.

מכאן מובן ההיתר להלוות כסף במסגרת עסקה - לצורך השקעה ולא כסיוע לאדם שנקלע לקשיים. בעסקה כזו האחד משקיע את הכסף והשני תורם את יכולותיו היצירתיות, והרווחים מתחלקים ביניהם. זו הלוואה למטרת ייצור ופיתוח - המקדמים את העולם.

בשנות גלותנו היו מקומות שבהם המקצוע העיקרי שהותר ליהודים היה הלוואת כסף בריבית, אולם עתה, משחזרנו לארצנו בחסדי ה', עלינו לבחור מקצועות יצרניים המוסיפים עושר לא רק לנו אלא למדינה כולה.

~~~~~

## פרשת בחוקותי

### ~ עמל תורה ~

הפרשה פותחת בברכות שיחולו על ישראל אם ילכו בדרך ה' - "אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תַּשְׁמְרוּ וְעָשִׂיתֶם אֹתָם" (ויקרא כו, ג). רש"י מבאר שההליכה בחוקות ה' מתבטאת בעמל התורה: "מה אני מקיים אם בחקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה". אכן מי שעמל בתורה ראוי לשכר.

ואולם, לא רק את הברכות תולה רש"י בעמל התורה. פרשיית הקללות, המופיעה כמה פסוקים לאחר מכן, פותחת בתנאי ההפוך: "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה" (פסוק יד), וגם שם מפרש רש"י: "ואם לא תשמעו לי - להיות עמלים בתורה".

קל ונעים להבין שמי שעמל ומתאמץ זוכה לשכר, אך האומנם התרשלות בעמל התורה היא עבירה כה חמורה הגוררת קללות כה קשות?

וגם אם נתרץ שאין מדובר רק בהימנעות מעמל תורה אלא גם במאיסה במצוות ובהפרת הברית עם ה'<sup>51</sup>, עדיין יש לתמוה מה מקומו של חוסר העמל כאן, עם כל העבירות החמורות.

התשובה היא שבלי מאמץ אי אפשר ללמוד תורה. שגרת החיים של אדם מן השורה עמוסה במחויבויות חשובות: עליו לעבוד לפרנסתו ולכלכל את בני ביתו, לאכול כראוי לצורך קיומו, לטפל במשפחתו כיאות, לדאוג לבריאותו ולבריאות בני ביתו, להתעמל כדי למנוע מחלות, ללכת לרופא אם בריאותו אינה תקינה ועוד כהנה וכהנה. אחרי כל המטלות הבסיסיות הללו - כיצד ימצא האדם זמן ללימוד תורה? הוא ודאי מאוד רוצה, אך זמן - אין.

51. "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה. וְאִם בְּחֻקֵּי תִמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכָם אֶת בְּרִיתִי" (פס' יד-טו).

אין זאת אלא שלימוד התורה מחייב מאמץ תמידי. הוא אינו מופיע מאליו, ובלי מאמץ פעיל לקבוע ולקבץ עיתים ללימוד - תישכח התורה חלילה. דברי רש"י מחדדים ומבהירים שהתרשלות בלימוד התורה היא הגורם להידרדרות המובילה לשלל הצרות.

וכך נפסק בשולחן ערוך:

"אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה" (אורח חיים קנה, א).

יש לפתוח את היום בלימוד תורה - ולהתפנות לכל שאר העיסוקים רק אחרי הלימוד, כפי שכותב המחבר בסימן הבא:

"אחר כך ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירו על דעת קונו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו, וישא ויתן באמונה".

עמל התורה הוא ערך יסוד ביהדות. יש להשקיע מאמץ בלימוד התורה, ואף אם זמן הלימוד קצר משמעותית מהזמן המוקדש לעבודה - זהו זמן מוקדש המציב את התורה במרכז החיים ומאפשר לשפע הברכות להופיע ולהשפיע מטובן.

~~~~~

~ מי הוא הרשע? ~

מי הם הרשעים שעל פי ההלכה צריך להדיר מהקהילה בשל התנהגותם הנלוזה? יכולנו לחשוב שמדובר ביהודים שלצערנו אינם מאמינים עדיין בתורת ה', ומתוך כך מחללים שבת ואוכלים טריפות. האומנם אלו הם הרשעים הגורמים רע לכל עם ישראל? דברי חכמים על פסוק בפרשתנו מפתיעים מאוד.

בפסוק הפותח את פרשיית הקללות נאמר:

"וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה" (ויקרא כו, יד),

ותמהו חכמינו זיכרונם לברכה במדרש הספרא⁵² על פשר המילה "לִי" - שכן לכאורה היה פשוט יותר לכתוב 'ואם לא תשמעו ולא תעשו את כל המצוות האלה', או 'אם לא תשמעו אלי...'. ואלו דבריהם:

"ואם לא תשמעו לי - מה תלמוד לומר 'לִי'? אין 'לי' אלא זה שהוא יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו. וכן הוא אומר 'כנמרוד גבור ציד', שאין תלמוד לומר 'לפני ה'" אלא זה שהוא יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו. וכן הוא אומר 'ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד', שאין תלמוד לומר 'לה'" אלא אילו שיודעים את רבונו ומתכוונים למרוד בו" (ספרא בחוקותי ב, ב).

מדברי המדרש אנו למדים שאותם אלו שאינם מאמינים משום שלא זכו להתחנך בדרך התורה או שנמשכו לרעיונות כוזבים שנראו בעיניהם נשגבים ומלאי אמת - הללו אינם כלולים בהגדרת הרשעים שבעטיים באות הקללות על ישראל.

מכאן שכאשר אדם דתי ומאמין הולך שבי אחרי יצרו ומתנהג שלא ביושר, כגון שמקבל שוחד, מועל באמון או פוגע בזולת, השלכות התנהגותו חמורות פי כמה וכמה, ויש בהן חילול השם גדול.

אין לנו אלא להתפלל ולקוות שהאדם הדתי המחלל את השם יזכה לחזור למוטב מתוך החיבור למצוות שהוא מקיים, ושהנשמה הקדושה הטמונה בכל יהודי תחזיר לחיק היהדות את הרחוקים מתורה וממצוות.

ויהי רצון שנשתדל כולנו להיטיב את דרכינו, ומכוח מעשינו תתקיימנה הברכות המובאות בפרשתנו.

~~~~~

52. מדרש תנאים לספר ויקרא, מבית מדרשו של רבי עקיבא.



## ~ מעשר בהמה ~

בסיומה של פרשתנו מופיעות כמה וכמה מצוות הקשורות למשכן, ובהן מצוות מעשר בהמה:

"וְכָל מַעֲשֵׂר בְקָר וצֹאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'"  
(ויקרא כז, לב).

רש"י מפרש:

"יִהְיֶה קֹדֶשׁ - ליקרב למזבח דמו ואמוריו, והבשר נאכל לבעלים, שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה, ולא מצינו שיהא ניתן לכהנים".

בניגוד לשאר המצוות בפרשה, העוסקות בדיני ערכים וחרמים הקשורים כולם לתרומה למשכן או למתנות כהונה, במצוות מעשר בהמה יש להביא בהמה אחת אל המקדש ולהקריבה לקורבן שלמים - שאת רוב בשרו אוכלים בעל הקורבן ובני משפחתו.

כל המצוות המנויות בפרשה אינן נוהגות בזמן הזה, ומצוות מעשר בהמה לא תהיה מעשית לרובנו גם כשייבנה המקדש, משום שאיננו מגדלים בקר וצאן. ואולם בזכות ביאורו של בעל החינוך יש לכולנו חלק במצווה זו גם בימינו, ואלה דבריו:

"משרשי המצוה, שהא-ל ברוך הוא בחר בעם ישראל וחפץ למען צדקו להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, ובחכמתו משכם במצוה זו למען ילמדו יקחו מוסר, כי יודע א-להים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות, בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד. על כן סיבב בתבונתו ונתן להם מקום שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים, שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבוע דירתו במקום שממונו שם. ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתנו בארבע שני השמיטה, כמו שידוע שמעשר שני נאכל שם, וכן נטע רבעי שנאכל שם, על כל פנים או ילך

שם בעל הממון עצמו ללמוד תורה, או ישלח לשם אחד מבניו שילמד שם ויהיה ניזון באותן פירות" (ספר החינוך מצווה שס).

המצווה מאירה באור יקרות עד כמה חשוב וחיוני לארגן כינוסי תורה המזכים את הציבור הרחב לבוא ולהתחבר לתורה - שכן לימוד התורה אינו מיועד לתלמידי חכמים בלבד אלא לכל משפחה ומשפחה בישראל.

בדרך של הפצת התורה אנו זוכים לקיים בימינו את תכליתה של מצוות מעשר בהמה.

~~~~~


סֵפֶר בְּמִדְבָּר

~~~~~



## פרשת במדבר

### ~ עבא ~

משה רבנו מצטווה לפקוד את בני ישראל החל מגיל עשרים, גיל הכשירות לשרת בצבא:

"מִבֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְמַעְלָה כָּל יֵצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאָתָם  
אֹתָהּ וְאֶהְרֹן" (במדבר א, ג).

מכאן שבני ישראל התכוננו למלחמה לקראת כניסתם לארץ. האם יש חובה הלכתית לשרת בצבא? אכן, התשובה חיובית:

א. ראשית, כל חברה צריכה להגן על עצמה ועל חיי חבריה. זוהי חובה אנושית בסיסית ולא דווקא מצווה דתית בין האדם לה'. יש דברים שאינם זקוקים לחיוב הלכתי ישיר שיבהיר את הכורח שבהם, כי הם צורך קיומי פשוט ומובן מאליו. כשם שאין פסוק בתורה שמצווה עלינו לאכול, או פסוק המצווה אותנו לעבוד - אף ששניהם חובה גמורה - כך אין צורך בפסוק שיצווה על החברה להגן על נפשה.

ב. הרמב"ם כתב מפורשות שמלחמה להגנה על עם ישראל היא מלחמת מצווה:

"ואי זו היא מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם..." (הלכות מלכים ה, א).

ג. נאמר בתורה "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ" (ויקרא יט, טז). כאשר יהודים מצויים בסכנה כל מי שיכול חייב על פי דין לקום ולעשות מעשה למען הצלתם.

ד. עם ישראל מצווה לרשת את ארץ ישראל, כפי שכתב הרמב"ן:

"מצווה רביעית שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה" (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין ד).

אשרינו שאנו חיים בדור שבניו זוכים לשוב ולהיות "יוצאי צבא" אחרי אלפיים שנה. אשרינו שזכינו לפעול עם א-ל ולהיות שותפים מלאים בתקומת עם ישראל ובהגנה עליו במולדתו.

יהי רצון שנזכה במהרה בימינו לשלום אמת ולביאת משיח צדקנו - ולא נצטרך עוד להילחם על קיומנו.

~~~~~

~ הבימה באמצע ~

ברוב קהילות ישראל הבימה שעליה קוראים בתורה בבתי הכנסת ניצבת באמצע האולם ולא בקדמתו, כפי שכתב הרמב"ם:

"ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה או מי אשר אומר לעם דברי כבושין כדי שישמעו כולם, וכשמעמידין התיבה שיש בה ספר תורה מעמידין אותה באמצע, ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם" (הלכות תפלה יא, ג).

על פי הרמב"ם הסיבה להנחת הבימה באמצע נועדה לאפשר לכלל המתפללים לשמוע בדרך הטובה ביותר את קריאת התורה ואת הדרשה, ועל כן כתב הכסף משנה שאם אולם בית הכנסת קטן, והנחת הבימה במרכז אינה נוחה, מותר להניחה בקדמת החדר:

"ואל תשיבני מהבימות שבונים בימים האלו בקצת מקומות בסוף בית הכנסת ולא באמצע [...] כי העמדה באמצע אינו מהחיוב, אך הכל לפי המקום והזמן, שבאותם הזמנים שהיו בתי כנסיות גדולים עד מאד היו צריכים להעמיד הבימה

באמצע כדי להשמיע לכל העם, אבל בזמנים הללו שבעונותינו בתי כנסיות שלנו הם קטנים וכל העם שומעים - יותר נוי הוא להיות לצד אחד מלהיות באמצע".

ואולם מעיון בפרשתנו נראה שהעמדת התיבה באמצע לא נועדה רק לנוחות השמיעה, אלא יש בה מעין בבואה לתבנית החנייה של בני ישראל במדבר:

"וַיֹּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר. אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֹתוֹת לְבֵית אָבִתָּם יִחַנוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יִחַנוּ. וְהַחֲנִים קִדְמָה מִזְרָחָה דָּגֹל מַחֲנֶה
יְהוּדָה לְצַבְאָתָם וְנִשְׂיָא לְבְנֵי יְהוּדָה נַחֲשׁוֹן בֶּן עֲמִינָדָב" (במדבר ב, א-ד).

"וְנָסַע אֹהֶל מוֹעֵד מַחֲנֶה הַלָּוִים בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה כְּאֲשֶׁר יִחַנוּ בֶּן יִסָּעוּ אִישׁ עַל
יָדוֹ לְדֹגְלֵיהֶם" (שם פסוק יז).

שבט יהודה, המסמל את המלכות, חונה בראש המחנה - ואילו שבט לוי, מקור הרוחניות, שוכן עם המשכן בתוך בני ישראל, בלב המחנה.

חברה אנושית זקוקה למנהיג שיעמוד בראשה כדי לפעול בצורה תקינה, שכן חוסר הנהגה מוביל להפקרות. אך יש תפקיד נוסף - תפקידם של הלוויים והכוהנים - לשרת את העם ולקרנם לאביהם שבשמיים. אנשי הרוח צריכים להיות במרכז, בקרבה הגדולה ביותר לכל אחד ואחד. הם אינם מוצבים בראש, על בימת המנחה - אלא בתוך העם, בהתלהבות הסוחפת את הציבור ללכת בדרכי ה'.

הבימה המונחת במרכז בית הכנסת נושאת אפוא שתי מטרות חשובות: לאפשר לקהל הרחב לשמוע היטב את קריאת התורה, ולטעת בלבבות את ההרגשה שהתורה היא הלב הפועם של ישראל.

~~~~~

## ~ דגל ~

יש שטוענים שתליית דגל ישראל בבית הכנסת היא כניעה לרוחות הזרות ליהדות ועל כן היא אסורה על פי ההלכה. לטענתם הדגל הוא סמל של עולם החולין, ואין לו מקום כלל במקום קדוש כבית הכנסת.

ואולם פרשתנו מגלה כי לא כך הם פני הדברים. בכינון סדרי החנייה במדבר מצווה ה' את משה שכל מחנה יתכנס סביב דגלו:

"אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאַתֶּת לְבֵית אֲבֹתָם יִחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאַהֲלֵ מוֹעֵד יִחַנוּ" (במדבר ב, ב).

עיון במדרשים<sup>53</sup> על הפסוק מלמד שאכן רעיון הדגל כפי שאנו מכירים אותו היום - מקורו בתורת ישראל. מהו הדגל?

הדגל הוא סימן היכר של קבוצה המתאגדת סביב אידיאל משותף. בדרך הטבע בעיתות שגרה האדם מרוכז בדאגה לעצמו ולמשפחתו, אולם כאשר "נקראים אל הדגל" מתבקשים כולם להתעלות ולפעול למען מטרה כללית וציבורית.

ארבעת הדגלים שחנו מסביב למשכן ייצגו כל אחד את תפקידה ומהותה של הקבוצה שנשאה אותו. דגל מחנה יהודה ייצג את ההנהגה על פי התורה, דגל מחנה ראובן ייצג את הערבות ההדדית, דגל מחנה אפרים סימל את מרכזיותה של ארץ ישראל ודגל מחנה דן - את הקדושה הטמונה בקולקטיב היהודי. הדגל שנבחר לסימן ההיכר הלאומי של מדינת ישראל מייצג גם הוא את הקדושה ואת הטוהר - שהם השאיפות השורשיות של עמנו:

הצבע התכלת, צבעו של הפתיל הנתון בציצית, מזכיר את כיסא הכבוד ואת השכינה השורה עליו, והצבע הלבן מבטא את הרצון להתנקות מכל חטא, כדברי הנביא "אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבִּינוּ" (ישעיהו א, יח). צורת המגן דוד מזכירה את המלך הגדול בתולדות ישראל שהצליח לאחד את שבטי ישראל

53. במדבר רבה פרק ב.

ולהפוך אותם לעם אחד. במשך הדורות היה המגן דוד סמל יהודי מובהק שעיתור את בתי הכנסת.

לאור כל זאת אין שום איסור לתלות בבתי הכנסת את דגל הלאום, המאגד בתוכו את ערכי היהדות - הדתיים והלאומיים - המשלימים אלו את אלו.

~~~~~

~ היחס הראוי למבקשים להתגייר ~

פרשתנו מלמדת כי לאדם שאיננו כוהן אסור להיכנס להיכל שבמקדש, והעובר על כך נענש בחומרה:

"וְאֵת אֶהֱרֹן וְאֵת בָּנָיו תִּפְקֹד וְשִׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתם וְהָזַר הַקֶּרֶב יוֹמֶת" (במדבר ג, י).

בגמרא מסופר על גוי אחד ששמע על כבודם של הכוהנים הגדולים, והתעורר בו רצון עז להתגייר כדי להפוך לכוהן גדול:

"שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד. אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול. אמר אותו נכרי בעצמו: אלך ואתגייר בשביל ששיימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גירני על מנת שתשימוני כהן גדול, דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל - גיריה".

ומה עשה הלל לאחר הגיור כדי להניא את הגר מרצונו להיות כוהן גדול?
"אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות, לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא, כיון שהגיע והזר הקרב יומת אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכרי ישראל, כתיב עליהם והזר הקרב יומת, גר הקל שבא במקלו ובתרמילו - על אחת כמה וכמה! בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב

בתורה והזר הקרב יומת! בא לפני הלל, אמר לו: ענוותן הלל, ינחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה" (שבת לא, א).

סיפור זה בא על רקע שני סיפורים דומים שהובאו לפניו בגמרא על נוכרים שביקשו להתגייר - ואת שניהם דחה שמאי וקירב הלל. לאחר כל הסיפורים מתארת הגמרא:

"לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה" (שם).

הינה כי כן, עלינו ללמוד מהלל את היחס הראוי לאלו הדופקים על דלתנו ומבקשים להיכנס לעם ישראל.

~~~~~

## פרשת נשא

### ~ עלייה להר הבית בהלכה ~

בפרשתנו מופיעה המצווה לשלח אנשים טמאים מן המחנה:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ  
וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ... וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם  
(במדבר ה, א-ג).

במדבר היו שלושה מחנות: **מחנה שכינה**, **מחנה לווייה** ו**מחנה ישראל**.  
המקבילה לשלושה מחנות אלו ממשיכה להתקיים בירושלים:

❖ העיר ירושלים המוקפת חומה היא **מחנה ישראל**;

❖ הר הבית הוא **מחנה לווייה**;

❖ בית המקדש, השוכן בהר הבית, הוא **מחנה שכינה**.

התורה מתייחסת לשלושה סוגים של טמאים: **מצורע**, **זב** - הכולל טומאת  
נידה וטומאת איש אשר יצאה מגופו שכבת זרע, ו**טמא מת** - שנטמא משום  
שנגע במת או ששהה בחדר אחד עם המת.

רש"י מבאר כי השילוח מן המחנות אינו זהה בכל הטומאות, ונקבע על פי  
חומרת הטומאה:

הצרוע נשתלח חוץ לכולן, הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתיים,  
וטמא לנפש מותר אף בשל לווייה ואינו משולח אלא משל שכינה.

לאור זאת, היום השהייה בירושלים כולה מותרת לכל יהודי, שכן מחלת  
הצרעת עברה מן העולם; הכניסה להר הבית אסורה לאדם שנטמא בשכבת זרע

ולאשה נידה עד שיטבלו; ולשטח בית המקדש אסור לאיש להיכנס, שכן כולנו טמאי מתים ואין לנו דרך להיטהר בלי אפר פרה אדומה.

רחבת הר הבית היום מתפרסת על שטח של 135 דונם. שטח הר הבית המקורי ברחבה זו, המקביל הלכתית למחנה לווייה, הוא כ-62.5 דונם (500 אמה על 500 אמה) - ואליו רק מי שנטהר מטומאתו רשאי להיכנס. שטח בית המקדש שהכניסה אליו אסורה לכולם הוא כ-13.25 דונם, כלומר עשירית מכל שטח הר הבית של היום. מקומו של קודש הקודשים נמצא על פי המסורת<sup>54</sup> במקום שבו עומדת היום כיפת הסלע, ומכאן שישנם מקומות רבים בהר שמותר ללכת בהם.

מי שעולה להר הבית צריך אפוא להיטהר תחילה - ולהקפיד שלא להיכנס למקומו של בית המקדש, אולם גם במקום שהכניסה אליהם מותרת נדרשת זהירות רבה והכנה הלכתית ורוחנית:

הכנה הלכתית - ללמוד הלכות טבילה ותנאים נוספים לעלייה להר.

הכנה רוחנית - לזכור שזהו מקום קדוש שהשכינה שורה בו עד היום, ועל כן אין זו עלייה לשם תיור או טיול אלא עלייה של עבודת ה', מתוך רצון להתקרב אליו יתברך בקיום מצוותיו ובתהליך עמוק של חזרה בתשובה.

אנו נמצאים היום במלחמה שאויבינו מכנים "מלחמת אל אקצה", ומכאן שגם הם מבינים את קדושת המקום ונלחמים כדי לקחתו מאיתנו. עלינו להתאמץ ולהביע במעשים את חיבורנו למקום הקדוש - שמעניק לכל ארצנו את ערכה האמיתי.

~~~~~

54. מובאת ברדב"ז ח"ב סימן תרצא.

~ מצוות הווידוי ~

"וַיֹּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם לְמַעַל מַעַל בָּה' וְאִשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא. וְהִתְוֹדוּ אֶת חַטֹּאתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהָשִׁיב אֶת אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְחִמִּישְׁתּוּ יֶסֶף עָלָיו וְנָתַן לְאֲשֶׁר אָשָׁם לוֹ" (במדבר ה, ה-ז).

הפסוקים מלמדים שאדם שגזל והכחיש את דבר הגזלה נתבע להחזיר את אשר גזל בתוספת חמישית מערכו. ואולם משפט אחד קצר חורג מן ההקשר המצומצם ונוגע לכלל העבירות: "וְהִתְוֹדוּ אֶת חַטֹּאתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ". מכאן למדו חכמים שיש מצווה מן התורה להתוודות. הווידוי הוא הביטוי המעשי של התשובה - שעליה אין ציווי מפורש, כי היא צריכה לנבוע מתוככי הלב.

חכמינו זיכרונם לברכה נחלקו כיצד יש לקיים את מצוות הווידוי. הדעה הראשונה קובעת שעל האדם להיזכר במעשיו הרעים ולהתוודות עליהם בינו לבין בוראו, וכך פסק הרמב"ם להלכה. על פי דעה זו תהליך התשובה נועד לנקות את האדם מהכתמים הרבים שדבקו בו, וכל המרבה לפרט את חטאיו, להתוודות עליהם ולהתחייב שלא לחזור לסורו - הרי זה משובח.

ואולם יש דעה אחרת, מנוגדת לחלוטין, ולפיה אין למנות כלל את העוונות - אלא די לומר "חטאתי", בלי כל פירוט נוסף. כיצד אפשר להבין דעה תמוהה זו?

דוד המלך צייד אותנו בהדרכה חשובה: "סֹר מִרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" (תהלים לד, טו). יש שתי דרכים להבין הדרכה זו. האחת רואה בה שני שלבים בהטבת הדרך, הבאים בזה אחר זה: קודם כול "סֹר מִרָע" - הסר מעליך את כל חולשותיך והתנקה מכל החטאים, ואז תוכל לעלות בסולם המצוות ולהתקרב לאלוקיך באמצעות עשיית טוב.

אך ישנה גם הבנה אחרת, ולפיה עשיית הטוב היא-היא הדרך לסור מהרע. על פי הבנה זו אין כל עניין לשקוע באבל על חטאינו שנעשו בעבר. די שנכיר את מגבלותינו ונבין כי מעדנו וחטאנו, ומכאן ואילך נשתדל לעשות טוב. ככל שנרבה

במעשים טובים ילך ויתעמדם מאליו הרושם שהותירו מעשינו הרעים, כשם שהאור דוחה מאליו את החושך.

על האדם להכיר כי הוא בן תמותה, בעל יצרים שלעיתים קשה מאוד להתגבר עליהם. אף אחד איננו מושלם, אבל על כולם מוטלת האחריות להשתדל. יש לשאת עיניים קדימה ולא לטבוע ברפש של העבר.

השולחן ערוך פסק שמותר להסתמך על דעה זו:

"אין צריך לפרט את החטא, ואם רצה לפרט את החטא הרשות בידו. ואם מתודה בלחש נכון לפרט את החטא" (אורח חיים תרו, ב).

מעיקר הדין "אין צריך לפרט את החטא", ובלחש "נכון לפרט" - נכון, אך לא חובה.

עלינו להתקדם תמיד בעבודת ה', לשאוף מעלה מעלה ולא לאפשר לחטאי העבר למנוע את התקדמותנו.

~~~~~

## ~ כיסוי ראש ~

בזמן שבית המקדש היה קיים, אישה שהסתתרה עם גבר ונחשדה שבגדה בבעלה נדרשה לעבור טקס מיוחד בראשות הכוהן, שבמהלכו התברר אם אכן בגדה באישה אם לאו. אחת הפעולות שהיה הכוהן מבצע בטקס הייתה גילוי שער ראשה של האישה:

"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה' וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת הַזִּכְרוֹן מִנְחַת קִנְאָת הוּא וּבִיד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מִי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים" (במדבר ה, יח).



ומכאן דרש רבי ישמעאל:

"וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה - [...] לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן" (ספרי במדבר יא, א).

גילוי השיער בתהליך הבירור מעיד שבנות ישראל הנשואות הקפידו לכסות את ראשן. חובת כיסוי הראש חלה על האישה כאשר היא יוצאת החוצה, אך בתוך ביתה אין היא חייבת לכסות את ראשה, ואמרו על כך רבותינו בגמרא שאילו הייתה האישה מחויבת לכסות את ראשה בחצר ביתה "לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה" (כתובות עב, ב)<sup>55</sup>.

ההופעה החיצונית של האדם חשובה היא, הן בבית הן בחוץ. יש יופי המתאים ליציאה החוצה, ויש יופי המתאים לבית פנימה. ואף שהתורה מדגישה את העבודה שבלב ודורשת מאיתנו שלא להיגרר אחרי הדברים החיצוניים, יש משמעות גם להופעה החיצונית - המשמשת פעמים רבות מראה לערכים הפנימיים.

~~~~~

~ הנזיר ואנחנו ~

מי שקיבל על עצמו נזירות נאסר בשלושה דברים: לאכול ענבים ולשתות יין, להסתפר ולהיטמא למת:

"מִיֵּין וְשִׁכְרֵי יַיִן וְחֶמֶץ שִׁכְרֵי לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וְעֲנָבִים לֶחִים וְיֵבֶשִׁים לֹא יֹאכֵל. כָּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיֵּין מִחֲרָצִים וְעַד זֶה לֹא יֹאכֵל. כָּל יְמֵי נִזְרוֹ תַּעֲרֹ לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד

55. פירוש: הקפדה יתרה בדין זה לא הייתה מאפשרת לשום אישה ("בת לאברהם אבינו") לחיות כראוי עם בעלה.

מִלֵּאת הַיָּמִם אֲשֶׁר יִזִּיר לָהּ קֹדֶשׁ יִהְיֶה גִדּוֹל פָּרַע שְׁעָרֵי רָאשׁוֹ. כָּל יְמֵי הַזִּירֹה
לָהּ עַל נַפֶּשׁ מֵת לֹא יָבֹא" (במדבר ו, ג-ו).

אומנם ישנה מחלוקת בין חכמינו אם הנזירות חיובית או שלילית, אולם יש
בהחלט מה ללמוד מאפשרות זו שנתנה התורה לאדם להתקדש:

האיסור לשתות יין מלמד כי הפרזה בשתייה אינה ראויה, ועל כן נשתדל
לשתות במידה סבירה ולא להתמסר לתאוות הגוף. האיסור להסתפר יכול ללמד
על האיזונים הנדרשים בין החיצוניות לפנימיות. כמובן שנמשיך להסתפר ולדאוג
להופעה מכובדת, אך נשתדל שלא להשקיע את כל כוחותינו בחיצוניות. ומה
נלמד מהאיסור להיטמא למת?

מי שניטמא למת יכול להמשיך את חייו כרגיל, אך נאסר עליו להיכנס לבית
המקדש עד שיטהר, כפי שנאמר בפרשתנו:

"צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש"
(במדבר ה, ב).

הנזיר נדרש להיות כל הזמן בכוונות כניסה לבית המקדש. אנו איננו נזירים,
ואיננו נתבעים להיות מוכנים בכל רגע להיכנס אל הקדושה, אך ודאי שיש עניין
להתעלות בזמנים מסוימים ולהיות ראויים בהם להיכנס למקדש. הואיל ואין לנו
היום בית מקדש נוכל לתרגם זאת במציאותנו לקביעת זמנים של התנתקות
מהשגרה התובענית, זמנים של פניות נפשית המאפשרת לאישיותנו להתקרב לה'
יתברך.

לסיכום, את הדברים שנאסרו כליל על הנזיר נוכל אנו ליישם בחיינו בדרך
מאוזנת ומדודה: להתרחק משתייה מופרזת, להימנע מהתעסקות יתר במראה
החיצוני ולשאוף להיות, לפחות בחלק מהזמן, במצב רוחני המאפשר לנו להתקרב
לה'.



פרשת בהעלותך

~ שיר ~

בפרשתנו אנו לומדים על היבדלות הלוויים מתוך בני ישראל כדי לשרת במקדש:

"וַהֲבַדַּלְתָּ אֶת הַלְוִיִּם מֵתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם" (במדבר ח, יד).

מה תפקידם של הלוויים? כך מובא ברמב"ם:

"עבודה שלהן היא שיהיו שומרים את המקדש, ויהיו מהן שוערין לפתוח שערי המקדש ולהגיף דלתותיו, ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום, שנאמר ושרת בשם ה' אֵלֵהֶם ככל אחיו הלוים, אי זהו שירות שהוא בשם ה'? הוי אומר זו שירה" (הלכות כלי המקדש ג, ב).

בתלמוד הירושלמי מובא פסוק נוסף מפרשתנו, העוסק בתפקיד הלוויים:

"וְאַתָּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתָנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מֵתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֹבֵד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵהָל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֹשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ" (במדבר ח, יט).

חכמי ארץ ישראל למדו מפסוק זה שהשיר מעכב את הקורבן:

"תני רבן שמעון בן אלעזר אומר כהנים ולוים וישראלים ושיר מעכבין את הקרבן. [...] רבי תנחומא בשם רבי לעזר שמע לה מן הדא [= למד מפסוק זה]: 'ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל' אלו הלוים [...] 'ולכפר על בני ישראל' זה השיר. מניין שהשיר מעכב? ר' יעקב בר אחא ר' שמעון בולוטה בשם ר' חנינה: 'ולכפר על בני ישראל' – זה השיר" (ירושלמי פסחים כה, א-ב).

עבודת הלוויים במקדש היא לשיר, ובזכות עבודתם בני ישראל מתכפרים – משמע שהקורבן כשלעצמו איננו מספיק, ובלי השיר הנלווה אליו הוא מכפר.

השיר הוא ביטוי של שמחה. כשעצובים אי אפשר לעשות תשובה ולהתקרב לה', כי העצבות מייאשת, אולם באווירה של שמחה - ופרט בשמחה של מצווה - השכינה שורה. האדם מתעלה ומתקרב לה', ומתוך כך זוכה לכפרה. הוא איננו עוד האדם שחטא מתוך שעמום וייאוש אלא אדם מלא שמחה ותקווה. הוא שר מתוך שמחתו, הוא שר במקדש, הוא שר שירי קודש - והוא מתאהב בקודש, כי הקודש מביא אותו לשמחה ולשירה.

~~~~~

## ~ דורשים בהלכות החג ~

בשולחן ערוך נאמר:

"שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום" (אורח חיים תכט, א).

מכאן אנו למדים שלפני כל חג יש ללמוד את הלכות החג. דין זה נלמד מפרשתנו, בעקבות בקשתם של אנשים מבני ישראל שלא יכלו להקריב את קורבן הפסח במועדו:

"וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טֹמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶהֱרֹן בְּיוֹם הַהוּא" (במדבר ט, ו).

אותם אנשים שהיו טמאים בי"ד בניסן לא רצו לוותר על הקרבת קורבן הפסח, ושאלו את משה ואהרן מה לעשות. המענה לשאלתם ניתן למשה מאת ה' - והוליד את מצוות פסח שני:

"וַיֹּדַע אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לְנֶפֶשׁ אוֹ בַדֶּרֶךְ רַחֲקָה לָכֵם אוֹ לְדִרְתֵּיכֶם וַעֲשֵׂה פֶסַח לָהּ. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרִבִים יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מִצְוֹת וּמִדְּוָיִם יֵאָכְלֶהוּ" (שם, י-יא).

וכך מובא בגמרא:

"שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות. מאי טעמא דתנא קמא [שצריך להקדים שלושים יום]? שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני, שנאמר 'ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו', וכתוב 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם'" (פסחים ו, א-ב).

ביום י"ד בניסן לימד משה את העם את הלכות פסח שני שיחול כעבור 30 יום, בי"ד באייר, משמע שיש ללמוד את הלכות החג 30 יום קודם החג. דברי הגמרא מדגישים את החשיבות הרבה של לימוד **הלכה למעשה** לצד לימוד כל שאר ענפי התורה, כפי שלמד זבולון בן דן:

"אמר רב יהודה אמר שמואל: כגון זבולון בן דן, שלימדו אבי אביו מקרא ומשנה ותלמוד, הלכות ואגדות" (קידושין ל, א).

אין לזלזל בשום סוג של לימוד. התנ"ך והתלמוד הם ספרי היסוד, והאגדה היא מקור לאמונה, אולם רב יהודה מוסיף שגם לימוד ההלכה חשוב ביותר – ואין למעט בחשיבותו כלל וכלל. וכשם שצריך להיזכר בהלכות החגים לפני החגים כך צריך ללמוד הלכות תפילה, שבת וכשרות, את חובותיו של האיש כלפי אשתו ואת פרטי המצוות שבין אדם לחברו. וכך כתב המשנה ברורה בהקדמתו:

"והנה אף שלימוד התורה הוא שכל מה שהאדם לומד אפילו בקדשים ובטהרות הוא מקיים מצוות עשה דתלמוד תורה, מכל מקום עיקר לימוד האדם צריך להיות בלימוד המביא לידי מעשה, ועל כן אמרו חז"ל (ברכות ח): אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב – אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות שביעקב. ועיין ביורה דעה (סימן רמ"ו) בש"ך שם שהביא בשם הפרישה דצריך כל אדם ללמוד הלכות בכל יום כדי שהלימוד יביאנו לידי מעשה, ועל ידי לימוד ההלכות מובטח האדם לידי חיי עולם הבא, אך שיזהר ללמוד בכל יום כדאיתא בגמרא: תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא. ואיתא במדרש שוחר טוב: בר קפרא אומר למד אדם תרי הלכות בצפרא [שתי הלכות בבוקר] ותרי ברמשא [ושתיים בערב] קיים בזה ובתורתו יהגה יומם ולילה".

מכאן שמצווה על כל אדם לקבוע עיתים ללימוד ההלכות המעשיות.

~~~~~

~ תפילת הדרך לנוסע ברכב ~

מיל הוא מידת אורך המוזכרת בתלמוד ובהלכה, הדומה לקילומטר של היום. לעיתים משמש המיל לתיאור מידת **מרחק**, ולעיתים הוא משמש לתיאור **הזמן** שלוקח לאדם ממוצע ללכת מרחק זה. כך למשל אומרת הגמרא שהזמן בין השקיעה לצאת הכוכבים הוא "מהלך מיל", כלומר הזמן הנדרש להליכת קילומטר - המוערך בכ-18 דקות.

שתי המשמעויות האפשריות להבנת מידת המיל הביאה למחלוקת בפוסקים בנוגע לגדרי תפילת הדרך לאדם הנוסע ברכב. בהלכה נפסק כי תפילת הדרך נאמרת בברכה כאשר אורכה של הדרך הוא פרסה ומעלה:

"אומר אותה אחר שהחזיק בדרך, ואין לאומרה אלא אם כן יש לו לילך פרסה, אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך" (אורח חיים קי, ז).

פרסה היא ארבעה מילים, שהם כארבעה קילומטרים, ובתיאור הזמן הרי היא כ-72 דקות. מהי אפוא הפרסה המחייבת בתפילת הדרך? האם היא מידת מרחק או מידת זמן?

במילים אחרות, האם הנוסע ברכב צריך לומר תפילת הדרך רק כאשר הוא יוצא לנסיעה ארוכה בת 72 דקות, או שדי בנסיעה קצרה של ארבעה קילומטרים כדי לחייבו?

חלק מן הפוסקים שאבו את התשובה מסוגיה בגמרא הדנה בחיוב הבאת קורבן פסח שני. בתורה נאמר שמי שהיה בדרך רחוקה בי"ד בניסן ולא היה יכול

להביא את קורבן הפסח בזמנו מביאו חודש אחר כך, בי"ד באייר:

"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יְהִי טָמֵא לְנֶפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רְחֹקָה
לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וַעֲשֵׂה פֶסַח לָהּ. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין
הָעֲרִבִים יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מִצּוֹת וּמִרְיִים יֹאכְלֶהוּ" (במדבר ט, י-יא).

דרך רחוקה על פי הגמרא היא 15 מילים, כמרחק בין ירושלים לעיר מודיעין של אז, מרחק שדרש מהלך הליכה של יום אחד:

"איזו היא דרך רחוקה? מן המודיעים ולחוץ, וכמדתה לכל רוח, דברי רבי עקיבא. [...] אמר עולא: מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין הויא" (פסחים צג, ב).

על כך יש לשאול: מהם אותם "חמישה עשר מילין" המגדירים "דרך רחוקה"? האם הם מרחק גיאוגרפי של חמישה עשר קילומטר - או שמא מהלך יום אחד, דהיינו 12 שעות? הגמרא דנה בשאלה זו:

"תנו רבנן: היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בסוסים ובפרדים, יכול יהא חייב? תלמוד לומר ובדרך [רחוקה] לא היה, והלה היה בדרך [רחוקה]" (פסחים צד, א).

מכאן נפסק במשנה ברורה שיש לומר תפילת הדרך על פי מדידת מרחק ולא על פי מדידת זמן:

"שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם, אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה - אז יש לברך תפילת הדרך בכל גווני. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה ולפי זה גם הנוסע על מסילת הברזל [רכבת] יש לו לברך תפילת הדרך אפילו אם נוסע רק פרסה" (משנה ברורה קי, ס"ק ל).

ההיגיון בדברי המשנה ברורה הוא שנסיעה מהירה ברכב, המצמצמת את זמן ההגעה, אינה מקטינה את הסכנה שבדרך.

ואולם תפילת הדרך אינה מתאפיינת רק בבקשת שמירה מפני הסכנה. מקור

החיוב המופיע בגמרא שופך אור נוסף על תפילה יפה זו:

"אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך - המלך בקונך וצא [תרגום]: אל תכעס ולא תחטא, אל תשתכר ולא תחטא, וכשאתה יוצא לדרך בקש רשות מבורא עולם]. מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך" (ברכות כט, ב).

מכאן שלצד הבקשה להגנה יש בתפילת הדרך גם הכרזה של הולך הדרכים: ריבונו של עולם, אני יודע שהעולם כולו שייך לך, ובתפילתי אני מבקש רשות להתהלך בעולמך.

~~~~~

## ~ תפילה ~

תפילה לה' צריכה לנבוע מן הלב, ועל כן לדעת הרמב"ן אין חובה להתפלל. הרמב"ם לעומתו סובר שהתפילה היא חובה, אולם הגדרת החובה מצומצמת מאוד ואינה נוגעת למספר התפילות, לאורכן ולנוסחן. על פי הרמב"ם די במשפט אחד של תפילה כדי לצאת ידי חובת תפילה מן התורה - כי תפילה שאינה נובעת מן הלב איננה תפילה.

ואולם כשמדובר בשעת סכנה ישנה תמימות דעים בין הפוסקים שחייבים לפנות לבורא עולם, כפי שנלמד מפרשתנו:

"וְכִי תֵבְאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הָצָר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעֵתֶם בְּחִצְצוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנִשְׁעַתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם" (במדבר י, ט).

וכך כתב הרמב"ם:

"מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות", כלומר כל דבר



שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן [...] אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות" (הלכות תעניות א, א-ג).

בעת צרה חייבים כולם לשנס מותניים ולפעול במסירות - בהשתדלות בדרך הטבע, בתפילות ובתהליך של תשובה. חובת התפילה בשעה זו ממקדת ומעמיקה את ההכרה שהמציאות איננה הפקר ושיש קשר מהותי בין החוסן הרוחני ליכולת לנצח במלחמה.

ונראה שלכך כיוון הרמב"ם גם בפסיקתו שיש להתפלל בכל יום לכל הפחות תפילה אחת קצרה. בתפילה יומימית קצרה זו טמונה ההכרה שה' הוא מלך העולם - ואותה יש לזכור ולהזכיר בכל יום ויום.

ויהי רצון שנזכה להתפלל מכל הלב ונפנים בקרבנו את ההכרה במלכותו של ריבון העולמים.

~~~~~

פרשת שלח לך

~ העדה הטובה הזאת ~

על פי ההלכה אין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה גברים:

"אומרים קדיש. ואין אומרים אותו בפחות מי' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, והוא הדין לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה" (שולחן ערוך אורח חיים נה, א).

מקורו של דין זה נלמד בגמרא במסכת מגילה:

"מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דאמר קרא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? דתני רבי חייא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', וכתיב התם 'הבדלו מתוך העדה', ואתיא עדה עדה, דכתיב התם 'עד מתי לעדה הרעה הזאת', מה להלן עשרה - אף כאן עשרה" (מגילה כג, ב).

ביאור הדברים: בפרשת אמור נאמר "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב), מכאן שהקדושה חלה בתוך ציבור. ומהו ציבור? דרך לימודים שונים הגיעו חכמינו לפסוק בפרשתנו:

"עַד מָתִי לְעֵדָה הָרְעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי אֶת תְּלֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי שְׁמָעִתִּי" (במדבר יד, כז).

המונח "עדה" אינו מתייחס ליחידים אלא לציבור, וה"עדה הרעה" של המרגלים מנתה עשרה גברים שדיברו לשון הרע על ארץ ישראל. מכאן שדין של ציבור חל כשיש עשרה גברים - וזהו הציבור הנדרש לכל דבר שבקדושה.

לימוד זה נושא עימו הוראה חשובה הנובעת מזהות האנשים שיצרו את העדה: המרגלים היו רשעים - ואף על פי כן הם נחשבים חלק בלתי נפרד מעם

ישראל. מכאן שאפשר לקיים מניין עם אנשים שאינם מקיימים מצוות, שהם בוודאי טובים מאותם המרגלים שרצו למנוע מעמם להגיע לארצם. וכך פסק להלכה הרב משה פיינשטיין בתשובה לשאלה אם מותר בשעת הדחק לצרף מחללי שבת למניין:

"[...] בעית ר' ירמיה בתשעה ישראל ונכרי אחד שאינו מחויב אלא בכולהו ישראל, דאתיא תוך תוך ממרגלים שהיו כולהו ישראל כדפרש"י, והתם הא היו כופרין בפרהסיא שגריעי ממחללי שבתות, עיין בערכין דף ט"ו. אלמא שלזה עדיפי מומרים מנכרים, אם כן בהכרח שגם לענין לומר דברים שבקדושה מצטרפי" (שו"ת אגרות משה אורח חיים א, כג).

פירוש: ישנן עבירות מסוימות שעליהן חייב האדם למסור את נפשו אם נוכחים במקום עשרה יהודים, אך הגמרא קובעת שאם יש רק תשעה יהודים וגוי אחד אינו חייב למסור את נפשו. דין זה נלמד מהמרגלים - שאף שהיו גרועים ממחללי שבת בפרהסיה נקראו עדה, ומכאן שגם לצירוף למניין הם נחשבים ישראל.

הלכה זו מלמדת אותנו מהו המבט הנכון שבו יש להביט על יהודים שאינם שומרי מצוות - מבט הרואה בהם יהודים לכל דבר ועניין, כולל הצטרפות למניין. פסיקה זו משמעותית מאוד במהלך השירות הצבאי, שבו משרתים יחדיו חיילים דתיים ושאינם דתיים. יתרה מזו, ודאי שכל החיילים, גם אלו שאינם שומרים את כל המצוות, הם צדיקים גדולים בזכות מסירתם לעם ישראל.



~ חלה – מצווה התלויה בארץ ובעם ~

כאשר מכינים עיסה לאפייה בכמות של 1.600 קילו ומעלה חייבים להפריש ממנה חלה. בזמן שבית המקדש היה קיים הייתה החלה ניתנת לכוהן – לאכילתה בטהרה. וכך נצטוונו בפרשתנו:

”וַיֹּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה. וְהָיָה בְּאֲכֻלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תִּרְיֻמוּ תְרוּמָה לָהּ” (במדבר טו, יז-יט).

זוהי מצווה התלויה בארץ ממש, כפי שמודגש בפסוק ”בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ”; ”בְּאֲכֻלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ”, אולם בניגוד לשאר המצוות התלויות בארץ תיקנו חכמים שיש לקיימה גם בחוץ לארץ:

”מפרישין חלה בחוצה לארץ מדברי סופרים, כדי שלא תשכח תורת חלה מישראל” (שולחן ערוך יורה דעה שכג, ג).

חומרה זו קיימת גם בזמן הזה, שבו חיוב הפרשת החלה גם בארץ הוא מדברי חכמים, כמבואר:

”אין חייבים בחלה מן התורה אלא בארץ ישראל בלבד, שנאמר 'וְהָיָה בְּאֲכֻלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ' (במדבר טו, יט), ובזמן שכל ישראל שם, שנאמר 'בְּבֹאֲכֶם' (במדבר טו, יח) – ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם. לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בארץ ישראל, אינה אלא מדבריהם” (שם שכג, ב).

מכאן אנו למדים שחיוב חלה מן התורה, בדומה לרוב המצוות התלויות בארץ, תלוי הן בארץ ישראל הן בעם ישראל. בארץ ישראל – כי מן התורה אין מקיימים את המצווה בחוץ לארץ; ובעם ישראל – כי מן התורה המצווה נוהגת רק כאשר כל העם נמצא על אדמתו.

מציאות עם ישראל בארץ ישראל היא אפוא המעוררת את קדושת הארץ – וכשעם ישראל נעדר מן הארץ נותרת הקדושה חבויה. הפרשת החלה בחוץ לארץ

מדברי חכמים מעידה על הקדושה הטמונה בעם ישראל, קדושה שתתגלה ותופיע בשלמותה כשיגיע העם לארצו.

ומדוע לא ציוו חכמים על קיומן בחוץ לארץ של שאר המצוות התלויות בארץ, כתרומות ומעשרות? משום שיש הבדל מהותי בין המצוות: מצוות הפרשת חלה מתקיימת במטבח, בתוככי הבית היהודי, ואילו חיובן של שאר המצוות חל על גידולי השדה. הפרשת החלה גם בנכר מבהירה ומאירה:

קדושת הארץ קיימת רק בארץ ישראל, אך קדושת עם ישראל קיימת בכל מקום - ומתעצמת בחיבור בין העם לארצו, כשכל ישראל מצויים על אדמתם!

~~~~~

## ~ מצווה וקדושה ~

התורה מצווה אותנו לקשור ציציות בכל בגד שאנו לובשים שיש בו ארבע כנפות, כלומר ארבע פינות. הציציות עשויות משני סוגים של חוטים:

**"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתֶּם אִלֵּיהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתַנּוּ עַל צִיצֵת הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת" (במדבר טו, לח).**

"צִיצֵת הַכֶּנֶף" היא מארג של חוטים הנקראים "חוטי לבן" - העשויים מהבד של הבגד שעליו הם קשורים, ולפי חלק מהשיטות צריכים להיות גם בצבע של הבגד. חוטי הלבן היו עשויים בדרך כלל מפשתן, כי בעבר היו לובשים בגדי פשתן. "פֶּתִיל תְּכֵלֶת" הוא חוט צמר הצבוע בצבע תכלת, צבע שדומה לים ולרקיע המזכירים את כיסא הכבוד<sup>56</sup>.

החוט הלבן וחוט התכלת שונים זה מזה בדרגתם - האחד בדרגה של מצווה,

<sup>56</sup>. "מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד" (סוטה יז, א).

השני בדרגת קדושה:

**חוטי הלבן** הופכים את הבגד הפשוט לבגד של מצווה המצוי על הגוף במשך כל היום. חוטים אלו, העשויים מהחומר של הבגד הנלבש, מלמדים שאנו יכולים להעניק ממד של מצווה לבגדינו ולחפצינו. **התכלת** מוסיפה למצווה את ממד הקדושה – התובעת מן האדם להתעלות ברוחניות.

שני הממדים נצרכים בעבודת ה'. ראשית עלינו לדאוג שפעולותינו היומיומיות תהיינה מושפעות מהתורה וממצוותיה, ועל גבי בסיס זה עלינו לשאוף להתעלות מעט, להיות מסוגלים להתנתק במידת מה מהעולם החומרי ולפגוש עולם של קדושה.

היום, כשאין לנו זיהוי מוחלט של צבע התכלת, אנו מקיימים את המצווה מן התורה בחוטים הלבנים, וכבר אמרו חכמים שאפשר לקיים את המצווה גם בלי התכלת:

"התכלת אינה מעכבת את הלבן, והלבן אינו מעכב את התכלת" (מנחות לח, א).  
בהעדרה של התכלת נהוג היום לעשות את הציציות הלבנות מחוטי צמר. ציציות הצמר מזכירות את חוט התכלת שהיה עשוי צמר, ואולי יש בתזכורת זו רמז למידת הקדושה שאנו שואפים אליה.

יהי רצון שנזכה לקיים את הייעוד הכפול של מצוות ציצית:

"לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדָשִׁים לֹא־לְהִיכֶם" (במדבר טו, מ).

מכוחה של מצוות ציצית נשתדל להפוך את כל פעילויותינו לפעילויות של מצווה – ונוסיף עליהן תבלין של קדושה.

~~~~~

~ אמונה ושכל ~

הרמב"ם, רבי משה בן מיימון, הוא עמוד האמונה. בספריו, הן בספר המדע הן בהקדמות לפירוש המשנה והן במורה נבוכים, עסק הרמב"ם ביסודות היהדות ונגע בכל השאלות המהותיות: אמונה בא-לוהים, תורה מן השמיים וכוח הנבואה.

והינה בהלכות עבודת כוכבים (ב, ג) כתב הרמב"ם כי יש להתרחק מכל סוג של חקירות מעין אלו, בהתבססו על דברי הפסוק:

"וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" (במדבר טו, לט).

ואלה דבריו:

"ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו, ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונימשך אחר הרהורי הלב, מפני שדעתו של אדם קצרה, ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריה, ואם יימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד? פעמים יתור אחר עבודת כוכבים, ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו, מה למעלה ומה למטה, מה לפניו ומה לאחור, ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה, ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה. ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על בוריה, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם'. כלומר, לא יימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים: אחרי לבבכם זו מינות, ואחרי עיניכם זו זנות. ולא זו, אף על פי שהוא גורם לאדם לטרדו מן העולם הבא אין בו מלקות".

כיצד מתיישבים הדברים יחדיו?

כמובן שישנה חובה להפנים את יסודות האמונה ולדעת להסבירם בהסברים משכנעים, כפי שעשה הרמב"ם בספריו, אולם אסור להשקיע את כל הכוחות בחקירות אלו ולהופכן לעיסוק המרכזי בחיים. "ולא תתרו", ציוותה התורה – אל תעסקו בחיפוש מתמיד אחר הוכחות וראיות, השאירו מקום גם לאמונה.

ודאי שכשאדם שואל שאלות הטורדות את נפשו יש להתייחס ברצינות לשאלותיו ולענות לו באהבה ובסבלנות, אך נקודת המבחן היא מהם שורשי השאלה, מהו המניע הבסיסי המוביל את האדם לחיפוש. האם החיפוש נובע ממרחק או מקרבה? האם אהבת ה' המפעמת בקרבנו היא המניעה אותנו לחקור ולהבין – או שמא אנו ניצבים מבחוץ ומנסים לחקור באמצעים שכליים מהי הדת האמיתית והמשכנעת ביותר?

דברי הרמב"ם מבהירים שאי אפשר לבסס את האמונה רק על השכל. החיבור לתורה הוא חיבור עמוק ושורשי, וחלק עצום ממנו מבוסס על מסורת אבות ועל האהבה הטבעית של היהודי לה' ולתורתו.

אבחנה זו מסייעת בהבנת חטאם של המרגלים המתואר בפרשתנו, פרשת שלח לך. תפקידם של המרגלים היה לאסוף מידע שיסייע בתכנון איך לכבוש את הארץ שהובטחה מאת ה', אולם הם נטלו לעצמם את תפקיד המחליטים האם אפשר לכבוש את הארץ.

ואף שהאמונה אינה יכולה להתבסס רק על חקירה שכלית, יש בהחלט מצווה לחזק את האמונה בעזרת הסברים הגיוניים הנותנים מענה לאדם השכלי.



פרשת קרח

~ מחלוקת ~

קרח מרד בהנהגתו של משה רבנו ובכהונתו של אהרן. אחרי שקיבל קרח את עונשו ונבלע באדמה המשיכו בני ישראל לערער על הכהונה שניתנה לאהרן ולבניו, וה' ציווה להקים זיכרון לאשר קרה, כדי שאיש לא יערער שוב על הכהונה:

"וַיִּקַּח אֱלֻעָזָר הַכֹּהֵן אֶת מַחֲתוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשֹּׂרֶפִים וַיִּרְקְעוּם
צָפוּי לַמִּזְבֵּחַ. וַזְכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זֶר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע
אַהֲרֹן הוּא לְהִקְטִיר קִטְרֹת לִפְנֵי ה' וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'
בְּיַד מֹשֶׁה לֹא" (במדבר יז, ד-ה).

סופו של הפסוק מלמד שאסור לעשות כמעשה קרח ועדתו ולפגוע בהנהגת עם ישראל שנקבעה על פי ה'. חכמי ישראל הרחיבו דין זה לכל המחלוקות, כפי שנאמר בגמרא:

"דאמר רב: כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו, שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו" (סנהדרין קי, א).

וכך פסק רבנו יצחק מקורביל בספר המצוות שלו:

"שלא לערער על הכהונה, דכתיב (במדבר יז, ה) ולא יהיה כקרח וגו'. ובכלל זה (שלא יחזיק במחלוקת) ושלא יהיה בעל מחלוקת. והמערער על הכהונה לוקה בצרעת כעוזיהו המלך" (ספר מצוות קטן מצווה קלב).

לדברי הרמב"ם אין בפסוק ציווי ואזהרה שלא להיקלע למחלוקת - אלא הבטחה שעונש כה חמור כעונש שפקד את קרח ועדתו לא ישוב עוד לעולם (אף

שבעלי המחלוקת יקבלו את עונשם, בדמות מחלת הצרעת):

"וכן אמרו 'ולא יהיה כקרח וכעדתו' הוא שלילה, ובארו חכמים שהוא שלילה, ופירשו ענינה ואמרו שהוא יתעלה ספר לנו שכל מי שיחלוק על הכהונה ויערער בה לא יחול בו כקרח וכעדתו מן הבליעה והשרפה, אבל אמנם יהיה עונשו כאשר דבר ה' ביד משה, רוצה לומר הצרעת" (ספר המצוות לרמב"ם שורש ח).

ונראה שהרמב"ם נמנע מללמוד מפסוק זה איסור גורף על כל מחלוקת, כי אכן ההתרחקות מן המחלוקת אינה ערך מוחלט, ואין היא דומה לאיסורים לרצוח או לגנוב, שהם ערכים אוניברסליים (אף שגם בהם יש מקרים היוצאים מן הכלל).

המחלוקת יכולה להיות פורה ומפרה כשהיא אינה גולשת למריבה. יתרה מזו, לפעמים יש חובה להתקומם מול עושי עוולה, ואין לטעון במקרים אלו כנגד מי שמוחה שהוא יוצר מחלוקת.

למעשה, השאלה מתי חייבים למחות במצוות התוכחה ומתי צריך להימנע כדי לא להרבות במחלוקת היא שאלה עדינה מאוד, ואין עליה תשובה חד משמעית. יש לדון בכל מקרה לגופו, אולם חובה לזכור ולהפנים שנדרש עיון גדול לפני כל כניסה למחלוקת. עלינו לשקול את הנסיבות בפלס הערכים של תורתנו הקדושה - כדי שמצד אחד לא נחטא בחטא האדישות והשותפות לפשע, ומן הצד השני לא נחטא בעוון של התערבות יתר שעשויה להגביר את אש הבערה.

נתפלל כולנו שכל המחלוקות יהיו אך ורק לשם שמיים - ושחלילה לא נהיה כקרח וכעדתו.

~~~~~

## ~ קדושה ונתינה ~

התורה מצווה בפרשתנו להפריש שלושה סוגים של תרומות ומעשרות: תרומה גדולה, מעשר ראשון ותרומת מעשר. לכל אחת מן ההפרשות דינים משלה:

א. **תרומה גדולה** - כל חקלאי יהודי צריך להפריש מדי שנה בשנה חלק מתבואתו ולתת אותו לכוהן, ככתוב:

"כָּל חֶלֶב יִצְהָר וְכָל חֶלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן רִאשִׁיתָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לָהּ לָךְ נְתִתִּים" (במדבר יח, יב).

מן התורה אין שיעור לתרומה הגדולה, ואפשר לצאת ידי חובה אף בהפרשת חיטה אחת. התרומה קדושה, ואסור למי שאינו כוהן לצרוך אותה.

ב. **מעשר ראשון** - נוסף על התרומה הגדולה, החקלאי נדרש לתת עשירית מתבואתו ללוי, שנאמר:

"וּלְבְנֵי לְוֵי הִנֵּה נִתְּתִי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֶלֶף עֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֹל מוֹעֵד" (שם, כא).

שיעורו של המעשר שהחקלאי הישראלי מפריש ללוי צריך להיות עשירית בדיוק, ואין בו קדושה - ומותר ללוי להזמין אנשים אחרים, שאינם לוויים, לסעוד עימו על שולחנו.

ג. **תרומת מעשר** - מתוך המעשרות שקיבל הלוי הוא צריך להפריש עשירית:

"וְאֵל הַלְוִיִּם תִּדְבֹּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נִתְּתִי לָכֶם מֵאֲתֶם בְּנַחֲלַתְכֶם וְהִרְמַתֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר" (שם, כו).

את המעשר שהפריש הלוי הוא נותן לכוהן:

**"כֵּן תָּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרוּמַת ה' מִכָּל מַעֲשְׂרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְתְּתֶם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן" (שם, כח).**

לתרומת המעשר שהלוי נותן לכוהן מצטרפות יחד שתי חומרות:

❖ שיעורה של התרומה עשירית ולא פחות מכך.

❖ התרומה קדושה - ומותרת אך ורק לכוהנים ולבני ביתם.

מה פשר ההבדלים בין המתנות השונות?

**התרומה** לא נועדה לפרנס את הכוהן - אלא לגרום לחקלאי הישראלי להפנים שהוא איננו בעל הבית בעולם, וכל עוד לא הפריש מתבואתו לה' היא אינה שייכת לו ואסור לו לאכול ממנה. מאחר שהתרומה מופרשת לקב"ה יש בה קדושה, והואיל והקב"ה אינו צריך דבר - אין לה שיעור. את ההפרשה הקדושה הקב"ה כביכול מעביר לכוהן שיצרוך אותה בקדושה, ולפיכך נאמר בתרומה **"וְרָאִיתֶם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לָהּ לֶךָ נִתְּתִים"** - ההפרשה ניתנת לה', וה' נותנה לכוהן.

ואולם מהותו של **המעשר הראשון** שונה. המעשר הראשון הוא תשלום ללוויים על עבודתם למען כלל ישראל במקדש, ולכן אין בו קדושה - ככל משכורת אחרת, ויש בו שיעור ברור - כראוי לתשלום על שירות, כפי שמודגש בפסוק: **"חֲלֹף עֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר הֵם עֲבָדִים"**.

**תרומת המעשר** שהלוי נותן לכוהן כוללת את שתי המהויות - זו של התרומה וזו של המעשר:

מצד אחד היא דומה לתרומה, שכן היא ממחישה ללוי שהוא אינו בעל הבית ואינו רשאי לצרוך את התבואה קודם שהפריש ממנה לה', ככתוב **"וַיִּהְיֶה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מִעֶשֶׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר"** - ועל כן היא קדושה.

מצד שני היא דומה למעשר, שכן היא ניתנת ישירות מן הלוי לכוהן - **"וַיִּנְתְּתֶם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן"** - בשונה מהתרומה הגדולה שהישראלים מרים לה' וה' נותנה לכוהן. במובן זה תרומת המעשר משמשת שכר לכוהנים - המשרתים בבית ה' אך אינם מנותקים מעם ישראל. מתוך המעשרות שקיבלו

מעם ישראל דואגים הלוויים לכוהנים, ולכן עליהם לתת כמות מכובדת - בשיעור מעשר - ולא די בכמות קטנה.

תרומת המעשר שהלוי נותן לכוהן נושאת אפוא משמעות כפולה - של קדושה ושל נתינה.

~~~~~

~ מעשר ראשון ~

החקלאי היהודי חייב להפריש חלק מתבואתו לעניים, לכוהנים וללוויים. בפרשתנו מופיע הציווי לתת עשירית מן התבואה ללוי. התורה מסבירה את טעמו של מעשר זה:

"וּלְבְנֵי לְוֵי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֶלֶף עֲבַדְתֶּם אֲשֶׁר הֵם עֲבָדִים אֶת עֲבַדְתִּי אֱהֵל מוֹעֵד" (במדבר יח, כא).

"כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִרְמוּ לַה' תְּרוּמָה נָתַתִּי לְלוֹיִם לְנַחֲלָה עַל כֵּן אֶמְרָתִי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּחֲלוּ נַחֲלָה" (שם פסוק כד).

המעשר הניתן ללוויים הוא מעין תשלום תמורת עבודתם בבית המקדש. עם ישראל מְצוּוה לדאוג לאנשי הרוח שלומדים תורה בלי הרף ומנחילים את תורתם לרבים, ואנשי הרוח נתבעים מצידם להקדיש את כל מרצם לטובת הציבור. הם מוותרים על פיתוח כלכלי מזהיר ואין להם נחלה בארץ ישראל.

מצוות המעשרות מאירה את התלות בין העולם הרוחני לעולם המעשה. המחשבה הרווחת היא שפיתוח הכלכלה הוא תנאי להתפתחות הרוחנית, אך מצווה זו ממחישה עד כמה הם קשורים זה בזה: אף שהפרשת המעשר תלויה בקיומה של עבודה חקלאית, כל עוד לא הופרש המעשר ללוי אסור לחקלאי לצרוך את התבואה. הפרשת המעשר היא המתירה את התבואה לשימוש.

היום תוקפן של מצוות אלו הוא מדברי חכמים⁵⁷, שכן התנאי לקיומן מן התורה הוא שיבת כלל עם ישראל לארצו וחזרת הלוויים לעבודת בית המקדש - עבודה המצדיקה את הפרשת המעשר החשובה כל כך.

קיום המצווה בימינו מזכיר ומחזק את החובה ואת הזכות לדאוג לרווחתם של האנשים המתמסרים להעצמת חיי הרוח בקרב העם.

~~~~~

## ~ שיר ~

במקומות רבים נוהגים ללוות את תפילת ההלל בראשי חודשים בשירה ובנגינה. ישנם רבנים המבקרים את התופעה בטענה שהיא אינה מבוססת על המסורת היהודית, והראיה - שלא נהגו לעשות כן בדורות האחרונים. לדבריהם התפילה היא עת של התקשרות היחיד עם בוראו, ונדרשת בה אווירה של רצינות וכבוד ראש. ואולם לימוד פרשתנו מגלה שהשירה והנגינה נכחו כבר בבית המקדש, בעבודת הלוויים.

נאמר בפרשה:

"וְעָבַד הַלְוִי הוּא אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עֹנֶם חֻקַּת עֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּחֲלוּ נִחְלָה" (במדבר יח, כג).

מה כללה עבודת הלוויים במקדש? כך לימדנו הרמב"ם:

"זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש שנאמר 'בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי', ומצות עשה להיות הלויים פנויים ומוכנים לעבודת המקדש בין רצו בין שלא רצו, שנאמר 'ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד' [...]"

57. ולמעשה גם אחרי הפרשה לא נותנים את המעשר ללוויים, כי מעמדם בימינו נתון בספק ואין ראיות חותכות המעידות על ייחוסם.

עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש, ויהיו מהן שוערין לפתוח שערי המקדש ולהגיף דלתותיו, ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום [...]

לוי האונן מותר לעבוד ולשורר, ואין פוחתין משנים עשר לויים עומדים על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן, ומוסיפין עד לעולם, ואין אומרין שירה אלא בפה בלא כלי שעיקר השירה שהיא עבודתה בפה, ואחרים היו עומדים שם מנגנין בכלי שיר, מהן לויים ומהן ישראלים מיוחסין המשיאין לכהונה [...]

ובמה הם מנגנין, בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות והצלצל, ואין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה, ואין פוחתין משני חלילים ולא מוסיפין על שנים עשר, ואין פוחתין משתי חצוצרות ולא מוסיפין על עשרים ומאה, ואין פוחתין מתשעה כנורות ומוסיפין עד לעולם, והצלצל אחד בלבד" (הלכות כלי המקדש ג, א-ד).

אנו למדים שהשירה והנגינה בבית המקדש הן חלק בלתי נפרד מעבודת ה'. השירה בפה היא חובה גמורה של הלוויים, והאחריות לנגינה בכלים מוטלת על כלל ישראל. כמה משמעותיות הן השירה והנגינה, המבטאות עומקים של שמחה! וכך כתב רבי יהודה הלוי על חשיבות השמחה בעבודת ה':

"וכללו של דבר, כי תורתנו נחלקת בין היראה והאהבה והשמחה, תתקרב אל א־להיך בכל אחת מהנה, ואין כניעתך בימי התענית יותר קרובה אל הא־להים משמחתך בימי השבתות והמועדים, כשתהיה שמחתך בכונה ולב שלם" (הכוזרי מאמר ב, נ).

מכאן שהנגינה באמירת ההלל אין בה מן החידוש אלא אדרבה, היא מחזירה אותנו אל המקורות.



## פרשת חוקת

### ~ זאת התורה ~

אדם שנמצא בחדר שיש בו מת נטמא מייד, אף אם לא נגע כלל במת:

"זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא  
שבועת ימים" (במדבר יט, יד).

ההשלכות של טומאה זו מבוארות בהמשך:

"ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את  
מקדש ה' טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא" (במדבר יט, כ).

כלומר אם האדם אשר נטמא בטומאת מת נכנס לבית המקדש בלי לטהר את  
עצמו תחילה הוא נענש בכרת, ומכאן שהטמא יכול להמשיך בשגרת חייו -  
וטומאתו גוזרת עליו רק התרחקות מבית המקדש.

לאור זאת נראה לכאורה שמדובר בהלכה שולית למדיי, שאינה נוגעת לנו  
היום בהעדר בית מקדש. מדוע אפוא פתחה התורה את הפסוק בהכרזה החגיגית  
"זאת התורה" - כאילו טמונים בהלכה זו יסודות התורה כולה!?

אכן זוהי הלכה יסודית ביותר, משום שהיא נוגעת בהבנת מהותו של אדם.

טומאה מבטאת חיסרון, והחיסרון הבולט ביותר הוא חסרונו של אדם שנפשו  
סרה מעליו. לעומת הטומאה, הטהרה מבטאת תוספת. אנשים טהורים מקבלים  
על עצמם לנהוג בקדושה יתרה מזו של כל אדם.

טומאת מת שונה משאר הטומאות: רוב הטומאות מועברות בדרכים שונות  
של מגע, ואילו טומאת המת מועברת בלי כל מגע, מעצם ההימצאות תחת קורת



גג אחת עם המת, ולא רק האנשים הנמצאים בחדר נטמאים אלא גם כל הכלים שבאותו החדר.

דינים אלו מלמדים על גודל החלל שנוצר בעקבות הסתלקותו של אדם מן העולם. האדם מורכב מגוף ונשמה; נשמתו מחוברת לנשמותיהם של אחרים, ובמותו נגרעים מקצת מכוחות החיים של סובביו שהושפעו מרושם נשמתו. גם הכלים שנמצאים בביתו נטמאים, כי כלי האדם מקבלים את משמעותם מכוח האדם החי והפועל בהם, וערכם נמדד ביחס אליו בלי קשר לערכם בשוק.

אומנם אין גוזרים טומאה על העולם כולו, אך הטומאה החלה על מי ששהה בחדרו של המת ממחישה את השפעת האדם על סביבתו - ואת חסרונה הנובע מהסתלקותו.

אם כן, תורת "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֶהָל" היא תורה חשובה ביותר, "זאת התורה", כי היא מבטאת את גדלות האדם ואת גודל נשמתו שאינה מצטמצמת בדל"ת אמותיו אלא שולחת את אורה הרבה מעבר לו, מתקשרת לנשמות הסובבות אותו ומשפיעה באופן ממשי על ביתו ועל קרוביו ואוהביו.

~~~~~

~ השתלת איברים ~

פרשתנו מפגישה אותנו עם מיתתה של מרים:

"וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִין בְּחֵדָּשׁ הָרָאוּשׁוֹן וַיָּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֶר שָׁם" (במדבר כ, א).

המילה "שָׁם" מופיעה פעמיים: **"וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֶר שָׁם"**. מה פשר הדבר?

הואיל והתורה הדגישה את מקום קבורתה של מרים ולא רק את מקום מותה משמע שהקבר איננו רק פתרון טכני לאחסון הגופה, אלא מקום בעל חשיבות עליונה בזכות המת הקבור בו. זהו מקומו של המת עד לתחיית המתים - ואותו

יפקדו אוהביו כדי לחלוק לו כבוד, להתחבר לנשמתו וללמוד על דרכיו. חז"ל למדו מכאן על קדושתו של המת גם לאחר פטירתו, וקבעו כי המת אסור בהנאה.

האיסור ליהנות מן המת מובא בהלכה:

"מת, בין עובד כוכבים בין ישראל, תכריכיו אסורים בהנאה" (יורה דעה שמט, א).

כלומר לא רק המת עצמו אסור בהנאה אלא אף הבגד שהיה על גופו בקבורתו.

הלכה זו מלמדת אותנו כמה ערכים חשובים:

❖ גוף האדם אינו רק מעטפת לנשמה - יש בו קדושה גם מצד עצמו.

❖ יש לנהוג כבוד בנפטר.

❖ אין לנצל מצוקה של הזולת להנאות אישיות.

בשל האיסור ליהנות מן המת יש מן הפוסקים שאסרו להשתמש באיבריו של הנפטר להצלת חייו של אדם אחר. ואולם לא כך נפסק להלכה, משתי סיבות:

א. כלל גדול בהלכה שפיקוח נפש דוחה איסורים, ועל כן למען הצלת חיי אדם מותר להשתיל איבר מן הנפטר.

ב. הרב אונטרמן הוסיף כי האיבר המושתל אינו נחשב מת - שכן הוא חי ונושם באדם אחר. זוהי מצווה עצומה וחסד גדול שגומל הנפטר עם זולתו.

אנשים רבים מחפשים דרכים שונות להנציח את יקירם שנפטר ולקיים מצוות לעילוי נשמתו. אין עילוי גדול יותר ממתן חיים לחלקים מגופו - הממשיכים לחיות בגוף אחר ומעניקים לו חיים ושמחה.

כמה גדולים הם בני עמנו המתגלים במלוא הדרם גם בתקופת מלחמה - וכשחייל נהרג מתוך הגנה על כולנו מוסיפים הוריו ותורמים את איבריו להצלת אנשים נוספים. איזו אצילות!

~~~~~

## ~ כבוד המת וכבוד החיים ~<sup>58</sup>

אהרן הכהן מת, וצער עמוק מילא את כל עדת ישראל:

"וַיֵּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָזַע אֶהְרֹן וַיִּבְכוּ אֶת אֶהְרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל"  
(במדבר כ, כט).

בבכיים על אהרן קיימו בני ישראל את המצווה להספיד את הנפטר, כפי שנפסק בשולחן ערוך:

"מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו. ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי, אלא מזכירין מדות טובות שבו, ומוסיפין בהם קצת, רק שלא יפליג" (יורה דעה שמד, א).

חכמינו זיכרונם לברכה נחלקו אם חובת ההספד נועדה לכבודו של הנפטר או לכבודם של האבלים.

לכבודו של הנפטר כיצד? הלוא הוא איננו עוד בין החיים!?

כל אדם אוסף במהלך חייו מצוות ועבירות, ולאחר מותו הוא נשפט על מעשיו בעולם האמת. כאשר מספידים את המת ומאירים את המצוות ואת החסדים שעשה עולים הדברים לבית דין של מעלה, והרושם הטוב שהשאיר בעולם על כל קרוביו ומכריו מעיד שזו הייתה מהות חייו. כבוד זה שחולקים לנפטר מועיל לו אפוא בבית המשפט העליון.

לכבודם של החיים כיצד?

משפחתו של הנפטר איבדה זה עתה את היקר לה מכול, והכאב קשה מנשוא. כאשר מזכירים באהבה את מעלותיו ומספרים בשבחו, המשפחה כולה מתחברת למידותיו ולטובו וחפצה לדבוק בדרכיו. הדגשת היותו של הנפטר איש טוב וצדיק

---

58. נושא זה כבר נידון בפרשת חיי שרה בצורה דומה, אך הדגשים שונים.

מרוממת ומחזקת את משפחתו ואת כל מכריו.

כמובן ששתי הדעות משלימות זו את זו ושתיהן אמת. ההספד נאמר לכבודו של הנפטר ולכבודם של החיים גם יחד - אך כבוד הנפטר קודם לכבוד החיים. ועל כן אם ביקש אדם, מטעמיו הכמוסים עימו, שלא יספידו אותו - יש לכבד את רצונו ולהימנע מלהספידו.

מצוות ההספד משמשת בעבור האבלים מעין מִטְעָן המאפשר להם להתמלא מחדש בכוחות. ההספד קורא לנשאים להמשיך את מעשיו הטובים של יקירם עלי אדמות, ומכוח הדבקות במעשיו נשאת דמותו חיה בקרבם.

בני ישראל בכו על אהרן הכהן - ובבכיים הם מקבלים עליהם למעשה להמשיך ולהיות מתלמידיו:

"הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א, יב).

~~~~~

~ מזוזה ~

מצוות עשה לקבוע בפתח הבית מזוזה - שעליה כתובות שתי פרשיות: "שמע ישראל" ו"והיה אם שמוע". כלפי חוץ נראות במזוזה שלוש האותיות שֶׁ-דִּי, שצירופן הוא אחד משמותיו של ה' - וגם ראשי התיבות של שומר דלתות ישראל. אנו מאמינים שמצוות המזוזה שומרת ומגינה עלינו, אך כיצד פועלת המזוזה את פעולת השמירה? כך כותב הרמב"ם:

"חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ברוך הוא ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישורים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא

יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם" (הלכות מזוזה ו, יג).

הרמב"ם מבהיר שהמזוזה איננה סגולה, ואין היא פועלת בדרך מסתורית להצלת האדם. במה אפוא טמון כוחה? המזוזה מזכירה לאדם את תפקידו עלי אדמות, ובזכותה הוא מתרחק מהבלי העולם וזוכה לשמירה ולהגנה. מהיכן למד הרמב"ם שאין כוח סגולי במזוזה?

בפרשתנו מסופר שבני ישראל חטאו והטיחו את תלונותיהם באלוקים ובמשה, וה' שילח בהם נחשים ושרפים. לאחר שהמיתו הנחשים עם רב בישראל התחרטו בני ישראל על חטאם וביקשו ממשה להסיר את הנחשים מעליהם. בתגובה ציווה ה' את משה לפסל נחש מנחושת ולהעמידו על נס - וכל מי שייפגע מנשיכת נחש יביט בו ויתרפא:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֹס וְהָיָה כָּל הַנִּשּׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי" (במדבר כא, ח).

לכאורה נראה מפשט הפסוק שנחש הנחושת פעל פעולת כישוף, שהרי כל מי שהביט בו נרפא מחוליו, ואך טבעי הוא לחשוב שכך פועלת גם המזוזה. האומנם? חכמינו זיכרונם לברכה רואים בהבנה זו עבודה זרה. לא פסל הנחש הוא המרפא, אלא לב האדם המביט מעלה ונזכר בריבונו של עולם, ומתוך כך חוזר אל מהות קיומו ואל כוחות בריאותו:

"כיוצא בדבר אתה אומר 'עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוח וראה אותו וחי', וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתרפאין, ואם לאו היו נימוקים" (ראש השנה כט, א).

המזוזה ונחש הנחושת הם רק אמצעים המזכירים לאדם את מקומו, ואין הם פועלים במקומו. הקדוש ברוך הוא חפץ בליבו של האדם, בתורתו ובמעשיו הטובים - והם אשר שומרים עליו מפני המזיקים.

~~~~~

# פרשת בלק

## ~ שדים ~

בספר חסידים מובא שאסור לאטום חלון או פתח בצורה מוחלטת:

"לא יסתום אדם חלון או פתח לגמרי שלא יזיקו השדים, כי דרכן לצאת בו, אלא ינקוב בו נקב" (ספר חסידים [מרגליות], צוואת ר' יהודה החסיד, אות כ).

טעם הדבר מפורש בגוף הספר:

"כי האתון ראתה מה שלא ראה בלעם. ולמה לא נטה המלאך לצד ימין או לשמאל או יפרח באויר, שאמר 'כי ירט הדרך לנגדי'? אלא מכאן שסכנה לסתום חלונות ופתחים לפי שמא נגזר לשדים שאין להם לעבור אלא באותו הדרך ומטריח השדים במקום אחר, לכן 'ותלחץ [את] רגל בלעם אל הקיר' - לעבור במקום הנגזר לו" (שם סימן אָלף קמ"ו).

האמונה במציאותם של שדים יוצאת מתוך נקודת הנחה שישנם כוחות רוחניים בלתי נראים הפועלים בדרכם, ואין להפריע להם שמא יכעסו ויגרמו נזקים - כפי שהורה רבי יהודה החסיד. דברים אלו מנוגדים לגישת הרמב"ם, הרואה באמונה בשדים איסור חמור.

נראה שיש באמונה בשדים סכנה של אימוץ אמונה תפלה, המנוגדת לנאמר בפרשתנו - "כִּי לֹא נִחַשׁ בַּיַּעֲקֹב וְלֹא קִסָּם בַּיִשְׂרָאֵל" (במדבר כג, כג). עם ישראל מאמין בכוח עליון אחד ויחיד - הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. כמובן שהעולם מתנהל על פי חוקי הטבע, אך המושך בחוטים מאחורי הקלעים הוא רק האלוקים הפועל בעולם.

ואכן הראיה מסיפור בלעם והאתון נראית לכאורה הפוכה מדברי ספר חסידים, שכן נאמר במפורש שמלאך ה' הוא אשר חסם לבלעם את הדרך

בשליחות ה':

"וַיֹּאמֶר אֱלֹד מִלֶּאֱד ה' עַל מֵה הַכִּיתָ אֶת אֶתְנֶחַד... הִנֵּה אֲנִכִּי יֵצְאֲתִי לְשֹׁטֶן כִּי יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי" (במדבר כב, לב).

ודאי שאין מדובר בגחמה של שדים!

וכאן עולה השאלה מאליה: אם השדים אינם קיימים במציאות, כיצד ייתכן שהגמרא מלאה בסיפורי שדים?! מדברי הרמב"ם למדנו שחכמינו זיכרונם לברכה הורו את דבריהם בדרך משל, ואין להבין את מדרשיהם ואגדותיהם כפשוטם.

ואולי מתוך הבנה זו נוכל להאיר את הרעיון העמוק הטמון בדברי רבי יהודה החסיד:

חלון או פתח מבטאים את הקשר בין הבית והמשפחה לעולם החיצון, וסגירת הפתחים והתבצרות בדל"ת אמותיו של הבית, כבתיבת נוח סוגרת ומסוגרת, היא דרך חיים מסוכנת ובלתי ראויה. דברי רבי יהודה החסיד מדגישים עד כמה חשוב לשמור על קשר עם העולם החיצון - להיות חלק מן המתרחש בעולם, להשתתף בשמחותיו ובמצוקותיו ולפתוח את הדלת ואת הלב אל הבאים מבחוץ.

למעשה כך הוריתי לאדם ששאל אותי כיצד עליו לנהוג בסוגיה זו: הסברתי לו כי דברי ספר חסידים לא נפסקו בשולחן ערוך ואין לחשוש להם כלל; חלילה לנו מלקבל דברים אלו כפשוטם, אלא עלינו ללמוד את העולם הרעיוני הטמון בהם. ועל כן הוא רשאי לסגור את הטעון סגירה ולפתוח את הפתחים הנדרשים, ובד בבד עליו להשתדל להפוך את ביתו לבית פתוח המקבל לתוכו את הזקוקים לעידוד ולחיזוק - ולהשאיר תמיד חלון פתוח אל העולם החיצון שדרכו יוכל להתחבר לקהילה כולה.

~~~~~

~ זריזות ~

בלעם רצה לקלל את ישראל, אך חרף רצונו בירך אותם חזור וברך. בברכתו השנייה העלה בלעם על נס את זריזותו של עם ישראל:

"הֵן עִם כְּלָבִיא יָקוֹם וְכָאֲרִי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד יֵאָכֵל טָרֶף וְדָם חָלָלִים יִשְׁתֶּה" (במדבר כג, כד).

לפי הבנת הפשט הפסוק מבטא את שבחו של העם המגן על מדינתו ועל אזרחיה ולא נח עד להכרעת אויביו בניצחון מוחץ. חכמינו זיכרונם לברכה הוסיפו ממד נוסף בהבנת הפסוק, וראו בו את גודלו של העם המזדרז לקיים את מצוות ה'. וכך ביאר רש"י:

"כשהן עומדים משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש טלית, לקרוא את שמע ולהניח תפילין".

זריזות זו מוצאת את ביטוייה בסעיף הראשון של ספר ההלכה היסודי, השולחן ערוך:

"יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר" (אורח חיים א, א).

דברים אלו של רבי יוסף קארו נסמכים על דברי התנא יהודה בן תימא:

"הוי עז כנמר וקל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" (אבות ה, כ).

רבי יהודה בן תימא מביא דוגמאות מבעלי החיים לתכונות יסוד שראוי שכל עובד ה' יסגל לעצמו:

❖ תכונת העזות המאפיינת את הנמר - שלא יבוש מפני אחרים ויימנע חלילה בשל כך מקיום המצוות.

❖ תכונת הראייה החדה המאפיינת את הנשר - שלא יביט בדברים שאינם ראויים העלולים לעורר את יצרו.

❖ תכונת הזריזות של הצבי - שירוף לכל דבר מצווה.

❖ גבורת הארי - שיחזק את ליבו בגבורה לעבודת ה'.

השולחן ערוך לא פירט את כל דברי המוסר המנויים במשנה (אף שכמובן אינו חולק עליהם), ובחר להתמקד דווקא בחשיבותה של גבורת הלב - "יתגבר כארי". גבורת הלב היא המקור לכל התכונות שמנה יהודה בן תימא, והיא כוללת בתוכה את כולן. אדם המתגבר כארי לעבודת ה' צריך להיות בעל עזות וביטחון בצדקת דרכו, להזדרז בקיום המצוות ולהימנע ממראות אסורים.

דברי המוסר שהביא המחבר הם אפוא מועט המחזיק את המרובה, בתוספת תרגום הלכתי מעשי: כיצד יקנה האדם את מידת הגבורה? "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו".

מכאן שתכלית החיים היא עשיית רצון הבורא, והתגברות האדם לעבודת בוראו בראשית היום משפיעה על מהלך היום כולו.

הפשט והדרש משלימים זה את זה, כי תכונת הגבורה הנדרשת ללוחמים על הגנת העם והארץ היא אותה התכונה הנצרכת בעבודת ה'.

~~~~~

## ~ היזק ראיה ~

שני שכנים שוכנים זה לצד זה, ובין בתייהם מפרידה חצר. האחד רוצה לבנות גדר סביב חלקו בחצר כדי לכבד את פרטיותו, אך השכן מתנגד בטענה שהגדר תחשיך את חלקו ותפגע ביכולתו ליהנות מהנוף, או לחלופין טוען כי הוא אינו יוצא כלל לחצר ועל כן אין כל צורך בחציצה. מה הדין במקרה זה?

על פי ההלכה לא זו בלבד שהשכן אינו יכול למנוע את הקמת הגדר, הוא אף מחויב להשתתף בעלות הקמתה באיכות המקובלת באזור מגוריהם, כמובא

בשולחן ערוך:

"חצר השותפין [...] יש לכל אחד מהם לכוף את חבירו לבנות הכותל באמצע, כדי שלא יראהו חבירו בשעה שמשתמש בחלקו. ואפילו עמדו כך שנים רבות בלא מחיצה, כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה. הגה: ואפילו יש מנהג בעיר שלא לעשותו, אין הולכין אחריו, וכופין לעשותו" (הלכות שותפים בקרקע קנז, א).

הלכה זו נקראת "היזק ראייה". בשונה משאר הנזקים, שבהם האדם נתבע לשלם את דמי הנזק לאחר שארע, בהיזק ראייה חייב האדם להשתתף בהוצאות מראש - כדי למנוע נזק לשכנו.

יסוד הלכה זו טמון בפסוק בפרשתנו, שבו בלעם משבח את ישראל:

"מֵה־טֹבוֹ אֶהְיֶה יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתִּיךָ יִשְׂרָאֵל" (במדבר כד, ה).

ופירש רש"י:

"על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה".

בלעם ראה את הצניעות הנוהגת בישראל, ולא היה יכול אלא לשבח את העם המיוחד שהופך כל בית וכל אוהל למשכן קטן.

~~~~~

~ היזהרו בבני עניים ~

בלק מלך מואב שוכר את בלעם לקלל את ישראל, אך במקום קללות יוצאות מפי בלעם ברכות בלבד. בברכתו השלישית מופיע הפסוק הבא:

"יֵצֵל מִים מִדְּלִי וְזָרְעוּ בְּמִים רַבִּים וְיָרִם מֵאֲגַג מֶלֶכוֹ וְתִנְשֵׂא מַלְכָּתוֹ" (במדבר

כד, ז).

רש"י פירש את הפסוק על הצלחתו של עם ישראל ועל המלך שיקים מבניו - מלך שיכניע בגבורתו את אגג מלך עמלק, ומלכותו תתגדל ותתנשא מעל כולם.

ואולם חכמינו זיכרונם לברכה לא הסתפקו בפשט הדברים. הם דרשו את המילה "מִיָּם" על התורה שהם מסמלים, ואת הביטוי "מִדְּלִי" על האנשים הדלים - עניי ישראל. וכך, על התורה שתזיל ותזרום מן הדלים הזהירו חז"ל:

"היזהרו בבני עניים, שמהם תצא תורה לישראל" (נדרים פא, א).

הר"ן מבאר כי העניים מלאים בענווה, ולכן הם זוכים לכוון את לימודם לאמת.

על התוצאה המעשית של אזהרה זו נוכל ללמוד מהסיפור הבא המופיע בגמרא (בתרגום חופשי):

רב הזדמן למקום אחד, גזר תענית ולא ירד גשם. ירד לפניו שליח הציבור בתפילה, אמר "משיב הרוח" - ונשבה רוח, אמר "מוריד הגשם" - וירד גשם. אמר לו רב: מה מעשיך? אמר לו: אני מלמד תינוקות, ואני מלמד בני עניים כבני עשירים, וכל מי שאינו יכול לשלם אינני לוקח ממנו דבר. ויש לי בריכה של דגים, וכל מי שמתרשל בלימודו אני משחד אותו בהם, מרגיע אותו ומפייס אותו עד שהוא בא וקורא (תענית כד, א).

מכאן אנו למדים כי כל אדם ראוי ללמוד תורה - ואין לדרוש תמורה כספית ממי שמתקשה לשלם בעבור לימודו.

~~~~~

## פרשת פינחס

### ~ ירושה ~

בנות צלפחד מבקשות לקבל אחוזה בנחלת אביהן אשר מת בלי להותיר בנים אחריו, וממשפטן נלמדים דיני ירושה:

"וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֹּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי יָמוּת וְבֶן אֵין לוֹ וְהֶעֱבַרְתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבָתוֹ" (במדבר כז, ח).

הפסוק מורה כי הבנים הם היורשים הטבעיים של אביהם, ורק בהעדר בנים עוברת הירושה לבנות.

ומה דינה של אשת המת? האין היא זכאית לרשת את נכסי בעלה!?

עיון בפרטי ההלכה מגלה שאכן גם הנשים זוכות להגנה כלכלית במות הבעל והאב. האלמנה זכאית, כל עוד לא נישאה בשנית, להמשיך ולהתקיים מנכסי בעלה באותם התנאים שהתקיימו בחייו, ורק הנותר מחולק ליורשים - אולם לפני חלוקת הירושה לבנים יש לדאוג שהבנות תקבלנה את כל הנחוץ להן לנישואיהן.

כלומר אף שהירושה עצמה מיועדת בעיקרה לבנים, התחייבויותיו של הנפטר כלפי אשתו ובנותיו קודמות לירושה. מכאן נוכל ללמוד שמהותה של הירושה איננה עצם החלוקה של נכסי הנפטר לקרוביו אלא המשכת פועלו דרך נכסיו. זוהי הסיבה שעל פי ההלכה הבכור מקבל פי שניים, כי הוא האחראי הראשי לדאוג להמשך פועלו של אביו.

במהלך הדורות השתנתה מציאות החיים, וההבדלים בין הבנים לבנות בנשיאת ערכי המשפחה הטשטשו מעט. אי לכך רבים בוחרים באפשרות ההלכתית להתאים את חלוקת הנכסים למציאות, בהתבסס על דברי ספר החינוך

במצווה ת' ("מצוות דיני נחלות"). בעל החינוך מלמד שכל אדם יכול לעשות כרצונו ברכושו בעודנו בחיים, ועל כן הוא רשאי לכתוב צוואה בחייו ולהורות בה על חלוקת רכושו לפני פטירתו לפי ראות עיניו.

מעניין להוסיף שחכמי מרוקו תיקנו שגם בהעדר צוואה כזו יש לתת חלק מן הירושה לבנות, בהבנת המציאות המשתנה.

ועם כל זאת בל נשכח את מהותם של דיני הירושה המקוריים, המצווים את היורשים לפעול למען המשך פועלו של הנפטר על ידי שימוש מושכל בנכסיו.

~~~~~

~ מינוי רב עיר ~

שאלה הלכתית מעשית: רב של עיר הלך לעולמו אחרי עשרות שנים של הנהגה רוחנית מבורכת ושירות נאמן של הציבור. בנו הוא אדם ראוי, תלמיד חכם ומעורב בדעת עם הבריות. האם הבן יורש את אביו בתפקיד הרבנות, או שהדבר נתון לדעתם של בני העיר?

את התשובה נוכל ללמוד מפסוקים בפרשתנו. לאחר פרשת בנות צלפחד מזכיר ה' למשה כי הוא לא ייכנס לארץ עם העם. לשמע הדברים מבקש משה רבנו מה' למנות לו מחליף:

"וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר. יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכָל בֶּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה. אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֹא לְפָנֵיהֶם... וְלֹא תִהְיֶה עֵדֶת ה' כִּצְאֹן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעָה" (במדבר כז, טו-יז).

וכך מפרש רש"י:

"יִפְקֹד ה' - כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיע שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי. אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כך

עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימושו שלא מש מתוך האהל".

ודאי שבנו של משה רבנו היה ראוי להנהגה, שאם לא כן לא היה משה רבנו מציע למנותו, ואף על פי כן אמר לו הקב"ה כי ההחלטה אינה בידיו - וכי ממשיכו בתפקיד לא יהא בנו כי אם תלמידו.

במקרה של משה דמות היורש נקבעה על ידי הקב"ה, אולם כיצד יודעים את מי למנות כאשר הבחירה נתונה בידי בני אנוש? חכמינו לימדונו שבבחירת רב או מנהיג יש לפנות לציבור:

"אמר רבי יצחק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בצבור, שנאמר 'ראו קרא ה' בשם בצלאל' (שמות לה, ל). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, הגון עליך בצלאל? אמר לו: ריבונו של עולם, אם לפניך הגון - לפני לא כל שכן! אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם. הלך ואמר להם לישראל: הגון עליכם בצלאל? אמרו לו: אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון - לפנינו לא כל שכן!" (ברכות נה, א).

אומנם יש עניין בהלכה שבן ראוי ימשיך את תפקידו של אביו, כדברי הרמ"א: "אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמים לאחרים כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת" (יורה דעה רמה, כב);

אולם דין זה חל רק אם זהו רצון הציבור, כמפורש בהמשך דברי הרמ"א: "ובמקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב או שמנהג לבחור במי שירצו - הרשות בידם".

בימינו דמות הרבנים המכהנים נקבעת בדרך של בחירות כאלה או אחרות, ועל כן אי אפשר לכפות על הציבור לקבל את בנו של הרב שנפטר; עליו להציג את מועמדותו לצד שאר המועמדים, והציבור יבחר את המועמד הראוי ביותר בעיניו.



~ תפילה ~

אהבת ה' וקיום מצוותיו מתוך חשק פנימי והתלהבות הם מרכיבים מרכזיים בעבודת ה', ולכאורה אין כל ערך לתפילה הנובעת מכפייה. התפילה היא "עבודה שבלב", והרמב"ם אף כתב שמן התורה אין חובה להתפלל בזמן מוגדר:

"מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר ועבדתם את ה' אֱלֹהֵיכֶם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר ולעבדו בכל לבבכם. אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה" (הלכות תפילה א, א).

ואולם לא כך אנו נוהגים הלכה למעשה, שכן חכמינו זיכרונם לברכה תיקנו שצריך להתפלל תפילת שחרית לפני שליש היום. כידוע, דברי חכמים בתורה שבעל פה אינם חלילה בבחינת "תורה אחרת" - אלא הם גילוי של צדדים מסוימים בעומק רצון התורה. מהיכן למדו חכמינו שישנו זמן קצוב לתפילה? הם למדו זאת מפרשתנו, המורה כי את קורבן התמיד יש להקריב פעמיים בכל יום, פעם אחת בבוקר ופעם שנייה אחרי הצהריים:

"וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאֱשֶׁה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לָהּ כִּבְשִׁים בְּגִי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנִיִּם לַיּוֹם עֹלָה תְּמִיד. אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בִּבְקָר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים" (במדבר כח, ג-ד).

זמן הקרבת תמיד של שחר הוא עד ארבע שעות זמניות, כלומר עד שליש היום, והואיל ו"תפילות כנגד תמידין תקנום" (ברכות כו, ב) - זהו הזמן הראוי לתפילת שחרית.

דברי התורה שבכתב ודברי חכמים משלימים אלו את אלו. מהותה של התפילה היא הכוונה הנובעת מלב טהור המשתוקק אל ה', ולכן מן התורה, בעולם אידיאלי ושלם, אין צורך בכפייה מכל סוג שהוא בכל הקשור לתפילה. ואולם האדם הוא ברייה הזקוקה לחוק וסדר, ועל כן מתלוות למצוות התורה דרישות מוגדרות המדייקות את אופן עשייתן. הציות לדברי ה' על כל פרטיהם

ודקדוקיהם מעמיק את החיבור הטבעי הקיים בנו, וכך אנו זוכים לקיים את המצוות הן כבניו של ה' - בשמחה וברצון, הן כעבדיו - בהכנעה ובענווה. התפילה היא עבודת הלב, אך כדי להגיע אל היעד הרצוי, אל העבודה השלמה, נדרשת קבלת עול מלכות שמיים בהכנעה ובענווה.

~~~~~

## ~ הקורבנות במעגל השנה ~

בפרשתנו אנו לומדים על קורבנות החובה של הציבור הקרבים בבית המקדש. הקורבנות נחלקים לארבעה סוגים: פרים, אילים, כבשים ושעירים.

הפרים הם בעלי החיים היקרים ביותר, ובהקרבתם מתחייב האדם שיפנה את עושרו לעבודת השם. האיל מזכיר לנו את האיל שהקריב אברהם במקום בנו - ומדגיש את אהבתנו הגדולה לה'. הכבש הוא בעל חיים צייתן, והקרבתו ממחישה כי אנו מקבלים עלינו לקיים את מצוות ה'. השעיר הוא בעל חיים לוחמני ותקיף, המזכיר את חטאם של בני יעקב שהתעמרו ביוסף וטבלו את כותונתו בדם של שעיר עיזים. הקרבת השעיר מזכירה כי אף שאנו, בני האדם, חדורי רצון לפעול בעולם, עלינו להיזהר שלא לחטוא בחטאים הנובעים מעודף צדק, ולא לפגוע באחוזה השוררת בינינו לבין אחינו. בהקרבת שעיר החטאת יש מעין התחייבות שלא להמשיך בדרך זו.

בטבלה הבאה נציג את הקורבנות הקרבים, את זמניהם ומספרם, וננסה ללמוד מהם על מהות הימים והחגים שבהם הם מוקרבים.



| שעיר<br>לחטאת | כבשים לעולה | אילים לעולה | פרים לעולה |             |
|---------------|-------------|-------------|------------|-------------|
|               | 2           |             |            | ימי חול     |
|               | 2           |             |            | שבתות       |
| 1             | 7           | 1           | 2          | ראשי חודשים |
| 1             | 7           | 1           | 2          | פסח         |
| 1             | 7           | 1           | 2          | שבועות      |
| 1             | 7           | 1           | 1          | ראש השנה    |
| 1             | 7           | 1           | 1          | יום כיפור   |
| 1             | 14          | 2           | מ 13 עד 7  | סוכות       |
| 1             | 7           | 1           | 1          | שמיני עצרת  |

**הפרים** מייצגים את השמחה, והם מוקרבים בראש השנה, ביום הכיפורים ובשמיני עצרת, בראשי חודשים ובשלושת הרגלים:

ראש השנה, יום כיפור ושמיני עצרת הם ימים של כפרה משמחת לצד חשבון נפש, ועל כן מקריבים בהם פר אחד. בראשי חודשים, בפסח ובשבועות השמחה כפולה: ראשי חודשים וחג הפסח - ראשית החודש והראשון לחודשי השנה - הם ימי התחדשות, הזדמנות להתחדש ולהתקדם, וחג השבועות הוא היום שבו ניתנה תורתנו, מהות חיינו. בימים אלו של שמחה כפולה מקריבים שני פרים. חג הסוכות הוא זמן שמחתנו, והשמחה הרבה מתבטאת בפרים הרבים הקרבים בו - שבעים פרים במשך כל החג. בימי חול ובשבתות אין מקריבים פרים, כי ימי החול מוקדשים לעבודה והשבת מוקדשת למנוחה ולקדושה.

**האיל** מבטא את אהבת ה' ואת הנכונות לעובדו בכל לבבנו. זוהי התחייבות הנחוצה במיוחד בימי שמחה, ועל כן מקריבים איל אחד בכל החגים - ושני אילים בחג הסוכות, העולה בשמחתנו על שמחת כל שאר החגים.

**הכבשים** מוקרבים מדי יום ביומו, כי עלינו לחיות את כל חיינו בצל קיום המצוות. בחגים, שבשמחתם טמונה סכנה של סטייה מהתלם, מקריבים שבעה כבשים במקום שניים, ובסוכות - נוכח השמחה הכפולה - מוכפל גם מספר הכבשים.

**שעיר החטאת** מוקרב דווקא בחגים ובימי הדין. בימי הדין - משום שהם מיוחדים לכפרה, ובחגים - כי ההנאה והחופש עלולים להפיל את האדם ברשת החטאים.

בימי חול ובשבתות אין מקריבים קורבן חטאת, כדי שלא נחיה בחשש מתמיד מהחטא. התורה מעבירה בכך מסר חשוב מאוד לאדם:

דע שהתורה היא תורת חיים, ואין בה שום כוונה ליצור בך מתח ותחושת איום. חיה את חייך, צא לעבודה, דאג למשפחתך ולמנוחה הנדרשת, והקדש מזמנך ללימוד תורה כפי יכולתך. חיה בהבנה שה' יתברך איננו מבקש ממך להיות מלאך - אלא בן אדם החי את חייו באושר על פי המתכון של תורתנו הקדושה.

~~~~~

פרשת מטות

~ עסקאות ונדריים ~

ישנם שני הבדלים מהותיים בין התחייבויות בין אדם לחברו לבין התחייבות שאדם מקבל על עצמו בקשר שלו עם אלוקים:

א. הסכמים שבין אדם לחברו אינם תקפים בתוקף מחייב עד שנעשית פעולה של קניין. לדוגמה, במכירת חפץ או נכס כלשהו אין די בהסכמה עקרונית בין המוכר לקונה. כל עוד לא נעשה מעשה המעיד על העברת הבעלות מהמוכר לקונה, שני הצדדים רשאים לחזור בהם.

לעומת זאת, נדר כלפי שמיא שאדם נודר בפיו מחייב אותו בלי צורך בפעולה נוספת. למשל, אדם שמקבל על עצמו באמירה להקדיש חצי שעה ללימוד תורה בכל יום או לתת סכום מסוים לצדקה מחויב לקיים את נדרו. קבלה בפה כמוה כקניין בין אדם לחברו, כלשון חכמים: "אמירתו לגבוה [=לה'] כמסירתו להדיוט [=לאדם אחר]" (קידושין כח, ב).

ב. מעשה הקניין בין אדם לחברו מחייב את הצדדים בהתחייבות מוחלטת שאין לחזור ממנה, ואילו את נדרו של הנודר יכול בית הדין להפר בתנאים מסוימים. חכמינו זיכרונם לברכה למדו זאת מפרשתנו. נאמר בפרשה:

"אִישׁ כִּי יֵדֵר נֶדֶר לַה' אוֹ הִשָּׁבַע שְׁבָעָה לְאִסֹּר אֶסֶר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ
כָּכָל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (במדבר ל, ג).

ודרשו חכמים:

"אמר רב יהודה אמר שמואל [...] שנאמר 'לא יחל דברו' -- הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלין לו" (חגיגה י, א).

האדם הנודר אינו יכול לחלל את דיבורו ולהפר את נדרו, אולם "אחרים" - דהיינו בית הדין - יכולים לבטל את הנדר.

ממה נובעים ההבדלים הללו?

תוקף ההסכם: הנדר הוא מעין התחייבות ישירה בין האדם לאלוקיו, התחייבות המאפשרת לו להוסיף סייגים ומצוות מעבר למצוות התורה. הנדר משקף את רצון האדם להתעלות, לא להסתפק במה שניתן מלמעלה אלא להוסיף קדושה מלמטה. הקשר עם הקב"ה הוא קשר מידי המתקיים במחשבה ובדיבור, ומה שנאמר נקלט מיד.

לעומת הקשר עם ה', הקשר בין בני האדם ישיר פחות, ואין איש יודע את אשר מתרחש בלב רעהו. רבות מחשבות בלב איש, והדברים הנאמרים אינם משקפים תמיד את ההחלטה הסופית. החופש נתון לאדם לשנות את דעתו, ומעשה הקניין הוא שהופך את הרצונות למחייבים ואת ההסכם לשריר וקיים.

הפרת הנדר: מצווה שאדם משית על עצמו בנדר איננה כמצוות התורה. מצוות התורה ניתנו מה', ואילו הנדר הוא מצווה של בן אנוש. לולא הותר לאדם לחזור בו מהנדר הייתה המצווה האנושית משתווה כביכול למצווה אלוקית, והלא תורתנו תורה שלמה היא, אין להוסיף עליה ואין לגרוע ממנה. על כן ניתן לבית הדין הכוח להפר את הנדר. בשעת הנדר חשב הנודר שיוכל לעמוד בתוספת שהוסיף על עצמו, אולם כנראה שטעות הייתה בידו. הואיל וכל ההתחייבות נולדה מתוך טעות יכול בית הדין לבטלה כאילו לא הייתה.

לעומת זאת כלפי החבר אי אפשר לבטל קניין באופן חד צדדי מאחר שחברה הוגנת חייבת להיות מושתתת על אמון ועל יציבות ביחסים שבין אדם לחברו. אין כל אפשרות להתנהל כיאות בחברה בלי לדעת בוודאות שעסקה שיצאה לפועל אכן תקפה, ולכן הסכם שנחתם בקניין לא יופר.

בקשר עם הזולת נדרשת זהירות יתרה, והמניעה להפר הסכמים מחייבת את האדם לחשוב היטב ולקבל החלטות ביישוב הדעת ולא מתוך פזיזות. בקשר עם הקב"ה ישנם רגעים של קרבה והתלהבות, וחווית ההתעלות מביאה את האדם לקבל עליו קבלות חדשות. כששוכך מעט האור הוא עשוי לגלות ששגה ושחויית ההתעלות הייתה מעבר לכוחותיו, ואף שאין הוא יכול לחזור בו בעצמו, בית הדין

רשאי לסייע לו "לרדת מן העץ" ולשוב לחייו הרגילים - וההתלהבות בקרבה היתרה לה' ודאי תשאיר רושם בנפשו.

~~~~~

## ~ חשיבות הטעם ~

בני ישראל נלחמו במדיינים ולקחו מהם שלל רב. בחלק מהשלל יכלו ישראל להשתמש מייד, אך את כלי המטבח שגנלקו ציוותה התורה להכשיר לפני השימוש בהם:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ הַכֹּהֵן אֶל אֲנָשֵׁי הַצֵּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. אֲךָ אֶת הַזֶּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבְּרָזָל אֶת הַבַּדִּיל וְאֶת הָעֹפֶרֶת. כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אֲךָ בְּמִי נָדָה יִתְחַטָּא<sup>59</sup> וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם" (במדבר לא, כא-כג).

הכשרת הכלים מתבצעת באותו האופן שבו נבלע האיסור בדופנות הכלי, על פי הכלל "כבולעו כך פולטו"<sup>60</sup>:

כלים המשמשים ישירות על האש (כגון רשתות צלייה) דורשים ליבון באש להכשרתם, והכשרת הכלים המשמשים לבישול (כגון סירים) נעשית במים רותחים. מטרת ההכשרה היא להוציא את הטעם האסור שנבלע בכלים.

מכאן למדו חכמים הלכה חשובה - "טעם כעיקר"<sup>61</sup>. לטעם יש משמעות מכרעת, שהרי מה שנפלט מהקדירה הוא רק טעם של האיסור, ללא כל ממשות,

59. מהמילים "אֲךָ בְּמִי נָדָה יִתְחַטָּא" למדו חכמים על החובה לטבול כלים שנקנו ממי שאינו יהודי. מאמרנו עוסק בשאר חלקי הפסוק, הדנים בחובת הכשרת הכלים מהאיסור הבלוע בהם.

60. פסחים ל, ב ועוד.

61. פסחים מד, ב ועוד.

ואף על פי כן די בו כדי לאסור את כל מה שיתבשל בכלי כל עוד לא הוכשר.

ההלכה מלמדת על חשיבותו הרבה של הטעם. אך לא רק בענייני מאכל הטעם כה חשוב - גם בחיי המעשה יש להיזהר מטעמים רעים, מהשפעות מזיקות ומאידאולוגיות זרות העלולות להכתים את עולם התורה והמצוות.

וכשם שמאכל בלא טעם הוא מאכל תפל וחסר חן, כך מעשה בלא טעם מאבד את משמעותו. הבנה זו באה לידי ביטוי בהכרזתם של ישראל "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז): בני ישראל התחייבו לקיים את מצוות התורה, אך לא להסתפק בקיום **גוף המצווה** אלא לנסות להבין את טעמה - את **נשמת המצווה**, ועל כך משבחים אותם חז"ל. מעשים שנעשים אוטומטית, בלי מחשבה, הריהם כגוף בלי נשמה, ושלב ה"נעשה" הוא השלב הראשון לקראת ה"נשמע" - ההגעה להבנה, להפנמה ולהזדהות.

לא בכדי נקראה מצוות הכשרת הכלים "חוקה" - "זאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה". מדוע ניתנה כותרת כה עוצמתית להלכה שנראית שולית לכאורה? משום שאכן זו מהות התורה: עלינו להיזהר מטעמן של השפעות רעילות החודרות לחיינו, ובד בבד לעשות כל מאמץ לטעום את טעמן הטוב של מצוות ה', להבין את דבר ה' ולקיימו מתוך חיבור והזדהות<sup>62</sup>.

~~~~~

62. חשוב לציין כי היום רוב הכלים אינם בולעים את הטעם המתבשל בהם, ולמעשה מצוות ההכשרה בימינו מבוססת בעיקרה על שמירת המנהג שהיה נהוג כשאיכות הכלים הייתה ירודה יותר.

פרשת מסעי

~ לעבוד בארץ ישראל ~

אדם העובד לפרנסתו מקיים כמה מצוות:

- א. החובה האנושית הבסיסית להתפרנס מיגיע כפיו.
- ב. חובת הדאגה למשפחתו כפי שהתחייב בכתובה - לעבוד ולכבד, לזון ולפרנס.
- ג. פיתוח העולם - "אֲשֶׁר בָּרָא אֱ-לֹהִים לַעֲשׂוֹת" (בראשית ב, ג).
- ד. אם הוא חי בארץ ישראל נוסף גם ממד של מצוות יישוב הארץ, כפי שנבאר.

בפרשתנו נאמר:

"וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבֻתֶם בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ אֹתָהּ"
(במדבר לג, נג).

לדברי הרמב"ן על הפסוק זהו מקור החובה ליישב את הארץ:

"על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'".

גדולי הדורות הסבירו שהעובד בארץ ישראל מקיים מצוות עשה זו של יישוב הארץ.

חכמינו זיכרונם לברכה דנו במסכת ברכות (לה, ב) ביחס שבין לימוד התורה לעיסוק בפרנסה. הקב"ה בירך את ישראל בברכת השפע - "וְאֶסְפָּתָהּ דִּגְגָהּ וְתִירֶשֶׁתָּהּ וְיִצְהָרָהּ" (דברים יא, יד), אולם נשאלת השאלה: הואיל ונאמר "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה

הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א, ח), כיצד יוכל השפע לחול אם כולם ילמדו תורה יומם ולילה ואיש לא יעבד את השדות?

מכאן למד רבי ישמעאל: "הנהג בהם [בדברי התורה] מנהג דרך ארץ", כלומר יש לשלב בין לימוד התורה לעבודת הפרנסה. כוונת הציווי "וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" איננה שצריך ללמוד **כל היום וכל הלילה**, אלא שכל אדם חייב להקדיש זמן ללימוד תורה **בכל יום ובכל לילה**, ובד בבד הוא חייב לעבוד לפרנסתו.

החת"ם סופר, רבי משה סופר, מעיר שחובה זו קיימת דווקא בארץ ישראל - בשל המצווה לגור בה:

"רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא 'ואספת דגנך' אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויין, שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציותה התורה 'ואספת דגנך' [...] וכאלו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכי נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצוה" (חת"ם סופר על סוכה לו, א).

מכאן שכל מי שעובד בארץ ישראל ומפתח את המדינה מקיים בעבודתו את המצווה המרכזית של יישוב הארץ, ודומה הוא למי שמניח תפילין כל היום.

~~~~~



## ~ האם חבל עזה הוא חלק מארץ ישראל? ~

יהודי שגר בעזה ברח למצרים בגלל סכסוך שכנים, והשיא את בנו במצרים. לאחר נישואיו ביקש הבן לחזור לארץ, אך אשתו סירבה. הואיל ועל פי ההלכה "הכול מעלין לארץ ישראל" (משנה כתובות יג, יא), ויכול האדם לכפות את בני ביתו לעלות עימו כדי לקיים מצוות יישוב הארץ, פנה הבן למהרי"ט<sup>63</sup>, אחד מגדולי הפוסקים בדורו, ושאלו אם על פי ההלכה אשתו חייבת להתלוות אליו לעזה.

וכך ענה לו המהרי"ט:

"[...] ובעניותי הריני דן לפני רבותינו שיחיו שנראה בבירור שהיא חוץ לארץ לכל דבריה, דתנן בפרק קמא דגיטין מרקם למזרח - ורקם כמזרח, מאשקלון לדרום - ואשקלון כדרום. ועזה בדרומה של אשקלון היא, שהכול היא חוץ לארץ [...] ומעתה אין בדבר ספק דכיוון דאינה נחשבת ארץ ישראל לענין המצוות הנוהגות בה הרי היא כחוץ לארץ גמורה לכל הדברים" (שות מהרי"ט א, מז).

לדברי המהרי"ט אין האיש רשאי לכופ את אשתו לעלות עימו משום שעזה איננה חלק מארץ ישראל. האומנם?!

בפרשת השבוע אנו לומדים על גבולות הארץ, ושם מפורש כי הגבול הדרום מערבי הוא נחל מצרים, הנמצא דרומית לחבל עזה, והגבול הצפון מערבי הוא באזור הר ההר. אם כן עזה היא חלק מארץ ישראל, וכתב הרמב"ן שיש מצוות עשה לכבוש את הארץ בכל הזמנים על פי הגבולות של פרשת מסעי:

"מצווה רביעית, שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אומרו להם 'והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ' (במדבר לג, נג-נד). [...] ופירט אותה להם במצווה זו כולה, בגבוליה ומצריה, כמו שאמר 'ובואו הר האמורי ואל כל שכניו

63. המהרי"ט - רבי יוסף טראני, בנו של ר' משה מטראני (המבי"ט). נולד בצפת בשנת ה"א שכ"ח (1568) ונפטר בקושטא שבתורכיה בשנת ה"א שצ"ט (1639). בהיותו ראש ישיבה בצפת יצא בשליחות היישוב לקושטא בשנת ה"א שנ"ט (1599), מונה שם לראש ישיבה, ובהמשך היה לרב הראשי של כל תורכיה. כתב פירושים לגמרא, דרשות ובעיקר תשובות, והעמיד תלמידים הרבה.

בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים' וגו' (דברים א, ז), שלא יניחו ממנה מקום. [...] אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות" (ספר המצוות, מצוות עשה ד).

על מה התבסס המהרי"ט בתשובתו?

כדי להסביר את דבריו נזכיר שתי עובדות חשובות:

א. בפועל לא כבשו בני ישראל את כל הארץ כפי שציוותה התורה, והגבול הדרומי-מערבי של הארץ היה בסביבות קו אשקלון-קריית גת של היום, כפי שמובא בספר יהושע (יג, א-ג):

"וַיְהִי־שֶׁעַ זֶקֶן בָּא בַּיָּמִים וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֶתָּה זִקְנָתָה בָּאת בַּיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׁאַרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ. זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאַרָת כָּל גְּלִילֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל הַגִּשְׁוּרִי. מִן הַשִּׁיחֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צְפוֹנָה לְכַנְעַנִי תַחֲשֹׁב חֲמִשָּׁת סָרְנֵי פְלִשְׁתִּים הָעֲזָתִי וְהָאֲשֻׁדִּי הָאֲשַׁקְלוֹנִי הַגָּתִי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעֵזִים".

וכך פסק הרמב"ם בענייני תרומות ומעשרות - הנוהגים רק במקומות שנכבשו - שאלו הם הגבולות הדרומיים והצפוניים במערב ארץ ישראל:

"אי זו היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים [...] מאשקלון שהיא לדרום ארץ ישראל עד עכו שהיא בצפון" (הלכות תרומות א, ז).

ב. הגמרא דנה בכמה מקומות בשתי קדושות שהתקדשה בהם ארץ ישראל: קדושה ראשונה - של המקומות שכבשו עולי מצרים בימי יהושע, וקדושה שנייה - של המקומות שכבשו מחדש עולי בבל בימי עזרא ונחמיה. מקומות שנכבשו בידי עולי בבל התקדשו בקדושה שנייה לשעתה ולעתיד לבוא, והם חייבים במצוות התלויות בארץ וכל שכן במצוות יישוב הארץ. ואולם בחבל עזה לא החזיקו עולי בבל - ודינו נשאר כדין חוץ לארץ, כמבואר במשנה במסכת גיטין:

"המביא גט ממדינת הים [כלומר מחוץ לארץ], צריך שיאמר 'בפני נכתב ובפני נחתם' [...] רבי יהודה אומר [...] מאשקלון לדרום, ואשקלון - כדרום" [כלומר זה חוץ לארץ] (גיטין ב, א).

המחלוקת בין המהרי"ט לרמב"ן הוא שלדעת המהרי"ט אין מצוות כיבוש ויישוב אלא רק במה שכבשו או החזיקו קדמונינו, ולדעת הרמב"ן אף שאבות

אבותינו לא קיימו את המצווה הרי שעודנה קיימת במלואה ככל מצוות התורה, וחלילה לא נתבטלה.

והינה, כבר בפרשתנו הזהירה התורה שייתכן שעם ישראל לא יכבוש את כל הארץ - והדבר יביא לצרות רבות לישראל בכל הזמנים:

”וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשָׂכִים בְּעֵינֵיכֶם וּלְצִנִּינִם בְּצַדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֹתְכֶם עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ. וְהָיָה כִּאֲשֶׁר דָּמִיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֲעֲשֶׂה לָכֶם” (במדבר לג, נה-נו).

ואכן, בזמן יהושע לא הורישו ישראל את כל הארץ וביקשו להתיישב ולחיות ככל הגויים אשר סביבותיהם, ולצערנו התממשה האזהרה במלואה לאורך ההיסטוריה - בימי השופטים, בימי שאול ודוד, וגם בימי המלכים שבאו אחריהם.

גם בימינו אנו סובלים מהפלישתים בארצנו, ונראה שהתיקון הנדרש אינו מתמצה רק במלחמה עימם אלא גם בהבנה שאין אנו עם ככל העמים. אנו עם ישראל, עם ה', ועלינו ליישב את הארץ ולפתח את מדינתנו כמדינה יהודית.

~~~~~

~ אינו יוצא משם ~

אדם שהרג את חברו בשוגג נענש בעונש קשה: גלות. אחרי שזלזל בחיי אדם והביא למותו של אדם אחר אין הוא רשאי להמשיך בשגרת חייו כאילו לא קרה דבר. עליו לברוח לעיר מקלט:

”וְהָצִילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהָשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וַיָּשָׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ” (במדבר לה, כה).

הרוצח בשגגה אינו יכול לצאת כלל מעיר המקלט - לא לחופשה, לא לביקור, לא למצווה ואפילו לא כדי להציל את כלל ישראל:

"ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם, שנאמר 'אשר נס שמה'. שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו" (מכות יא, ב).

ונשאלת השאלה: כיצד ייתכן שפיקוח נפש של האומה אינו דוחה את האיסור לצאת מן העיר?

בעל ה"תורה תמימה" מסביר שהשיבה בעיר המקלט נועדה גם להגן על הרוצח מפני גואל הדם, בן משפחתו של הנרצח שרוצה לנקום את נקמת קרובו. הואיל וביציאה מן העיר מסכן הרוצח את עצמו הוא פטור מלצאת אפילו לדברים גדולים וחשובים.

אולם למעשה הרוצח בשגגה אינו רק **פטור** מלצאת מן העיר לצורך הציבור; גם אם ירצה מאוד - **אסור** לו לצאת. ועל כן ננסה לתת הסבר נוסף:

אף שפיקוח נפש דוחה את כל מצוות התורה ומאפשר לאדם **פרטי** לעבור על איסור כדי להציל את חייו - וקל וחומר להצלת חיי רבים - מתן היתר לרוצח לצאת מעיר המקלט ייצור עיוות של מערכת המשפט הכללית. כל חברה מושתתת על ערכי הצדק, והתורה מבהירה שאסור לעוות את דינו של אדם בגלל סיבה חיצונית שאינה קשורה אליו ולמעשיו, חשובה ככל שתהיה. אם פלוני, שעבר עבירה זהה לזו של חברו, יוכל לקצר את עונשו בגלל סיבה חיצונית כלשהי - זהו פתח להחלטות שרירותיות במקום החלטות של צדק.

אין לעוות את המשפט בשום פנים ואופן. העונש על עבירה מסוימת צריך להיות שווה כלפי כל אדם.

התורה מלמדת אותנו בהלכה זו את ערך השוויון בפני החוק.



ספֿר דְּבָרִים

~~~~~





## פרשת דברים

### ~ לא תכירו פנים במשפט ~

בפרשתנו יש כמה וכמה ביטויים המלמדים על האיסור להטות משפט:

"וְאַצְוָה אֶת שְׁפִטֵיכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתָם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ. לֹא תִכְירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כִּקְטֹן כִּגְדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא-לֵהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרֹבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו" (דברים א, טז-יז).

חכמינו זיכרונם לברכה לימדונו שהציווי "לא תכירו פנים במשפט" איננו מכוון ישירות לשופטים אלא לאחראים על מינויים, כפי שביאר רש"י:

"לא תכירו פנים במשפט - זה הממונה להושיב הדיין, שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר, והוא אינו בקי בדין, נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב, מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין".

וכך נפסק בשולחן ערוך:

"כל המעמיד דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה ואינו ראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה" (חושן משפט ה, א).

הפוסקים הרחיבו את האיסור מעבר למינוי הדיינים וקבעו כי הוא חל על כלל המינויים, שכולם צריכים להיות ענייניים. ואלו דברי ערוך השולחן:

"אלא אפילו כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור אף שאין דיניהם דין תורה, ואסורים להטות הענין בשביל אהבה או שנאה, וכל שכן על ידי לקיחת שוחד" (ערוך השולחן חושן משפט ט, ה).

גם הרמ"א הרחיב את היריעה:

"טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים או יחידים, הרי הן כדיינים ואסורים להושיב ביניהם מי שפסול לדון משום רשעה" (חושן משפט לז, כב).

ועוד הוסיף הרמ"א במקום אחר:

"כל צרכי צבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב" (שם קסג, א).

הרי לנו הוראה ברורה לכל האחראים על כספי הציבור שכל המינויים שהם ממנים יהיו עניינים וללא שום נגיעה אישית, כדי שכל ההחלטות שתתקבלנה תהיינה לטובת הציבור ולא לטובת עצמם.

~~~~~

~ לא תגורו מפני איש ~

תורתנו דורשת מן השופטים לשפוט משפט צדק. דין זה מורכב מפרטים רבים, ובהם "לא תגורו מפני איש":

"לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתי" (דברים א, יז).

מה משמעותו של איסור זה?

הפירוש הראשון בגמרא מורה לשופט שלא לפחד מאדם אלים שיש לו דין עם אדם חלש:

"רבי יהושע בן לקיש אמר: שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהם, או משתשמע דבריהן ואין אתה יודע להיכן דין נוטה - אתה

רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם, שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה - אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש" (סנהדרין ו, ב).

גם אם קיים חשש שבעל הדין הקשה ינסה לפגוע בשופט אסור לשופט להתחמק ממתן פסק הדין לאשורו. מכאן אנו לומדים על תפקידם הקשה של השופטים - להתמקד בראיות המובאות לפניהם בלי להתייחס לרעשי רקע, שמנסים, לעיתים באלימות, להכריע לטובת צד אחד. עליהם לדון אחרי האמת גם אם היא אינה פופולרית ועשויה להכעיס צד זה או אחר.

פירוש נוסף בגמרא פונה לתלמידי החכמים באשר הם:

"רבי יהושע בן קרחה אומר: מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר - מניין שלא ישתוק? שנאמר לא תגורו מפני איש. רבי חנין אומר: לא תכניס דבריך מפני איש" (שם).

הבנת ההבדל בין דברי רבי יהושע בן קרחה לדברי רבי חנין טמון במשמעות שנותן כל אחד מהם לביטויים "לא תגורו" ו"איש":

רבי יהושע בן קרחה מפרש את הביטוי "לא תגורו" מלשון מגור, שפירושו יראה ופחד. אם התלמיד חושב שיש לזכות את העני ולחייב את העשיר עליו לומר את דברו בלי לפחד מה"איש" - הלוא הוא העשיר.

לדעת רבי חנין הציווי "לא תגורו" נגזר משרש אג"ר, שפירושו לכנס ולצבור, וה"איש" הוא אב בית הדין. התלמיד מצווה שלא לצבור את דעותיו בליבו גם אם הן מנוגדות לדעת אב בית הדין. עליו לומר את דעתו ולשטוח את ראיותיו בלי מורא, ולא לבטל את עצמו מפני החכם הגדול ממנו - בידיעה שהמשפט לאלוקים הוא. האמת שייכת רק לה', ושום "איש", גדול ככל שיהיה, אינו יכול לטעון כי הוא בעל האמת וכי רק דבריו הם דין תורה.

כך מובא גם במסכת הוריות (ב, א) שתלמיד חכם שפעל על פי הוראה מוטעית של הסנהדרין - אף שידע שבטעות יסודה - חייב בקורבן חטאת, כי היה עליו לנהוג על פי האמת הידועה לו בלי להתבטל מפניהם.

מכאן שגם הוויכוחים ההלכתיים בימינו צריכים להיות ענייניים, והכרעותם צריכה להימדד לפי תוכן הדברים הנאמרים ולא לפי זהות הדוברים.

לא תגורו מפני איש!

~~~~~

## ~ דין פרוטה כדין מאה ~

פרשתנו מלמדת כי יש לדון בצדק אדם פשוט כאדם חשוב, בלי כל הבדל ביניהם:

"לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון..." (דברים א, יז).

הגמרא תמהה על הפסוק, שכן דין זה כלול לכאורה כבר באיסור "לא תעשו עול במשפט" (ויקרא יט, טו), מה אפוא מוסיף הציווי לשמוע "כקטן כגדל"? תשובת הגמרא:

"כקטן כגדל תשמעון - אמר ריש לקיש: שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה" (סנהדרין ח, א).

לפיכך, אם באים לפני בית הדין שני אנשים המתווכחים על סכום מועט, ואחריהם מגיעה מחלוקת בין שני עשירי עולם - יש לדון קודם בדינם של בעלי הדין שהגיעו ראשונים, לעיין היטב בדבריהם ולא לזלזל בהם כהוא זה עקב הסכום הפעוט.

אומנם ברור כי על פי פשט הכתוב "קטן וגדול" הם אדם פשוט ואדם חשוב, אולם דרשת החכמים אינה מבטלת את הפשט אלא נובעת ממנו. התביעה לדון דין אמת ולכבד את האדם הפשוט כשם שמכבדים את האיש החשוב מלמדת ערך יסוד ביהדות: אין אנשים קטנים ולא חשובים. כולם חשובים, כולם גדולים, ואין שום בעיה אנושית שאינה חשובה דיה כדי לדון בה - וממילא "דין פרוטה כדין מאה מנה".

וכמו בבית הדין כך בעת מלחמה יש להפנים כי אין להבחין בין יהודי ליהודי, ואין כל הבדל בין יהודי שנהרג בתל אביב ליהודי שנהרג בגליל או בעוטף עזה. יש להרגיש אחריות שווה כלפי כל יהודי ויהודי, בלי כל קשר למקום מגוריו או למצבו הכללי או הכלכלי.

כל אדם חשוב בפני עצמו, וכל ישראל ערבים זה בזה - פְּקֻטִין כְּגֹדֶל.

~~~~~

~ שמירה על זהות עם ישראל ~

השבוע נשאלתי שאלה מעניינת: משפחה שמתכננת לנסוע לחופשה בחוץ לארץ חיפשה מקום כשר לאכול בו בחופשה, ומצאה מסעדה שמוכרת דגים כשרים. אומנם הכלים במסעדה אינם כשרים, אך בעל המסעדה מוכן לבשל בעבורם את הדגים בסיר משלהם שיביאו לו במיוחד לשם כך. האם יהיה מותר להם לאכול את הדגים?

עניתי להם כי הדבר אסור מדין בישולי נוכרים, הנלמד מפרשתנו.

בפרשה מסופר שבני ישראל שולחים שליחים לסיחון מלך חשבון ומבקשים את אישורו לעבור בארצו בדרכם לארץ ישראל. הם מתחייבים לשלם על כל מה שיצרכו:

"אֶכֶל בֶּכֶסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֶכְלָתִי וּמִים בֶּכֶסֶף תִּתֶּן לִי וְשִׁתִּיתִי רֶק אֶעֱבְרָה בְּרִגְלִי" (דברים ב, כח).

מבקשתם של ישראל לקנות בכסף מלא **אוכל ומים**, חכמינו זיכרונם לברכה למדו הלכה מעניינת:

המשנה במסכת עבודה זרה מונה דברים של גויים שאסורים על ישראל, ובהם "שלקות", כלומר ירקות מבושלים. בגמרא מבררים מניין לומדים שאסור לאכול

ירקות שנתבשלו על ידי גויים:

"והשלקות - מנהגי מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אמר קרא: 'אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי' [...] כמים - מה מים שלא נשתנו מברייתן על ידי האור, אף אוכל שלא נשתנה מברייתו על ידי האור" (עבודה זרה לז, ב).

כשם שהמים מופיעים בצורתם הטבעית, כך האוכל שביקשו ישראל היה אוכל "טבעי" בלבד, אוכל חי ולא אוכל מבושל - ומכאן שאסור לאכול תבשיל שבושל על ידי אדם שאינו יהודי, גם אם הכלי שייך ליהודי. האיסור נועד לשמור על מרחק בינינו לבין הגויים כדי למנוע התבוללות.

אומנם יש פוסקים שמקילים כאשר הגוי עובד אצל היהודי, כמובא בשולחן ערוך:

"יש מי שמתיר בשפחות שלנו ויש מי שאוסר, ואפילו בדיעבד (תשובת הרשב"א ס' ס"ח). הגה: ובדיעבד, יש לסמוך אדברי מתירים" (יורה דעה קיג, ד).

בדרך כלל איננו פוסקים כדעה זו, וכשהולכים למסעדה יש לוודא שאכן עובד במטבח איש יהודי שאחראי על הבישולים - כדי להימנע מלעבור על איסור בישולי נוכרים. ואולם בשעת הדחק ובמקרי קיצון, כגון באנשים מבוגרים מאוד או בחולים סיעודיים הנתמכים בעובד זר המסייע להם לחיות את חייהם, יש מקום לסמוך על שיטת המקילים.

ההקפדה על הלכה זו, לצד הלכות נוספות שנועדו לצמצם את הקרבה בין ישראל לגויים, היא אשר שמרה על זהותם של ישראל לאורך הדורות.

~~~~~

## פרשת ואתחנן

### ~ שמע ישראל ~

בפרשתנו מופיעה מצוות קריאת שמע:

"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶל־לֹהֵינוּ ה' אֶחָד. וְאַהֲבַת אֵת ה' אֶל־לֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לִבְּךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבִנְיָהּ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבִלְכֹתְךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ" (דברים ו, ד-ז).

חכמינו למדו מהמילים "ובשכבך ובקומך" כי יש לקרוא את פרשיית "שמע ישראל" בבוקר ובערב. מה כלול במצווה זו? על אילו פסוקים בפרשה חל הציווי "ושננתם לבניך ודברת בם... ובשכבך ובקומך"? בשאלה זו נחלקו חכמי ישראל:

לדעת חלק מהראשונים החובה היא לקרוא רק את הפסוק הראשון - "שמע ישראל ה' אֶל־לֹהֵינוּ ה' אֶחָד" - ואותו נצטוונו לשנן פעמיים ביום (וכך פסק השולחן ערוך בבית יוסף אורח חיים סימן סג);

לדעת רש"י יש לקרוא את כל הפרשייה - הכוללת את הציווי "ודברת בם... ובשכבך ובקומך";

יש אומרים כי המצווה כוללת גם את פרשיית "והיה אם שמע" שבפרשת עקב (להלן יא, יג), שגם בה נאמר "ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם" (שם פסוק יט) - בהקבלה לציווי "ושננתם לבניך ודברת בם" (זו דעת השאגת אריה סימן ב);

ויש שמוסיפים גם את פרשיית ציצית שעליה נצטוונו בפרשת שלח לך (דעת הרמב"ם).

הלכה למעשה אנו קוראים את כל שלוש הפרשיות לכל הדעות, והמחלוקת היא רק מהו עיקר החיוב מן התורה ומה הוסיפו חכמים.

לדעת רבי יוסף קארו, הסובר שהמצווה העיקרית היא אמירת הפסוק הראשון, יסוד האמונה הוא שיש לנו א-ל אחד שאיננו רק יוצר ובורא את העולם אלא הוא אלוהינו – אדוננו ומלכנו – וכל מצוות התורה נובעות מאמונה זו. אם כן זהו הפסוק העיקרי שממנו נובע הכול, ועל כן חייבים לאומרו ולשננו מדי יום ביומו, ביום ובלילה.

לדעת רש"י לא די באמונה גם אם הכול נובע ממנה, וצריך לבטא גם את האהבה ואת המצוות. בלי האהבה האדם עלול לברוח מן הא-ל, ובלי המצוות – כדוגמת לימוד תורה, תפילין ומזוזות – האמונה החבויה בלב בלא כל תרגום במציאות נותרת חסרת ערך.

השאלה אריה סובר שאף שהאהבה היא יסוד הכול היא צריכה להיות מלווה בקורטוב של יראה. עלינו לדעת שהעולם איננו הפקר ושיש שכר ועונש – כפי שמובא בפרשת "וְהָיָה אִם שָׁמַעַ". רקע זה חיוני ובסיסי, ובלעדיו לא יועילו האמונה והאהבה לכלום במציאות.

הרמב"ם כולל גם פרשת ציצית, שבה כתוב "וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'" (במדבר טו, לט). מצוות ציצית היא מצווה מיוחדת המזכירה את כל המצוות, אבל אין חובה לקיימה אלא אם כן לובשים בגד של ארבע כנפות. המקיים מצווה זו אף שאינו חייב מעיד אפוא כי הוא הפנים את מצוות תורה. הציווי "וְזָכַרְתֶּם" מבטא הפנמה – כי מה שנכנס עמוק ללב לא נשכח, אך מה שנעשה רק בגלל החובה איננו משאיר רושם בלב.

למעשה אנו קוראים את כל הפרשיות כי יש בנו אמונה ואהבה, יראה והזדהות פנימית עם כל מצוות ה'.





## ~ תלמוד תורה כנגד כולם ~

מצוות לימוד תורה, שעליה אמרו חכמינו במשנה "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה א, א), נלמדת מפסוק בפרשתנו:

"וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַנְיָה וְדִבַּרְתֶּם בָּם בְּשִׁבְתְּכֶם בְּבֵיתְכֶם וּבְלֶכְתְּכֶם בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכֶם וּבְקוֹמְכֶם" (דברים ו, ז).

וכך מפרש בעל החינוך:

"מצוות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר כיצד נעשה המצוות ונשמור ממה שמִנְעֵנוּהָ אֵל־מִמֶּנּוּ, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת, ועל כל זה נאמר ושיננתם לבניך" (ספר החינוך מצווה תיט).

מדוע בחרה התורה ללמדנו את המצווה החשובה כל כך - **ללמוד תורה** - מתוך המצווה **ללמד תורה**?

מטרתה הראשונה של מצוות תלמוד תורה, כפי שמפורש בספר החינוך, היא להכיר את מצוות הבורא - ללמוד את התורה על פרטי מצוותיה כדי להשתלם הן במעשים הן באמונה בה'. מבחינה זו תלמוד התורה שקול "כנגד כולם", כי הבנת המצוות מתוך הלימוד נותנת טעם לקיומן ומשרישה את כוונת הלב בקיום המעשי.

אולם ישנה מטרה נוספת - שהאדם ילמד תורה את בניו. מטרה זו מודגשת בלשון שנקטה התורה: "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַנְיָה".

בדרכו של עולם חייו של אדם מוגדרים על פי מניין שנותיו עלי אדמות. הוא חי את חייו ודואג לטיפוחם, הוריו חיו את חייהם עד שעברו מן העולם, וגם בניו יחיו את החיים שנקצבו להם. ואולם מי שלמד תורה מאביו וזוכה ללמדה את בניו איננו נפרד מן העולם אף במותו, אלא נעשה חוליה בשרשרת חיים ארוכה. חייו שואבים את חיוניותם מערכיהם של הדורות שקדמו לו, והדורות הבאים אחריו יונקים ממנו וממשיכים את דרכו. לימוד התורה מחבר את האדם לאביו ולבנו, לסבו ולנכדו, בשרשרת של המשכיות המשאירה את רוחו חיה וקיימת

בעולם גם אחרי פטירתו. בגמרא נאמר כי "יעקב אבינו לא מת" (תענית ה, ב) - יעקב אבינו זכה שכל בניו היו ממשיכי דרכו, ומתוך כך לא עברה דמותו מן העולם. "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (שם).

חכמינו זיכרונם לברכה הוסיפו שהציווי "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַנְיָהּ" אינו חל רק ביחס לבניו של אדם אלא גם ביחס לתלמידיו: "בניך אלו תלמידך" (ספרי ואתחנן לד). לפיכך חייב כל אדם הבקי בתורה להנחילה לשאר ישראל.

תורת ישראל אחת היא, וכשם שהיא מחברת בין אב לבן היא מחברת בין כל חלקי העם - משפחת בית ישראל. חכמי המשנה לא אמרו של **תלמוד התורה** כנגד כולם אלא "**ותלמוד תורה** כנגד כולם", שכן מצוות תלמוד תורה מורכבת מהחובה **ללמוד וללמד** את כלל תלמידי עם ישראל. מצווה זו הופכת אותנו לעם נצחי הנושא בגאון את התורה שניתנה לו בסיני לפני ארבעת אלפים שנה.

תלמוד התורה מחבר עבר ועתיד ושזור יחדיו את כל השכבות בעם ישראל.

~~~~~

~ מזוזה - סגולה לשמירה ? ~

החובה לקבוע מזוזה בפתח הבית מופיעה בפרשתנו בסמוך לציווי על הנחת תפילין:

"וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדָהּ וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וְכָתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ" (דברים ו, ח-ט).

הצמדת המצוות זו לזו מבטאת את רצון התורה שהאדם יתעלה וייעשה קדוש בכל רובדי חייו, כפי שמבואר בגמרא:

"רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר: והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (מנחות מג, ב).

שלוש המצוות הללו – תפילין, ציצית ומזוזה – מרוממות את האדם בשלושה רבדים שונים:

התפילין המונחות על ראשו ועל זרועו מקדשות את גופו, הציצית המוטלת בבגדו מקדשת אף את בגדיו, והמזוזה הקבועה בפתח ביתו מקדשת את מקום משכנו.

זאת ועוד, בפרשה הבאה ישנה תוספת המופיעה מייד אחרי הציווי על המזוזה: "וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְתֶת לָהֶם..." (דברים יא, כ-כא). סמיכות זו מלמדת כי סגולתה של מצוות המזוזה מביאה לשמירה ולחיים⁶⁴.

כאן יש להבהיר כי אין הכוונה ל"סגולה" כפי שהיא מתפרשת בלשון העם, כי מלבד השגחתו של הקב"ה אין שום דבר בעולם שיכול להועיל או להזיק, כפי שנאמר בפרשתנו: "אֵין עוֹד מְלַבְּדוֹ" (דברים ד, לה). אלא שזכות קדושת הבית, המושגת מכוחה של מצוות המזוזה, היא שעומדת לו לאדם בעומדו לפני בוראו, והקב"ה מעניק לו הגנה ושמירה.

חלילה לנו לחשוב כי יש כוח סגולי בחפץ כלשהו בעולם, ואפילו לא בחפץ של מצווה! כך לימדונו חכמינו זיכרונם לברכה על נחש הנחושת שנצטווה משה רבנו להעמיד על נס במדבר כדי שכל יהודי שהוכש מנחש יביט בו ויתרפא:

"כִּי־צֵא בדבר אתה אומר 'עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֶס, וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי' - וְכִי נַחֵשׁ מִמִּית או נַחֵשׁ מַחִיָּה?! אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, ואם לאו היו נימוקים" (ראש השנה כט, א).

על אף שהנחש שהקים משה נעשה בציווי ישיר של ה' יתברך - לא הנחש הציל את ישראל אלא הקב"ה, אחר ששעבדו את ליבם אליו.

על דרך זו מבואר גם ברמב"ם שעיקר כוחה של המזוזה הוא לדבק את האדם באהבת בוראו:

"חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא

64. ברכות כ, ב.

יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ברוך הוא ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישורים" (הלכות מזוזה ו, יג).

על כן מנהג טוב הוא לחזק את המצווה בתודעתנו - בנישוק המזוזה ביציאה מן הבית בתוספת תפילה קצרה, כמבואר בשולחן ערוך:

"יש אומרים כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר: ה' ישמר צאתי ובואי מעתה ועד עולם" (יורה דעה רפה, ב).

כך אנו מפנימים שה' הוא השומר עלינו.

~~~~~

## ~ לא תחנם ~

בסיומה של פרשת ואתחנן אנו מזהירים שלא לכוות ברית עם עובדי עבודה זרה השוכנים בארצנו:

"כִּי יִבְיֹאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפְּנֶיךָ הַחַתִּי וְהַגֵּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גּוֹיִם רַבִּים וְעַצוֹמִים מִמֶּךָּ. וַנִּתְּנָם ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֹם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תִחְנַם" (דברים ז, א-ב).

הציווי "ולא תחנם" כולל שלושה איסורים הנוגעים ליחס הראוי לעובדי עבודה זרה:

"תניא נמי הכי: לא תחנם - לא תתן להם חנייה בקרקע. דבר אחר, לא תחנם - לא תתן להם חן. דבר אחר, לא תחנם - לא תתן להם מתנת חנם" (עבודה זרה כ, א).

נסביר את משמעותם של שלושת האיסורים:

א. **לא תתן להם חנייה בקרקע** - אסור לתת לעובדי כוכבים בעלות על חלקה כלשהי בארץ ישראל.

ב. **לא תתן להם חן** - אסור להתפעל מיופיה של עבודה זרה.

ג. **לא תתן להם מתנת חנם** - אף שמותר לעשות עסקים עם עובדי עבודה זרה, אסור לתת להם מתנות.

הרמב"ם במורה נבוכים מדגיש את שלילת האלילות כנקודה מרכזית מאוד ביהדות. פסוקי פרשתנו שימשו השראה לדברי הרמב"ם בשלושה ממדים: הארץ, הערכים והאדם.

**ממד הארץ:** תפקידו של עם ישראל להקים ממלכת כוהנים וגוי קדוש בארץ ישראל, ועל כן אין מקום לתת אחיזה לעובדי עבודה זרה בארץ הקודש.

**ממד הערכים:** הרתיעה מעבודה זרה היא רתיעה מערכיה, ועל כן אין להתרשם מפועלם של עובדיה ומיצירותיהם. אי אפשר להפריד בין יצירה אומנותית או יצירה מוזיקלית לבין היוצר שיצר אותן, שכן ישנו קשר הדוק בין מעשי האדם לערכים שהוא מאמין בהם, והוא יוצר את יצירותיו בהתאם לעולמו הפנימי.

**ממד האדם:** ומדוע עלינו להימנע מלתת מתנות לעובדי עבודה זרה? כדי למנוע כל קרבה אישית בינינו לבינם. התפתחות של קשרים בין אישיים תצמצם מאליה את היכולת לראות נכוחה את הריקבון של העבודה הזרה ואת התועבות המלוות אותה.

מכאן שתפקידנו לפעול לישיבת עם ישראל כולו בארץ ישראל, לכינון החיים בארצנו על פי ערכי תורתנו הקדושה ולפיתוח קשרי ידידות וחברות עם מי ששותף באמת ובתמים לשאיפתנו לקדם ולרומם את העולם.

~~~~~

פרשת עקב

~ ביטחון והשתדלות ~

פרשתנו מלמדת על החובה לבטוח בה':

"כִּי תֹאמַר בְּלִבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם. לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעָה וּלְכָל מִצְרַיִם. הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתוֹת וְהַמִּפְתִּים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר אָתָּה יָרָא מִפְּנֵיהֶם" (דברים ז, יז-יט).

כיצד משתלבת החובה לבטוח בה' עם הכלל החשוב ש"אין סומכים על הנס"⁶⁵? מהי הדרך הנכונה לילך בה - לסמוך על עצמנו או לסמוך על ה'?

התשובה נמצאת גם היא בפרשה:

"וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כֹּחִי וְעֹצְמִי יָדִי עָשָׂה לִי אֵת הַחֵיל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנִּיחָן לָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בַּיּוֹם הַזֶּה" (דברים ח, יז-יח).

כאשר אנו פועלים ומגיעים להצלחות - בכלכלה, בטכנולוגיה או בניצחונות על אויבינו - אנו עלולים לחוש שהצלחותינו נובעות מחוכמתנו, מתושייתנו ומעמלנו.

התורה מבהירה כי אין זו דרך החשיבה הנכונה, אלא "וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנִּיחָן לָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל". במילים אחרות, ה' איננו פועל במקומנו. אנו

65. ירושלמי יומא פרק א הלכה ד.

מצווים לפעול בעולם, ואכן זוכים לעשות חיל; אנו בונים כלכלה חזקה, מכשירים צבא איכותי ודואגים לרווחה ולביטחון, אך יודעים כי סוד הצלחתנו נובע מהקדוש ברוך הוא הנותן לנו כוח לעשות חיל.

זה תפקיד האדם. עליו להשתדל בכל כוחותיו - ולייחס את הצלחותיו לה' יתברך.

אין מקום לביטחון בלי השתדלות.

~~~~~

## ~ ורם לבבך ~

רבי משה בן רבי יעקב מקוצי<sup>66</sup> מנה בספר המצוות שלו את האיסור להתגאות - כאחת מ-365 מצוות לא תעשה שבתורה. איסור זה נלמד מפרשתנו:

"הַשֹּׁמֵר לָהּ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיהָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֶנֶכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם. פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעַת וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבָּתָּ. וּבִקְרָה וְצִאָנָה יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה. וְרָם לִבְבְּךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיהָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים" (דברים ח, יא-יד).

רבי משה מבאר שהביטוי "הַשֹּׁמֵר לָהּ פֶּן" הוא ביטוי של איסור תורה, והוא מתייחס לכתוב "וְרָם לִבְבְּךָ" בפסוק יד - וזוהי אזהרה לאדם שלא יתגאה. ההצלחה יכולה לסנוור בני אדם, ועל כן הזהירה התורה את המתברך שלא ישכח מי נתן לו את כל השפע.

נביא קטע קטן מדברי רבי משה מקוצי:

"ומכאן אזהרה שלא יתגאה האדם במה שחננו הבורא הן בממון הן ביופי הן בחכמה, אלא יש לו להיות עניו מאד ושפל ברך לפני ה' אֱלֹהִים ואנשים ולהודות

66. מבעלי התוספות במאה ה-13, מחבר "ספר מצוות גדול" (סמ"ג).

לבוראו שחננו זה המעלה" (ספר מצוות גדול, לאוין, סד).

מקורם של הדברים בגמרא:

"אזהרה לגסי הרוח מנין? [...] רב נחמן בר יצחק אמר מהכא: ורם לבבך ושכחת, וכתוב: השמר לך פן תשכח את ה' א-להיך" (סוטה ה, א).

ואולם הרמב"ם, שדיבר גם הוא בגנות הגאווה ובשבח הענווה, לא מנה את איסור הגאווה במניין המצוות. מדוע? נציע כמה הסברים:

❖ המידות קשורות לפנימיות האדם, ואינן דבר מוחשי שאפשר לצוות עליו או לאסור אותו. לדוגמה, אפשר לצוות על האדם לברך - כלומר לבטא בשפתיו את ההודיה לה' - אך הרגשות הקשורות בברכה, של תלות בה' והכרת הטוב, לא יתפתחו מחמת הציווי אלא רק מתוך הזדהות פנימית.

❖ המידות כולן, ובהן ענווה וגאווה, אינן מדידות, כי האדם אינו חייב לבטל כליל את הכרתו העצמית. אם ימחק האדם את עצמו הוא עלול להימנע מכל יוזמה מתוך תחושת אפסות וחוסר ערך.

❖ רבי משה הגדיר שהאדם נדרש להודות לה' על מעלותיו. יש לזכור כי גם מחשבה זו עלולה להיות מסוכנת אם אין מבינים אותה כראוי, ויש להיזהר ממנה - שכן מי שיחשוב כל הזמן על מעלותיו, אף שידע שהגיעו מאת ה', עלול להתמלא גאווה על כך שה' חננו בכל אותן המעלות.

הדרך הטובה להתרחק מהגאווה ולהגיע לענווה היא להימנע מלהתעסק בעצמנו ובשאלה אם ענווים אנו או שמא גאוותנים. הגענו לעולם כדי לפעול עם א-ל, ועלינו להיות פעילים ועסוקים בעשיית טוב איש כפי יכולתו. על כל הצלחה נודה לה', ובכל קושי נאמין שאיננו לבד - ובעזרתו יתברך נעשה ונצליח.

~~~~~


~ אהבת הגר ואהבת האדם ~

בפרשתנו אנו לומדים על אהבת הגר:

"כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדָנִים הָאֵל־הַגָּדֹל הַגָּבֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד. עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה וְאַהֲב גֵּר לְתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה. וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (דברים י, יז-יט).

התורה מצווה אותנו לאהוב את הגר כמו שה' אוהב אותו. אף שהגר הוא יהודי לכל דבר - ועל כן הוא נכלל במצוות "וְאַהֲבַתְּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח) - הוסיפה התורה מצווה מיוחדת הקשורה דווקא בו, כפי שכתב הרמב"ם:

"אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה שתי מצות עשה, אחת מפני שהוא בכלל ריעים ואחת מפני שהוא גר והתורה אמרה ואהבתם את הגר. צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת עצמו, שנאמר ואהבת את ה' אֱלֹהֶיךָ. הקדוש ברוך הוא עצמו אוהב גרים, שנאמר ואוהב גר" (הלכות דעות ו, ד).

חובתנו לאהוב את הגר ולדאוג לרווחתו עולה אף על חובתנו לאהוב כל אדם מישראל, ובאהבתנו זו אנו מְדַמִּים כביכול לה', שנאמר עליו "וְאַהֲב גֵּר לְתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה".

בעל החינוך רואה במצוות אהבת הגר הכוונה של התורה להתנהגות הראויה כלפי כל אדם זר, אף אם לא התגייר:

"ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר. ועם המדות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשנו. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול ההוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר וכי כבר עבר עלינו והשם

בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן" (ספר החינוך מצווה תלא).

הציווי לאהוב את הגר מתווה לנו אפוא את הדרך להיות רחמנים עם כל בריותיו של הקדוש ברוך הוא.

~~~~~

## ~ יראה ~

התורה מצווה אותנו על יראת ה':

"אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבֹו תִדְבֹק וּבְשִׁמוֹ תִשָּׁבַע" (דברים י, כ).

ומסביר רבי אהרן הלוי, בעל החינוך:

"ונוהגת [מצוות יראת השם] בכל מקום ובכל זמן, ובכל מין האדם. וזאת אחת מן המצוות התמידיות על האדם שלא יפסק חיובן מעל האדם לעולם אפילו רגע אחד, ומי שבא דבר עברה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק שהשם ברוך הוא משגיח בכל מעשה בני אדם וישיב להם נקם כפי רוע המעשה.

ועובר על זה ולא שת לבו בכך באותן שעות, ביטל עשה זה, שזו היא שעת קיום עשה זה בכיוון. ואולם כל ימי האדם וכל עתותיו בכלל המצווה לעמוד זריז ונזכר עליה" (ספר החינוך מצווה תלב).

מצוות יראת ה' היא מצווה תמידית. היא מתקיימת באדם בכל רגע ורגע, ומתבטלת רק בשעה שהוא עובר עבירה. נמצינו למדים שמי שחוטא עובר למעשה על שתי עבירות גם יחד: העבירה המסוימת שעבר - וביטול מצוות יראת ה'.

יראה היא סוג של פחד, ופחד הוא מצב נפשי המשתק את האדם. כיצד אפשר לחיות בפחד תמידי? יתרה מזו, ברבות השנים למדנו והבנו שהדבקות בה' נולדת מהזדהות עם התורה ועם מצוותיה - ולא מתחושה של חובה כפויה.

על כן הקדימה התורה למצוות היראה את מצוות אהבת ה', ככתוב בפרשת ואתחנן: "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְכָּךְ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה). הרמב"ם בספרו הגדול שו"ר זו בזו את מצוות האהבה ומצוות היראה ומאיר מתוך את דרך החיבור הנכונה לה':

"הא-ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' א-להיך, ונאמר את ה' א-להיך תירא.

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד כי אראה שמך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם" (הלכות יסודי התורה ב, א-ב).

לדברי הרמב"ם הדרך לאהבת ה' וליראתו דורשת התבוננות. התבוננות בטבע מגלה את גודלו העצום של בורא העולם ואת טובו שחלק לבריותיו - ובד בבד ממחישה את הפער העצום ביננו לבינו. מתוך המתח הזה אנו מגיעים גם לאהבת ה' וגם ליראתו, יראה מרוממת ולא פחד משתק. אם נאהב את ה' ואת מצוותיו באמת ובתמים נוכל לעמוד בגבורה בפני הפיתויים העומדים בדרכנו.

היראה הכרחית כדי להזכיר לנו שאנו בסך הכול ברייה קטנה ושפלה ואיננו כול יכולים, שכן האדם החש שהוא כול יכול איננו יכול לשרוד רוחנית, ובנקל ירמוס את החלשים ממנו. חיים ערכיים ומוסריים תובעים יראה, אך היראה חייבת להישען על האהבה, הקודמת לה. יראה היונקת מאהבה היא היראה האמיתית, היא אינה משתקת אלא מקדמת ומעצימה - ומאפשרת לעבוד את ה' בשמחה.

ומכוח היראה - "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" - תתבסס עבודת ה' והדבקות בו: "אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ תִדְבֹּק וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע".



## פרשת ראה

### ~ כאשר צויתך ~

"כִּי יֵרַחֵק מִמֶּךָּ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לָשׁוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבֶּקְרֶךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ בְּאֶשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ" (דברים יב, כא).

אדם המעוניין לאכול בשר מצווה לשחוט את הבהמה בדרך מסוימת - כאשר ציווה ה'. והיכן ציווה? במסורת שנמסרה בעל פה מדור דור ומצאה לבסוף את ביטוי המדויק בתלמוד ובשולחן ערוך. וכך כותב בעל החינוך:

"שכל מי שירצה לאכול בשר בהמה חיה או עוף שישחוט אותם תחלה כראוי ולא יהיה לו היתר אלא בזביחה, ועל זה נאמר וזבחת מבקרך ומצאנך וגו' כאשר צויתך וגו' [דברים יב, כא]. ולשון ספרי [כאן], מה מוקדשים בשחיטה, אף חולין. כאשר צויתך, מלמד שנצטוו משה רבנו על הושט ועל הגרגרת, ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. פירוש, לא שיהיה כן במשמע הכתוב, אלא שהציווי הזה באה הקבלה עליו שהיה כן שנצטוו בכל ענין השחיטה כמו שידוע לנו, בסכין ושיעור מקום השחיטה בושט ובקנה ושאר הענינים" (ספר החינוך פרשת ראה, תנא).

בדורות האחרונים קמו שונאי ישראל וטענו שהשחיטה היא דרך אכזרית להרוג את הבהמה. הם גזרו כי יש להמם את הבהמה במכת חשמל קודם השחיטה, כדי שלא תרגיש צער בעת השחיטה. כך גזרו הנאצים יימח שם, וכך מורה החוק בשווייץ ובמדינות נוספות האוסרות את השחיטה כמנהג ישראל מקדמת דנא.

במציאות שבה אכילת הבשר נחשבה צורך קיומי - בעיקר לחייהם של חולים, ילדים וזקנים - נדרשו גדולי ישראל לשאלה אם הימום הבהמה לפני השחיטה מטריפה את הבשר או שמא אפשר להתירו.

הרב יחיאל יעקב וינברג זצ"ל התעמק בסוגיה על כל רבדיה והראה פנים לכאן ולכאן. הוא שלח את תשובתו לגדולי דורו אשר דנו גם הם בשאלה בעיון הראוי<sup>67</sup>, ויחד ניסו לגבש עמדה הלכתית אחידה.

מסקנת הפוסקים הייתה חד משמעית: אף אם היה אפשר להתיר את השחיטה חרף ההימום - אין לשנות ממנהגם של ישראל, כי שינוי המנהג עלול לרמוז שתורתנו אינה שלמה חלילה, ולא היא. אדרבה, המקור הראשון בעולם לאיסור לצער בעלי חיים נמצא בתורה, ואף נפסק להלכה כדברי הגמרא ש"צער בעלי חיים דאורייתא"<sup>68</sup>, כלומר שמן התורה אסור להתאכזר לבעלי חיים. יתרה מזו, רבים מן המפרשים הבהירו שהשחיטה בסכין חדה במקום המסוים שהוגדר בהלכה ממעטת ככל האפשר את סבל הבהמה. אי לכך, גם אם יוכיחו שאפשר למעט עוד את הצער הרי שהתורה לא דרשה זאת, ואנו מצווים לפעול "כְּאִשּׁוֹר צִוִּיתָהּ".

אכן ההיסטוריה מעידה שהרבה מהתובעים לשנות את מנהגי השחיטה - כביכול מטעמי הגנה על החיות - אינם אלא אנטישמים שאינם מהססים כלל להתאכזר לבני אדם באכזריות נוראה.

גדולי ישראל לדורותיהם הורו שלא לשנות ממנהג אבותינו כדי שלא להטיל דופי בשלמותם של ציוויי התורה, ולכן גם אם יימצאו טכניקות נוספות שיבטלו את חשש הטריפה שהיה קיים בעבר - לא נשנה את המנהג אלא נשחוט את הבשר "כְּאִשּׁוֹר צִוִּיתָהּ", על פי המסורת שהועברה אלינו מסיני.

~~~~~

67. עיינו בשרידי אש יורה דעה באריכות.

68. בבא מציעא לב, ב.

~ מעשר עני ~

החקלאי היהודי מצווה להפריש בכל שנה עשירית מתבואתו - ולתת אותה ללוויים, המתמסרים לכלל ישראל בעבודתם בבית המקדש. עשירית זו נקראת **מעשר ראשון**. אחרי הפרשת המעשר הראשון יש להפריש עשירית נוספת, הנקראת **מעשר שני**. על תבואת המעשר השני חלה קדושה, והחקלאי נדרש להעלותה לירושלים ולאוכלה שם בטהרה.

המעשר השני מופרש ברוב השנים במחזור השמיטה - בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית - ואילו בשנה השלישית והשישית מפרישים במקומו **מעשר עני**, כמבואר בפסוקים:

"מִקְצֶה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהוּא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ. וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהָגֵר וְהִיתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשִׂבְעוּ לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" (דברים יד, כח-כט).

כלומר בכל שנה שלישית במחזור שמיטה אין מעלין את המעשר לירושלים, אלא כל המעשרות נותרים במקומם - "וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ"; הלוי בא ונוטל את המעשר הראשון, והעניים - הגר, היתום והאלמנה - נוטלים את מעשר העני.

ויש לשאול, האומנם יכולים העניים להסתפק למחייתם במעשר הניתן להם רק פעם בשלוש שנים?

כמובן שמעשר זה אינו מספיק לכלכלת העניים, ועל כן ציוותה התורה עוד מצוות רבות של נתינה לעניים. מצוות הנתינה המרכזית היא מצוות הצדקה, המופיעה גם היא בפרשתנו:

"כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאֶחָד אַחֶיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תֹאמֵץ אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֶחָד הָאֲבִיּוֹן. כִּי פֶתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטֵנוּ דֵּי מַחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ" (דברים טו, ז-ח).

מהי אפוא המשמעות של מעשר עני אם הוא לא נועד לכלכל את העני ולאפשר לו לחיות?

נראה שהתשובה טמונה בקשר החילופין בין המעשר השני למעשר העני, הנושא מסר חשוב מאוד: ברוב השנים מפרישים מעשר שני ומעלים אותו לירושלים, מתבסמים מהרמה הרוחנית של עיר הקודש ומתקרבים לתורה מתוך הקרבה לכוהנים וללוויים המשמשים דוגמה ומופת בהנהגתם. נתינת המעשר לעניים בשנה השלישית ובשנה השישית מלמדת שהנתינה לעני שקולה לעלייה לירושלים ולהתעלות בעיר הקודש. המעשר לעני איננו תחליף למעשר השני - הניתן בשני שליש מהשנים - אלא השלמה לו, השלמה שוות ערך.

הנתינה לעני מקרבת את האדם לאלוקים כמו המעשר השני הנאכל בירושלים.

~~~~~

## ~ היפוך תפקידים ~

שנת השמיטה מסתיימת בהלכה מהפכנית, התובעת לשמוט את כל החובות ולא לגבותם בחזרה:

"וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט כָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשֶּׂה בְרֵעֵהוּ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אֶחָיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָּהּ" (דברים טו, ב).

הציווי על שמיטת החובות מופיע בלשון ייחודית. לא נאמר 'זה משפט השמיטה' או 'זה חוק השמיטה' אלא "וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה", ומכאן למדו חכמינו זיכרונם לברכה כי קיום המצווה קשור בדיבור: המלווה נתבע שלא לדרוש את כספו בחזרה, ככתוב "לֹא יִגֹּשׁ אֶת רֵעֵהוּ", ואם הלווה מבקש מיוזמתו להחזיר את ההלוואה יאמר לו המלווה 'משמט אני לך'. רק אם הלווה מתעקש להחזיר את

חובו חרף הסירוב, מותר למלווה לקבל את כספו בחזרה בתנאים מסוימים:

"המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלווה: משמט אני וכבר נפטרת ממני. אמר לו: אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. ואל יאמר לו [הלווה למלווה]: בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו: שלי הם, במתנה אני נותן לך..." (שולחן ערוך חושן משפט סז, לו).

ההלכה מדגישה כי גם בנסיבות שבהן מותר ללווה להשיב את חובו הוא חייב לומר שמדובר במתנה, ואם לא כן – לא יוכל המלווה לקבל ממנו את כספו.

מצוות שמיטת כספים כוללת בתוכה כמה ממדים: היא עוזרת לעניים לבנות את חייהם מחדש במקום לשקוע עד צוואר בחובות, היא מלמדת אותנו שכספנו מופקד בידינו כדי שנשתמש בו כראוי ושאננו בעליו הבלעדיים, והיא מחזקת בנו את הביטחון בה' שהוויתור על החזר ההלוואה לא יפגע בנו ולא ירושש אותנו.

בכל הממדים הללו נראה לכאורה כי המלווה הוא האדון שביכולתו להעניק, ואילו העני הוא המסכן שנאלץ לקבל מאחרים. ההלכה האוסרת על הלווה להחזיר את החוב אך מתירה לו לתת למלווה את שוויו במתנה הופכת את הקערה על פיה: לפתע המלווה הוא הנזקק כביכול, ואילו הלווה הוא העשיר המעניק לו מכספו במתנה.

הלכה זו מאירה ממד נוסף במצווה: "דְּבַר הַשְּׁמִטָּה" מסייע לנו לקיים את מצוות ההלוואה לעני בלי לחוש אדוני כול. אם הלווה מעוניין להשיב לך את כספך – קבל את מתנתו בענווה ואמור לו תודה.

גם כשאנו זוכים להיות הנותנים אנו בסך הכול מקיימים את חובותינו – וגודה לבורא עולם שזיכנו לקיים את מצוותיו.

~~~~~


~ שמחה ~

מצוות השמחה בחגי ישראל היא מצוות עשה שנצטוונו עליה בפרשתנו:

”וְשִׂמְחַת בְּחַגֶּךָ אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהָלֹוִי וְהָגֵר וְהִיטּוֹם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ” (דברים טז, יד).

בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקיימים את מצוות השמחה בהקרבת קורבן שלמים והנאה מאכילת בשר הקודש. בזמננו המצווה מתקיימת בדרך שונה, כמבואר בשולחן ערוך:

”חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלווים אליו. כיצד משמחין? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו, וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים” (אורח חיים תקכט, ב).

בעל החינוך מסביר שהשמחה היא צורך טבעי וחיוני כמו האכילה, השתייה והשינה:

”משורשי המצווה, לפי שהאדם נכון על עניין שצריך טבעו לשמוח לפרקים כמו שהוא צריך אל המזון על כל פנים ואל המנוחה ואל השינה, ורצה האל לזכותנו אנחנו עמו וצאן מרעיתו וציוונו לעשות השמחה לשמו למען נזכה לפניו בכל מעשינו” (ספר החינוך ראה, תפח).

אכן השמחה בדברים גשמיים היא חלק מהצרכים הבסיסיים של כל בן אנוש, והקב”ה זיכה אותנו לחבר צורך אנושי זה עם עבודת ה' בעת החגים. והואיל והאדם הוא גוף ונשמה אין שמחתו שלמה אלא כאשר הוא נותן מזון גם לצורכי הגוף וגם לצורכי הנשמה. וכך נפסק בשולחן ערוך:

”מצוות יום טוב לחלקו - חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה” (תקכט, א).

ועם זאת יש להיזהר שלא להפוך את השמחה להוללות:

"אדם אוכל ושותה ושמח ברגל. ולא ימשוך בבשרו וביין ובשחוק וקלות ראש, לפי שאין השחוק וקלות ראש שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר" (תקכט, ג).

בפסוק מודגשת החובה לשתף עניים בשמחותינו, ככתוב "וְשִׂמְחָתָּ בְּחֵגְךָ... וְהָגַר וְהִיתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ", וראינו כי חובה זו הובאה בשולחן ערוך - "וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר העניים". הרמב"ם מדגיש ששיתוף העניים והנזקקים איננו נובע ממצוות צדקה אלא הוא חלק בלתי נפרד ממצוות השמחה:

"וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצווה אלא שמחת כרסו, ועל אלו נאמר (הושע ט, ד) "זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם", ושמחה כזו קלון היא להם, שנאמר (מלאכי ב, ג) "וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם" (הלכות יום טוב ו, יח).

על כן חשוב לפני כל חג וחג לתת תרומה לארגונים שדואגים שלא יחסר כלום לאף אחד לקראת החג.

היכולת לשמח אחרים מרוממת את השמחה ומביאה אותה לשלמותה. ואם אינני טועה, שמעתי פעם מפי אבי מורי הרב משה בוצ'קו זצ"ל את המשפט הבא: הדרך לזכות לעולם הבא שלך היא לדאוג לעולם הזה של זולתך.

~~~~~

## פרשת שופטים

### ~ המנהיגות בהלכה ~

שתי מצוות משלימות זו את זו בפרשתנו:

א. "שׁוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו) -

המצווה למנות מלך. חכמינו דרשו מן הפסוק שיש לנהוג במלך ביראה ובכבוד<sup>69</sup>.

ב. "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד" (דברים יז, יז) -

האיסור החל על המלך להרבות לו כסף וזהב, ולימדונו חכמים שאסור למלך להוסיף דבר מעבר לצורכי ממלכתו<sup>70</sup>.

וכך כתב הרמב"ם על שתי המצוות הללו:

על החובה לכבד את המלך -

"כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, שנאמר שום תשים - שתהא אימתו עליך" (הלכות מלכים ב, א).

ועל הציווי על המלך שלא להרבות עושר יתר על צרכיו -

"ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו ולהתנאות בו או להתנאות בו, אלא כדי שיתן לחיילותיו ולעבדיו ולשמשי. וכל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה' ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם הרי זה מצוה להרבותו, ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו, שנאמר ולא ירבה לו, ואם הרבה לוקה" (הלכות מלכים ג, ד).

---

69. משנה סנהדרין ב, ה.

70. שם משנה ד.

נראה ששני הציוויים הללו - החובה לכבד את המלך והאיסור החל על המלך לדאוג לעושרו האישי - קשורים זה בזה, שכן היכולת לכבד את המלכות קיימת בעיקר כאשר ידוע לכול שאין המלכות דואגת לעצמה אלא לכלל הציבור.

ואכן הרמב"ם חיבר בין שתי המצוות:

"כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו, כך צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר ולבי חלל בקרבי. ולא ינהג גסות לב בישראל יתר מדאי, שנאמר לבלתי רום לבבו מאחיו. ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, ויצא ויבא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטנים, וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות, שנאמר שמעוני אחי ועמי, ואומר אם היום תהיה עבד לעם הזה וגו'. לעולם יתנהג בענוה יתירה, אין לנו גדול ממשה רבינו, והוא אומר ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם. ויסבול טרחם ומשאם ותלונותם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק. רועה קראו הכתוב, לרעות ביעקב עמו, ודרכו של רועה מפורש בקבלה כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא וגו'" (הלכות מלכים ב, ו).

דיני המלך הם הדינים הראויים לכל הנהגה ציבורית: הכבוד למנהיג מותנה בהבנה שהוא אכן פועל לטובת הכלל.

~~~~~

~ האיסור לחזור למצרים ~

התורה מצווה את מלך ישראל שלא להרבות סוסים, ומתוך כך מזכירה את האיסור החל על כל יהודי - שלא לחזור למצרים:

"וְרַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יֵשִׁיב אֶת הָעַם מִצְרִימָה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּס וְהָאִמֹר לָכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד" (דברים יז, טז).

איסור זה נפסק להלכה:

"בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים, שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, לא תוסיף עוד לראותה, לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, ואלכסנדריוא בכלל האיסור" (רמב"ם הלכות מלכים ה, ז).

אך לא רק למצרים אסור ליהודי לצאת אלא לכל מקום מחוץ לארץ ישראל, כפי שהוסיף הרמב"ם בהמשך אותו הפרק:

"אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, ויחזור לארץ" (שם הלכה ט).

מה ההבדל בין שני האיסורים?

האיסור לצאת מן הארץ נובע ממצוות יישוב הארץ - הדורשת מעם ישראל לגור בארצו ולא להתיישב בארצות זרות. לעומת זאת האיסור לחזור למצרים הוא איסור בפני עצמו, כדברי בעל החינוך:

"משרשי המצוה, לפי שאנשי מצרים רעים וחטאים והא-ל ברוך הוא הוציאנו משם וגאלנו בחסדיו מידם לזכותנו ללכת בדרכי האמת, ורצה בטובו הגדול עלינו לבלתי נשוב עוד להטמא בתוכם כדי שלא נלמוד כפירותיהם ולא נלך בדרכיהם המגונים אצל תורתנו השלמה" (ספר החינוך מצווה תק).

מכאן אנו למדים שאף שהלכתית האיסור מתייחס לארץ מצרים, יש בו הוראה לדורות שלא לשוב לתרבויות זרות. יצאנו ממצרים וקיבלנו את התורה - ואין לחזור אחורה לתקופות שלפני מתן תורה.

וישנו רעיון חשוב נוסף הטמון במצווה זו:

המצווה נאמרה אגב האיסור החל על המלך לחזור למצרים לצורך הגדלת צי הסוסים המלכותי. כנראה שבעת העתיקה הייתה ארץ מצרים יצואנית מובילה של סוסים, והסוס בזמנם שימש כלי תחבורה נחשב, כרכבי היוקרה של ימינו. התורה דורשת ממלך ישראל לנהוג בצניעות - ולא להשתמש בשלטון לחיי ראוות והוספת עושר.

ממצווה זו המיוחדת למלך נלמד כולנו להיות צנועים. כמובן, מותר לחיות בנוחות ובכבוד, אבל הכול צריך להיות במידה. אין להפוך את החיים לרדיפה

אחרי מותרות, אלא לחיות חיים שיש בהם מידת מה של צניעות. זוהי המסילה המעלה את האדם על המסלול של חיי האושר.

~~~~~

## ~ שבט לוי ויציאה למלחמה ~

בפרשתנו מופיע האיסור החל על הלוויים לקבל נחלה בארץ ישראל:

"לֹא יִהְיֶה לְכֹהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שִׁבְט לְוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁי ה' וְנַחֲלָתוֹ יֹאכְלוּ. וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקִרְבִּי אָחִיו ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ" (דברים יח, א-ב).

בעל החינוך מבאר את טעם המצווה:

"משורשי המצווה, כדי שיהיה כל עסק השבט הזה בעבודת האל ברוך הוא ולא יצטרכו לעבוד את האדמה, ושאר השבטים נותנים להם חלק מכל אשר להם מבלי שייגעו הם בדבר כלל" (ספר החינוך מצווה תקד).

וכך פסק הרמב"ם להלכה:

"כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען, וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים, שנאמר 'לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל' – חלק בביזה ונחלה בארץ. וכן הוא אומר 'בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם' – בביזה. ובן לוי או כהן שנטל חלק בביזה לוקה, ואם נטל נחלה בארץ מעבירין אותה ממנו" (הלכות שמיטה ויובל יג, י).

בני שבט לוי נדרשים לוותר על התאוה האנושית להרבות נכסים משום שהם התייחדו משאר השבטים לעבודת ה', ועליהם להסתפק במה שנדרש להם למילוי

ייעודם:

"ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה', לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר 'יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל'. לפיכך הובדלו מדרכי העולם: לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכוח גופן, אלא הם חיל ה', שנאמר 'ברך ה' חילו', והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר 'אני חלקך ונחלתך'" (שם הלכה יב).

כמו שבט לוי ישנם גם תלמידי חכמים המסתפקים במועט כדי לעבוד את ה':

"ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו הא־לוהים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קודשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכוהנים ללוויים. הרי דוד עליו השלום אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" (הלכה יג).

יש שניסו ללמוד מכאן שבני תורה פטורים משירות צבאי, שהרי הרמב"ם כתב "לא עורכין מלחמה כשאר ישראל". ואולם טעות בידם – שכן שבט לוי איננו פטור מכלל המלחמות. רק במלחמת הכיבוש לא השתתפו בני שבט לוי הואיל ולא קיבלו נחלה כשאר אחיהם:

"יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכוהנים והלוויים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל" (הלכה יא).

ואכן, הן משה רבנו שהיה לוי הן יהושע בן נון ודוד המלך ששקדו על לימוד התורה יותר מכל אדם אחר ערכו מלחמות כדי להגן על עם ישראל. זאת משום שהלוויים אינם פטורים משום מצווה ממצוות התורה אלא ממלחמת הכיבוש, ותלמידי החכמים מצווים אף הם ככל ישראל בכל מצוות התורה.

זכינו שגם בדורנו רבים הם תלמידי החכמים המשמשים דוגמה ומופת לכול ויוצאים חלוצים לפני המחנה.

~~~~~

~ בל תשחית ~

בעשורים האחרונים הולכת וגוברת המודעות לאיכות הסביבה וליחסי הגומלין בין האדם לסביבתו. העולם כולו מודאג מההתחממות המסוכנת של כדור הארץ, מהפרת המאזן האקולוגי, מזיהום האוויר הגורם למחלות, ועוד. דאגה זו מובילה לתחילתה של "תשובה טבעית" שעליה דיבר הרב קוק, והחברה מנסה לפעול לתיקון מצב העולם. גם במדינת ישראל נחקקו חוקים להגנת הסביבה, המעודדים למשל מחזור של חומרים, צמצום השימוש בכלים חד פעמיים ושימוש באנרגיה לא מזהמת. מהי עמדת התורה בסוגיה זו?

בפרשת שופטים מופיע ציווי האוסר על האדם לפגוע בטבע ולהשחית עצים אפילו בעת מלחמה:

"כִּי תִצּוֹר אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׁהּ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ
לְנִדַּח עָלֶיהָ גִּרְזֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאִתּוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבֹא
מִפְּנֵיהָ בְּמִצּוֹר" (דברים כ, יט).

הרמב"ם הביא הלכה זו בפסקיו:

"אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר לא תשחית את עצה. וכל הקוצץ לוקה, ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה. אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים. לא אסרה תורה אלא דרך השחתה" (הלכות מלכים ו, ח).

על פי פשט התורה האיסור מתייחס לעץ פרי, "כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל", וכך אומנם פסק הרמב"ם. אכן בעבר, כשהאויר היה זך וצלול, הייתה משמעות להשחתת עצים רק כשהיו אלו עצי פרי. ואולם בימינו יש תפקיד חשוב לכלל העצים במלחמה בזיהום האוויר, ועל כן איסור ההשחתה חל גם על עצי סרק. החשיבות המכרעת של העצים לאדם גלומה בביטוי "כִּי הָאָדָם יֵעָץ הָעֵדָה", המלמד שחיות האדם קשורה בקשר עבות לעצים ולטבע.

פרשתנו מזכירה ומחדדת את אשר כבר נצטווה אדם הראשון:

"וַיֹּקַח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֵהוּ בִּגְן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ" (בראשית ב, טו).

נעשה כל מאמץ להילחם בהשחתת כדור הארץ ובפגיעה באדמה אשר ניתנה לאדם מתוך שליחות ברורה - "לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָה".

~~~~~

## פרשת כי תצא

### ~ חתימה על כרטיס אדי ~

מצווה גדולה לקבור אדם שנפטר בהקדם האפשרי, כנאמר בפרשתנו:

"וְכִי יְהִיָּה בְּאִישׁ חֲטָא מְשֻׁפָּט מוֹת וְהוּמָת וְתָלִית אֹתוֹ עַל עֵץ. לֹא תֵלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קִבּוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קָלֵלֶת אֱלֹהִים תִּלּוֹי וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדָמְתָּךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה" (דברים כא, כב-כג).

הפסוקים מבהירים כי יש לכבד את גופו של אדם אפילו אם היה רשע ונידון למוות, ואחרי מיתתו חובה לקבורו כדין - כי האדם נברא בצלם אלוקים, ואף שחטא עודנו קרוי אדם. מצוות הקבורה היא מצוות עשה מהתורה, והעובר עליה עובר גם על איסור "לא תֵלִין".

התפתחות המדע והטכנולוגיה בתקופתנו מאפשרת לקחת איברים מסוימים מהנפטר - כגון קרניות העיניים, כליות, לב, ריאות ועוד - ולהשתילם בגופו של אדם אחר להצלת חייו.

ישנם פוסקים שהתנגדו לדבר בשל החובה לקבור את המת, אך רבים הם המתירים - הסומכים על הכלל הגדול בתורה שפיקוח נפש דוחה את כל האיסורים חוץ מגילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה. המתנגדים טוענים כנגדם כי אחרי המוות האדם אינו חייב במצוות, וכן שייתכן שלא יוכל לזכות לתחייה אם לא נקבר שלם.

טענות אלו נדחות מפני הצורך להציל חיים, מכמה טעמים. נמנה את חלקם:

❖ אף שמת פטור ממצוות אין כל עילה למנוע ממנו שתיעשה מצווה בגופו אחרי מותו, כשם שהוא יכול לצוות שייתנו את ממונו לצדקה לאחר לכתו.

❖ הרב אונטרמן זצ"ל (שבט מיהודה עמוד נה) כתב שהואיל והאיבר שהושתל לא מת - אלא מוסיף לחיות ולהתקיים בגוף אחר - אין חובת הקבורה חלה עליו.

❖ מצוות הקבורה מוטלת על החיים, והם אכן מקיימים אותה - בהעדר האיבר שנלקח.

❖ הקב"ה אינו זקוק לשום תנאים כדי להחיות את המתים; וכי יעלה על הדעת שהקדושים שנשרפו על קידוש השם לא יקומו לתחייה?! האמונה בתחיית המתים היא אות לאמונתנו שהעולם נברא יש מאין, כפי שהבהיר הרמב"ם באיגרת תחיית המתים.

מכאן שמצווה גדולה לחתום על כרטיס אדי.

כמו כן יש לעודד ולחזק את משפחות הנפטרים שלא יתנגדו להצלת חיים, כי לצערנו החוק במדינת ישראל קובע שיש לפנות לאישור המשפחה גם כשהנפטר חתם על כרטיס אדי. סירוב של המשפחה לתרום את איברי יקירם הוא עוון גדול, שכן הם מונעים זכות עצומה מהנפטר - ובד בבד נושאים באחריות למותם של חולים שהיה יכול להציל במותו.

ברוך ה' אנו רואים לאחרונה הרבה משפחות שמסכימות בשעת צערן הגדול ביותר להירתם להצלת חיים.

תורתנו היא תורת חיים, וכל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם מלא.

~~~~~

~ אנוס ~

בין המצוות הרבות הנלמדות בפרשה התורה דנה בנערה שנאנסה במקום שאין בו איש, וקובעת:

"וְלַנְעָרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר אֵין לַנְעָרָה חֲטָא מוֹת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נָפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה" (דברים כב, כו).

מפסוק זה למדו חכמינו כי "אנוס - רחמנא פטריה"⁷¹, ופסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין (כ, ב) כי חל איסור על בית הדין להעניש אדם שעבר עבירה שלא מרצונו אלא משום שהיה אנוס.

מה הוא הגדר של אנוס?

הגמרא במסכת שבת מלמדת שכל מי שלא ידע על קיומם של איסור או של מצווה ועבר עליהם נקרא אנוס. התוספות הרחיב את ההגדרה לאדם שיצרו תוקפו - הנחשב במקרים מסוימים למי שאינו אחראי למעשיו.

הבנה זו שימשה בידי הרב קוק קו הגנה מרכזי בהתמודדות עם מציאות שהייתה שכיחה בזמנו - מציאות של ילדים שעזבו את עולם התורה והמצוות. לאב שזעק מכאב על עזיבת בניו את דרך התורה כתב הרב קוק שאֵל לו להרחיק את ילדיו בשל חטאיהם אלא אדרבה, עליו לקרבם, משום שהם אנוסים מרוח הזמן.

ואלו דבריו באיגרת קלח:

"כן, ידידי, הנני מבין הרבה את דאבון לבבו, אבל אם יחשוב כבוד תורתו כרוב המון הלומדים, שראוי בזמן הזה לעזוב להפקר את אותם הבנים אשר סרו מדרכי התורה והאמונה על-ידי זרם הזמן הסוער, הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ד' חפץ בה. כשם שכתב תוספות סנהדרין כ"ו ע"ב ד"ה החשוד, דיש סברא לומר דלא יפסל חשוד על העריות לעדות משום דחשיב כמו אנוס, משום דיצרו

71. בבא קמא כח, ב, ועוד.

תוקפו, וכהאי גוונא שכתב כן תוספות גיטין מ"א ע"ב ד"ה כופין, שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאונסין, כן היא ה'שפחה בישא' של זרם הזמן, שנתנו לה מן השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדוף כעשן, שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו הצעירים לזנות אחריה. הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון".

הרב גורס שמי שמאמין בסגולת ישראל אינו רשאי להתייאש מהבנים, כי ודאי יחזרו בתשובה - ומסיים בזו הלשון:

"על-כן יש מכל אלה אחרית ותקווה. הנשמה הפנימית של קדושת ישראל מסתתרת בקרב לבבם בכמה מדות טובות הנמצאות בהם".

אל לנו לדון את זולתנו, שכן איננו יודעים מהם התהליכים שהביאו אותו להתרחק מתורתנו הקדושה.

התבוננות חיובית על הזולת היא אשר תרומם אותו ותסייע לו לשוב אל שורש נשמתו.

~~~~~

## ~ נתינת ריבית ~

בפרשתנו מופיע איסור תמוה - האיסור להפוך לקורבן של ניצול:

"לֹא תִשָּׂא לְאָחִיךָ גֵּשֶׁף גֵּשֶׁף כֶּסֶף גֵּשֶׁף אֶכֶל גֵּשֶׁף כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׂא (דברים כג, כ).

כבר למדנו בפרשת משפטים ובפרשת בהר על איסורו של המלווה לגבות ריבית ממי שלווה ממנו כסף בעת מצוקתו. התורה רואה בחומרה רבה את מי שמבקש להתעשר ממצוקות זולתו.

ואולם כאן האיסור אינו מופנה למלווה כי אם ללווה. בהלוואה בריבית המלווה אינו היחיד העובר איסור - אלא גם הלווה. חכמינו לימדונו כי הלווה

בריבית עובר שני איסורים:

א. **נתינת ריבית למלווה** - "לא תשיך" פירושו אל תאפשר לאחרים לנשוך אותך באמצעות גביית ריבית ממך;

ב. **החטאת המלווה** - בקשת ההלוואה עלולה לגרום לעשיר לחטוא בהלוואה בריבית, ומכאן שהלווה עשוי לעבור על האיסור לגרום חטא לזולתו. האיסור להחטיא את הזולת נלמד מן הפסוק "וּלְפָנַי עֵינִי לֹא תִתֵּן מִכָּשֶׁל" (ויקרא יט, יד): ה"עֵינִי" הוא אדם שנתפתה לעבור עבירה, וה"מִכָּשֶׁל" הוא החטא.

וכך כתב בעל החינוך:

"שנמנענו מלתת ריבית לישראל כמו שנמנענו כמו כן מלקחת אותו, ועל זה נאמר 'לא תשיך לאחיד נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר' וגו' (דברים כג, כ), ובא הפירוש על זה: 'לא תשיך' - לא תִּנְשֶׁךְ, כלומר לא תיתן ריבית, שהנותנו הוא הנשוך. ובביאור אמרו בפרק אי זהו נשך (בבא מציעא עה, ב): הלווה עובר משום 'לא תשיך' ומשום 'ולפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא יט, יד). ואילו לא באה המניעה מפורשת על זה הייתי סבור שהמלווה הוא שאסור לקחתו, אבל הלווה אם רצה למחול ורוצה באונאתו שיהא מותר..." (ספר החינוך מצווה תקעב).

דין זה מעורר תמיהה: לא די שהאדם העני והמסכן צריך ללוות כסף כדי לשרוד, עוד מכבידים עליו שני איסורים!?

אלא שהתורה מזהירה כאן את האדם המתמודד עם קשיים שלא לדחות את ההתמודדות לזמן מאוחר יותר, כי דחיית הבעיות אינה הדרך הנכונה. הדחייה איננה פותרת דבר, אלא רק גורמת לקשיים להצטבר ולהתגבר - עד שהמציאות המרה טופחת על הפנים.

כשאדם נקלע למצוקה, לכאורה הפתרון הקל הוא ללוות כסף בדרך הזמינה ביותר כדי להתמודד עם הבעיה של היום - אולם בדרך זו תהא המציאות של מחר עגומה אף יותר: נוסף על צרכיו השוטפים הוא ייאלץ להשיב את ההלוואה בתוספת ריביות.

אם כן, מה יעשה האדם שנקלע לקושי כלכלי? עליו לפעול בשתי דרכים:

א. לעבוד יותר כדי להוסיף הכנסות. ב. להסתפק בפחות כדי לצמצם הוצאות.

אסור לו לפנות בבקשת עזרה לאדם רשע שינצל את מצוקתו וינעץ בו את שיניו, אך הוא יכול ללוות בהלוואה מסודרת, בלי ריבית, שתאפשר לו להתארגן מחדש ולהתאושש - וכמובן שעליו לפנות לא-ל ולהתפלל שיסייע לו.

מי שמאמין שהוא אינו מתמודד לבד במלחמה על קיומו יכול לפעול בהווה בדרך שקולה שלא תסכן את עתידו. הוא אינו בורח מהמציאות אלא מסתער בגבורה כדי להתגבר על כל הקשיים.

באיסור נתינת ריבית למלווה התורה מחנכת את האדם להתאמץ ולפעול ובד בבד לבטוח בה'. הקב"ה אינו עוזב את ההולכים בדרך הישר ומשתדלים בכל כוחם לפתור בכבוד את בעיותיהם - ואינם תולים את תקוותם באנשים נשכנים וחסרי רחמים.

ומה שנכון ליחיד נכון גם למדינה - דחיית בעיות איננה פתרון!

~~~~~

~ ושימח את אשתו ~

השמחה בבית היהודי היא ערך עליון שיש להשקיע בו ולטפח אותו, ועל כן ציוותה התורה את האיש לשמח את אשתו:

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצֵּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלֶיהָ לְכָל דְּבַר נָקִי יְהִיָּה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח" (דברים כד, ה).

על פי ההלכה מצווה זו נוהגת בשנה הראשונה לנישואי בני הזוג, והשאלה עולה מאליה: האומנם רק בשנה הראשונה מוטל על האיש לשמח את אשתו? והלוא כבר אמרו חז"ל שצריך האדם לאהוב את אשתו כגופו ולכבדה יותר

מגופו⁷², לקנות לה דברים שישמחו את ליבה בשלושת הרגלים⁷³, ולשמוח עימה במצוות עונה בכל שנות נישואיהם⁷⁴.

אכן ראויה היא השמחה שתשרה בין איש לאשתו במשך כל חייהם, אך בשנה הראשונה ישנו דין מיוחד הנוסף על מצוות השמחה התמידית. בשנה הראשונה אסור לאיש לעזוב את אשתו אפילו לצורכי ציבור:

"שנמנע החתן מלצאת מביתו כל השנה, כלומר ללכת במסעות רחוקים, ונמנע גם כן שר הצבא מלהוציאו בעל כרחו, כלומר להוציאו ללכת למלחמה או לעשות מהמלאכות הצריכות בשביל המלחמה כגון לספק מים ומזון לאחיו או לתקן ענייני העיר לשמרה מהאויב, ועל זה נאמר 'ולא יעבר עליו לכל דבר' (דברים כד, ה)" (ספר החינוך מצווה תקפא).

בעל החינוך מוסיף הסבר חשוב על מרכזיותה של השנה הראשונה:

"משרשי המצוה, כי האל ברוך הוא עלה במחשבה לפניו לבראות העולם, וחפצו שיתישב בבריות טובות הנולדות מזכר ונקבה שיזדווגו בהכשר, כי הזנות תועבה הוא לפניו, על כן גזר עלינו העם אשר בחר להיות נקרא על שמו שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלמה מעת שנשא אותה כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניינה דרך זרות, כי כל טבע ברוב יבקש ויאבה מה שרגיל בו, ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו ויוכשרו הוולדים שתלד לו ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו" (מצווה תקפב).

מצוות השמחה המיוחדת בשנה הראשונה נועדה אפוא לחזק ולבסס את האהבה בין איש לאשתו, שיזכו לאהבה איתנה עד עולם.

ועל גבי קומת האהבה המשמחת שנבנתה בשנה הראשונה יוסיפו בני הזוג ויבנו קומות נוספות של שמחה במשך כל שנותיהם, כפי שנרמז בפסוק: תחילה

72. "האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו... עליו הכתוב אומר 'וידעת כי שלום אהלך'" (יבמות סב, ב). וכך פסק הרמב"ם: "ציוו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו" (אישות טו, יט).

73. ראו פסחים קט, א.

74. ראו פסחים עב, ב, שם נקראת המצווה "שמחת עונה".

נאמר "נָקִי יְהִי לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת", ולאחר מכן נאמר "וְשִׂמַּח אֶת אֲשֶׁתוֹ" - רמז למצוות האיש לשמח את אשתו כל ימי חייו.

~~~~~

## פרשת כי תבוא

### ~ ייחוס ~

אחת המצוות התלויות בארץ היא מצוות הביכורים. הביכורים הם הפירות הראשונים משבעת המינים שחנטו בשנה החדשה, ואותם מחויב בעל השדה להביא לבית המקדש. המצווה מופיעה פעמיים בחומש שמות, בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא, בלשון זהה:

"וְרִאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כג, יט; לד, כו).

בפרשתנו, פרשת כי תבוא, מופיעה המצווה בשלישית, ולצידה מצווה נוספת המתלווה אליה - מצוות מקרא ביכורים, המצווה את מביא הביכורים להודות לה' על הזכות הגדולה שזיכהו לחיות בארץ ישראל ולגדל את פירותיה:

"וּבֹאֲתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' אֲבוֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ. וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיַּגֵּר שָׁם בְּמִתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוֹם וָרֹב. וַיַּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה. [...] וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּים. וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וָדָבָשׁ" (דברים כו, ג-ט).

כל יהודי שיש לו קרקע בארץ ישראל, והוא מגדל בה עצים משבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ, חייב לקיים את שתי המצוות הללו - הבאת הביכורים ומקרא ביכורים. אומנם בדינו של גר נחלקו חכמינו. במשנה נאמר שגר חייב גם

הוא בהבאת הביכורים, אך אינו אומר את נוסח ההגדה במקרא הביכורים:

"אלו מביאין ולא קורין: הגר מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר 'אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו' [...] וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר 'אֱלֹהֵי אֲבוֹת יִשְׂרָאֵל', וכשהוא בבית הכנסת אומר 'אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ' [...]" (משנה ביכורים א, ד).

ואולם בתלמוד הירושלמי מובאת דעה החולקת על דין המשנה:

"תני בשם רבי יהודה: גר עצמו מביא וקורא. מה טעם? 'כי אב המון גוים נתתיך' - לשעבר היית אב לארם ועכשיו מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים. רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כרבי יהודה".

לדברי הירושלמי גוי שמתגייר נעשה בנו של אברהם אבינו, ועל כן יכול הוא לומר "אשר נתת לאבותינו", וכך פסק הרמב"ם להלכה:

"הגר מביא וקורא, שנאמר לאברהם אב המון גוים נתתיך - הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה, ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ" (הלכות ביכורים ד, ג).

כל מי שנולד יהודי הוא מבני בניו של אברהם אבינו בשושלת רבת דורות, ואילו הגר מיוחס לאברהם אבינו בייחוס ישיר. כמה גדול ומכובד ייחוסו של הגר!

~~~~~

~ בין הסגת גבול לחופש העיסוק ~

בפרשתנו אנו לומדים על איסור הסגת גבול - ועל קללתו של העובר עליו:

"אָרוֹר מְסִיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן" (דברים כז, יז).

הסגת גבול היא שינוי קווי הגבול המפרידים בין שני שכנים, כך ששכן אחד מגדיל את שטחו על חשבון חברו. זהו כמובן גזל גמור, ומאחר שבדרך כלל הסגת

הגבול נעשית בלילה, בחסות החשכה - כדי שהשכן לא יבחין שסימני הגבולות השתנו - הוסיפה התורה קללה המדגישה כי הקב"ה מבחין בכול.

חכמינו זיכרונם לברכה הרחיבו דין זה ל"יורד לאומנותו של חברו", ואסרו על אדם לקפח את פרנסתו של חברו:

"אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי" (בבא בתרא כא, ב).

הסבר: מי שיש לו ריחיים במבוי יכול מן הדין למונע מחברו להקים עסק נוסף של ריחיים בסמיכות לו בטענה שהוא פוגע בחייו - כי אכן פגיעה בפרנסתו של אדם היא כעין פגיעה בחייו.

בגמרא ובפוסקים האריכו הרבה בסוגיה זו, שכן מניעת פתיחה של עסק נוסף מונעת תחרות - והתחרות חיונית להתפתחות המסחר. בשל כך צמצמו חכמינו את הדין, כפי שעולה מהדוגמאות הבאות:

"היה שם במבוי אחד מבני מבוי אומן [...] או שהיתה שם מרחץ או חנות או רחים ובא חבירו ועשה מרחץ אחרת כנגדו, אינו יכול למונעו ולומר לו: אתה פוסק חיי; ואפילו היה מבני מבוי אחר אינם יכולים למונעו, שהרי יש ביניהם אותה אומנות. [...] אבל גר ממדינה אחרת שבא לעשות חנות בצד חנותו של זה או מרחץ בצד מרחצו של זה, יש להם למונעו. ואם היה נותן עמהם מנת המלך אינם יכולים למונעו" (שולחן ערוך חושן משפט קנו, ה).

מכאן שאפשר למנוע אדם מלעסוק במקצוע של חברו רק אם איננו בעל אותו מקצוע, או אם הוא הגיע מעיר אחרת ואינו משלם מיסים בעיר של חברו.

נוסף על כל הדוגמאות ישנם מקרים נוספים היוצאים מן הכלל, כגון מצבים שבהם התחרות תגרום לעלייה באיכות המוצרים ולירידה במחירים, עד כי נראה שכל מתחרה יוכל למצוא "היתר" למעשיו. על כן נאמר "אָרוֹר מְסִיג גְּבוּל רֵעֵהוּ" - כי הקב"ה יודע גם יודע אם המסיג את גבול רעהו נוהג כדין או לאו, ואם הוא מקפח את פרנסת חברו או יוצר תחרות בריאה והוגנת.

כל אדם שנכנס לשוק העבודה או פותח עסק משלו נדרש לפעול מתוך יראת שמיים טהורה כדי לקדם את עצמו ואת החברה כולה בלי לפגוע בפרנסת חברו - והפועל ביושר ובהגינות יזכה לברכה מאת ה'.

~~~~~

## ~ המצווה הנסתרת ~

בפרשיית הברכות בפרשתנו מופיע הפסוק הבא:

"יְקִימֶךָ ה' לֹא לְעַם קָדוֹשׁ כְּאִשֹּׁר נִשְׁבַּע לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו" (דברים כח, ט).

לכאורה זהו פסוק שכולו ברכה, ככל הברכות המקיפות אותו. בזכות שמירת המצוות וההלכה בדרכי ה' נזכה לברכת ה' שיקימנו לו לעם קדוש.

ואולם חכמינו זיכרונם לברכה גילו שבפסוק מסתתרת מצווה, החותמת את מצוות התורה: המצווה ללכת בדרכי ה'.

בתחילת הלכות דעות מסביר הרמב"ם שלכל מידה בנפש יש שני קצוות, והיא יכולה להתבטא בדרכים שונות מן הקצה אל הקצה. לדוגמה:

"יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד, ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל, ואם יכעס יכעס כעס מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח ביותר" (הלכות דעות א, א).

הרמב"ם מונה רשימה ארוכה של תכונות על ביטוייהן המנוגדים, אך הוא מורה שלא לדבוק באף אחד מן הקצוות אלא ללכת בדרך האמצע:

"הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שווה ואינה קרובה לא לזו ולא

לזו [...] כיצד? לא יהא בעל חמה נוח לכעוס, ולא כמת שאינו מרגיש, אלא בינוני" (הלכה ד).

עם זאת הרמב"ם מלמד שגם בדרך האמצע יש מרחב - ובתוך המרחב אפשר לבחור את הדרך המהודרת ביותר לפעול:

"ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד, כיצד? מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון [כלומר יטה עצמו קצת לצד הענווה] ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות, ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה, ועל דרך זו שאר כל הדעות [...] ומצוין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר **והלכת בדרכיו**" (הלכות ה-ו).

סיום הפסוק, "**וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו**", הוא אפוא מצוות עשה מן התורה. והרמב"ם מוסיף:

"כך למדו בפירוש מצווה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש" (הלכה ו).

על מצווה זו שאל בעל החינוך שאלה גדולה: הלוא נאמר בתהלים "אֵלֹהִים שׁוֹפֵט צָדִיק וְאֵל זֶעֶם בְּכָל יוֹם" (תהלים ז, יב), האם ההליכה בכל דרכיו מחייבת אותנו גם להיות קנאים וזועמים?

לא ולא! עונה בעל החינוך, הזעם איננו מדרכי הא-ל. במצבים שבהם על פי משפט הצדק היה צריך להיפרע מבני האדם בשל חטאיהם נאמר בהשאלה כי הא-ל זועם, אולם חכמינו הבהירו כי הזעם נמשך רק לרגע קט ואיננו - כי מידת הרחמים גוברת על מידת הדין. וזה סיום דבריו:

"ואותו רגע קטן אשר ישלים הרוב חוטא אחד בחטאו ידמו זכרונם לברכה לזעם הא-ל, לומר שיש באותו רגע חרון אף בעולם וחיוב עליהם, שהכל ראויים באותו רגע מכח מדת הדין לכלות, אלא שמדת הרחמים מכרעת מיד ומעמידו" (ספר החינוך מצווה תריא).

עלינו להשתדל להידמות לא־ל וללכת בדרכיו הטובות, לדבוק במידות האמצעיות ולהיות רחמנים ולא קנאים - כשם שהוא רחום וחנון.

~~~~~

~ כאילו עובד עבודה זרה ~

הגמרא מעבירה ביקורת חריפה מאוד על היושבים בחוץ לארץ:

"לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו א־לוה [...] וכל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים" (כתובות קי, ב).

מהיכן נובע הביטוי הקשה "כאילו עובד עבודת כוכבים"? מה מקורו ומה טעמו?

מקור דין זה בפסוק מפרשתנו:

"וְהִפִּיצָהּ ה' בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ וְעַבְדֹת שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יֵדְעֶתָ אֶתָּה וְאַבְתִּיקָ עַץ וְאֶבֶן" (דברים כח, סד).

ואם נתמה - הלוא עיננו הרואות כי יהודים רבים הגרים בחוץ לארץ עובדים את ה' ונאמנים לתורתו?! על כן בא רש"י ומסביר:

"לא עבודת אלהות ממש, אלא מעלים מס וגולגליות לכומרי עבודה זרה" (שם).

החי בחוץ לארץ פועל בשגרת יומו למען החברה שבה הוא חי ותורם לה מכוחו ומכישרונותיו. פירושו של רש"י מלמדנו שמציאות זו נושקת לחיים של עבודה זרה.

בספר יחזקאל מובא טעם אחר, ולפיו הימצאות היהודים בחוץ לארץ מחלישה את האמונה בה' ומחללת את שמו, משום שהיא מעידה כביכול שה' אינו מקיים את הבטחתו לאבותינו הקדושים שזרעם יירש את ארץ ישראל:

"בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרךם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרךם לפני. ואשפה חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה. ואפיין אתם בגוים ויזרו בארצות בדרךם ובעלילותם שפטים. ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה" (יחזקאל לו, יז-כא).

ואולם עובדה זו מצמיחה גם נחמה - שכן ה' יגאלנו למען קידוש שמו גם אם טרם זכינו להיות נאמנים לו לגמרי, כפי שמודיע הנביא יחזקאל בהמשך דבריו:

"לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה' אלקים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם ה' אלקים בהקדשי בכם לעיניהם. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם" (שם פס' כב-כד).

מכאן שכל הדר בחוץ לארץ מחזק את הגויים ואת אמונתם הכוזבת שאין ביכולתו של ה' להביא אותנו לארצנו, ובכך מחלל את שם ה'. לעומת זאת כל הדר בארץ ישראל פועל עם א-ל, ועצם מציאותו כאן היא קידוש ה' מתוך עדות חיה שנצח ישראל לא ישקר ולא יינחם. ה' הבטיח לגאול אותנו - והבטחתו מתקיימת.



פרשת נצבים

~ ערבות הדדית ~

אחד מיסודות היהדות הוא הערבות ההדדית - ומקורו בפסוק בפרשתנו:

"הַנִּסְתָּרֹת לָהּ אֶל־לֵהִינוּ וְהַגִּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים כט, כח).

אין אנו אחראים על הנסתרות, על הפשעים שאדם עושה בסתר - כל אלו הם באחריותו של ה', אולם הדברים הגלויים והידועים נתונים לאחריותנו, ואם ידוע לנו על פשעים שמתרחשים בסביבתנו עלינו להתערב כדי למנוע את הימשכותם.

לערבות ההדדית יש גם ביטוי הלכתי. חכמינו זיכרונם לברכה לימדונו ש"כל ישראל ערבים זה בזה"⁷⁵ - וערבות זו מאפשרת לאדם שכבר יצא ידי חובה במצווה מסוימת לחזור ולקיימה בשביל חברו. לדוגמה, אם לאחר שקידש אדם על היין בליל שבת ובירך את כל הברכות נכנס לביתו אדם אחר שאינו מסוגל לקדש בעצמו - יקדש בעל הבית פעם נוספת ויוציא את האורח ידי חובתו. אומנם על פי ההלכה אסור לברך ברכה שאיננו מחויבים בה, אך במקרה זה אין ברכתו נחשבת "ברכה לבטלה", כי מכוח הערבות ההדדית הוא אחראי על חברו - וחיובו של חברו כמוהו כחיובו-הוא.

הערבות הדדית יסודה בקשר העמוק בין כל יהודי ויהודי בתוך כלל ישראל. על פי הגמרא בסנהדרין דין הערבות ההדדית חל על עם ישראל רק אחרי שהגיעו לארצם:

"הַנִּסְתָּרֹת לָהּ אֶל־לֵהִינוּ וְהַגִּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם - למה נקוד על 'לנו

75. ספרא בחקותי ז, ה.

ולבנינו' ועל עי"ן שב'עד⁷⁶? מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה: וכי ענש על הנסתרות לעולם? והלא כבר נאמר 'עד עולם'. אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן" (סנהדרין מג, ב).

מכאן שהקמת המדינה חידשה את ערבותנו זה לזה ואת אחריותנו זה כלפי זה.

בתקופתנו, תקופה של מחלה מדבקת האורבת בכל פינה⁷⁷, כמובן שאנו נתבעים להתחסן כדי לעצור את התפשטות הנגיף - אולם לא די בכך. מכוחה של הערבות ההדדית עלינו להתאמץ ולעודד את מי שפוחד לקיים את חובתו האנושית - להתגבר על פחדיו ולהתחסן, וכן למנוע ממי שאיננו מתחסן להסתובב בקרב הציבור.

יהי רצון שמתוך ערבותנו זה לזה ישלח ה' ברכה ובריאאות לכל ברואיו.

~~~~~

## ~ התשובה - מצווה או מתנה? ~

רבי יצחק מקורביל ריכז יחדיו את מצוות התורה הנוהגות בימינו בספרו "ספר מצוות קטן" (סמ"ק)<sup>78</sup>. אחת ממצוות העשה בספר היא המצווה לשוב בתשובה, שמקורה בפסוק מפרשתנו:

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל כָּל אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם אֹתָהּ וּבָנֶיךָ  
בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (דברים ל, ב).

76. בספר התורה נכתב פסוק זה עם רצף נקודות מעל המילים "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" ונקודה נוספת על האות עי"ן במילה "עַד".

77. נכתב בתקופת מגפת הקורונה.

78. הספר נכתב על סמך הסמ"ג (ספר מצוות גדול של רבי משה מקוצי), ומשמש לו מעין קיצור ותמצית.

וכך כותב רבי יצחק מקורביל:

**"לשוב** דכתיב 'ושבת עד ה' א־להיך ושמעת בקולו' (דברים ל, ב), ואמרו חכמים שוב יום אחד לפני מיתתך. ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה" (ספר מצוות קטן ג).

מדבריו עולה שכל אדם צריך לחזור בתשובה מדי יום ביומו - וכל אימת שהוא מתחרט על חטא, עוון או חולשה כלשהי הוא מקיים מצוות עשה.

והינה מעניין לראות שהרמב"ם, רבנו משה בן מימון, שכתב ספר שלם העוסק בהלכות תשובה, לא ראה בתשובה עצמה מצווה:

"כל מצות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הא־ל ברוך הוא, שנאמר 'איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו' (במדבר ה, ו-ז) - זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה" (הלכות תשובה א, א).

על פי הרמב"ם אין מצווה לחזור בתשובה, אך מי שבחר לחזור בתשובה צריך להתוודות על חטאיו.

מה מייחד כל אחת מן הגישות?

בגישת רבי יצחק מקורביל מונחת ההבנה שלכל אדם יש חולשות, ושאיש איננו מושלם. לפיכך נדרש מן האדם מאמץ יומיומי להתקרב לה', לחזור בתשובה על חטאי האתמול ולהיות מעט טוב יותר ביום הבא. התורה דורשת מאיתנו מאמץ תמידי כדי להתגבר על חולשותינו.

על פי גישת הרמב"ם התשובה נולדת מרצון פנימי, מהכמיהה הטבעית שיש באדם להיות טוב יותר, ומשום כך אין כל צורך בדחיפה מבחוץ - **"כשיעשה תשובה"**. יתרה מזו, תשובה שאיננה נובעת מרצון פנימי אלא מכורח של חובה דתית איננה תשובה אמיתית ושלמה, ולכן אין לכפות על האדם לשוב בתשובה. אם כן, מה מהותה של מצוות הווידוי? הווידוי הוא מתנה מאת הא־ל, מתנה המאפשרת למחוק את חטאי העבר. אם החליט האדם מעצמו לשנות כיוון ולעזוב דרכים עקלקלות, לא זו בלבד שיקבל עליו שלא לחטוא מכאן ואילך - אלא שיזכה לתקן גם את העבר.

שתי הגישות נובעות מאותו יסוד הטמון באדם - הרצון להתקדם מיום ליום. רבי יצחק מקורביל סובר שרצון זה מעוגן בחוק, ואילו לדעת הרמב"ם אין צורך בחוק כדי לעגן את הרצון הטבעי. זו ראייה אופטימית המאמינה שהאדם אינו עומד במקום אלא מסוגל לשינוי ולהתקדמות. התשובה היא שלילת הייאוש ואמונה ביכולת של כולנו להתקדם בכל יום למדרגה גבוהה ממדרגת האתמול. זוהי הבשורה המרעננת של התשובה.

~~~~~

~ קדושה נצחית וגאולה נצחית ~

התורה מבשרת שאחרי שנות גלות רבות ישוב עם ישראל לארצו וירש אותה מחדש:

"אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך. והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה וחיטבך והרבך מאבותיך" (דברים ל, ד-ה).

פסוקים אלו מעוררים שאלה: הואיל ונאמר "הארץ אשר ירשו אבותיך" הרי שהארץ כבר שלנו; מדוע אפוא חזרה התורה וכתבה "וירשתה" פעם נוספת? וזו תשובת הגמרא:

"ירושא ראשונה ושנייה יש להם, וירושא שלישית אין להם" (יבמות פב, ב).

ביאור הדברים: כשכבש יהושע את הארץ נתקדשה הארץ לראשונה, וחויבנו במצוות התלויות בה. זוהי הירושא הראשונה - "הארץ אשר ירשו אבותיך". לאחר חורבן בית ראשון גלו ישראל לבבל, והארץ איבדה את קדושתה. בימי עזרא, כשחזרו ישראל להתיישב בארץ, חזרה עימם הקדושה, וזוהי הירושא השנייה - "וירשתה".

אם כן, מדוע לא הוזכרה בפסוק ירושה שלישית - שתופיע בשוב עם ישראל לארצו בתום הגלות? הרי עם ישראל גלה שנית אחרי חורבן בית שני?! התשובה היא שאין צורך בהזכרת ירושה שלישית ("וירוש שלישית אין להם") - משום שהקדושה שקידש עזרא את הארץ לא התבטלה עם הגלות, והארץ נותרה בקדושתה, ממתינה לבניה שישובו אליה.

מה ההבדל בין הכיבוש הראשון של יהושע, שקדושתו בטלה אחרי החורבן, לירושת עזרא שקדושתה קיימת לעולם?

כיבוש הארץ בתקופת יהושע לא נבע מזעקה של העם ומכוח רצונו אלא מהחלטה חד צדדית של ה' - שיצאה לפועל בהנהגת משה ויהושע. לכן הייתה זו ירושה זמנית, שקדושתה בטלה כשעם ישראל גלה מארצו. לעומת זאת בתקופת עזרא עלו היהודים מרצונם ונלחמו בחירוף נפש ביושבי הארץ כדי לחדש את ההתיישבות היהודית בארץ ישראל. מלחמה זו שהוביל עם ישראל מרצונו החופשי, במסירות אין קץ של לוחמיו, היא שהשרתה על הארץ קדושה עולמית.

הגמרא מוסיפה שכשם שישנן שתי קדושות ולא נדרשת קדושה שלישית אחריהן, כך לאחר שתי גלויות לא תהיה גלות שלישית. תובנה זו נלמדת מסיומו של פסוקנו - "וְהִיטַבְּךָ וְהָרַבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ" - המלמד שהגאולה העתידית תהיה טובה ורבה מזו של אבותינו, שכן התיישבות אבותינו בארץ הייתה זמנית, אך גאולתנו היא גאולת נצח. וזה לשון הגמרא:

"אבותיך אף על פי שנגאלו חזרו ונשתעבדו, אבל אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין" (ירושלמי קידושין א, ח).

בזמנים אלו הקשים העוברים על עמנו ועל ארצנו נשאב עידוד מגמרא זו ונדע שכשם שקדושת עזרא נצחית היא ואינה דורשת קדושה שלישית אחריה, כך גאולתנו היא גאולה נצחית שלא תיפסק לעולם.

~~~~~

# פרשת וילך

## ~ גיל – הגבלה ~

בימינו מתנהל ויכוח ציבורי אם יש מקום להגביל את גילם של רבנים המשרתים את קהילותיהם, או שראוי שהרב המוערך בקהילתו ימשיך לשאת בתפקידו עד אחרית ימיו.

בפרשתנו אומר משה רבנו לעם ישראל ביומו האחרון עלי אדמות:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֶאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לָצֵאת וּלְבֹא  
וְהָ אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה" (דברים לא, ב).

ופירש רש"י:

"יכול שתשש כוחו? תלמוד לומר לא כהתה עינו ולא נס לחה! אלא מהו לא אוכל? איני רשאי, שניטלה ממני רשות וניתנה ליהושע".

כלומר אף שמשה רבנו היה בשיא כוחותיו, צלול כאדם צעיר, גזר הבורא יתברך שתם תפקידו ומתחיל תורו של יהושע להנהיג את העם. האם יש הד בהלכה למה שאנו קוראים כאן? נבחן את יחס התורה וההלכה לבעלי התפקידים:

מצד אחד תפקידם של הלוויים מוגבל לגיל מסוים:

"וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. זֹאת אֲשֶׁר לָלוֹיִם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה יָבוֹא לְצִבָּא צָבָא בַּעֲבֹדֶת אֹהֶל מוֹעֵד. וּמִבֶּן חָמֵשִׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצִּבָּא הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד. וְשִׁרְתָּ אֶת אָחִיו בְּאֹהֶל מוֹעֵד לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעֲבֹדָה לֹא יַעֲבֹד כָּכָה תַעֲשֶׂה לָלוֹיִם בְּמִשְׁמֶרֶתָם" (במדבר ח, כג-כו).

וכך גם בסנהדרין:

"אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סריס - מפני שיש בהן אכזריות, ולא מי שאין לו בנים - כדי שיהא רחמן" (הלכות סנהדרין ב, ג).

מצד שני התורה מצווה לכבד את הזקנים ולשמוע לעצתם, כפי שמדגיש משה רבנו לעם:

"שִׁאל אֲבִיךָ וְיִגְדֶּךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ" (שם לב, ז).

ונראה שצריך להבחין בין נושאי תפקיד רשמי, כמו הלוויים בבית המקדש או חברי הסנהדרין, לחכמים שבאים אליהם לבקש עצה ותושייה - שגילם אך מוסיף על חוכמתם, כפי שלימדונו חכמינו:

"אבל זקני תורה אינן כן אלא כל זמן שמזקינין דעתן מתישבת עליהן שנאמר (איוב יב, יב) בִּישִׁישִׁים חֲכָמָה וְאוֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה" (משנה קינים ג, ו).

בתפקיד רשמי נכון להגביל את הגיל, כי מעטים הם האנשים כמשה רבנו אשר האיר כמגדלור עד סוף ימיו - ורובם נחלשים במידת מה בזקנותם.

לעומת זאת, מי שיכול להוסיף ולתרום לציבור אינו צריך משרה רשמית. הוא כבר מנותק מכל הגיונונים של התפקידים הרשמיים - ויכול להתמסר כל כולו להעברת התורה לדורות ההמשך.

~~~~~

~ ויקהל ~

מצוות הקהל מתקיימת אחת לשבע שנים. עם ישראל כולו מתקהל יחדיו בירושלים בחג הסוכות שבמוצאי שנת השמיטה, והמלך קורא באזניהם בתורה, בספר דברים:

"וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנֵי הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם. הַקֹּהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרָךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֶיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים לא, י-יב).

מדוע מתקיימת מצווה זו רק פעם בשבע שנים? הלוא מצוות לימוד התורה הוא חובה יום יומית! הרמב"ם מלמדנו שיש בטקס זה שני ממדים יסודיים, ומהם נוכל ללמוד על משמעות קיומו במועד שנקבע:

"וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה, ומי שאינו יכול לשמוע מכוין לבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת. ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא-ל" (הלכות חגיגה ג, ו).

הממד הראשון בדברי הרמב"ם מאיר את מהותו של הטקס: מצוות הקהל היא מעין חזרה על מתן תורה, מעמד הר סיני בזעיר אנפין. זיכרון מעמד הר סיני משמר את מרכזיותה של התורה בחיינו – ומחזק אותנו בקיום החובה היומיומית ללמוד תורה. לו היה מעמד רב רושם כזה מתקיים מדי יום ביומו הוא היה מאבד מחשיבותו ומכוח רישומיו בנפש.

הממד השני מאיר את תפקידו של המלך בטקס זה: המלך איננו מופיע כשליט רם ונישא אלא כשליח שתפקידו ליישם במציאות את רצונו של אדון-כול. מרכזיותו של המלך, שליח ה', באירוע מופלא זה מודגשת בהלכה נוספת:

"כיצד הוא קורא? תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים כדי להקהיל את העם, ומביאין בימה גדולה, ושל עץ היתה, ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים. והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו, וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, וסגן לכהן גדול, וכהן גדול למלך כדי להדרו ברוב בני אדם, והמלך מקבלו כשהוא עומד, ואם רצה ישב, ופותח ורואה ומברך כדרך שמברך כל קורא בתורה בבית הכנסת, וקורא הפרשיות שאמרנו עד שהוא גומר, וגולל ומברך לאחריה כדרך שמברכין בבתי כנסיות..." (שם הלכה ד).

העם מכבד את המלך כבוד רב, והמלך - המכבד את התורה ואת מי שנתנה - מעיד שכל כבודו נובע מכבוד התורה היוצאת מגרונו. בעומדו בענווה לפני התורה אין המלך שונה מכל העם, והוא מברך "כדרך שמברך כל קורא בתורה בבית הכנסת". מה נאה לקיים מעמד זה בסוף שנת השמיטה, שבה הכרנו וחוינו כולנו מיהו אדוני הארץ.

~~~~~

## ~ ספרייה תורנית ~

המצווה האחרונה בתורה מופיעה בפרשתנו, וממנה אנו לומדים על חובתו של אדם לרכוש לעצמו ספרי קודש וללמוד תורה מהם:

"וַעֲתָה כְּתַבּוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, יט).

חכמינו זיכרונם לברכה למדו מהפסוק כי חלה חובה על כל אדם לכתוב לו ספר תורה:

"אמר רבא אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצווה לכתוב משלו שנאמר ועתה כיתבו לכם את השירה" (סנהדרין כא, ב).

מהי משמעות הכתיבה? הלוא ללמוד תורה אנו צריכים, לא להיות סופרים!

ודאי שתכלית המצווה היא לימוד התורה, אולם בעבר לא היו ספרים מודפסים וכל החפץ ללמוד תורה היה צריך להעתיק את הדברים מספר תורה קיים. המצווה לכתוב ספר תורה היא אשר אפשרה את לימוד התורה.

לעומת זאת בימינו אמצעי לימוד התורה רבים הם ומגוונים. ספרי התורה המונחים בארון הקודש משמשים את עם ישראל לקריאת התורה בציבור ולא ללימודו של היחיד, ונראה כי המצווה לכתוב ספר תורה כבר אינה משרתת את מטרתה - "וְלַמַּדָּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כיצד אפוא יקיים היחיד את המצווה? לסוגיה זו נדרש הרא"ש, וכה דבריו:

"אבל האידנא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושים להגות בהן הוא ובניו. כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה כדכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. ועל ידי הגמרא והפירושים ידע פירוש המצות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם (הלכות קטנות לרא"ש, הלכות ספר תורה א).

ודאי שהמצווה לכתוב ספר תורה כדי לקרוא בו ברבים היא מצווה נצחית, אולם בימינו מצווה זו חלה על הקהילה ולא על היחיד. מצוותו של היחיד היא, על פי דברי הרא"ש, לדאוג לספרי קודש שיהיו בהישג ידו - ובהם ילמד את דבר ה'.



## פרשת האזינו

### ~ ברכת התורה ~

בפתחה של שירת האזינו אומר משה רבנו לבני ישראל:

"כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדְלָל לֹא־לֵהִינוּ" (דברים לב, ג).

חכמינו זיכרונם לברכה למדו מן הפסוק שיש מצווה מן התורה לברך לפני לימוד תורה:

"מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גדל לא־להינו" (ברכות כא, א).

לפני שאלמד אתכם תורה, אומר משה רבנו לעמו, אקרא בשם ה' ואברכהו, ואתם - "הבו גדל לא־להינו" - אתם תענו "אמן", וכך תהיו שותפים בברכתי.

ואכן הרמב"ן פסק שזו מצווה מן התורה:

"שנצטוינו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא. וכאשר נצטוינו בברכה אחר כל האכילה כן נצטוינו בזו. ובפרק שלישי של ברכות (כא, א) אמרו מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה, שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לא־להינו" (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין, טו).

אנו למדים מדברי הרמב"ן כי ברכות התורה שונות משאר הברכות שאנו מברכים לפני קיום מצווה. רוב הברכות משמשות הכנה למצווה, ומטרתן למקד את ליבנו ואת מחשבתנו לקיום המצווה בכוונה, שלא נקיימנה כרובוט חסר מחשבה. לעומת זאת לברכות התורה יש ערך בפני עצמן.

נעיין במילות הברכה כדי להפיק מהן את המסר הערכי הנובע מתוכן.

בפתיחת הברכה הראשונה, על פי כל הנוסחים, אין מברכים 'אשר קידשנו במצוותיו **ללמוד תורה**' אלא "על דברי תורה" (נוסח עדות המזרח) או "לעסוק בדברי תורה" (נוסח אשכנז). נוסח זה מלמדנו שהתורה איננה מצומצמת רק לזמן הלימוד - אנו מצווים להפוך את התורה הנלמדת למציאות חיה בכל רובדי חיינו. אנו חיים את התורה בבית ובעבודה, במהלך פעילות גופנית ובשעת המנוחה, בעת האוכל ובמהלך הטיפול בילדינו. הכול מעוגן על פי הערכים של התורה.

הברכה ממשיכה בבקשה שנזכה לאהוב את התורה - "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו" - שלא נלמד מתוך חיוב אלא מתוך הזדהות.

ואז בוקעת מן הלב תחינה: "ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה". בקשה כל כך יפה, שבה אנו מבטאים את הכמיהה הנובעת מעמקי נשמתנו שהתורה לא תישאר נחלתנו האישית אלא נחלת הכלל כולו לדורותיו. התורה היא חוט השדרה השוזר את הזהות של עם ישראל לתולדותיו.

לאחר חתימת הברכה מברכים ברכה נוספת, ברכת הודיה לה' "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". בחירת עם ישראל היא כתב מינוי הממנה אותנו לקנות את התורה על פרטיה ודקדוקיה ולהפיץ את אורה ואת ערכיה לכלל האנושות.

כמה רב הוא אפוא ערכן של ברכות התורה. בזכותן אנו מפנימים שהתורה מעוגנת בחיינו, שאנו אוהבים אותה אהבת נפש ושהיא ציר הזהות המחבר את עם ישראל לדורותיו - ובלמודה אנו מקיימים את ייעודנו כעם הנבחר המביא את דבר ה' לעולם.



## ~ ברכות הנהנין ~

בתוכחות הקשות המתארות את כפיות הטובה של עם ישראל בתחילת הפרשה ישנו ביטוי מיוחד המתאר את היחס בין הקב"ה לישראל - "הֲלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְיָהּ":

"הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת עִם נָבֵל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְיָהּ הוּא עֲשֵׂה וַיִּכְנֶנֶה" (דברים לב, ו).

רש"י מבאר את הפועל "קִנְיָהּ" מלשון קניין וקניון, תקנה ותיקון - ומפרש את הפסוק בתמיהה: כיצד אנו, עם ישראל, יכולים להחזיר רעה תחת טובה לה' לאחר שהיטיב לנו ודאג לכל צרכינו כדאגת אב לבנו?!

הגמרא מזכירה פסוק זה בקשר לחובה לברך ברכות הנהנין לפני האכילה ולאחריה:

"אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר: "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית"; ואין "אביו" אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר "הלא הוא אביך קנן"; ואין "אמו" אלא כנסת ישראל, שנאמר: 'שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן'" (ברכות לה, ב).

מה פשר האמירה "כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא"?

על פי הפירוש הפשוט, המופיע במהרש"א, כל העולם כולו על כל קנייניו שייך לה', ובאמצעות הברכה קונה האדם את הזכות להשתמש בו וליהנות ממנו. אי לכך המכניס דבר מה לפיו בלא ברכה כביכול גוזל אותו מן הקב"ה - שהוא בעליו.

רש"י מפרש בדרך אחרת:

גוזל להקדוש ברוך הוא - את ברכתו.

כדי ליהנות מן העולם צריך לתת ברכה לה' - ומי שנמנע מלברך כאילו גונב מה' את הברכה שמגיעה לו.

פירוש זה מעורר תמיהה, האומנם הקב"ה זקוק לברכתנו? וכיצד אפשר לגזול ברכה?!

נראה שרש"י מלמדנו שאומנם הארץ ניתנה לבני אדם, והנהנה מן העולם נהנה ממה שיצר ה' למענו ולטובתו ואינו גוזל דבר בהנאתו, אך יש לזכור כי ה' הוא "אָבִיךָ" - אביהם של ישראל, ו"קִנְיָהּ" - שתיקן את עמו ישראל בכמה תקנות, דאג לכל צרכיו והושיבו בארץ ישראל.

לפני הברכה העולם כביכול שייך לאדם, שלמענו הוא נברא, אך אחרי הברכה הוא מתעלה ומתרומם לה'. ועל כן מי שאינו מברך כביכול גונב מה' את הברכה המרוממת את כל המציאות ומעלה את העולם ואת כל ההנאות ממנו אל ה' יתברך.

ולא רק מה' יתברך גונב הנהנה בלא ברכה - אלא אף מכלל ישראל. החובה להרים את המציאות אל ה' איננה חובה פרטית אלא היא תפקידו של כל עם ישראל, ולכל פרט ופרט יש חלק במשימה המיוחדת הזאת.

אם כן, בכל ברכה שאנו מברכים בכוונה הראויה אנו פועלים להרים את המציאות ולקרבה אל ה'.

~~~~~

~ זקניך ~

מהו המקור לגזירות חכמים? כיצד יכולים החכמים לאסור דברים שהתירה התורה או לתקן תקנות שלא נזכרו בתורה?

התשובה נמצאת בפרשתנו:

"זָכֹר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שֶׁאֵל אָבִיךָ וַיַּגְדֵּךָ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ"
(דברים לב, ז).

וכך דרשו בגמרא על פסוק זה:

"מאי מברך [על הדלקת נר חנוכה]? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו? [...] רב נחמיה אמר: שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (שבת כג, א).

לדברי הגמרא כוחם של חכמים לתקן תקנות - כאילו היו אלו ציוויי ה' בכבודו ובעצמו - נובע מפסוק זה. מה עומד בבסיס הכוח שניתן לחכמים?

תורת ישראל אחת היא, והיא ניתנה פעם אחת ויחידה בסיני. ואולם מציאות החיים דינמית ומשתנה, הולכת ומתקדמת. כיצד אפוא נקיים את רצון התורה בזמנים שונים, בתקופות שונות ובמציאויות מתחדשות? לשם כך באים זקני ישראל ומתאימים את ההלכה למציאות המשתנה מתוך שמירה על רצון התורה. נמחיש זאת בדוגמאות מתחומים שונים:

❖ **הלל והודאה.** כשיצאנו ממצרים ציווה אותנו ה' להודות על הנס בחגיגת חג הפסח במצרים ולדורות. ציווי זה גילה את רצון ה' שנודה על ניסיו ונפלאותיו המופיעים במהלך ההיסטוריה, וממנו שאבו חכמי ישראל את החובה לחגוג את חג החנוכה - בשבח והודיה לה' על נס פח השמן ועל תשועת המלחמה.

❖ **ברכות.** מצוות התורה לברך ברכת המזון מגלה את התביעה שלא ליהנות מן העולם הזה בלי לבקש רשות ממי שהכול שלו, ואת החובה להודות לו על טובו. חכמינו נתנו תרגום מעשי לרצונו של ה' המפורש בתורה - ותיקנו שיש לברך על כל דבר מאכל הנכנס לפינו.

❖ **שבת.** התורה ציוותה עלינו לשמור את השבת ולהימנע בה מעשיית מלאכה, וחכמים גזרו גזירות שונות כדי לסייע לנו בקיום המצווה, שלא נבוא בטעות לידי חילול שבת.

אם כן, כל גזירותיהם ותקנותיהם של חכמים, מה שאסרו ומה שהתירו, הכול נועד לקיים את רצון ה' המפורש בתורה ולתת לו ביטוי מעשי במציאויות שונות ומשתנות.

כוח זה שנתן ה' לחכמים הוא המשמר את נצחיות התורה - שאף שלא תשתנה לעולם תישאר תמיד קשורה למציאות חיינו.

~~~~~

## ~ קבורה בארץ ישראל ~

בשירת האזינו משה רבנו מזהיר את ישראל שחטאיהם יביאו עליהם סבל רב, ואף יגרמו להם לגלות מארצם ולחיות תחת עול הגויים, אך השירה מסתיימת בפסוק של גאולה ונחמה באדמת ישראל:

"הֲרִינֵנו גוֹיִם עֲמוֹ כִּי דָם עֲבָדְיוֹ יָקוּם וְנָקָם יֵשִׁיב לְצָרָיו וְכָפָר אֲדָמְתוֹ עֲמוֹ"  
(דברים לב, מג).

מה פשר הביטוי "וְכָפָר אֲדָמְתוֹ עֲמוֹ"?

רש"י מפרש שהקב"ה יפייס את עמו בגאולתם ויפייס את ארצו בחזרת בניה לאדמתם. ישנו קשר הדוק בין עם ישראל לארץ ישראל, ורק בחיבורם יחד תתאפשר הגאולה.

התורה תמימה מביא פירוש נוסף בשם התלמוד הירושלמי, ולפיו הקבורה בארץ ישראל מכפרת על הבנים שעזבו אותה בחייהם אך דאגו שגופם ישוב אליה לאחר מותם:

"וכפר אדמתו עמו - רבי בר קריא ורבי אליעזר ראו ארונות שבאו מחוץ לארץ להקבר, אמר ליה רבי לרבי אליעזר מה הועילו אלו? קורא אני עליהם 'ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבאו ותטמאו את ארצי במיתתכם' (ירמיה ב). אמר ליה כיון שמגיעין לארץ ישראל הן נוטלין גוש עפר ומניחין על ארון, דכתיב וכפר אדמתו עמו" (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ה).

רבי בר קריא התרעם על המתים שבאו להיקבר בארץ: בשעה שהיו טהורים הם גרו בחוץ לארץ, ועכשיו כשהם טמאים הם באים להיקבר בארץ ולהוסיף בה



טומאה, שהרי ידוע שעל פי ההלכה המת הוא אבי אבות הטומאה. ענה לו רבי אליעזר שפסוקנו מלמד שהקבורה באדמת ארץ ישראל מכפרת על היהודי שנקבר בה אף אם חי כל חייו מחוצה לה, שנאמר "וְכָפַר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ".

ברמב"ם יש הד לשתי הדעות המובאות כאן:

"אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין, שנאמר 'ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון' (ישעיהו לג, כד), אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר 'וכפר אדמתו עמו' (דברים לג, מג). ובפורענות הוא אומר 'על אדמה טמאה תמות' (עמוס ז, יז). ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו, ואף על פי כן גדולי החכמים היו מוליכים מתייהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק" (הלכות מלכים ה, יא).

אומנם יעקב אבינו ויוסף הצדיק לא זכו לחיות כל ימיהם בארץ ישראל וסיימו את חייהם במצרים, אך בבקשתם להיקבר בארץ הורו לכל הדורות שגם מי שחי בכבוד רב מחוץ למולדתו של העם היהודי צריך להישאר נאמן לארצו. נאמנות זו שוזרת בתוכה ציווי לדורות הבאים לעלות לארץ ולחיות בה, כי "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחרי מותו".

אשרינו שזכינו אנו, בני בניהם של יעקב ויוסף, לשכון בארצנו - ויהי רצון שיתקיים בנו שכל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין.

כמה חשובות מילים אלו בזמננו, כשיש המקללים ומבזים את אחינו החיים בארץ ולצערנו אינם מקיימים עדיין את כל מצוות התורה. בל נשכח את זכויותיהן הרבות - שהם בממונם ובגופם מאפשרים לנו לחיות כאן, וכל עוונותיהם מחולין.

~~~~~

פרשת וזאת הברכה

~ חיוב תלמידי חכמים בתשלום מיסים ~

האם תלמידי חכמים חייבים בתשלומי מיסים המשמשים לשמירת העם?

בפתיחת הפרשה מופיעות ברכות הנוגעות לכלל ישראל:

"אֶף חֵבֶב עַמִּים כָּל קְדָשָׁיו בְּיָדָךְ וְהֵם תָּכֹן לְרִגְלָךְ יִשְׂא מְדַבְּרֶיךָ" (דברים לג, ג).

הגמרא דורשת מפסוק זה שתלמידי חכמים פטורים מתשלומי מיסים:

"רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן, אמר לו רב נחמן בר יצחק: עברת אדאורייתא [...] דכתיב: אף חובב עמים כל קדושו בידך, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אפילו בשעה שאתה מחבב עמים – כל קדושו יהיו בידך. והם תכו לרגלך – תני רב יוסף: אלו תלמידי חכמים, שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. ישא מדברותיך – לישא וליתן בדבורותיו של מקום" (בבא בתרא ח, א).

פירוש: רב נחמן בר רב חסדא רצה להטיל מיסים על תלמידי חכמים. אמר לו רב נחמן שהוא עובר על איסור תורה כי כתוב בפסוק שלנו שגם כשהגויים שולטים על ישראל ("אף חבב עמים") תלמידי החכמים ("כל קדשו") מוגנים בידי ה' ("בְּיָדָךְ"), ועל כן אינם צריכים לשלם את מיסי השמירה.

האם יש מכאן מקור לפטור תלמידי חכמים מתשלום מיסים בזמננו?

שאלה בנושא זה הובאה לפני הרדב"ז⁷⁹:

"שאלת ממני אודיעך דעתי על מחלוקת אשר נפל בירושלם בין הבעלי בתים ובין החכמים על ענין פריעת שומרי השכונה" (שו"ת הרדב"ז ב, תשנב).

79. רבי דוד בן זמרא. נולד ב-1479 בספרד, נפטר ב-1573 בצפת.

במקרה המתואר טענו בני העיר כי אין ביכולתם לדאוג לשמירה בלי התגייסות של הכלל. החכמים התעקשו כי יש צורך בשמירה, אך ביקשו לפטור עצמם מתשלום. הרדב"ז ענה כי במקרה זה הואיל ותלמידי החכמים דרשו את השמירה אין טענתם טענה, וודאי שעליהם להשתתף במימונה. על גבי תשובה זו הוא הוסיף:

"ואף על פי שיש טעם אחר, כי מסופק אני אם יש עתה מאן דלא בעי נטירותא, איני נכנס בחקירה זו עתה כי דברי יעציבו את קצת חכמים, ולכן השתיקה טובה מהדבור".

כלומר, כבר בתקופתו טען הרדב"ז שלא הגיוני לומר שתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה.

בתקופה קרובה יותר לימינו כתב החתם סופר שדין הפטור אינו שייך במיסים שנועדו לשמירת כל המדינה:

"ודע דלפי עניות דעתי לא קפטרי רבנן אלא ממס וחומה שהם מצד גלות ישראל בין אומות העולם [...] אבל שמירה כדרך שמלכות נשמרים ממלכויות אחרים גם תלמיד חכם חייב" (חידושי חתם סופר, בבא בתרא ה, א).

נוסיף שבימים עברו רוב תלמידי החכמים היו משרתים את הציבור בחינם והיו מתפרנסים בדוחק בזמן המועט שנותר בידם, ועל כן היה מקום לבוא לעזרתם ולפוטרים ממיסים, אולם היום הדברים מעט שונים.

הרב עוזיאל הכריע גם הוא כי יש לחייב את תלמידי החכמים בתשלום מיסים, והסביר שהמיסים הם כצדקה לעזרה לעניים. הואיל ותלמידי החכמים חייבים ככולם במצוות צדקה עליהם להשתתף ולתת את חלקם - "וכי תלמידי חכמים פטורים ממצוות?!?" (משפטי עוזיאל יורה דעה סימן לט). בדרך זו פסק גם השרידי אש (א, קלח).

נמצינו למדים שכבר בדורות הקודמים הכריעו גדולי המשיבים, הן האשכנזים הן הספרדים, שתלמידי החכמים חייבים כיום בתשלום המיסים.

מסקנה: בהלכה אין מקום לטענה שהלומדים הם ששומרים על האומה בלימודם ועל כן פטורים מלסייע בממונם או בגופם.

~~~~~

## ~ המילה הראשונה: תורה ~

כשתינוק לומד לדבר אביו מצווה ללמדו תורה. ומהו השער שדרכו נכנס הילד לעולם התורה? הפסוק המופיע בפרשתנו -

**"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים לג, ד):**

"תנו רבנן: קטן היודע לנענע - חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר - אביו לומדו תורה וקריאת שמע. תורה מאי היא? אמר רב המנונא: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון" (סוכה מב, א).

וכך פסק הרמב"ם:

"מאימתי אביו חייב ללמדו תורה? משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל, ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו, ומוליכו אצל מלמד התינוקות" (הלכות תלמוד תורה א, ו).  
מה מיוחד בפסוק זה שזיכה אותו בזכות הראשונים - לפתוח את לימוד התורה של תינוקות ישראל? עיון במילות הפסוק מגלה כי הוא מכיל בתוכו את יסודות אמונתנו:

**תורה.** התורה היא עצם חיינו ומהותנו, ועל כן ראוי שתהא המילה הראשונה שיפגוש הילד בלימודו.

**צוה.** העולם מתנהל על פי חוקים. איננו חיים בעולם של הפקרות.

**לנו.** לכל אחד ואחד מאיתנו. התורה איננה נחלת החכמים בלבד כי אם מצווה אישית לכל יהודי באשר הוא, כקטן כגדול.

**מִשָּׁה.** החוקים שאנו חיים על פיהם הם חוקים עליונים שקיבלנו ממשו רבנו אדון כל הנביאים.

**מִוֶּרְשָׁה.** לא נאמר ירושה כי אם מורשה. ירושה מקבלים, ואילו מורשה מעבירים הלאה. התורה שקיבלנו ממשו רבנו אינה ירושתנו הפרטית - אנו מחויבים ללמוד אותה וללמדה ולהוריש אותה לדורות הבאים.

**קְהֵלֶת יַעֲקֹב.** כל אחד מאיתנו הוא חלק מקהילה. איננו אוסף של יחידים כי אם חלק מעם שלם, עם בני ישראל.

הפסוק הראשון שאנו מלמדים את ילדינו תובע בראש ובראשונה מעימנו, ההורים, להפנים את המסרים הגלומים בו. ואף שהילד הקט אינו אמור להבין מייד את כל המסרים - הדברים מחלחלים, טיפה אחר טיפה, ואט אט חודרים אל הלב.

ואשרי הילד שהמילה הראשונה שלו היא **תּוֹרָה**.

~~~~~

~ שכינה בירושלים לנצח ~

"לְבַנְיָמוֹן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבֵטַח עָלָיו חֶפֶץ עָלָיו כָּל הַיּוֹם וַיֵּין כְּתִפּוֹ שִׁכּוֹ"
(דברים לג, יב).

פסוק זה מתייחס לשכינה השורה בהר הבית - בירושלים השוכנת בחלקו של בנימין. רש"י מפרש ש"כל היום" פירושו כל הימים:

"כל היום - לעולם, משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר".

הרמב"ם פסק זאת להלכה, וקבע כי גם בימינו אסור להיכנס לאזורים בהר הבית שנאסרו בכניסה לטמאי מת בזמן שבית המקדש היה קיים. הרמב"ם מבאר

את טעמו:

"למה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר 'והשמותי את מקדשיכם', ואמרו חכמים 'אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים'" (הלכות בית הבחירה ו, טז).

אלא שיש לשאול על דבריו הן מסברא הן מהגמרא:

מסברא - אנו רואים בעינינו שאין השכינה שורה במקומה, שכן כשהיה בית המקדש קיים מי שנכנס למקום אסור נענש מן השמיים מיד, ואילו היום כל הנכנס לשם יוצא בלי פגע.

מהגמרא - במסכת ראש השנה נאמר שבגלל חטאי ישראל עזבה השכינה את בית המקדש וחזרה לשמיים:

"עשר מסעות נסעה שכינה, מקראי: מכפורת לכרוב, ומכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן, ממפתן לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לגג, ומגג לחומה, ומחומה לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה, שנאמר (הושע ה, טו) 'אלך אשובה אל מקומי'". (ראש השנה לא, א).

ונראה להסביר שיש שכינה גלויה ויש שכינה נסתרת. השכינה הגלויה חזרה לשמיים עם החורבן, ועם ישראל ניתן למשיסה ביד העמים. ואולם השכינה הנסתרת נשארה תמיד בירושלים - בהשגחה תמידית על כל המתרחש בעולם. ואכן על אף כל הקשיים נשאר עם ישראל חי וקיים גם בגלות, בזכות השכינה הנסתרת שהמשיכה לשכון בירושלים.

והינה, אט אט חוזרת השכינה הגלויה למקומה. עם ישראל זוכה לחזור לארצו, ומקום המקדש מושך אליו מיליוני יהודים. הכותל המערבי מלא במתפללים בכל רגע ורגע, ובשנים האחרונות גם הר הבית עצמו משמש אבן שואבת לאלפי יהודים המשתוקקים להתקרב אל הקודש בגבולות המותרים ולהרגיש את השכינה שמתעוררת ומתגלה.

~~~~~

## ~ נבואת משה ~

התורה מבהירה בפרשתנו כי אין בכל הנביאים שקמו לישראל נביא המשתווה במדרגתו למדרגת משה רבנו:

"ולא קם נביא עוד בישראל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים. לְכָל הָאֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרֶץ. וְלָכֵן הָיָה הַחֲזָקָה וְלָכֵן הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל" (דברים לד, י-יב).

פסוקים אלו כוללים כמה וכמה מעלות של משה רבנו:

❖ "אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים" - ה' דיבר עם משה ישירות. משה רבנו התנבא בעודו ער, בשונה משאר הנביאים שאליהם התגלה ה' רק בשנתם, מתוך חלום.

❖ "לְכָל הָאֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים..." - משה רבנו עשה ניסים והוציא את ישראל ממצרים, ואילו שאר הנביאים רק ניבאו אך לא הנהיגו את העם.

❖ "וְלָכֵן הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל..." - משה רבנו נתן את התורה, המורא הגדול, לעיני כל ישראל, וזו התורה נשארת בשלמותה עד עולם. איש מן הנביאים אינו רשאי להוסיף או לגרוע מתורת משה רבנו.

הרמב"ם מונה את האמונה בנבואה כיסוד מהותי מיסודות הדת: "מיסודי הדת לידע שהא-ל מנבא את בני האדם" (הלכות יסודי התורה ז, א), ומדגיש את ההבדל בין כלל הנביאים למשה רבנו:

"כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבנו רבן של כל הנביאים, ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל

הנביאים? שכל הנביאים בחלום או במראה ומשה רבנו מתנבא והוא ער ועומד [...] כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבנו אינו כן, הוא שהכתוב אומר 'כאשר ידבר איש אל רעהו' [...] כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו, משה רבנו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכוון דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת שנאמר 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם' [...] (שם הלכה ו).

האמונה במשה רבנו כה יסודית משום שמשה רבנו נתן לנו את התורה, ורק נביא במדרגתו יכול להעביר לעם שלם את תורת ה' בלי כל תוספת ובלי כל מגרעת. אמונתנו באמיתת התורה תלויה אפוא באמונתנו במשה רבנו - ובנבואתו השונה מהותית מנבואות כל שאר הנביאים.

הפרשה פותחת ב"תוֹרָה צִנָּה לָנוּ מֹשֶׁה" (דברים לג, ד) ומסתיימת ב"וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (שם לד, י), ושני הרעיונות הללו המקיפים את הפרשה שזורים זה בזה: משה רבנו נתן לנו את תורת ה' כי הוא הנביא במדרגה הגדולה ביותר, ולא יהיה אחריו שום נביא במדרגתו. בזכות אמונה זו אנו יודעים שאין לשנות דבר מהתורה.

אם כן, נצחיות התורה יסודה באמונתנו בייחודיותה של נבואת משה רבנו.

~~~~~


כנור לדוד



חידושי תורה ברוח ישראל סבא

על מועדי ישראל

מאת

דוד יהודה בוצ'קו ז"ל

עורך:

שאול יונתן וינגורט

מועדי ישראל

~ על המועדים ~

"אלה מועדי ה' מקראי קדש" (ויקרא כג, ד) -

המועדים עצמם קוראים:

גוועלד, קדש!

המשלשים בשלש קדושות לקדוש

מה הן שלש הקדושות?

של הקדוש ברוך הוא, של עם ישראל -

א. קדושת הזמן (Temps)

יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם (תהילים קיג, ב).

מקדש ישראל והזמנים.

ב. קדושת המרחב (Espace).

ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה' (שם קיג, ג).

קדושת ארץ ישראל - עשר קדושות הן...

ג. קדושה עצמית (Personnelle, intrinseque).

כי קדוש אתה

וקדושים בכל יום.

"מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד" (לקו"מ רפב).

וכשם שיש שמחה למטה -

כך יש שמחה למעלה,

כמו שאנו אומרים בליל שבת "חדוותא דמלכא קדישא".

~~~~~

## פתיתי דוד

### ~ לחג הפסח ~

**בליל** הסדר זכתה מצות האפיקומן לשלשה כינויים:  
יחץ, צפון, אפיקומן.

**יחץ** - על שם הכתוב "ויהי בחצי הלילה" (שמות יב, כט).

לילה פירושו גלות (עי' תורה שלימה פ' בא),  
לכך חוצים את המצה - להורות שאנו רק בחציה הראשון של הגאולה,  
"כלומר, שהקב"ה שמר לזה הלילה לעתיד לעשות נקמה כמו ששמרם במצרים,  
ששם שמר ליל חצי ראשון והניח חצי אחרון לעתיד" (שפתי כהן, בא).  
הכל בדרך רמז:

חלק אחד מן המצה השבורה - מכוסה מתחת למצה העליונה,  
על מנת לא לבייש את מצות ושמחת היום, "דיה צרה בשעתה".  
וחלקה השני, החלק הגדול - צפון לסוף הסדר,  
לסוף הגלות שאין לאחריה שעבוד,  
כמו שאמרו: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" (פסחים קיט, ב).

**צפון** הוא "הטוב הצפון לעתיד לבא".

צפון, ע"ש שנאמר: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" (תהילים לא, כ).  
צפון, ע"ש שנאמר: "ותצפנהו שלשה ירחים" (שמות ב, ב).  
גואל צדק עדיין צפון הננו, כוסו של אליהו עודנו עומד.  
אבל מסורת היא בידינו "ליל שימורים... לדורותם, בו נגאלו ובו עתידין להגאל,

דברי רבי יהושע" (מכילתא בא פ' יד).

מלך המשיח שנתון בצפון יבא ויבנה בית המקדש הנתון בדרום,

הה"ד: העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש (ויקרא רבה ט, ו).

ליל שמורים, לשון רבים.

כי מצפין - כביכול גם בשמים - להיותו ליל גאולה (עפ"י ספרי חסידות).

ואולי מטעם זה חלקו את ההלל לשני חלקים -

גאולה ראשונה וגאולה אחרונה.

**כעבור** שנה זכיתי בס"ד למצוא סיוע חזק בדברי השפת אמת (פסח תרל"ז, ד"ה

רמז), וז"ל:

"רמז על הצפנת אפיקומן. כי נס דיציאת מצרים היה הכנה לכל הגאולות ולכן אין

הלל שלם בימי הפסח, כי עדיין לא נגמר הגאולה דיציאת מצרים. רק בכל דור

ודור נגמר יותר עד לעתיד. לכן מטמינים קצת המצה על אחר הסעודה".

**כוסו** של אליהו, הכוס החמישי,

כנגד "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק

וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה'" (שמות ו, ח),

זהו גם הכוס שנשתה אי"ה במהרה בימינו על הגאולה העתידה,

כלומר כאשר יבא אליהו.



לכאורה קשה:

א. הרי ה' לא קיים את השבועה הנ"ל, כמעט כל יוצאי מצרים המבוגרים מתו במדבר ולא נכנסו לארץ?

עי' בראב"ע ובאור החיים שהרגישו בקושיה זו.

ב. "אמר ר' יוחנן כתיב והבאתי וגו', אם מתנה למה ירושה ואם ירושה למה מתנה?" (ירושלמי בבא בתרא פ"ח ה"ב). "מורישין ואינן יורשין" (בבא בתרא קיט, ב).

אלא ע"כ צ"ל שרמזה תורה על ביאה אחרת, ביאה סופית ומורשה לחלוטין. לאחר "ד' לשונות של גאולה, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי - כנגד ד' מלכויות" (בעל הטורים), עליהן אנו שותים ד' כוסות - ובאה לשון "והבאתי", ביאה סופית, וכנגדה הכוס החמישי - כוסו של אליהו.

**רבו** לכך הרמזים בתורה.

כגון, "אז ישיר משה, שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחית המתים מן התורה" (סנהדרין צא, ב). אז יבא משה עם מתי מדבר ויתקיימו שני המקראות - "והבאתי" ו"אז ישיר".

**וכן**, "עד יעבור - זו ביאה ראשונה,

עד יעבור עם זו קניית - זו ביא שניה" (ברכות ד, א).

או "תביאמו כנגד בית ראשון, ותטעמו כנגד בית שני, מכון לשבתך פעלת ה' שיהיה על ידו של הקב"ה בניין קבע שלא יהרס" (שפתי כהן).

ועוד, "ומה נעים בזה המאמרים בפסיקתא רבתי... החדש הזה לכם... אמר הקב"ה לישראל, בני, חידוש גאולה יש לכם כאן לעתיד לבא. וכמעט אינו מובן... הנה

אמת נכון כי בתיבות החדש הזה לכם שהם גימט' משיח בן דוד, נרמז גאולה לעתיד לבא" (פני דוד להחיד"א, בא).

**"בערב תאכלו מצות"** (שמות יב, יח), "על מצות ומרורים יאכלוהו" (במדבר ט, יא). עי' גמרא פסחים קכ, רשב"ם, תוספות, מהרש"א, תורה שלימה (מילואים) והגדה שלימה, תילי תילים של שיטות וספיקות. אע"פ שידענו שהתורה חוזרת על מצוות כמה פעמים בכמה לשונות, לדוגמא "לעבור עליו בשני לאוין", נשאת השאלה אם יש מצוה אחת של מצה, בכזית אחד, או שתי מצוות.

כפי שיוצא לנו מהמקראות, נראה שיש שני סוגי מצה:

א. לחם עוני, הא לחמא עניאה, ברכתו אקב"ו על אכילת מצה -

"על [כלומר, בגלל] מצות [עוני] ומרורים יאכלוהו" (במדבר ט, יא).

ב. סמל חרות, יציאה בחפזון, שלא הספיק בצקם להחמיץ וגו'.

ועל זה יש לנו מצוה מיוחדת - "בערב תאכלו מצות" (שמות יב, יח).

## ניתן לפרש גם באופן אחר:

מצה ראשונה באה כזכר ליציאת מצרים,

והמצה השנייה, החלק הגדול של יחץ,

באה בסוף כסמל לגאולה האחרונה, שלא נתייאש.

## אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסחים קיט, ב),

כלומר, לאחר הגאולה הבאה במהרה בימינו לא תהיה עוד גלות.

חציו הראשון של הסדר מגיד על יציאת מצרים,

וחציו השני הוא תקוה חזקה לגאולה הבאה, וזהו "יחץ".

## נחלקו רבותינו בטעם החיוב לאכול את האפיקומן על השובע, בסוף.

לפי הירושלמי, שלא יבא לידי שבירת עצם,  
אבל לפי הבבלי הסיבה היא כדי שישאר הטעם בפיו (תוס' פסחים קכ, א ד"ה  
מפטירין),

וזה שייך גם בזמן הזה, אע"פ שמצה לא נפיש טעמיה -

חידוש שאיננו נמצא באף מצוה אחרת.

אמנם, לפי מה שביארנו למעלה, מסתתר פה רעיון עמוק יותר,  
רמז והבטחה גדולה לסוף הגלויות שאין אחריהן שעבוד.

אולי גם הבבלי כיוון לזה,

שיחזיק הטעם של המצה - אפילו חלש - בפה,

בשביל מטרה מיוחדת,

דהיינו לא להתייאש מהגאולה הסופית. בב"א.

## טבילת הכרפס במים מלוחים,

זכר לטבילת כתונת הפסים בדם (עי' גם ברש"י ריש פרשת וישב, בראשית לז, ג: "כתונת  
פסים לשון כלי מלת, כמו כרפס ותכלת").

טבילת המרור בחרוסת,

זכר ל"וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות" (שמות יב,  
כב).

כלומר, מרור וגאולה גם יחד.

## הא לחמא עניא,

שלא נהיה בעלי גאווה,

כי היינו אז במצב רוחני עני מאד.

## הלא לפנינו תרתי דסתר,

חוגגים יציאת מצרים אבל אומרים השתא עבדי,  
כלומר "אכתי עבדי אחשוורוש אנן"!

## מה נשתנה

ממבט קרוב יש בהגדרה שמונה שאלות -  
ארבע קושיות שב"מה נשתנה", שאלות תמימות,  
וארבע השאלות של הבנים: הדיפלומט, הלך ושנים נוספים,  
שכנראה מבולבלים נוכח המעמד, עד כדי איבוד יכולת הדיבור.  
את כל השאלות ניתן לתמצת בשאלה אחת - מה נשתנה?  
זו שאלה שהיא תביעה נוקבת כלפי ההורים:  
מה מסמלת אותה "קומדיה" שאתם משחקים בה הלילה, ורק הלילה,  
הנה אתם מחופשים ל"נסיכי הדת", מסובים על הכורסה בתחושת סיפוק עצמי,  
אבל היכן הייתם, כיצד התנהגתם, במהלך השנה כולה?!  
מה פתאום? מה נשתנה הלילה הזה?!

## מה נשתנה הלילה הזה

מכל הלילות בהם היינו בגלות מצרים?  
והתירוצי:  
בכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה,  
היינו מעורבים עם בתוך עם, הללו עובדי עבודה זרה וכו' (השווה ויקרא רבה כא, ד).  
הלילה הזה -  
פסח, לקח ה' כברה והוציא את המצה, את העם הטהור מן החמץ של מצרים.

## על ארבע הקושיות ב"מה נשתנה",

התירוץ הוא אחד: "עבדים היינו... במצרים",  
על שמכרנו את יוסף לעבד למצרים.

**אסור** להתיאש מקושיה. כל ימי הייתי מצטער על "פסוק" זה,  
מדוע אנו מכינים כרפס, כדי שישאלו התינוקות (בית יוסף אורח חיים סי' תע"ג)!  
אם כן,  
למה שלא נלך על הראש או על ארבע כדי שישאלו הילדים?  
האיר עיני מר אלי' חיט שמצא בספר בן איש חי פירוש הפלא ופלא...  
מילת כרפס מורכבת משתי מלים:  
כר-פסים  
מה שאנחנו מטבילים בתחילת ההגדה,  
הוא רמז לאחי יוסף,  
שהטבילו את כתונת הפסים בדם, ונתחייבו בניהם שעבוד.  
ומכיוון שהגענו לנקודה זו,  
ניתן גם להבין "כדי שישאלו התינוקות",  
וידעו מה עשו ילדי יעקב אבינו ומה היה הסוף, ויקחו לקח.

**טרם** ראיתי את חידושו של הבן איש חי בפנים,  
אך אולי אפשר לומר -  
הלילה הזה ב' פעמים:  
א. זכר לטבילת כתונת הפסים בדם.  
ב. על טבילת אגודת אזוב בדם קרבן הפסח,  
וגם היא זכר וכפרה על הטבילה הראשונה.  
אגודת אזוב היא רמז לאגודת אחי יוסף,  
ו"אזב" (בלא ו', כלשון הכתוב בכ"מ) וגימ' עשר,  
כנגד אחיו של יוסף שהשתתפו במכירתו.

"והיה הדם לכם לאות", שתדעו למה ירדתם לגלות.

**"והיה** הדם לכם לאות" (שמות יב, יג).

וקשה, למה אנו צריכים אות?

הפירוש הוא:

לכם לאות ולזכרון על דמו של יוסף, הכתונת שהטבילו בדם.

וקרבן פסח הוא כפרה סופית על עוון זה.

**"ואכלתם** אותו בחפזון" (שמות יב, יא) -

כי לא יתכן לעשות סעודת משתה על הכפרה, על הבושה,

כשדמו של יוסף צועק מן המזוזות ומן המשקוף.

ומטעם זה אסור גם להשאיר "מזכרת" -

"לא תותירו ממנו עד בוקר" (שמות יב, י).

**משכו** וקחו לכם וגו' (שמות יב, כא) -

תקשרו אותו לרגלי המטה, הכל לזכרון.

וכן גם: ראשו על כרעיו, על מנת שתראו אותו שלם כל הזמן, לזכרון.

כמו כן: ועצם לא תשברו בו, ואכלתם אותו בחפזון, כזית, מהר, מהר,

הרי עסקינן בכפרה ותיקון ולא בסעודת יום טוב חגיגית.

**"ועצם** לא תשברו בו" (שמות יב, מו)

א. מדובר על כפרה של חטא גדול,

אין כאן המקום לעשות יום טוב גדול ולשחק עם העצמות.

ב. הרכבת של החיפזון ממתינה בחוץ,

מי הוא הטפס הגדול שישחק עם העצמות ויישאר במצרים.

ג. טעם לחיפזון, שכינה וישראל,  
 כי לא היינו אז במדרגה הנכונה, מאן האט אינז ארויסגעכאפט,  
 אבל לעתיד לבא נזכה למדרגת "כי לא בחפזון תצאו" (ישעיהו נב, יב).  
 ד. קדימה, דומיא דלוט,  
 ולא כמו אשתו שלא יכלה להפרד ולשכוח את גן העדן של סדום.  
 ואכלתם אותו בחפזון, פי' לפני חצות, כי בזכות זה תנצלו.  
 שוב מצאתי ב"ה בראב"ע. עיי"ש.  
 ולכך גם היום, מצוה לאכול את האפיקומן לפני חצות - זכר ליציאת מצרים.

### **חפזון** ישראל וחפזון השכינה.

החפזון לברוח מן הכלא,  
 והחפזון להוציא את עמו ישראל כיוון שהגיעה העת.

### **"ואכלתם** אותו בחפזון" (שמות יב, יא) -

לפני חצות.  
 זמן הנס עתיד להיות "כחצות הלילה" (שמות יא, ד),  
 ועתידים ישראל להינצל בזכות אכילת הפסח (עי' שמות רבה יז, ג).

### **ועוד,**

ייתכן שלא מן הנימוס הוא לשבת על סיר הבשר,  
 בעוד שה' עושה נסים גדולים עם ישראל ודין ברשעים.  
 לפיכך סיימו את אכילת הפסח לפני חצות.  
 וזהו הסוד הטמון באמירת:  
 "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" (פסחים קיט, ב).

**"פסח** נאכל על השבע" (פסחים ע, א),

בשל הקדושה הגדולה של אכילת הפסח,  
צריך לאכול את אותו כזית במאת האחוזים לשם המצוה עצמה,  
לאחר שהאדם כבר שבע,  
ולא כחלק מסעודת יום טוב, כמו החגיגה.  
ועוד, את החגיגה אוכלים בשמחה,  
ואת הפסח אוכלים עם מצה ומרור,  
המזכירים לנו את הדין שנגעשה ברשעים, ובנפול אויבך אל תשמח (משלי כד, יז).  
רעיון זה הבנתי בהיותי אצל הרבי במוצאי שבת קדש,  
קיבלתי כשיריים, מנה של קוגל ועוף,  
לאחר שאכלתי כבר סעודת "מלוה-מלכה" רצינית.  
היה קשה לי לאכול, ואכלתי רק לשם מצוה,  
דהיינו סעודת הצדיק שיש בה קדושה לפי דברי התפארת שלמה.

**כמו** הגלות הראשונה, כך גם האחרונה באה על שנאת חינוך,

וגם גלותו של קין ועוד...

והיאך המצב היום??? ... אז אימתי קאתי מר????

**על** סיבת אריכות הגלות, "למה נמכרה בגלות המר הזה זה לנו אלף ותרע"ב  
ואנחנו לא נושענו?" (אור החיים, משפטים), כתב החיד"א: "וכידוע דיציאת מצרים  
לפני זמנה גרם שעבוד ד' מלכויות וגליות". ומוסיף: "לכן, תחילת דיבר ה' לישראל  
באמצעות משה רבינו ע"ה ביום צוותו את בני ישראל היה החדש הזה לכם לישיב  
לבם כי יבא משיח בן דוד לגאול גאולה שלימה, ומראש ומקדם גדולה הבטחה  
הבטיחנו הוא יתברך. ומה נעים בזה מאמרם וכו' (ע"ל) (פני דוד, בא).



**אחד** הטעמים שאין גומרים את ההלל בשביעי של פסח הוא

"מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה" (משנ"ב תצ ס"ק ז).

וקשה:

א. והרי חזקיהו המלך נענש על שלא אמר שירה!

ב. סוסף סוף כתוב "אז ישיר משה ובני ישראל",

ועל אף שלא נאמר "שור" אלא "ישיר", כבר דרשו מה שדרשו בזה.

וטענת "ואתם אומרים שירה" נאמרה למלאכי השרת.

~~~~~

~ לפסח שני ~

אונס רחמנא פטריה (בבא קמא כח, ב).

אם כן, למה באו אל משה בטענה חזקה "למה נגרע וגו'" (במדבר ט, ז)?

עד שמשה באופן דחוף יצר קשר עם הקב"ה, דבר שלא ראינו עד עכשיו.

אלא ע"כ צריך לומר,

שכיון שידעו היטב כי קרבן פסח בא לכפר על החטא הגדול של מכירת יוסף

למצרים, החטא בשלו ירדו למצרים,

לא רצו האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם להישאר מחוסרי כפרה

(ראה סוכה כה, א: אותם אנשים מי היו? נושאי ארונו של יוסף היו).

~~~~~

## ביכורי דוד

### ~ לחג השבועות ~

#### מאכלי חלב בחג השבועות -

עם ישראל קדושים ומנהגיהם קדושים ועתיקים. כמה מהם הנהיגו גדולי עולם וכבר נתפשט המנהג בהלכה. לדוגמא: תשליך, כפרות, חיבוט ערבה, ועוד הרבה. מצוה לדרוש ולחקור אחרי שרשם ומקורם של אותם המנהגים שקיבלנו במסורת אבותינו בגדר "אל תטוש תורת אמך".

על מנהג אכילת מאכלי חלב בליל חג השבועות, אע"פ שכתובה בו שמחה ואין שמחה אלא בבשר ויין, מצאנו כמה טעמים בפוסקים ובספר טעמי המנהגים, ויש אומרים, שמתחילים בליל שבועות עם מאכלי חלב, ואחרי קינוח והפסק ממשיכים בסעודה בשרית, לצאת לכל הדעות (רמ"א או"ח סי' תצד, הרי"מ על התורה). ובכל זאת לא נחה דעתי, אלא אדרבה, לא הבנתי למה נבוכו בערפל וחפשו טעמים רחוקים כאשר הדברים קרובים וברורים לענ"ד, כלהלן.

#### מה היה באמת חטאו החמור של אדם הראשון באוכלו מעץ הדעת?

ידועה לכל חשיבותו של היין בדת ובספרות היהודית. אמנם, יש יין של מצוה ויש יין של תאוה, יין "טוב" ויין "רע", עץ הדעת טוב ורע.

יין טוב - יין של חובה, הוא שמשתמשים בו לקידוש ולהבדלה, לנישואין וברית מילה, פדיון הבן וד' כוסות, כלומר: לקדש הזמנים והחיים, להבדיל בין חול לקודש בכניסת השבת ובין קודש לחול ביציאתו, "ואם אין דעת הבדלה מניין?"

יין רע - יין של תאוה, יין של שכרות, בו נכשל אדם ולאחריו נח, לוט, נדב ואביהוא, הוא שאמר עליו רבי דוסא בן הרקינס (אבות ג, י): "יין של צהרים כו' מוציאן את האדם מן העולם".

א"ר אבין: יין מסכה לו חוה לאדם (במדבר רבה י, ד), ואדם שתה תיכף ומיד - בצהרים - ולא שת לבו לכוונת המשנה באבות. היה מן הנימוס שיחכה אדם הראשון עם שתית כוס ראשון של יין עד ליל שבת, כמש"כ בפ' אור החיים לפ' ויחי, וז"ל: "גם אמרו ז"ל שאם היה ממתין עד עש"ק היה מקדש על גפן למ"ד גפן היה, הא למדת שלא היה בחינת הרע אלא כדבר חול בערך קודש, והוא סוד".  
על ידי שתיית יין של שכרות ביום הששי - בצהרים - נפל ממדרגתו הראשונה, הוציא את עצמו מן העולם הנצחי, והראה שהוא בן מות. הה"ד: "אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון" (תהלים פב, ו), כאדם הראשון ע"י חטאו, שנטרד מעולם שכולו שבת (ש"ך), מדה כנגד מדה.

**דברי** האור החיים עולים יפה עם מדרש ידוע ושגור בפי כל בעלי מוסר: "פגע בו [בקין] אדם הראשון, א"ל: מה נעשה בדינך, א"ל: עשיתי תשובה ונתפשרתי. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר: כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע. מיד עמד אדם הראשון ואמר (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת וגו' (בראשית רבה כב, ג).

רבו הדרשות בנסיון להבין כוונתו של אדם הראשון.  
אמנם, לפי מה שהבאנו שאדם הראשון חילל את כבוד השבת במה שעשה "קידוש" כבר ביום הששי - בצהרים - תשובתו האמיתית היתה לעשות עכשיו, בכניסת השבת, בעתו ובזמנו, קידוש אמיתי. וישמח ויעמוד ויקדש: "מזמור שיר ליום השבת".

ובזה עולים יפה עם דברי חז"ל: "זכור את יום השבת לקדשו" - "זכרהו על היין בכניסתו" (פסחים קו, א), וכתוב בש"ך (בראשית): "אין זכירה אלא במקום שכחה", מקורו בתלמוד "זכרהו מאחר שבא להשכיחו" (ביצה טו, ב).

אם כן, כך הוא פירושו של המאמר הנ"ל: זכרהו - לאדם הראשון, ואל תשכח מה שקרה לו - על היין. זכור, אתה, את יום השבת לקדשו על היין בכניסתו, בעתו, לתקן החטא של אדם הראשון.

**וכן** הדלקת נרות בערב שבת היא תקון לאותו חטא.  
 "היא כבתה נרו של עולם" - בערב שבת (רש"י שבת לב, א).

**וכן** יצא לנו ממהלך המקראות:  
 "וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (בראשית ב, טו):  
 "ויניחהו - נתן לו מצות שבת, כמה דאת אמר (שמות כ, י) וינח ביום השביעי, לעבדה - ששת ימים תעבוד,  
 ולשמרה - שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה, יא), (בראשית רבה טז, ד).  
 "שמור, לשון המתנה, כדכתיב: ואביו שמר את הדבר" (חזקוני, ואתחנן), ותיכף ממשיך המקרא 'ויצו... מכל עץ הגן אכל תאכל וגו'". הוראות ברורות!

**וזהו** פירושה של תפילת שחרית של שבת -  
 "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו, לפי שמסר נפשו על השבת...  
 הלך משה ותקן להם [במצרים] את יום השבת לנוח" (עיון תפילה),  
 משה תיקן חטא אדם הראשון ולכן זכה ל"כליל תפארת בראשו נתת לו", לו דווקא, אלו קרני אור - "כתנות אור" של אדם הראשון, שאבדו ממנו בחטאו וגזזו הקב"ה, וכשעמד משה בהר ונתקן חטא אדם הראשון אז זכה לזהרא עילאה דאדם הראשון שהוא כתנות עור [וכמו שכתוב בתורתו של רבי מאיר "כתנות אור"] (סידור רבי יעקב עמדין).  
 ודע שהפסוק "ויעש ה' אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וְיִלְבָּשֵׁם" מקומו למעלה, אצל פסוק "ויהיו שניהם ערומים" שהיה קודם החטא (מהרז"ו על מדרש רבא).

**ומצאנו** איסור לאכול מצה בערב פסח, "הריהו כבועל ארוסתו בבית חמיו" (כך איתא בירושלמי פסחים פ"י ה"א). והצנועים היו מתענים ערב פסח כל היום בכדי לאכול מצת חובה בתיאבון.

כך הרגישו והגדירו חז"ל דברים שהם לכאורה רק ענייני נימוס - Style. [ראה ראינו בעיר אנטוורפן, והנה היהודים הטובים, עמא פזיזא, זריזים מקדימים להוסיף מחול על הקודש, "טועמיה חיים זכו", אוכלים דגים ממולאים וצ'ולנט כבר בצהרי יום הששי. ואף על פי שיש להם על מי לסמוך, שאלתי את עצמי איזה טעם ותיאבון ימצאו למחרת, ביום השבת, במעדני שבת, לאחר שכבר מלאו מהם את כריסם מאתמול?].

**וכן** מצאנו אצל נדב ואביהוא שהביאו אש זרה לפני ה',  
"לפני" - כלומר, קודם.

קודם שבאה האש מן השמים ובזה מיעטו בכבוד שמים (ע' דעת זקנים, שמיני).

**נחזור** לענייננו. חג השבועות הוא:

א. יום קבלת התורה.

ב. יום נישואין של כנסת ישראל עם מלכם.

"כפה עליהם הר כגיגית" - כחופה.

וכי יש לעשות סעודה ומשתה לפני קבלת התורה?

מי הוא זה ואיזהו שיעשה סעודת נישואין לפני החתונה?

וכי יעלה על דעתנו שעם ישראל, שעמד בליל שבועות מתחת להר סיני באימה ובפחד, ביראה וחרדת קודש, עסק בשעה זו במשתה ושמחה? [ובפרט שלא היה להם אז בשר תאווה כלל].

אלא כך הוה עובדא:

קודם כל קבלו את מלכם, קבלו את התורה, "ויחזו את הא־להים",

ורק לאחר מכן "ויאכלו וישתו" (שמות כד, יא) - שלמי החג.

ומה נאים בזה דברי הרמב"ן, כזהר הרקיע מזהירים, וז"ל:

"וטעם ויאכלו וישתו שאכלו שם השלמים... וטעם וישתו שעשו שמחה ויו"ט, כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה כאשר צוה בכתבם כל דברי התורה על האבנים וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' א-להיך וכתוב בשלמה ויעשה וגו'... א"ר אלעזר מכאן שעושין משתה להגמרה של תורה, ונאמר בדוד אביו בהתנדבם לבנין ב"ה... ויאכלו וישתו לפני ה' ביום ההוא בשמחה גדולה, ואף כאן ביום חתונת התורה כן עשו".

**לכן,** גם אנחנו, נסתפק בליל שבועות בסעודה קלה וחלבית, ונקיים שמחת התורה ושמחת החג באכילה ושתיה כדת למחרת, לאחר קבלת התורה -  
 "ודבר בעתו מה טוב..."

**האם** יש קשר פנימי בין חג השבועות ויום הביכורים, או שרק קשרו את "קרון" הביכורים ל"קטר" של שבועות? אין לנו שתי תורות - תורה עיונית ותורה מעשית, לא עושים מקבלת התורה חג רוחני בלבד, אלא חג של מצוה שנתנו לנו על מנת שנחיה לפיה. התורה דבוקה בחיים, החגים נעים סביב עונות השנה ומלאכות השדה (ראה רשב"ם משפטים), ובייחוד הדברים אמורים לעובדי האדמה בארץ ישראל, שמטרתם:

❖ קדושת ארץ ישראל

❖ אהבת ארץ ישראל

❖ שמחת ארץ ישראל

"ושמחת בכל הטוב..." (דברים כו, יא).

**מהי** שמחתו הגדולה ביותר של האיכר,

והיאך היהודי מביע את שמחתו?

שמחת האיכר מגיעה לשיאה בעת האסיף,

ואת השמחה הוא מביע בהביאו ביכורים לה'.

**בנוסף** לדעת ה"חינוך" והרמב"ן בטעם הביכורים,

יש מקום לדרך שלישית,

המתאימה לכל המתנות הבאות מן הארץ -

קדושת ארץ ישראל.

הקדושה אינה סטאטית אלא דינאמית,

מדבקת,

כמו זרם חשמלי.

הקדושה עוברת באופן אוטומטי מהארץ לפירות.

אי אפשר לאכול את הפירות כפי שהם,

יש צורך בפדיון - החלק הקדוש מיועד לכהן,

המצוי במעלת הקדושה, שליח ה'.

**דוגמאות** לרעיון הפדיון, מצאנו בעוד שני מקומות:

א. "כתיב: לה' הארץ ומלואה (תהילים כד, א),

וכתיב: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם (תהילים קטו, טז)!

לא קשיא כאן - קודם ברכה, כאן - לאחר ברכה" (ברכות לה, א).

ב. "כתוב אחד אומר: וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר (ויקרא כג, י),

וכתיב: ראשית קצירכם אל הכהן (שם),

הא כיצד? ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר, ממקום שאי אתה מביא

אתה קוצר" (מנחות עא, א).

### **בארץ ישנן שתי קדושות:**

- א. קדושה עצמית שניתנה על ידי הבורא.
  - ב. תוספת קדושה הבאה משיבת ישראל עליה.
- וכן באדם ישנן שתי קדושות:
- א. קדושה עצמית שניתנה על ידי הבורא.
  - ב. האדם העולה ומתעלה.
- כמו שנאמר (ויקרא יט, ב):
- "קדושים תהיו... איש אמו ואביו תיראו".

### **יש מעלות בקדושה**

- בארץ - "עשר קדושות הן..." (כלים א, ו).
- באדם - כהן, לוי, ישראל. צדיק וכד'.
- בחפצים - תפילין, קשר, רצועות.
- עצמת הקדושה יורדת ככל שמתרחקים ממקור האור.

### **בהתחשב בקדושת ארץ ישראל,**

- שמקורה בנוכחות השכינה בקדש הקדשים,
- המתפשטת על הארץ כולה -
- צריכה הארץ להיות שמורה לעם שגם הוא קדוש.

### **באיזו תקופה בשנה מגיע העם לפסגת הקדושה,**

- על מנת שיוכל להצדיק את נוכחותו בארץ הקדושה?
- בשבועות.



**לאחר** יציאת מצרים, אותה חווים מחדש בכל שנה,  
ביטול חמץ שמשמעו היטהרות מן הרע ומערכים נוכריים,  
מתחילה ביום השנה של פסח הזדככות ממושכת לעבר הקדושה -  
ספירת הימים, השבועות התמימות, גם במובן המושאל...

### **ימי ההגבלה**

הבאים להלמתם בשבועות,  
יום קבלת התורה,  
יום זה, בו ישראל נמצאים בפסגת מעלתם,  
הוא המיועד לחגוג בו את קדושת הארץ,  
באמצעות הבאת הביכורים.

**וזהו** כדברי החזקוני (סוף משפטים), המבטא את הרעיון במשפט אחד:  
"כדי להמשיך לבם, שבשכר קבלת התורה - ירשו הארץ".

### **טעם** נוסף למצות ביכורים -

זכר למעשה בראשית:  
בראשית ברא אֱלֹהִים... ואת הארץ (בראשית א, א),  
ראשית ביכורי אדמתך (שמות כג, יט) ... כי תבאו אל הארץ (ויקרא כג, י).

### **מדברי** רבנו בחיי (בראשית ד, ג) עולה,

שמראשית הבריאה היה האדם מודע למצות הביכורים -  
קין נכשל - הביא "מפרי האדמה", מן הפחות שבכל.  
הבל נכשל - "הביא גם הוא", חסרה היתה לו הספונטניות (עי' שפתי כהן).  
יבא משה, החצוב מנשמתו של הבל,

ויסגור מעגל, בהפיכת חג השבועות ליום הביכורים האמיתי.

ב"הגדה" של הביכורים,

מוצאים אנו ארבעה יסודות:

א. חזרה למקורות - ארמי אבד אבי וירד מצרימה" וגו' (דברים כו, ה).

ב. לא לשכוח שקבלנו את הארץ מה' - "ויתן לנו את הארץ הזאת".

ג. שעור בעונה - "וענית" לשון עני.

ד. הברכה עוברת דרך צדיק הדור - "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם"

(פירוש רב פנינים).

~~~~~

שופרו של דוד

~ לראש השנה ~

תקיעת שופר, אליה מתכוננים בדחילו ורחימו,
התופסת מקום מרכזי ביום הגדול והנורא בשנה,
היא חידה.
בכל דור ודור, החל באבות התלמוד ואילך,
חידה זו העסיקה, הטרידה וסיקרנה את רבותינו.
למה תוקעין?
למה תוקעין ומריעין (ראש השנה טז, א)?
כלומר, מה מסתתר מאחרי או מתחת לתקיעות.
בהשוואה למצוות אחרות,
התורה אומרת לנו מעט מזעיר על המצוה הזו, כי היא נשגבה מאוד.
וכך כתוב ב"כד הקמח" של רבינו בחיי:
"וברור שהענין גדול אף על פי שהמקרא קצר,
כי כן דרך הכתוב בדברים שהם יותר נעלמים, בהן מקצר יותר וסותם הענין".
רק חז"ל בפלפולם הורו לנו סדר מלכויות, זכרונות ושופרות, תשר"ת וכו'.
אבל,
למרות כל הספרות הקדושה, שסדרו לנו קדמונינו על הנושא,
מקום הניחו לנו להתגדר בו, ולהמשיך ולהפוך בו.

הסיסמה

כסיסמת סתרים בין רעים ותיקים,

השופר הוא "אות סתר" בין ה' לעמו.
אות מוסכם, שרק ישראל יודעים את משמעותו האמיתית:
"כי חק לישראל הוא" (תהילים פא, ה) - אות סתרים לישראל,
"משפט לא-להי יעקב" - משפטנו בידי ה' היום (ראה ראש השנה ח, ב).

זכרונות

שני חברים מימים ימימה נפגשים לעתים מזומנות לשמע "אות סתרים" משותפת.
צלילי ילדות מתוקים, כדוד ויהונתן בעת פגישתם, מעוררים זכרונות -
א. זכרונות השנה שעברה: מה ה' נתן לנו, ומה אנו עשינו עבורו...
ב. מאחר שבזכרונות עסקינן, מוטב להתחיל בזכרון ה"עקדה" אותה נחזיק לטובתנו על המאזנים.

החרדה

היום הגדול והנורא, יום הדין.
אנו עומדים ממש מול שופט עליון, שופט כל השופטים,
מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.
נדמיין לרגע את המעמד:
"זלעפה ופלצות אחזוני במורא",
"דבר אין בפי ובלשוני מלה",
"מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק".
משותקים אנו לחלוטין מבושה וחרדה. פשוט, אבדנו את הלשון.
אמנם, ה' ברחמיו נתן לנו... מכשיר, כלי, וציונו רק לנשוף לתוכו -
קול מיוחד, קול אנחה עמוקה,
והשופר יעשה את השאר - "ובשופר גדול יתקע, וקול דממה דקה ישמע"...
את קול תרועתכם שמעתי, ומעלה אני עליכם כאילו התפללתם לפני.

כמובן, אסור לזייף את קולו של השופר, התאמת הצליל הנכון המוכתבת לנו בהלכה, הנה בבואה בלבד לצליל הפנימי הנכון - "היטיבו נגן בתרועה" (תהלים לג, ג).

המוסיקה (חכמת הניגון)

דבר ידוע הוא שהניגון נעלה הוא מן הדיבור! הדיבור מגביל ומצמצם, לעומתו המנגינה מבטאת את נמנע הביטוי! המנגינה היא קול הנשמה - תקיעה, או זעקת הלב - תרועה... לכן - "ה' שומע קול שופר", סתם. אבל - "מאזין תרועה". ה' שומע את שפת נשמתנו, אך מטה אוזן כדי להאזין ולקלוט את הנובע מעמקי לבנו. דוד המלך מצה עד תום במזמורי התהילים את כל אמצעי הדיבור, וכל יכולת גופו, "משאמר דוד קמ"ז מזמורים קילס להקב"ה, שנאמר תהלת ה' ידבר פי (תהלים קמה, כא), תמצית כל הדברים קילוסו ברמ"ח איברים, שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה, י), לא הניח אבר שלא קילס בו להקב"ה. אמר להם מה אתם סבורים, מפני שקילסתי להקב"ה בכל הדברים האלה, שמא נגעתי באחת מרובי רבבות שבחו של הקדוש ברוך הוא?" (מדרש תהילים קד, ב). אחר כך, שאף להתעלות אף מעל ומעבר למלים ותנועות, אז הוא שב ופונה לכלי הנגינה - בעזרת מגוון רב של כלי נגינה, המפורשים במזמור האחרון שבתהילים, ואחרון אחרון "בצלצלי תרועה", הוא מצליח לבטא את כל ההתלהבות, את כל נימי נשמתו - "כל הנשמה תהלל י-ה" (תהלים קג, ו). מוסיקה אנושית וא-לוהית כאחד, המגיעה אלינו לא מעלמא הדין...

הבין האמן

כי הוא חייב להלל ולהתפלל לבוראו
דווקא על ידי הכשרון המיוחד שקבל מן השמים.
וכך גם ה"בעל-תוקע".
(ועל ערכה וחשיבותה הרבה של חכמת המוסיקה בעיני הגר"א,
עיין בהקדמתו של תלמידו בספר פאת שולחן).

יום מיוחד

הקשר בין חג השבועות ומתן תורה,
ובין "בחדש השביעי באחד לחדש" וראש השנה -
רק מרומז בתורה.
לא נאמר "תריעו" אלא "יום תרועה" (במדבר כט, א),
אין מדובר על קונצרט, הדגש מושם על ה"יום".
ומדובר בעיקרו של יום מיוחד ביותר,
המצויין על ידי התרועה,
ואין זה מעשה מצוה מהיר כמו בלולב,
שנאמר בו "ולקחתם לכם" (ויקרא כג, מ),
וברגע אחד כבר הושלמה המצוה.
פירוט של המרומז בתורה, יבא בתהילים
"בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', כי בא לשפט הארץ!" (תהלים צח, ו).

תרועת מלך, תרועת קסמים

זה היה ממש משגע את בלעם הרשע...
ראש השנה מגיע, בני ישראל תוקעין מלכויות,
מקבלים עול מלכות שמים בשמחה רבה ובכלי נגינה,
ואף על פי שיש "משפט לא-להי יעקב" (תהלים פא, ה) -

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל",
בזמן ש'ה' א־להיו עמו ותרועת מלך בו" (במדבר כג, כא), בראש השנה.

הלא "ה' א־להיו עמו" - בלבו ובקרבו.
"ותרועת מלך בו" - כלומר, תוקעין מלכויות.
"ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות.
מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם,
זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה,
ובמה - בשופר" (ראש השנה טז, א).

וכך אמרו במדרש:

"עלה א־להים בתרועה ה' בקול שופר - בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא דין,
בדין הוא עולה. מאי טעם? עלה א־להים בתרועה. ובשעה שישראל נוטלין את
שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה, עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים" (ויקרא רבה
כט, ג).

"יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כט, א),
הוא כפי שאמר בלעם "ותרועת מלך בו" (שם כג, כא).
ביום הזה, לאחר שתמליכו את מלך העולם,
תרגישו שאתם מלכים, או בני מלכים.
באה התרועה להודיע לכל באי עולם, וגם לכם, שאתם במדרגה מיוחדת זו,
כנראה ביום הזה דווקא, או שביום הזה זוכים לפרסום.
תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו (תהלים פא, ד) - חג שלנו, בו עלינו לגדולה.

משיח

שופרו של משיח, שכבר נברא עם האיל בששת ימי בראשית, כרוך ב"עקדת יצחק", כדי שלא נתייאש. אפילו מליוני עקדות, אבל כל עקדה מובילה ומקרבת אותנו לשופרו של משיח במהרה בימינו. יש קשר חזק ונצחי בין העקדה והשופר, לומר לך: כשנשמע שופרו של משיח - זה סוף כל העקדות. וגם, שהקדוש ברוך הוא לא יתייאש מבני ישראל. הלא בתקיעת שופר והזכרת מליוני העקדות, יזכור שהם מוכנים תמיד להעקד על קידוש ה'.

"ורוח א-להים מרחפת על פני המים (בראשית א, ב),

זה רוחו של מלך המשיח (ויקרא רבה יד, א).

משיח, או "ימות-המשיח",

הם תכלית הבריאה שנגמרה בראש השנה,

ולכן עושים בראש השנה זיכרון לתרועה,

זיכרון לתולדות הבריאה,

על ידי שופרו של משיח.

היום הרת עולם.

וכך הוא הקשר והמבנה הפנימי של סדר התקיעות:

קבלת עול מלכות שמים אמיתית - מלכויות,

נעשית באמצעות:

העקדה - זכרונות.

שופרו של משיח - שופרות.

"ותרועת מלך בו" - "ויבבות מלכא משיחא מיבבא ביניהן" (תרגום יונתן).
 ישראל - עם בעל יעוד משיחי...

שערוריה

"למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין?
 כדי לערבב השטן" (ראש השנה טז, א-ב).
 עיין רש"י, תוספות, רעק"א (מובא בטעמי המנהגים), מהר"ל בחידושי אגדות פירוש
 על תוספות ועוד. ואולם, אחר כל הפירושים והתירוצים, עדיין יש לשאול - למה
 נבהל השטן דווקא אחר ששים קולות ולא קודם לכן?
 האיר הר"ן את עינינו:
 מהות ואופי שתי סדרות והתקיעות שונים לגמרי.
 הסדרה הראשונה - מיושב, מסמלת את ההתעוררות והקריאה לתשובה,
 וכביטוי של הרמב"ם "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז
 יש בו. כלומר: עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמכם, וחפשו
 במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם" (הלכות תשובה ג, ד).
 הסדרה הראשונה היא בעצם הכנה לסדרה השניה, שהן תקיעות חובה.
 וכך מוכיח לשון הלבוש: "ואין התקיעות דמיושב משום בל תוסיף, חדא דהא אין
 תוקעים לשם מצות תרועת היום, אלא לערבב את השטן".
 התשובה מהווה התגרות, שערוריה נגד ההגיון:
 היאך אפשר למחוק עובדה?
 איך אפשר לומר שפלוני לא הדליק אש בשבת אם הוא אמנם הדליק?!!
 שערוריה זו היא המערבבת את השטן!

כדי שהתשובה, המנוגדת לטבע, תהיה אפשרית
 נחוץ היה לשלב את התשובה בבריאה.

כמו, למשל, קריעת ים סוף, שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשי בראשית שיקרע הים (בראשית רבה, ה, ה).

"בחדש השביעי באחד לחדש... ביום ראש השנה - בשעה ראשונה עלה במחשבה... בתשיעי נצטוה, בעשירי עבר, באחד עשר נידון, בשנים עשר יצא בדימוס. אמר הקדוש ברוך הוא לאדם: זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי: בחדש השביעי באחד לחדש" (ויקרא רבה כט, א).

אותו יום ראש השנה היה,

ובו ביום בין השמשות ברא הקדוש ברוך הוא את האיל והשופר (אבות ה, ו), בו נזכור כל שנה ושנה שעלינו לעשות תשובה. והתשובה מועלת, כך התנה הקדוש ברוך הוא מראש במעשי בראשית. אלו הן תקיעות דמיושב שמשגעות את השטן.

תרועה תרגום יבבא. כלומר: תשובה,

"אשר העם יודעי תרועה", שיודעין לפתות את בוראם בתשובה (פסיקתא דרב כהנא כג).

ורק לאחר הכנה ומדרגה זו של תקיעות דמיושב

אפשר להגיע בטהרה אל המדרגה השניה של תקיעות חובה, דאוריתא -

מלכויות, זכרונות ושופרות.

באם נלך לפי דרכו של רש"י "שהשטן רואה שישראל מחבבין את המצוות",

השטן מתחיל להיות מעורבב רק בשעה שמתחילים עם התקיעות דמעומד.

וביותר, לשיטת הר"ן, שהשטן כבר מנוצח ומעורבב אחרי סדר תקיעות דמיושב.

ודבריו עולים יפה עם שיטת הי"א שמביא הלבוש: "וי"א שמתערבב מיד כשישמע

תקיעה ראשונה דמיושב, ואינו יכול לקטרג אפילו בשעת תפילה בלחש של

הקהל".

אולי יורשה לי להוסיף בדרך המליצה:

תקיעות דמיושב - של ישוב הדעת.

תקיעות דמעומד - כשהוא עומד כבר על דעתו.

אף על פי שכתבה התורה "ותקעתם בחצוצרות" (במדבר י, י), "תקעו בחדש

שופר" (תהלים פא, ד), ומשם ילפינן כמה פרטי דינים השייכים לראש השנה, נוסח הברכה אינו "לתקוע", אלא "לשמוע".

המצוה - כך הבינו אותה חז"ל - היא

לשמוע טוב טוב [דערהער] מה אומר לנו קול השופר.

בתקיעות הראשונות הוא אומר לנו -

עורו ישינים משנתכם כו' כלשון הרמב"ם (הלכות תשובה ג, ד).

כלומר, "מיושב" - ישוב הדעת, תשובה.

ובכן, נתבלבל השטן,

הלא תשובה המהפכת זדונות לשגגות ולזכויות היא נגד ההגיון, וזה משגע אותו.

רק לאחר שנצחנו את השטן בקול ענות,

מותר לנו "לעמוד" לפני הקב"ה ולשמוע קול שופר אחר,

קול ענות גבורה, קול נצחון -

מלכויות, זכרונות ושופרות.

לאחר התשובה והנצחון, אז אנחנו כשרים לקיים מה שאמרו

"אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם" (ראש השנה טז, א).

הסולם

לגבי ספירת העומר אמרו - בשתי ספירות הכתוב מדבר...

כתוב אחד אומר (ויקא כג, טו): וספרתם לכם,

וכתוב אחד אומר (שם כג, טז): תספרו חמישים יום.

יש ספירה לגבוה:

חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות - ספירה קוסמית, וכפי שמגדיר אותה "ערוך השלחן" - "דברים העומדים ברומו של עולם". וישנה הספירה לישראל.

כך בתקיעת שופר -

כתוב אחד אומר (במדבר כט, א): "יום תרועה יהיה לכם".

וכתוב אחד אומר (ויקרא כג, כד): "זכרון תרועה".

בשתי תרועות הכתוב מדבר:

תרועה לישראל - תקיעות דמיושב.

תרועה לגבוה - תקיעות דמעומד.

דומיא דספירת העומר,

יש כאן אתערותא דלתתא המביאה לאתערותא דלעילא.

"עלה א־להים בתרועה" - בתרועה שלנו, אתערותא דלתתא.

ואז "ה' בקול שופר" (תהלים מז, ו) - אתערותא דלעילא.

"ישראל עבדין זכרון לתתא, במה עובדא,

בגין דיתער מלה כההוא גוונא לעילא" (זהר ח"ג ק, ב).

ומה יפה לשון הזהב של מחברי תפילת ראש השנה:

א. "ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לשמוע קול שופר",

שופרו של הקדוש ברוך הוא,

כי זוהי המטרה הסופית האמיתית.

ואם נתכוון היושב בתקיעות דמיושב למטרה זו,

בטוחים אנחנו כי בסוף, בתכלית סדר שופרות:

ב. ה' ישמע "קול תרועת עמו ישראל ברחמים".

ה' שומע קול שופרם של ישראל,

ועלינו לשמוע קול שופר של הקדוש ברוך הוא.

התקשורת צריכה להיות דו-צדדית.

"ויהי קול השופר הולך וחזק מאד" (שמות יט, יט):

א. וירד ה' על הר סיני.

ב. ויעל משה.

וכן, "מלאכי א־להים עולים ויורדים בו" (בראשית כח, יב).

השופר הוא הסולם

המקשר בין לבם של ישראל המוצבים ארצה ואביהם שבשמים.

בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה.

כשם שתוקעים למטה, כך תוקעים למעלה, ובאותו כח.

התרועה השמימית עונה כהד לתרועה הנשמעת על הארץ.

"ובשופר גדול יתקע" - תרועה קוסמית שקולה הולך מסוף העולם ועד סופו.

המוחלט

ראש השנה סובב סביב שלשה נושאים גדולים,

שכל אחד מהם ראוי ללמוד בפני עצמו, ואנו נוכל רק לשרטט אותם:

א. משמעות ראש השנה.

ב. התפילה, השולטת בחג.

ג. השופר, תפקידו הכפול בלב החג בהיותו "סופר-סטאר" -

כוכב היום בתקיעות מיושב, ומלווה בתקיעות מעומד.

ביסוד ראש השנה אנו מוצאים רעיון מרכזי -

ראשיתנו בבריאת העולם - הבריאה נשלמה בראש השנה.

והמשכו בהתחדשות העולם - התחדשות תמידית, עולם דינאמי ולא סטאטי,

"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".

מהתחדשות העולם התמידי הזה מתמשך חידוש אחר:
 התחדשות האדם -
 החסד שנתנה לאדם היכולת להתחדש על ידי התשובה,
 היכולת להתחיל כל שנה את החשבון מאפס.
 [החשבון החדש, כידוע, מתחיל רק בסוכות, "ביום הראשון - ראשון הוא לחשבון
 עוונות". תנחומא אמור ל].

אמנם כל שבת אנו מעידים על בריאת העולם על ידי הקדוש ברוך הוא,
 אבל המושג "מלכות" של מלך ואדון מוחלט, של העולם ושל הגורל,
 מתפרסם באופן חגיגי פעם בשנה -
 בראש השנה,
 על ידי העם היהודי, שנתנה לו הזכות להיות שותף "במלכות שמים" -
 "ותרועת מלך בו".
 ישראל מקבל ניצוץ של נצחיות,
 בכך שהוא היחיד שניתן לו להעיד על נצחיות מלכות שמים.
 היאך? איך נקלס למלכות? איך נבטא את ה"מלכויות"?
 איך אנחנו בקטנותנו הבלתי-מוגבלת נרצה לבטא - בלי להיות מגוחכים -
 חלקיק אחד ממלכות שהיא בלתי מוגבלת?!
 רק על ידי קול מוכתב על ידי המלך בעצמו,
 ועל ידי עבדיו הנאמנים והנלהבים ביותר - החכמים.

ישנן שתי דרכי ביטוי קלאסיות:

א. דיבור - תפילה.

ב. כלי - השופר.

התפילה מעמידה בפנינו שתי בעיות עיקריות:

א. כיצד לומר דבר שאי אפשר לאמרו? להגדיר מה שאינו ניתן להגדרה?

בעיה זו נפתרה על ידי החכמים, הם בססו את התפילה על פסוקים מן התנ"ך.

ב. אף על פי שמותר לחשוב תוך כדי תפילה על בעיות אישיות, משפחתיות, לאומיות אשר דרך כל מלה וכל דמעה אנו מתחננים לעזרת המלך. איך נצליח להגיע, לעומת זאת, לתפילת נדבה לה' בלי מחשבות זרות, מאה אחוז טהורה ומוחלטת, שתהיה "עבודה" בלבד, המקבילה ל"קרבן"? מעשה ביהודי אחד שהגיע בתפילת ראש השנה ל"אלו ואלו בצפצוף מצפצפין", בכה וצעק צעקה גדולה ומרה. שאל אותו הרב - למה אתה בוכה, וכי יודע אתה את פירוש המילות? - כן, השיב לו היהודי, פירושו: רבוננו של עולם, תן לי פרנסה...

נכון, העם היהודי, בכל דור ודור,

כולל כמה אנשים צדיקים, חסידים, פרושים מן הגשמיות, החיים בעולם הזה בדרגה גבוהה יותר, והם מסוגלים להגיע לעבודה מוחלטת.

"חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוננו את לבם למקום" (ברכות ה, א). כלומר, דווקא אך ורק לשמים ולא לצרכי עצמם, או אפילו לצרכי ציבור.

אבל אנחנו, יהודים פשוטים

איך נוכל להגיע לעבודה עצמה, כלומר לעבודה מוחלטת?

בחיפוש שלנו לעבר המוחלט מופיע לפנינו השופר,

כלי נגינה אֵלֶּהי, שנברא עם האיל, בזמן הבריאה -

ערב שבת בין השמשות, בתחילת תקופת מלכות ה' על הבריאה.

לכלי נגינה זה יש רק את קולו העצמי,

המנגן בו אינו מסלסל בקולו ומשנה אותו,

כלומר, השימוש בו הוא מכני בלבד - נשיפה.

אנו נשמע רק את הקול הבלתי-גשמי של השופר,
אשר מגרש כל מחשבה אנושית או מחשבה זרה,
קיים רק הקול המוחלט, הנרצה בעיני ה'.

במילים אחרות: המצוה לתקוע היא בשופר המוחלט

שיוביל בצורה הטהורה ביותר, המוחלטת והנעלה
את הרעיון המוחלט של מלכות מוחלטת.
"אמרו לפני מלכויות... ובמה? בשופר".

תכונה זו של שופר מקבלת אישור מכמה עובדות:

- א. ה' השתמש בשופר על הר סיני
כדי להכריז על מלכות שמים בפני עם ישראל.
 - ב. ה' עוד ישתמש בו כדי להודיע על הגאולה השלמה המוחלטת
בה תתגלה מלכות שמים מוחלטת עלי אדמות.
 - ג. היא אושרה גם כן על ידי המלך דוד בפנותו לחבר את הלל השלם
המוחלט.
 - בפרק האחרון בתהילים,
בקול השופר בלבד יש יכולת מיוחדת לבטא את נשמתו,
תכונה א־להית, גם היא מוחלטת,
או הנשמה הנצחית של כנסת ישראל,
גם היא מוחלטת
- [הנצחיות מצוינת, בין השאר, על ידי הפסוק: "בינו ובין בני ישראל אות היא לעולם".]

וכאן המקום להעריך את גאוניותם של החכמים בחיבור הברכה.

איננו אומרים "לתקוע" -
בטוי שיתורגם כהשתתפות אנושית מסוימת,

אלא: "לשמוע קול שופר" -

בטוי המונע כל השתתפות אנושית גשמית עם כל המגבלות שלנו, כדי להפנות אותנו לכיוון "המוחלט", לפי שרק השופר מסוגל לתרגם בצורה נעלה את המושגים המוזכרים לעיל.

המאמץ שמשקיע ה"מנגן" [בעל התוקע] אינו נחשב,

כי אם החכמה העילאית של המוסיקה.
מלאכה אין כאן כי אם חכמה עילאית,
כמו שכתוב (שמות כח, ג): "אשר מלאתיו רוח חכמה".

רבות הן הדוגמאות בתורה המבליטות את הדרישה ל"מוחלט".

כולן נובעות מן המונח "אחד",
ומתוך כך מתבקש "בכל לבבך ובכל נפשך"
כדי להגיע למדרגת דבקות, "ולדבקה בו", המאחדת שני דברים מוחלטים:
הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל במצבו האידאלי.
היכן זה יכול להתממש? איזו ארץ לא תהיה "ארצית"?
באיזה מקום ומסגרת יש קדושה מוחלטת?
נפרש כמה מהם:
ארץ ישראל -
הארץ הנבחרת, משכן תמידי, מקום השכינה.
בית עולמים -
בו מתממשת בצורה סמלית אותה דבקות בין הלהבה האלוקית והאנושית,
כמו שאמרו: "אף על פי שאש באה מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט" (עירובין
סג, א).

והסוכה עליה נתעכב ביתר פירוט:
א. נבנית מחומרים טהורים בלבד.

- ב. "מחוץ לתחום [אקסטרטוריאלי] - אפילו בגלות.
 ג. מסמלת את העולם הבא.
 ד. אפופים בענני הכבוד, אנו גרים ב"בית ה'" ממש.
 ה. אליה מתקבל ומוזמן כל מי שמזדהה עם אבות האומה, "וכל האזרח בישראל", יחד עם אבות העולם נעשה אושפיזין בסוכה של גבוה.
 ו. סוכה נעשית לשם החג, לשם השמחה, בה שותפים ה' ואורחיו, המגיעים כאן לשמחה ודבקות עילאיים, שהם התנאי המוקדם, כידוע לרוח הקודש. כמו שכתוב על "שמחת בית השואבה". שמשם שואבים רוח הקודש (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א).
 לגן עדן זה חוזרים אחרי שמדלגים בניצחון על שני שלבים מהותיים אלו:
 א. קבלת עול מלכות שמים אבסולוטית בראש השנה [תחילה!]
 ב. טהרה אבסולוטית ביום הכיפורים.
 קודם צריכים ללמוד לדעת "לפני מי אתם מטהרין" (יומא פה, ב),
 ובכך נתיישרה קושייתנו המפורסמת של ר' ישראל סלנטר, מפני מה בא ראש השנה קודם ליום הכיפורים.

רחמנא לבא בעי,

כשכבר אין מילה בפינו, אז:

תקיעה - גוועלד

שברים - קרעכטץ

תרועה - תשובה

הפותח שער לדופקי בתשובה. ובמה? בשופר.

~~~~~

## ~ ליום הכיפורים ~

### הצד השווה [סימטריה]

התשובה כוללת שני שלבים:

- ❖ שלילי, עזיבת החטא, סור מרע, "והשבת אל ללבך" (דברים ד, לט).
  - ❖ חיובי, חזרה אל ה', עשה טוב, "ושבת עד ה' א־להיך" (דברים ד, ל).
- "כי עמך הסליחה למען תורא (תהלים קל, ד) - פירוש, שלא היתה אפשרות להגיע לתשובה, כי עבירה מטמטמת לבו של אדם, לולי שהקדוש ברוך הוא סולח מתחילה, ומעביר ראשון, ועל ידי כן יכול האדם לבא לידי תשובה" (חידושי הרי"ם).
- כך איפוא, התשובה האמיתית -
- "ושבת עד ה' א־להיך",
- זו המובילה ליראה עילאה, "למען תורא",
- יכולה לזנק רק לאחר יום הכיפורים,
- לאחר תיקון ושיקום הלב האטום,
- בזכות התשובה הראשונה, הסליחה והכפרה.

**"ויהי ממחרת"** (שמות יח, יג),

- "מוצאי יום הכפורים היה" (רש"י, מכילתא) -
- לאחר ארבעים יום,
- מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים,
- ימים של תשובה "שלילית" על חטא העגל,
- לאחר סליחה וכפרה של יום הכיפורים,
- אז הגיעו בני ישראל לשלב השני ה"חיובי" של התשובה,
- "כי יבא אלי העם לדרוש א־להים".

**מהלך** דומה מוביל אותנו משפלות מצרים למרומי הר סיני -

תחילה עולים ממ"ט שערי טומאה, שמתחת לאפס, כמו שנאמר "ואת ערום ועריה (יחזקאל טז, ז) - ערום מכל מצוות" (מכילתא דר' ישמעאל בא ה).  
 וכך צריך לפנות ולהשמיד עד האטום האחרון,  
 בטול בלב לחלוטין של כל החמץ, סמל התרבות המצרית האלילית.  
 ובזה תובן סמיכות המקראות.

"אלהי מסכה לא תעשה לך, את חג המצות תשמור" (שמות לד, יז-יח).  
 ומה יפה לשונם של חז"ל (פסחים ב, א):  
 אור לארבעה עשר בודקין את החמץ -  
 כלומר, החמץ הפנימי.  
 לאור הנר -

היינו נר התורה, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג. עי' שפת אמת).  
 וכן אמרו חז"ל "ולקחתם אגודת אזוב (שמות יב, כב), כנגד שהשפילו עצמן לעשות  
 תשובה כאזוב" (שמות רבה א, לו).

תהליך זה של התשובה מקדים את הכפרה שבפסח עצמו -  
 "דם פסח מכפר" (תו"ש).

השלב החיובי שבת שובה,  
 יכול להתחיל - לפי רעיונו של חידושי הרי"ם -  
 רק לאחר תחנת הביניים של פסח,  
 "וספרתם לכם ממחרת השבת [פסח]" (ויקרא כג, טו).  
 ובזה תזכו בשבועות למ"ט שערי בינה.

**השלב** השני של התשובה מחייב את השלימות,

באותה המידה הנדרשת בשלב הראשון.  
 התמימות המוחלטת - השלב החיובי,

מקבילה לביעור חמץ המוחלט - השלב השלילי.  
 התמימות - תמים תהיה עם ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים יח, יג),  
 "אימתי הן תמימות, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום" (ויקרא רבה כח, ג).

## שלימות דומה נדרשת באתרוג -

סמל לטהרת הלב שאבדה ונמצאה,  
 "האתרוג דומה ללב" (ויקרא רבה ל, יד).

## יש קונה עולמו בשעה אחת (עבודה זרה י, ב) -

כן! יש תשובה מהירה.  
 אין צורך לעבור מבחן גדול,  
 החלטה גמורה בלב, "שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם,  
 ודיו" (רמב"ם הל' תשובה ב, ה).

## כמו כן מצאנו:

- א. הרי את מקודשת על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו (קידושין מט, ב).
  - ב. האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור (פסחים ח, א), כיון שאמר הריני משלם אף על פי שלא שילם תפילתו נתקבלה (ראה בבא מציעא לד, א).
  - ג. היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו (פסחים ז, א). וכן הוא הדבר עם החמץ הפנימי, יבטלנו בלבו ודיו, שמה הוא מקום התיקון - הקדוש ברוך הוא ליבא בעי (סנהדרין קו, ב).
- דומה הדבר לנהג רכב, ברגע שהוא מעביר את המוט להילוך אחורי, הרכב אינו יכול לנסוע אלא לאחור.

**מצאתי** בשם הרבי מקוצק,

שהתשובה האמיתית מתחילה רק אחרי יום הכיפורים.

והוא גם מסביר את זה בטוב טעם כדרכו בקודש.

~~~~~

סוכת דוד

~ לחג הסוכות ~

מפני מה נקבע חג הסוכות בחדש תשרי ולא בניסן,
כמו שאר החגים שנקבעו בזמנם זכר ליציאת מצרים?
על שאלה מפורסמת זו של הטור
נאמרו תירוצים רבים,
ונראה כי על מנת להשיב על שאלה זו
יש להתבונן באיזה זמן קבעה תורה את חג הסוכות,
ולפי זה נבין מפני מה לא נקבע החג "בזמנו".

"וידבר ה' אל משה לאמר. אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא
מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשיכם והקרבתם אשה לה'... וידבר ה' אל
משה לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג
הסוכות שבעת ימים לה'" (ויקרא כג, כה-לז).
חג הסוכות נקבע מיד לאחר יום הכפורים,
ונראה להאיר נקודה זו מכמה פנים,
ולאור זה
נוכל להבין את ההכרח בכך
שחג הסוכות יחול לאחר חגי תשרי ולא בחדש ניסן.

על דרך הדרש,

כבר אמרו המפרשים כי מלחמתו של יעקב עם שרו של עשו - "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" - ביום הכפורים היתה, ומיד לאחר מכן נאמר "ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות" (בראשית לג, יז).
ואם כן, אחר יום הכפורים נוסעים לסוכות.

וביאור הדבר: קדושתה של הסוכה גדולה היא עד מאוד,

ואם היינו יודעים מה רבה היא -
לא היינו יוצאים ממנה כל ימי החג!
על מנת שנוכל להתמודד עם עוצמה כזו של קדושה בלי להיפגע,
מוכרחים אנו להיטהר ביום הכפורים מכל עוונותינו,
ורק לאחר מכן ניתן להיכנס לסוכה.

באותו מישור ניתן להוסיף

כי בחג הסוכות אנו מזמינים את האושפיזין החשובים, אבות האומה -
לא היה זה נאה לו היינו באים בבגדים צואים לקבל את פניהם,
מוכרחים אנו להזדכך ביום הכפורים, ואחר כך לבא ולארחם.

מזוית שונה ניתן לומר

כי קבעו את חג הסוכות אחר יום הכפורים
מצדו של היום הקדוש והנורא ולא מצד הסוכה.
כלומר,
אחר שהגענו להיות כמלאכים ביום כפור,
ללא אכילה וללא שתיה, ללא סיכה וללא מנעל,

אין אנו יכולים לירד הישר לבירא עמיקתא של חיי חומר רגילים, זקוקים אנו לשלב ביניים בו אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי, יוצאים מן הגשמיות ומן החומר למשך שבעה ימים ויושבים בחוץ, בסוכה. זהו שלב מעבר הכרחי על מנת שלא ניפול מן היום הגדול, יום הכפורים, לימי החול האפרוריים של כל ימות השנה.

במוצאי יום הכפורים עוזבים בשמחה עצומה ובחפזון דירת קבע ורצים לדירת עראי, תחת כיפת השמים, תחת "כיסוי" ניסי של ענני הכבוד, להראות כמה אנו בטוחים בהשגחה כללית ופרטית לכל השנה מאת ה' א-להי ישראל. אין לך "זמן שמחתנו" גדול מזה.

דע, כי כל חיינו בעולם הזה – בדירת עראי אנו יושבים, "פרוזדור" בלשון חכמינו ז"ל (אבות א, טז) – החכם עיניו בראשו...

ידוע כעובדה פסיכולוגית, מי שחטא הוא עצוב. כן אנחנו מודאגים עד מוצאי יום הכפורים – אשמנו, בגדנו וכו'. אמנם, לאחר שקבלנו מחילה, סליחה וכפרה, זהו זמן שמחתנו, ורק בשמחה מותר להכנס לתוך הסוכה, ששים ושמחים על יד שולחנו של רבונו של עולם, יחד עם כל האושפיזין הנחמדים...

וזהו גם ענינם של ארבעת המינים. אתרוג דומה ללב, לולב לשדרה, הדס לעיניים וערבה לפה.

זהו שוב ענין פסיכולוגי -

מי שיש לו חטאים:

א. לבו מטונף.

ב. הוא הולך בקומה כפופה.

ג. עיניו למטה,

כיוון שאין הוא יכול להביט בעיני חברו מפני הבושה.

ד. הוא אינו יכול לפתוח את הפה, מה יגיד,

מה נאמר, מה נדבר ומה נצטדק.

אבל לאחר המחילה, הסליחה והכפרה של יום הכפורים,

לאחר שהתפשרנו על קוננו,

אז יש לנו לב טהור כאתרוג מהודר,

אנו הולכים בקומה זקופה כלולב,

עינינו פתוחות כהדס,

ופוצים את פינו כערבה.

וקצת באופן שונה יש להסביר את ענינם של איברים אלו,

מדוע נתייחדו משאר האיברים שבגוף,

ולמה קישרו את מצוות חג הסוכות לאיברי האדם?

ביום הכפורים -

השדרה כפופה בתפילה,

העיניים עצומות מופנות כלפי מטה ואין אנו מעיזים לפתחן,

הפה לוחש תפילה ומצפה לתשובה,

והלב השלם הוא לב נשבר - צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא (תהלים קטז, ג).

בסוכות באים להשלים את הצד המלא, כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא -

הלב שלם ואיננו חסר אף במשהו,

השדרה זקופה ולא יכוף כאגמון ראשו,

העיניים שוב נזקפות
ופינו מלא שירה...

וכך מצינו באדם הראשון (בראשית רבה כב, יג):
עשיתי תשובה ונתפשרתי עם קוני [ביום הכיפורים],
פתח ואמר "מזמור שיר ליום השבת" (תהלים צב, א).
וביעקב אבינו גם כן מצינו,
שלאחר עינוי הנפש "ויירא יעקב מאוד ויצר לו" (בראשית לב, ח),
כיון שניצח את שרו של עשו - ביום הכיפורים - היה בשמחה ונכנס לסוכה,
כמו שנאמר "ויעקב נסע סוכתה וגו'" (שם לג, יז) - בשמחה.

"הושע נא שלש שעות" (מתוך ההושענות),
היינו: בני מלכים שקוראים קריית שמע עד שלש שעות.

~~~~~

## חנוכת דוד

### ~ לימי החנוכה ~

**"אמר** הקב"ה לאדם:

נרך בידי ונרי בידך...

אם הארת נרי הריני מאיר נרך" (ויקרא רבה לא, ד).

"... פך זה רמז שלעולם נשאר נקודה בישראל אשר הקב"ה מגין עליה שלא יהיה שם שום מגע נכרי, ועל זה נאמר "מגן אברהם... וזה עצמו נרות חנוכה שמאירין שנוכל למצוא נקודה גנוזה שלא נטמאת, וכן בנפש כל איש ישראל יש נקודה נשמת אלוה ממעל. וכ' נר ה' נשמת אדם וגו'" (שפת אמת).

**אמרו** ז"ל: "נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין" (שבת כב, א),

ובעל הבית עם טלית מצוייצת באמצע.

פירוש:

מזוזה - תורה שבכתב.

חנוכה - תורה שבעל פה.

טלית - יש בה גם תורה שבכתב וגם תורה שבעל פה [הלכה למשה מסיני].

בעל הבית הוא האמצעי בין שניהם,

כשהוא מקיים את שניהם אז הוא "בעל הבית" [ושולט על עצמו...].

**"ופרצו** חומות מגדלי" - בתי מדרשות

"וטמאו כל השמנים" - הנשמות [וכן מצינו במדרש (בראשית רבה סו, ג): ויתן לך אלקים מטל השמים - זה מקרא, ומשמני הארץ - זו משנה. הקשר בין משנה לנשמה ידוע].

"ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך" - כלומר, עשו תשובה  
 "וטהרו את מקדשיך" - כל נפש מישראל היא מקדש מעט  
 "והדליקו נרות" - נר מצוה ותורה אור  
 "בחצרות קדשך" - בחצרות כל ישראל  
 "וקבעו" - עשו תורתם קבע  
 "שמונת ימי חנוכה" - חנוך ה', או: חנוך ה' חומשי תורה  
 "להודות ולהלל" - אין שמחה בלי תשובה

**וכן** מצינו אצל אדם הראשון (בראשית רבה כב, יג): עשיתי תשובה ונתפשרתי עם קוני, פתח ואמר "מזמור שיר ליום השבת" (תהלים צב, א).  
 בלי תשובה וכפרה - "עס זינגט זיך ניט",  
 אבל אם יש בכוחו לזמר,  
 אז ממילא הוא מגיע למדרגת "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מל"ב ג, טו).

**"מזמור שיר חנוכה הבית לדוד"** -

חנוכת המזבח, שמחת החנוכה, תלויים בטהרת נשמות ישראל.

**על** מחלוקת בית שמאי ובית הלל האם פוחת והולך או מוסיף והולך,

כנגד ימים הנכנסים או כנגד ימים היוצאים (שבת כא, א),  
 נאמרו כבר אלף דרשות ופירושים, נוסיף פירוש ויהיו מעתה אלף דרשות ואחד.

**מאי** נפקא מינה אם חצי הכוס ריק או שחציה מלא?

מחלוקת זו מקבילה למחלוקת אחרת בסוף מסכת מכות (דף כד, ב):  
 "רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך... שוב  
 פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון  
 שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים - התחילו הן בוכין  
 ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים?  
 אמרו לו: מקום שכתוב בו "והזר הקרב יומת" ועכשיו שועלים הלכו בו ולא  
 נבכה?! אמר להם: לכך אני מצחק... בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון  
 הזה אמרו לו: עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו".  
 רבי עקיבא היה האופטימי, כנגד הפסימים,  
 הוא אמר שמכיון שהגיע החורבן - ממילא מתחילים כבר להתקרב לימות  
 המשיח.

בעוד שהם ראו רק את ירידת ישראל, לר"ע היתה פרספקטיבה ארוכה יותר.  
 כך גם מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל.  
 בית שמאי ראו את ירידת ישראל - ימים קשים הנכנסים, ישראל פוחת והולך.  
 ובית הלל הולכים בשיטת ר"ע - נגד הימים היוצאים,  
 מה שיצא כבר יצא, ומעכשיו מעלין בקדש.  
 וחייבים להרבות נרות עד שיבא משיח צדקנו, ולא ליפול ח"ו לתוך מרה שחורה...

### **באופן** אחר ניתן להסביר מחלוקת זו:

"ב"ה אומרים מעלין בקודש ואין מורידים, וב"ש אומרים: נגד פרי החג"  
 ולכאורה, מה ענין שמיטה אצל הר סיני ופרי החג אצל חנוכה?  
 משה רבנו עשה מנורה של שבעה קנים, כנגד שבעה עממין.  
 כחנו הוא רק כחה של התורה - "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי" (זכריה ד, ו),  
 אין לנו יתרון אחר על הגויים כדי לנצח אותם.  
 שלמה המלך עשה עשר מנורות - שבעים נרות, כנגד שבעים אומות העולם.

"מקשה תיעשה, מלא יו"ד: למרמז על בהמ"ק שיהיו עשר מנורות, כמו שעשה שלמה" (רבנו בחיי).

מדוע?

א. לפי שהיה במעלה גבוהה מאוד, חובה עליו לתת אור לכל העולם כולו.

ב. דומיא דמשה רבנו - זקוקים לשבעים נרות כדי לנצחם.

דרשו בית שמאי:

כיון שפרי החג וגם הגויים מתמעטים,

צריך פחות ופחות אור כדי לנצחם,

ומספיק שבסוף ישאר רק נר אחד יחידי:

"שומר גוי אחד..."

**מול** הידרדרותה הכללית של האנושות,

המסומלת על ידי שבעים פרי החג הפוחתים והולכים,

בית שמאי אינם רואים דרך אחרת,

אלא הסתגרות פנימה על ידי קביעת סייגים מחמירים,

וויתור על כל שאיפה להפיץ את אש הקודש החוצה.

וכך גם מובנת גישתו המסויגת של שמאי כלפי הגויים שבאו להתגייר (שבת לא, א).

**מעודי** עד היום הזה לא הבנתי איזה קשר עמוק יש בין נרות חנוכה ופרי החג?

על זה תמצאו ישוב מהפכני במעם לועז, בהעלתך עמוד קז:

"שבעה נרות, וטעם הדבר שיש למעלה שבעים אומות..."

ומנורה באה לכבות את אור השרים שלמעלה".

כידוע, פרי החג באים (ומתמעטים) נגד האומות. פוחת והולך... בעגלא ובזמן קריב.

שמאי כהלל, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי...

**הרבה** נסים נעשו לעם ישראל, ודווקא לנס חנוכה עשו ימים טובים בהלל והודיה.  
כי הנרות הם הנשק שלנו...

**בית** הלל אומרים מוסיף והולך, מעלין בקודש.  
עלינו להוסיף אור - כלומר, תורה - לקראת המשיח.  
ותקופת גלות היא רק "כורך", מרור בין שתי מצות, בין שתי גאולות,  
וגאולה אריכתא היא, כימי צאתכם ממצרים אראנו נפלאות.  
מצה אחת, פרוסה קטנה, זכר ליציאת מצרים.  
פרוסה גדולה, "צפון" לסוף, לגאולה הסופית שאין אחריה שעבוד.  
ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן...  
בית שמאי אומרים פוחת והולך, כנגד פרי החג - ירידת הגויים,  
וכשם שהם מתמעטים כך זקוקים לפחות אור בעולם,  
עד שנשאר נר יחידי - נרו של עם ישראל.

**ושוב** עולה,  
אין מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל על התהליך של ימות המשיח,  
מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי,  
בית שמאי דברו על ירידת הגויים  
ובית הלל דברו על עליית ישראל.

**"לשנה** אחרת קבעום ועשאום ימים טובים" (שבת כא, ב).  
פשוט, אי אפשר שהדור שנעשה לו נס יאמר "שעשה נסים לאבותינו",  
לשון זה שייכת רק לדור הבא, "לשנה אחרת".



**"נר"** חנוכה איש וביתו:

כל אחד חייב להדליק את נר היהדות קודם כל בביתו -  
לתת לבניו את החינוך הראוי,  
ומשם יצא האור החוצה -  
עד שכל העוברים ברחוב יראו שמבית זה יוצא אור גדול.  
ו"הדלקה עושה מצוה",  
העיקר - להדליק!  
עד שהשלהבת תהא עולה מאליה -  
כלומר, עד שהתלמיד ידע בעצמו ללמוד דף גמרא עם תוספות.

**דע,** שיש המון דברים נהדרים ונפלאים לחנוכה בחידושי הרי"ם על התורה:  
"וחסו רז"ל על נשמות ישראל לבל ידח ממנו נידח ולכן תקנו מצות נר חנוכה  
למטה מעשרה, יען שגם להגרועים והשפלים המושלכים ארצה, יזרח בהן האור,  
ושיוכלו לשוב בתשובה שלימה"...

**מדוע** דווקא בנר חנוכה יש מקום ל"מהדרין מן המהדרין"?  
ככל שיש יותר חושך בעולם חייבים להוסיף יותר אור!

**"בזמן הזה"** - מצאתי בספר שם משמאל רעיון יקר וזה לשונו:

"הנה בטור (או"ח סי' תיז בשם אחיו ר"י) שי"ב ראשי החדשים הם כנגד י"ב השבטים.  
ע"כ בטור. ולפי סדר השבטים הכתובים באבני האפוד כמ"ש הרמב"ם (הלכות כלי  
המקדש ט, ט) ר"ח טבת הוא נגד שבט אשר. ונראה שיש בו רמז שר"ח שלו הוא  
תמיד בחנוכה, בברכת יעקב (בראשית מט, כ) מאשר שמנה לחמו, ובברכת משה  
(דברים לג, כד) וטובל בשמן רגלו. ונרמז שבר"ח שלו תהי' בו ברכת שמן" (חנוכה עמ'  
קצא).

## בהעלתך -

בהדליקך לא נאמר אלא בהעלתך... (וכבר עמד על זה בפרשה בעל אור החיים הק').  
כלומר, עליה יש לך עם ההדלקה.  
וכן לדורות בנר חנוכה,  
כמו שהעלה הרמב"ן על מאמר המדרש "חייך שלך גדולה משלה".

**"וכי"** לאורה הוא צריך?...

אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב, ב).  
וכן לדורות על ידי נר חנוכה,  
כמו שאמרו ז"ל: גלו לבבל שכינה עמהם, גלו לעילם שכינה עמהם, [גלו למונטרע  
שכינה עמהם].  
פירוש הרב נהוראי זצ"ל: לכל מקום שגלו לקחו השכינה אתם, בלבבם.  
קרוב לזה מצאתי באור החיים: "ותמצא שהארת הנרות אינו אלא בלילה, והוא  
סוד הגלות שנקרא לילה" (במדבר ח, ג).  
וכן איתא במשך חכמה (ויגש): "ויאמר א־להים וגו' במראות הלילה... היינו מפני  
שהיה מוכן לצאת לחו"ל לגור. לכן בא אליו התגלות א־להות בלילה להראות  
שאף בלילה, בחשכת הגלות, שורה שכינה בישראל, כמו שאמרו גלו לבבל שכינה  
עמהם".

**זכיתי** לשמוע מפה קדוש כ"ק האדמו"ר מפשעוורסק שליט"א:

כידוע ליודעי חן, ומקובל על החסידים,  
יום הכפורים נמשך עד היום האחרון של חנוכה,  
ובו מתקיימת החתימה הסופית.  
כלומר, עד לחנוכה אפשר לעשות תשובה,  
לבקש ברכות, וגם לפעול בשמים דרך הרבי צי"ע.

## מסורת זו בנויה על שני דברים מרכזיים:

- א. "זאת חנוכת המזבח", "בזאת יבא אהרן אל הקדש" - כעין גזרה שווה.
- ב. מלאכת המשכן שהתחילה למחרת יום הכפורים ונשלמה בכ"ה בכסלו. מלאכת המשכן הייתה תשובה וכפרה על עוון העגל: "אלה פקודי, מה אלה וגו'?" ... אמר הקב"ה לישראל בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי באלה אלהיך, עכשיו שעשיתם המשכן באלה אני מתרצה לכם הוי אלה פקודי המשכן" (שמות רבה נא, ח. ועי' בכלי יקר).
- סימן הוא לדורות לכפרה אריכתא מיום הכפורים ועד החנוכה.

## כבר ידענו שלא בר"ה ולא ביוה"כ נגמרים הדברים - ישנם שלבים.

- נכון, אולי ביוה"כ קבלנו מחילה, סליחה וכפרה, נמחק כל חשבון העוונות מן השנה שעברה, אבל זהו רק הצד השלילה של הענין, ועדיין אנו מצפים לצד החיובי, דהיינו - שפע הברכות לכל השנה הבעל"ט.
- ברכות אלו יוצאות לעולם רק בהושענא רבה, וכן מוכח מתפילת היום - ההושענות.
- חסד גדול עשה אתנו הבורא שנתן לנו הארכה זו, הלא בחג הסוכות אנו מקיימים חבילות חבילות של מצוות, והוא זמן שמחתנו. עושים תשובה משמחה ומאהבה, הזדונות אפילו נעשות כזכויות, ואנו מגיעים להושענא רבא ברכוש גדול ולא "כעני בפתח".
- לא לחנם דרשו חז"ל: "ולקחתם לכם ביום הראשון - ראשון לחשבון עוונות" (תנחומא אמור ל).
- הלא דבר הוא, אנו מתחילים עם מצות לולב, אז מה מקום לעוונות? ראשון לחשבון מצוות היה צריך לומר...
- אלא, ע"כ, שכל המצוות שאנו מקיימים בסוכות נכנסות על חשבון השנה שעברה.

**שוב** מצאתי סמך לרעיון זה:

"ביום הראשון. למה נקרא שמו ראשון? אמר להם הקב"ה: ראו את עצמכם כאילו עכשיו התחלתם לסגל מצוות ומעשים טובים, לפי שאותן המצוות ומעשים טובים שסגלתם כבר נשקלו בראש השנה כנגד העוונות, והכרעתי לכם כף זכות, עכשיו סגלו מצוות ומעשים טובים, הלואי שהראשונות יכפרו על עוונותיכם" (משנת רבי אליעזר).

**לאחר**

א. ראש השנה. ב. יום הכפורים. ג. הושענא רבה.  
הגענו לשלב הרביעי, והאחרון,  
מן הימים הקובעים את עתידה וגורלה של השנה כולה -  
חנוכה.  
לאחר ה"נעשה" של סוכות, בא ה"נשמע" של חנוכה -  
חג שהוא כולו רוחני,  
ולכן קבעוהו "להלל ולהודאה" ולא "למשתה ושמחה" כמו פורים.

**תנא** דמסייע מצאנו בספר טעמי המנהגים:

"בספר בני בנימין כתב בשם הרב הצדיק מוהר"ר דוד מדינוב זצוק"ל, ששמע מכבוד מר אביו הגאון הקדוש מוהר"ר צבי אלימלך זלה"ה שאמר בשם צדיקים אשר מר"ח אלול עד חנוכה מאיר ברקיע כעין תבנית יד הפשוטה לקבל אותם בעלי תשובה אשר מאיזו סיבה נדחו מלשוב בעשרת ימי תשובה, ומתקבלת תשובתם עד חנוכה. וסיים על זה הרב הצדיק מוהר"ר דוד הנ"ל זיע, שלדעתו אין היד עוברת עד זאת חנוכה. וכתב בספרה נ"ל רמז לזה מהכתוב (ישעיה כז, ט) בזאת יכופר עון יעקב, היינו בזאת חנוכה שאנו קורין זאת חנוכת המזבח, עד אז הוא גמר כפרת עון יעקב, ע"ש. ובליקוטי מהרי"ל כתב, ידוע דחנוכה היא גמר החתימה של יוה"כ".

**וראיתי** בספר אחד רמז לזה, "תשב אנוש עד דכא" (תהלים צ, ג), היינו חנוכה החל בכ"ה (גימטריא דכ"א), שאז זמן תשובה לכל הוא.

**ובספר** תולדות אהרן להרב הצדיק הקדוש מוהר"ר אהרן מ"מ דק"ק זיטאמיר זצוק"ל (חנוכה) כתב, וזה לשונו: דהשפע והבהירות שמוריד הבורא לישראל, מתחלת מחנוכה, כי עד חנוכה הוא הושענא רבה שהוא גמר חתימה.

**הלכך**, ערב חנוכה הוא גמר חתימה.

ובחנוכה מתחלת השפע והבהירות חדשה להוריד על נשמת ישראל, ולכך מדליקים הנרות בחנוכה שהם אור, לרמז על אורות הבהירות שמתחילים באותם הימים.

**"הנרות** הללו קודש הן, אין לנו רשות להשתמש בהן".

"קדש הן" ועדות לשלשה דברים:

א. השראת השכינה בתוך בית המקדש ובתוך עם ישראל, הה"ד: "ושכנתי בתוכם", ו"כל זמן שהיו ישראל חביבין היה דולק כל היום והיינו עדותה" (רש"י שבת כב, ב).

ב. לתורה, הה"ד: "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי י, כג).

ג. לנשמת היהודי חלק אלוך ממעל, הה"ד: "נר ה' נשמת אדם".

דהיינו, הגחלת הדולקת תמיד בלב כל יהודי, הה"ד: "הסנה בער באש והסנה [היהודי] איננו אכל".

וכל העולם שואל: "מדוע לא יבער הסנה?",

והתשובה היא: "אל מול פני המנורה יאיר שבעת הנרות", נצחיות נר נשמת בני ישראל מקבילה לנצחיות נר המערבי של הקב"ה.

**להבין** את הקשר הפנימי והאמיתי המסתתר מאחרי המילות "זאת" של יום הכפורים ו"זאת" של חנוכה, בא לעזרתנו מרן החיד"א בחידושו לפרשת אחרי מות בספרו נחל קדומים.

"בזאת יבא אהרן וגו'. דורשי רשומות אמרו כי ג' דברים מועילים לתשובה ולבטל גזירה ולקרב הגאולה והם: צום, קול ממון, שמספרם שוה ושלתם גי' זא"ת".

וכשם שקול, צום, ממון  
 –תשובה, תפילה צדקה–  
 מועילים ביום הכפורים, כן הם מועילים בחנוכה.

**"ב'זאת** חנוכה' נהג להסב עם תלמידיו לסעודת מצוה. אחר היה יוצא עמם בריקוד נלהב שמשך כשעה בקירוב. התלמידים הבחינו שרוחש מה בשפתותיו, כאשר גחנו אליו בלאט שמעו אותו שופך נפשו בקטעים מתפילות יום הכפורים".

(אהרן סורסקי: הגאון מטרנופול זצ"ל, בעל "חבצלת השרון").



## ~ פורים ~

**"כתוב** זאת זכרון בספר (שמות י"ז). בספר - מה שכתוב במגילה (מגילה ז' א).  
כתוב זאת רמז על המגילה בלשון נקבה... כפור - פורים מכפר ככפור (כמ"ש מדרש  
אליהו במ"א)". (עכ"ל החיד"א לפרשת בשלח).

### ואלמלא שאיני כדאי הייתי מוסיף

שגם בפורים יש לנו  
צום - תענית אסתר,  
קול - מקרא מגילה, קיימו וקבלו וגם צעקו מתוך צרתם (ש"ד),  
ממון - מחצית השקל,  
וכל זה מרומז יפה במילה זאת.

**"אורה** ושמחה, אר"י אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב" (מגילה טז, ב).  
קבעוהו למשתה ושמחה ע"פ לשון הפסוק "ויאכלו וישתו" (שמות כד, יא) -  
על שמחת קבלת התורה כדפריש שם ברמב"ן.

~~~~

איכה

~ לתשעה באב ~

איכה, ט' באב תש"ל

איכה מחליפים אנחנו חבילת הבטחת המתנה לאבות, הבטחת "לא יוסיף להגלותך" (איכה ד, כב), הבטחה שלא יהיה חורבן שלישי, תמורת הבטחות שונאים ופסאודו-ידידים [על נסיגה לא נמצא אף ברכה אח בכל המקרא...].

איכה שכחנו מה שקרא ב- 67? חזרנו על כל פתח ופתח של כל אומות העולם, באבן קטנה דפקנו על דלתי פריז, לונדון, ניו-יורק, לבקש רחמים: הבעל עננו, הבעל עננו, ואין קול ואין עונה - אולי ישן הוא... ונזכור שיש לנו עוד כתובת, "ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, כמו שנאמר וישמע את קולנו". ועתה, לאחר שהראנו את ידו החזקה - "מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל"...

איכה לא הכרנו מי הוא הידיד ובעל הברית היחידי שמקיים את בריתו בנאמנות, לא עזב את עמו ונחלתו, להביא אותנו אל ארץ החרמון כיום הזה? 'מה מצאנו בו עוול כי רחקנו מעליו'? ומדוע איננו מאמינים בו מאז ועד עתה? "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע, עמי לא התבונן" (ישעינא א, ג).

איכה לא נתמלא בושה וחרפה כאשר פרעה של ימינו לוקח מאתנו כלי הזין הטובים ביותר שהיו לנו. נאצר לא מתבייש לומר לפני כל עם ועדה כי בטוח בא-להים הוא, והר אני כבן כ"ג שנה למדינת ישראל ולא זכיתי לראות שם שמים שגור בפי ראשי מדינת ישראל.

אדרבה, הם אומרים "מי ה' אשר אשמע בקולו", "לא ידעתי את ה'" (עי' ספרי האזינו לב, ג).

איכה חשבנו להצליח להנהיג את עם ישראל על אדמת ישראל בלי הסטוריית ישראל ובלי אדון ישראל? "כחי ועוצם ידי עשה את החיל הזה?"

איכה לא נזכרנו בפרשת המרגלים ובפרשת בני גד ובני ראובן? ולא עוד, כי המה רק סרבו לעלות ארצה אבל אנחנו יושבים על כל הארץ שלש שנים רצופות בחזקה שיש עמה טענה, בועטים במתנת א-להים, מבקשים לצאת ממנה ולתת אותה פרס לרודפינו.

איכה אנחנו טוענים וצועקים כל הזמן טענת חציה שלי על הארץ שאנו אוחזים בה, ושונאינו באים בטענת כולה שלי? הלואי שניטול רביע... כנראה, הפלסטינים יותר פטריוטים מהיהודים. אוי ואבוי, שישמעאל עומד בטענת ברי ויצחק בשמא...

איכה לא חסנו על אבותינו ואמותינו שוכני חברון, שכם ובית לחם שהשתדלו לקנות את ארצם בכסף מלא, ועל אבות ואמהות ששלמו את המחיר בנפשם של מיטב בחוריהם, ואנו מפקירים אותם במכירת חיסול של סוף העונה.

איכה נתמנינו לועד שרי הטבחים? כל שר ושר נעשה בעל הבית על כל ארץ ישראל! זה מוותר על הגולן, וזה על שארם-א-שייח', זה מוותר על יהודה, זה על שומרון [שטחים בלע"ז], זה על הר הבית וזה על הכל - everything is negotiable - ובלבד שלא נגע בדגניה ושדה בוקר, וכמובן... בשלטון.

איכה לא תרעד ידינו לחתום על "שלום" שלהם? ארבעים שנה תעו אבותינו במדבר בצאתם ממצרים, ככתוב "ולא נחם א-להים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" - כי קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך אם תשקור לי ולגני ולנכדי, ועדיין נכדו קיים (מכילתא דר' ישמעאל בשלח).

איכה לא לקחנו מוסר השכל משאול המלך? כרת ה' את ממלכתו על אשר שמע לקול העם במקום לקיים רצון העליון, מעוות לא יוכל לתקון. "ומה קול הצאן הזה...", אמר לו הנביא - רק מה אנחנו שומעים, "לא קול ענות גבורה ולא קול ענות חלושה, קול ענות אנכי שומע".

איכה, לאחר כל הקרבנות וכל היסורים שעברו עלינו מאז ימי הנצחון הגדול, לא ימצא בנו אף אחד שיהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו, ויודה ברבים: אולי טעינו בדרך??? אולי, אולי, בכל זאת צדקו דברי אלו שצווחו ככרוכיא ואמרו: גואלים אנחנו, לא כובשים קולוניאליסטים, חברון ושילה יקרים לנו כתל-אביב וחיה! אולי, אולי צדקו הצנועים שלחשו: ישראל נושע בה' תשועת עולמים?

~~~~~

שבו לכם פה עם החמור...  
ונהפוך הוא: אנחנו עומדים למטה ביראה ופחד,  
לא מפני אימת קדושת אבני הכתל,  
אלא מפני אבני החמורים אותם הושבנו למעלה ר"ל  
בעל בתים על הר המוריה.

~~~~~


מפתח מקורות של מצווה בפרשה

| ספר בראשית | | |
|-----------------|-----|------------------------|
| בראשית א כא-כב | 7 | בראשית כד, כו-כז 37 |
| בראשית א כז-כח | 7 | בראשית כד, מב ברש"י 38 |
| בראשית א, כח | 62 | בראשית כד, מה 32 |
| בראשית ב, ג | 273 | בראשית כה, כא 39 |
| בראשית ב, טו | 315 | בראשית כה, לב 41 |
| בראשית ב, טז | 10 | בראשית כו, ב 42 |
| בראשית ג, כ | 12 | בראשית כו, ב 42 |
| בראשית ז, ב | 14 | בראשית כו, יב-יד 44 |
| בראשית ט, ו | 15 | בראשית כז, ג-ד 44 |
| בראשית ט יא-יג | 17 | בראשית כז, ה ברש"י 44 |
| בראשית ט, כא | 19 | בראשית כח, ב-ד 45 |
| בראשית יב, א | 21 | בראשית כח, יא 46 |
| בראשית יד, יד | 23 | בראשית כח, כב 48 |
| בראשית טו, יג | 24 | בראשית כח, כה 50 |
| בראשית טו, יג | 60 | בראשית כט, כז 51 |
| בראשית יז, ז-יא | 26 | בראשית לב, ט ברש"י 53 |
| בראשית יח, ו-ח | 28 | בראשית לב, י 53 |
| בראשית יח, כה | 32 | בראשית לב, לב 55 |
| בראשית יט, יט-כ | 30 | בראשית לד, לב 56 |
| בראשית יט, כז | 31 | בראשית לו, יב 54 |
| בראשית כג, ב | 34 | בראשית לז, ב, ח, י 59 |
| | | בראשית לז, כ, כו-כז 61 |

| | | | |
|----------|-----------------------------|-----|------------------|
| 103 | יב, טז | 60 | בראשית לז, כח |
| 104 | יג, ט | 62 | בראשית לח, ט |
| 105 | יג, טז | 63 | בראשית לח, כד |
| 107 | טו, ב | 67 | בראשית מא, לה-לו |
| 109 | טז, ד-ה | 68 | בראשית מא, נ |
| 112 | טז, כג | 70 | בראשית מג, ח-ט |
| 113 | טז, כט | 72 | בראשית מה, יב |
| 100 | יט, א | 73 | מו, א ובלקח טוב |
| 115 | כ, ב | 75 | מו, כח |
| 116 | כ, ח-י | 76 | מז, כח ברש"י |
| 145 | כ, י | 76 | מט, א |
| 73, 118 | כ, יא | 78 | נ ב-ג |
| 118, 196 | כ, יב | 80 | נ, י |
| 196 | כ, יג | 79 | נ, יג |
| 119 | כ, יד | | |
| 122 | כב, ו-ז | | שמות |
| 123 | כג, ב | 85 | א, ו |
| 125 | כג, ה | 87 | א, טו-יז |
| 324 | כג, יט | 88 | ב, יא-יב |
| 149 | כג, יט ברשב"ם | 89 | ב, יג |
| 127 | כג, כה | 89 | ב, יז |
| 129 | כה, ח | 90 | ג, טו |
| 130 | כה, יא | 93 | ו, ב וברש"י |
| 132, 134 | כה, ל | 95 | ו, ב-ג |
| 136, 137 | כז, כ-כא | 96 | ו, ו-ז |
| 139 | כח, ד | 96 | ו, ח |
| 139 | כח, מ | 98 | ו, יג |
| | כט, לג ובתורה תמימה הערה כג | 100 | יב, ב |
| 141 | | 102 | יב, ג-ה |

| | | | |
|----------|----------------|----------|--------------|
| 193 | יח, יט | 143 | ל, יב |
| 168 | יט, יג | 145 | לא, יד |
| 320 | יט, יד | 147 | לד, כא |
| 195 | יט, טז | 149, 324 | לד, כו |
| 58, 89 | יט, טז | 151 | לה, ד-ה |
| 23, 197 | יט, יח | 152 | לה, כב |
| 199 | כב, י | 152 | לו, ה-ז |
| 200 | כג, טו-טז | 154 | לו, ו |
| 203 | כג, יז-יט | 156 | לח, כא |
| 204 | כה, כג וברמב"ן | 158 | מ, יח-יט |
| 205 | כה, לה | | |
| 206 | כה, לה-לח | | ויקרא |
| 23 | כה, לו | 163 | א, א-ז |
| 23 | כה, נג | 164 | ב, יג |
| 211 | כז, לב | 166 | ה, א |
| | | 167 | ה, כא-כג |
| | במדבר | 169 | ו, ג-ד |
| 217 | א, ג | 171 | ז, יב-יג |
| 219 | ב, א-ד | 172 | ז, טו |
| 220 | ב, ב | 173 | ז, יח |
| 219 | ב, יז | 174 | ז, כג |
| 221 | ג, י | 174 | ז, כה |
| 223 | ה, א-ג | 179 | יא, ד-ח |
| 228 | ה, ב | 182 | יב, א-ה |
| 225, 333 | ה, ה-ז | 185 | יד, ד-ז |
| 226 | ה, יח | 188 | טו, טז |
| 228 | ו, ג-ו | 190 | טז, ג-ה |
| 229 | ח, יד | 190 | טז, ו, יא |
| 229 | ח, יט | 192 | יח, ג |

| | | | |
|---------------|------------------|----------|-----------|
| 263 | כז, טו-יז וברש"י | 336 | ח, כג-כו |
| 265 | כח, ג-ד | 230 | ט, ו |
| 266, 267, 268 | פרקים כח וכט | 230, 233 | ט, י-יא |
| 202 | כט, לה | 234 | י, ט |
| 152, 269 | ל, ג | 100 | י, יא |
| 271 | לא, כא-כג | 236 | יד, כז |
| 273 | לג, נג וברמב"ן | 238 | טו, יז-יט |
| 277 | לג, נה-נו | 239 | טו, לח |
| 277 | לה, כה | 241, 290 | טו, לט |
| | | 240 | טו, מ |
| | דברים | 243 | יז, ד-ה |
| 276 | א, ז | 245 | יח, ב |
| 283, 284 | א, טז-יז | 245, 247 | יח, כא |
| 286 | א, יז | 248 | יח, כג |
| 287 | ב, כח | 247 | יח, כד |
| 74 | ד, ט | 245 | יח, כו |
| 120 | ה, יז | 246 | יח, כח |
| 186, 301 | ו, ה | 199 | יח, כא |
| 289 | ו, ד-ז | 250 | יט, כ |
| 291 | ו, ז | 251 | כ, א |
| 292 | ו, ח-ט | 253 | כ, כט |
| 294 | ז, א-ב | 23 | כא, א-ג |
| 296 | ז, יז-יח | 255 | כא, ח |
| 297 | ח, יא-יד | 257 | כב, לב |
| 296 | ח, יז-יח | 256 | כג, כג |
| 299 | י, יז-יט | 258 | כג, כד |
| 300 | י, כ | 260 | כד, ה |
| 273 | יא, יד | 260 | כד, ז |
| 302 | יב, כא | 262 | כז, ח |

| | | | |
|---------|------------------|---------|----------------|
| 346 | לב, מג | 304 | יד, כח-כט |
| 348 | לג, ג | 305 | טו, ב |
| 350 | לג, ד | 23 | טו, ז |
| 351 | לג, יב | 304 | טו, ז-ח |
| 353 | לד, י-יב | 23 | טז, ז |
| | | 202 | טז, ח |
| | נ"ך | 85,309 | יז, טו |
| 134,274 | יהושע א, ח | 310 | יז, טז |
| 276 | יהושע יג, א-ג | 309 | יז, יז |
| 220 | ישעיהו א, יח | 312 | יח, א-ב |
| 99 | ישעיהו א, כז | 314 | כ, יט |
| 68 | ישעיהו מה, יח | 316 | כא, כב-כג |
| 145 | ישעיהו נח, יג | 318 | כב, כו |
| 99 | ירמיהו לד, יב-יז | 319,320 | כג, כ |
| 330 | יחזקאל לו, יז-כד | 321 | כד, ה |
| 137 | מלאכי ב, ז | 324 | כו, ג-ט |
| 106 | מיכה ו, ח | 191 | כו, ה בלקח טוב |
| 328 | תהלים ז, יב | 325 | כז, יז |
| 225 | תהלים לד, טו | 327 | כח, ט |
| 79 | תהלים קל, יא | 329 | כח, סד וברש"י |
| 106 | משלי א, כ | 331 | כט, כח |
| 136 | משלי ו, כג | 332 | ל, ב |
| 23 | משלי כד, ב-ג | 334 | ל, ד-ה |
| 23 | משלי כד, יא | 336 | לא, ב וברש"י |
| 130 | משלי כח, ט | 338 | לא, י-יב |
| 183 | קהלת ג, ז | 339 | לא, יט |
| | | 341 | לב, ג |
| | משנה | 343 | לב, ו |
| 186 | ברכות ט, ה | 337,344 | לב, ז |

| | | | |
|----------|-----------------------|---------------|------------------|
| 345 | שבת כג, א | 291 | פאה א, א |
| 133, 222 | שבת לא, א | 325 | ביכורים א, ד |
| 53 | שבת לב, א | 79 | מועד קטן א, ה |
| 64 | שבת מ, א | 275 | כתובות יג, יא |
| 154 | שבת צו, ב | 88 | סוטה ח, ז |
| 107 | שבת קלג, ב | 196 | סנהדרין ד, ה |
| 188 | עירובין ד, ב | 309 | סנהדרין ב, דה |
| 14 | פסחים ג, א | 254 | אבות א, יב |
| 231 | פסחים ו, א-ב | 45 | אבות ב, ב |
| 271 | פסחים ל, ב | 85 | אבות ג, ב |
| 271 | פסחים מד, ב | 49 | אבות ג, ט |
| 202 | פסחים סח, ב | 258 | אבות ה, כ |
| 322 | פסחים עב, ב | | משנה נגעים יב, ה |
| 55 | פסחים פז, ב | 187 | ובברטנורה |
| 233 | פסחים צג, ב | 337 | משנה קנים ג, ו |
| 233 | פסחים צד, א | | |
| 19, 322 | פסחים קט, א | | גמרא |
| 170 | פסחים קיג, א | 293 | ברכות כ, ב |
| 255, 293 | ראש השנה כט, א | 341 | ברכות כא, א |
| 352 | ראש השנה לא, א | 31, 265 | ברכות כו, ב |
| 110 | יומא כח, ב | 234 | ברכות כט, ב |
| 190 | יומא נא, ב | 133, 273, 343 | ברכות לה, ב |
| 130 | יומא עב, ב | 171 | ברכות נד, ב |
| 274 | סוכה לו, א בחת"ס סופר | 65, 85, 264 | ברכות נה, א |
| 111, 112 | ביצה טו, ב | 86 | ברכות נה, במאירי |
| 66 | ביצה טז, א | 66 | ברכות נה, ב |
| 236 | מגילה כג, ב | 65 | ברכות נז, ב |
| 35 | תענית ה, ב | | שבת ב, א בתוספות |
| 80 | תענית ה, ב | 155 | פשט |

| | | | |
|-----|-----------------|-----|-----------------------|
| 318 | בבא קמא, כח, ב | 269 | תענית י, א |
| 32 | בבא קמא ס, א | 69 | תענית יא, א |
| 188 | בבא קמא פב, א | 261 | תענית כד, א |
| 303 | בבא מציעא לב, ב | 72 | מגילה טז, ב |
| 64 | בבא מציעא נט, א | 350 | סוכה מב, א |
| 320 | בבא מציעא עה, ב | 102 | סוכה נא, ב |
| 348 | בבא בתרא ח, א | 11 | יבמות כה, ב |
| | בבא בתרא ח, א | 62 | יבמות לד, ב |
| 349 | בחתם סופר | 322 | יבמות סב, ב |
| 41 | בבא בתרא טז, ב | 72 | כתובות טז, ב |
| 326 | בבא בתרא כא, ב | 145 | כתובות לד, א |
| 70 | בבא בתרא קעג, ב | 198 | כתובות לז, ב |
| 123 | סנהדרין ב, א | 334 | יבמות פב, ב |
| 285 | סנהדרין ו, ב | 12 | כתובות סא, א |
| 286 | סנהדרין ח, א | 55 | כתובות עב, ב |
| 11 | סנהדרין ט, ב | 329 | כתובות קי, ב |
| 85 | סנהדרין יט, ב | 24 | נדרים לב, א |
| 340 | סנהדרין כא, ב | 261 | נדרים פא, א |
| 332 | סנהדרין מג, ב | 298 | סוטה ה, א |
| 34 | סנהדרין מו, ב | 239 | סוטה יז, א |
| 87 | סנהדרין מט, א | 276 | גיטין ב, א |
| | סנהדרין מט, א | 68 | גיטין מא, ב |
| 88 | בקרן אורה | 231 | קידושין ל, א |
| 10 | סנהדרין נו, ב | | קידושין לא, א בתוספות |
| 16 | סנהדרין נז, ב | 119 | כבד |
| 19 | סנהדרין ע, א | 198 | קידושין מא, א |
| 195 | סנהדרין עג, א | 86 | קידושים מב, ב |
| 192 | סנהדרין עד א-ב | 11 | קידושין סה, ב |
| 76 | סנהדרין צז, ב | 90 | קידושין עא, א |

| | | |
|--------------------------|----------|-----------------------|
| ראש השנה פרק ג הלכה | 55 | סנהדרין צט, ב |
| ה 98 | 128 | סנהדרין קו, ב |
| מועד קטן פרק ג הלכה ה 81 | 243 | סנהדרין קי, א |
| כתובות פרק יג הלכה י 30 | 146 | מכות ט, א |
| קידושין פרק א הלכה ח 335 | 278 | מכות יא, ב |
| | 152 | שבועות כו, ב |
| מדרשי הלכה ואגדה | 294 | עבודה זרה כ, א |
| אבות דרבי נתן פרק ב 193 | 288 | עבודה זרה לז, ב |
| במדבר רבה פרק ב 220 | 285 | הוריות ב, א |
| ויקרא רבה כד, ה 196 | 36 | הוריות יב, א |
| ספרא קדושים ד, ב 197 | 139 | זבחים פח, ב |
| ספרי במדבר יא, א 227 | 106 | מנחות לד, ב |
| ספרי ואתחנן לד 292 | 106 | מנחות לז, א |
| ספרא בחוקותי ז, ה 331 | 240 | מנחות לח, א |
| תוספתא נגעים פרק ח 185 | 292 | מנחות מג, ב |
| | 158 | מנחות צט, א |
| רמב"ם יד חזקה | 134, 135 | מנחות צט, ב |
| יסודי התורה א, א 115 | 163 | מנחות קי, א |
| יסודי התורה ב, א-ב 301 | 124 | חולין יא, א |
| יסודי התורה ז, א 353 | 183 | ערכין טו, ב |
| יסודי התורה ז, ו 354 | | |
| דעות א, א 327 | | תלמוד ירושלמי |
| דעות א, ד-ו 328 | 124 | ברכות פרק ט, הלכה א |
| דעות א, ו 108 | 346 | כלאים פרק ט, הלכה ה |
| דעות ב, ו 72 | 325 | ביכורים פרק א, הלכה ד |
| דעות ה, ז 15 | 296 | יומא פרק א הלכה ד |
| דעות ז, א 58 | 229 | פסחים כה, א-ב |
| תלמיד תורה א, ב 74 | | ראש השנה פרק א הלכה |
| תלמוד תורה א, ו 350 | 101 | ה |

| | | | |
|------------|--------------------------------|--------------|--------------------|
| 229 | כלי המקדש ג, ב | 66 | תלמוד תורה ג, ט |
| 249 | כלי המקדש ג, א-ד | 241 | עבודה זרה ב, ג |
| 175 | איסור מזבח ז, יא | 36 | עבודה זרה יא, ד |
| 141 | מעשה הקרבנות י, יא | 333 | תשובה א, א |
| 169 | תמידין ומוספים ב, י | 289 | קריאת שמע א, ב |
| 170 | תמידין ומוספים ב, יד | 47, 127, 265 | תפילה א, א |
| 143 | תמידין ומוספים ד, ד | 75 | תפילה יא, א |
| 338 | חגיגה ג, ו | 218 | תפילה יא, ג |
| 339 | חגיגה ג, ד | 91 | נשיאות כפים יד, י |
| | רוצח ושמירת נפש יג, ד-ה | 105 | תפילין ד, ד |
| 126 | | 255 | מזוזה ו, ג |
| 337 | סנהדרין ב, ג | 294 | מזוזה ו, יג |
| 318 | סנהדרין כ, ב | 110 | שבת כד, ב |
| 166, 197 | עדות א, א | 8 | שבת כט, א |
| 176 | אבל ה, א | 308 | יום טוב ו, יח |
| 177 | אבל יג, א | 97 | חמץ ומצה ח, י |
| 34 | אבל יד, א | 235 | תעניות א, א-ג |
| 309 | מלכים ב, א | 276 | תרומות א, ז |
| 87 | מלכים ג, ב | 195 | מתנות עניים ח, י |
| 217 | מלכים ה, א | 151 | מתנות עניים י, ד |
| 311 | מלכים ה, ז | 204 | שמיטה ויובל יא, א |
| 22, 311 | מלכים ה, ט | 313 | שמיטה ויובל יג, יא |
| 77, 347 | מלכים ה, יא | 312 | שמיטה ויובל יג, י |
| 314 | מלכים ו, ח | 313 | שמיטה ויובל יג, יב |
| | | 325 | ביכורים ד, ג |
| | רמב"ם ומפרשיו שאר ספרים | 129 | בית הבחירה א, א |
| | הקדמה לפירוש המשנה פרק חלק | 352 | בית הבחירה ו, טז |
| 40, 93, 95 | | 178 | ביאת המקדש א, א |
| | | 178 | ביאת המקדש א, ג |

| | | |
|-----|----------------------|--------------------------|
| 44 | אורח חיים קנו, א | ספר המצוות לרמב"ם שורש ח |
| 164 | אורח חיים קסז, א | 244 |
| 37 | אורח חיים ריד, א | ספר המצוות לרמב"ם עשה |
| 171 | אורח חיים טיט, א | 117 קנה |
| 65 | אורח חיים רכ, א | השגת הרמב"ן לספר מצוות |
| 17 | אורח חיים רכט, א | הרמב"ם שכחת העשין ד |
| 110 | אורח חיים רנ, א | 218, 275 |
| 65 | אורח חיים רפה, ה | השגות הרמב"ן לספר המצוות |
| 145 | אורח חיים שיח, א | של הרמב"ם מצווה ה 127 |
| 186 | אורח חיים שלו, ט | השגות הרמב"ן לספר המצוות |
| 230 | אורח חיים תכט, א | לרמב"ם לא תעשה רכז 205 |
| 307 | אורח חיים תקכט, א, ב | השגות הרמב"ן לספר המצוות |
| 308 | אורח חיים תקכט, ג | הרמב"ם שכחת העשין טז |
| 51 | אורח חיים תקמו, א | 206 |
| 226 | אורח חיים תרו, ב | השגות הרמב"ן לספר המצוות |
| 179 | יורה דעה צט, א | לרמב"ם שכחת העשין טו 341 |
| 146 | יורה דעה צט, ה | |
| 181 | יורה דעה ק, א | שולחן ערוך |
| 181 | יורה דעה קג, א | 258 אורח חיים א, א |
| 288 | יורה דעה קיג, ד | 163 אורח חיים א, ד |
| 193 | יורה דעה קעח, א | 138, 310 אורח חיים ב, ו |
| 118 | יורה דעה רמ, ד | אורח חיים נג בט"ז ס"ק ג |
| 74 | יורה דעה רמ, כד | 40 |
| 264 | יורה דעה רמה, כב | 236 אורח חיים נה, א |
| 23 | יורה דעה רנב, א | 140 אורח חיים צא, ג |
| 24 | יורה דעה רנב, ד | 232 אורח חיים קי, ז |
| 153 | יורה דעה רנג, ה | אורח חיים קי במשנה ברורה |
| 156 | יורה דעה רנז, א | 233 ס"ק ל |

| | | |
|---------------------------|--------|--------------------------|
| אגרות משה אבן העזר | 156 | יורה דעה רנז, ב |
| א, קב 21 | | יורה דעה רנז בגר"א ס"ק א |
| אורחות חיים הלכות פורים | 157 | |
| אות לח 19,178 | 153 | יורה דעה רנח, יב |
| בית יוסף אורח חיים סג 289 | 294 | יורה דעה רפח, ב |
| בית יוסף אורח חיים | 238 | יורה דעה שכג, ג |
| תרצה 178 | 34,253 | יורה דעה שמד, א |
| הלכות קטנות לרא"ש, הלכות | 35 | יורה דעה שמד, י |
| ספר תורה א 340 | 79 | יורה דעה שסג, ד |
| יביע אומר חלק ח סימן יא | 68 | אבן העזר א, א |
| 180 | 68 | אבן העזר א, ה |
| מהרי"ט א, מז 275 | 62 | אבן העזר א, ח |
| מהרי"ק שורש מד 74 | 51 | אבן העזר סב, ב |
| משפטי עוזיאל יורה דעה לט | 30 | אבן העזר עה, א-ג |
| 349 | 283 | חושן משפט ח, א |
| ספר מצוות גדול לאוין סד | 283 | חושן משפט לז, כב |
| 298 | 306 | חושן משפט סז, לו |
| ספר מצוות קטן נג 333 | 326 | חושן משפט קנו, ה |
| ספר מצוות קטן מצווה קלב | 260 | חושן משפט קנז, א |
| 243 | 284 | חושן משפט קסג, א |
| ערוך השולחן חושן משפט | 120 | חושן משפט שנט, י |
| ט, ה 283 | | חושן משפט תכו, א |
| צוואת רבי יהודה החסיד | 89 | ובסמ"ע ב |
| אות כ 256 | | |
| רדב"ז חלק ב סימן תרצא | | תשובות ופסוקים |
| 224 | | אגרות משה אורח חיים |
| רדב"ז חלק ב, סימן תשנב | 237 | חלק א, כג |
| 348,349 | | אגרות משה אורח חיים |
| 289 | 67 | חלק ב, קיא |
| שאגת אריה סימן ב | | |

| | | | |
|-----|-------------------|-----|-----------------------------|
| 300 | מצווה תלב | 317 | שבט מיהודה עמוד נה |
| 302 | מצווה תנא | | שרידי אש בעניין הימים הבמות |
| 311 | מצווה תק | 303 | יורה דעה חלק א |
| 312 | מצווה תקד | 349 | שרידי אש א, קלח |
| 320 | מצווה תקעב | | |
| 322 | מצווה תקפא | | ספר החינוך |
| 322 | מצווה תקפב | 56 | מצווה ג |
| 328 | מצווה תריא | 148 | מצווה פד |
| | | 212 | מצווה שס |
| | שאר ספרים | 166 | מצווה קכב |
| 318 | איגרות הראיה קלח | 168 | מצווה קל |
| 249 | הכוזרי מאמר ב, ג | 174 | מצווה קמז |
| 231 | הקדמת המשנה ברורה | 291 | מצווה תיט |
| 151 | זהר פרשת תרומה | 307 | מצווה תפח |
| | | 300 | מצווה תלא |